

HÁSKÓLI ÍSLANDS

Heimspekideild

Hálfðanar saga Brönufóstra (a- og b-gerð)

Jóhannes Bjarni Sigtryggsson

M.A.-ritgerð í íslenskri málfræði 15 einingar
Leiðbeinandi: Guðvarður Már Gunnlaugsson
Maí 2000

Jóhannes Bjarni Sigtryggsson

Hálfðanar saga Brönufóstra (a- og b-gerð)

M.A.-ritgerð í íslenskri málfræði
við heimspekideild Háskóla Íslands

Reykjavík
2000

Jóhannes Bjarni Sigtryggsson

Hálfðanar saga Brönufóstra (a- og b-gerð)

M.A.-ritgerð í íslenskri málfræði
við heimspekideild Háskóla Íslands

Reykjavík
2000

1 Inngangur.....	4
1.1 Verkefnið.....	4
1.2 Fornaldarsögur.....	5
1.3 Útgáfur.....	7
1.4 Handrit	8
1.4.1 Handrit á Íslandi	9
1.4.2 Handrit í erlendum söfnum.....	13
1.5 Aukatákn og uppskriftarreglur	15
Tafla 1 Stemma.....	17
Tafla 2 Samanburður á fyllileika Hálfðanar sögu í 589e og 571.....	19
Tafla 3 Handrit Hálfðanar sögu Brönufóstra í aldursröð	20
2 Hugleiðingar um uppskriftir.....	22
2.1 Norræna hefðin	22
2.2 Hvaðan eru uppskriftartáknin komin?.....	24
2.3 Samræming	25
2.3.1 Greinarmerkjasetning.....	25
2.3.2 Há- og lágstafir.....	26
2.3.3 Eitt orð eða tvö?.....	27
2.4 Sérhljóða- og samhljóðatákn.....	28
2.5 Bönd og styttingar.....	29
2.5.1 Munurinn á böndum og styttingum.....	29
2.5.2 Munurinn á böndum og uppskrifuðum stöfum	32
2.5.3 Upplausn banda og styttinga.....	33
2.6 Val uppleystra tákna.....	33
2.7 Ill- og ólæsilegir staðir.....	34
2.8 Orð og tákn sem gleymst hefur að skrifa	36
2.9 Orðum og táknum sem er ofaukið.....	37
2.10 Stjörnumerkt orð	38
2.11 Samræmi í uppskrift.....	38
2.12 Hvað á að rannsaka í stafsetningar- og mállýsingu?	39
2.13 Annað	40
2.13.1 Gildi handritaljósmynda.....	40
2.13.2 Ung handrit.....	41
3 Lesbrigði skinnhandrita	42
3.1 Sérleshættir 571	42
3.2 Sérleshættir 589e	46
3.3 Sérleshættir 152 (og 1147).....	47
3.4 Sérleshættir 1147	54
4 A-gerð (handrit og lesbrigði)	56
4.1 Handrit sem hafa textafræðilegt gildi.....	56
4.2 Afrit 571.....	59
4.3 Afrit Holm 17.....	60
4.4 Afrit Holm 56.....	61

4.5 Tengsl 571 við 297b og Holm 17	64
4.5.1 Nýjungar (villur) hjá 571	65
4.5.2 Nýjungar (villur) hjá 297b og Holm 17.....	66
4.5.3 Sérleshættir 297b.....	68
4.5.4 Sérleshættir Holm 17.....	69
5 B-gerð (handrit og lesbrigði).....	71
5.1 Handrit sem hafa textafræðilegt gildi.....	71
5.2 Afrit af 589e	75
5.3 Afrit af 152.....	77
5.4 Afrit af JS 28.....	79
Excursus: c-gerðin.....	80
6 AM 589 e 4° (stafsetningar- og mállýsing).....	84
6.1 Skrifarar.....	84
6.2 Skrift.....	90
6.2.1 Sérhljóð.....	90
6.2.2 Samhljóð.....	96
6.3 Upplausn banda og skammstafanir	99
6.3.1 Hljóðasambönd	99
6.3.2 Bundin orð.....	116
6.3.3 Yfirlit yfir upplausnir	118
6.3.4 Styttningar.....	118
6.4 Mállýsing	118
6.4.1 Sérhljóðabreytingar	118
6.4.2 Samhljóðabreytingar	123
6.4.3 Einstök orð og orðmyndir	126
6.5 Beygingarfræði.....	128
6.6 Samantekt og aldursákvörðum.....	130
7 AM 571 4° (stafsetning og mállýsing).....	133
7.1 Skrift.....	133
7.1.1 Sérhljóð.....	133
7.1.2 Samhljóð.....	134
7.2 Upplausn banda og skammstafanir	135
7.2.1 Hljóðasambönd	135
7.2.2 Orð	142
7.2.3 Yfirlit yfir upplausnir	143
7.2.4 Styttningar.....	143
7.3 Mállýsing	144
7.3.1 Sérhljóðabreytingar	144
7.3.2 Samhljóðabreytingar	145
7.4 Beygingarfræði.....	146
7.5 Aldursákvörðun.....	147

Formáli

Þessi 15 eininga meistaraþrófsritgerð (M.A.) í íslenskri málfræði við Háskóla Íslands er að mestu leyti unnin á haust- og vorönn 2000. Vinna við ritgerðina hófst árið 1998 en þá dvaldi ég á Árnastofnun í Höfn við að athuga handrit Hálfðanar sögu. Tveggja mánaða styrkur frá Den arnamagnæanske Kommission gerði mögulega þá dvöl. Í vetur naut ég síðan góðrar aðstöðu á Stofnun Árna Magnússonar.

Leiðbeinandi minn var Guðvarður Már Gunnlaugsson, sérfræðingur á Stofnun Árna Magnússonar, og þakka ég honum kærlega aðstoðina. Haraldi Bernharðssyni þakka ég lán ritgerðar og fyrir að vera fyrirmynd. Stefáni Karlssyni þakka ég ábendingar og Guðmundi B. Kristmundssyni, Hallgrími J. Ámundasyni og Ingimar Karli Helgasyni yfirlestur. Unnustu minni Bryndísi Guðmundsdóttur á ég þó mest að þakka fyrir að umbera langar samvistir mínar með Hálfðani Brönufóstra.

1 Inngangur

1.1 Verkefnið

M.A.-ritgerð mín í íslenskri málfræði er undirbúningur að nýrri fræðilegri útgáfu af Hálfðanar sögu Brönufóstra en eina vísindalega útgáfa hennar er frá 1830 (*FsN* III). Sú útgáfa er úrelt að flestu leyti¹ og því ekki vanþörf á nýrri. Meira en 60 handrit eru varðveitt af sögunni (og erfitt að nálgast mörg þeirra) og því varð fljótt ljóst að ný útgáfa sögunnar sem byggði á öllum handritum hennar var of umfangsmikið verkefni fyrir M.A.-ritgerð. Því er þessi ritgerð nokkurs konar áhlaup eða drög að útgáfu. Ritgerðin takmarkast við svokallaðar a- og b-gerðir sögunnar (og ekki öll handrit sem geyma þær) en lítil umfjöllun er um c-gerð hennar og aðeins er minnst á rímurnar byggðar á sögunni í inngangi. Ég hef skrifað upp a-gerð eftir skinnhandritinu AM 571 4° og b-gerð eftir skinnhandritinu AM 589 e 4° og er með lesbrigðaskrár við þau.² Umfjöllun um handrit sögunnar er tvenns konar: 1) Ítarleg umfjöllun er um aðalhandrit a- og b-gerðar (AM 589 e 4° og AM 571 4°) og drög að stafsetningar- og mállýsingu þeirra. Einnig hef ég rannsakað allmörg önnur handrit (mismikið þó) og sett upp æterni þeirra í stemma (handritatré) sem verður að taka með fyrirvara.³ Nánari umfjöllun um þau handrit sem þetta á við um er í köflunum um a- og b-gerð sögunnar (og „excursus“ um c-gerð). 2) Upplýsingar um þau handrit sem aðeins er getið í kaflanum um handrit í inngangi hef ég svo til eingöngu úr handritaskrár (birtum og óbirtum). Ég hef ekki litið nema lauslega á flest þeirra og sum hef ég ekki getað komið í návígi við.⁴ Um stöðu þeirra innan stemmans veit ég yfirleitt ekkert.⁵

¹ Gallar *FsN* III sem Rafn gaf út 1830 eru þeir helztir: 1) að textinn er með samræmdri stafsetningu fornri; 2) aðalhandrit (AM 152 fol) er ekki með upprunalegasta textann; 3) lesbrigði frá öðrum handritum eru mjög fá og ófullnægjandi; 4) lítið tillit er tekið til pappirshandrita sögunnar; 5) engin stafsetningar- eða mállýsing handrita og 6) gert er ráð fyrir einni gerð sögunnar en ekki þremur.

² Við AM 589 e 4° eru lesbrigði frá skinnhandritunum AM 152 fol og NKS 1147 fol en við AM 571 4° eru lesbrigði frá AM 297 b 4° og Holm papp 17 4°.

³ Þau handrit sem ég hef athugað og sum sett upp í stemma eru þessi í aldursröð: AM 589 e 4° (ca. 1450–1500), AM 152 fol (ca. 1500–25), AM 571 4° (ca. 1500–1600), AM 568 4° (ca. 1600–50), NKS 1147 fol (ca. 1600–1700), UppsUB R 697 4° (ca. 1600–1700), Holm papp 17 4° (ca. 1640–71), AM 297 b 4° (ca. 1650–1700), Holm papp 38 4° (ca. 1650–1700), UppsUB R 706 4° (ca. 1650–1700), Holm papp 2 4° (ca. 1650–1700), JS 28 fol (ca. 1660), JS 27 fol (ca. 1670), ÍBR 6 fol (1680), Holm papp 56 fol (ca. 1695), Lbs 272 fol (ca. 1700 „eða laust fyrir“), AM 294 4° (ca. 1700), AM 295 4° (ca. 1700), AM 297 a 4° (ca. 1700), Kall 611 4° (ca. 1700), AM 296 4° (ca. 1700–25), AM 164 h fol (ca. 1700–25), BLAdd 4860 fol (ca. 1700–1800), BLAdd 11162 4° (ca. 1700–1800), GKS 1006 fol (ca. 1700–1800), NKS 1754 4° (ca. 1750–1800), NKS 1801 4° (ca. 1750–1800), AM 591 e 4° (ca. 1750–1800).

⁴ Þetta eru eftirtalin handrit í aldursröð: JS 166 fol (ca. 1679), Lbs 840 4° (skr. 1734), Lbs 1622 8° (skr. 1744), ÍB 233 4° (skr. á 18. öld), ÍB 228 4° (ca. 1750), LUB papp. fol (ca. 1750), UppsUB W 80 („skr. seint á 18. öld.“), HSK 1 fol (ca. 1780), ÍB 517 8° (1778–1811) Lbs 154 4° (1787–94), JS 270 8° (1795–96), JS 12 8° (ca. 1800), ÍB 497 4° (ca. 1800), Lbs 2121 4° (18. og 19. öld), Lbs 2233 8° (18. og 19. öld), MS Germ Quart 936 (1800–1900), Mss.philol. 78 (19. öld), Lbs 1762 4° (1812), Lbs 221 fol (1819–32), JS 383 8° (ca. 1820–40), ÍB 206 4° (ca. 1830), Lbs 351 8° (ca. 1850), HSKB („eftir 1860“),

Í inngangi er fyrst stutt kynning á Hálfðanar sögu og skrifum um hana. Síðan er handritaskrá yfir öll handrit sem geyma söguna. Því næst koma hugleiðingar um uppskriftir og útgáfur. Þar næst koma kaflar um a- og b-gerð (og stutt um c-gerð), handrit og lesbrigði og í lokin eru uppskriftir a- og b-gerðar og athugasemdir við uppskriftir og lesbrigði.

Um ritgerð þessa er það að segja að hún er fyrsti og stærsti áfanginn á langri en áhugaverðri ferð. Þó að ekki séu öll kurl komin til grafar um skyldleika handrita er ný útgáfa Hálfðanar sögu Brönufóstra í auglýsingu.

1.2 Fornaldarsögur

Hálfðanar saga Brönufóstra (= HBr) telst til svokallaðra ungra fornaldarsagna og skipar sér í flokk með sögum eins og Göngu-Hrólfis sögu og Áns sögu bogsveigis. Þessar sögur hafa engan sögulegan kjarna og hafa af sumum verið kallaðar „lygisögur“.⁶ Orðið *fornaldarsaga* á rætur sínar að rekja til sagnasafns þess sem C.C. Rafn gaf út: *Fornaldarsögur Norðrlanda* (1829–30) (= *FsN* I–III). Hann safnaði saman sögum sem gerðust áður en Ísland byggðist, sbr. orð hans í formála (*FsN* I:v):

Söguflokkur sá, af hverjum þetta it fyrsta bindi nú birtist, er tilætlað at innihalda skuli íslensku sögunnar, er greina frá atburðum þeim, er orðit hafa hær á Norðrlöndum, áðr enn Island byggðist á 9du öld, eðr með öðrum orðum, fyrir tímabil það, er áreiðanligar sagnir eru frá hafðar.

Grundvöllur þessarar flokkunar hefur sætt mikilli gagnrýni því það sem tengir þennan sagnaflokk saman samkvæmt skilgreiningu Rafns eru ekki stílleg einkenni í sögunum heldur ytri „sagnfræði“ þeirra sem lítið er að marka.⁷ Það hefur hins vegar reynst þrautin þyngri að finna önnur sameiginleg einkenni þessa flokks sem útiloka hann frá öðrum sagnaflokkum og hefur flokkun fornaldarsagna lengi verið deiluefni í fræðaheiminum.⁸ Á síðustu áratugum hafa líkindi milli ungra fornaldarsagna (ævintýrafornaldarsagna) og rómansa verið dregin fram⁹ og t.a.m. í Íslenskri bókmenntasögu (Vésteinn Ólason

Lbs 1943 4° (1877–78), handrit á byggðasafninu á Skógum 4° (ca. 1880), Lbs 3936 4° (1880–83), Lbs 1510 4° (1880–1905), handrit í einkaeigu (skr. 1882).

⁵ Þó stendur í handritaskráum t.a.m. að MS Germ Quart 936 sé ritað eftir útgáfu Björners 1737 og ÍB 206 4° „eftir rímum síra Snorra Björnssonar“ og í handriti sem er í Héraðsskjalasafni Borgarfjarðar (HSKB) að það sé „Eptir Rímunum upphripud þann 27da júní 1[0]65 af J. Jonsfyni.“

⁶ Eitt nýjasta yfirlitið yfir skrif um HBr og útdráttur yfir efni sögunnar á ensku er hjá Jorgensen (1993:260–61).

⁷ Sbr. Nerman (1913:29–30): „I själva verket är denna definition mycket svävande, och den bottnar i den gamla uppfattningen av dessa sagor som till väsentligaste del historia. När man vill försöka karaktärisera fornaldarsagan, måste man därför släppa Rafns tidssynpunkt.“

⁸ Um flokkunarumræðuna sjá t.d. Kalinke (1985) og Ármann Jakobsson (1999:140–44).

⁹ Sjá t.a.m. umfjöllun hjá Kalinke (1985:324–28, 1990:7–14) og orð hennar (1985:327): „Certain recurring patterns are common to translated and Icelandic *ridðarsögur* as well as to a group of later *fornaldarsögur* known as “adventure sagas” or *Märchensagas* or *lygisögur*.“

1993:219) eru ævintýrafornaldarsögurnar flokkaðar með íslenskum rómönsum. Í þeim hópi eru þá ungar fornaldarsögur, eins og Friðþjófs saga frækna, Sörla saga sterka og Hálfðanar saga Brönufóstra, og frumsamdar riddarasögur, eins og Haralds saga Hringsbana og Sigurðar saga turnara.

Schier (1970:77–78) leggur áherzlu á tengsl margra ungra fornaldarsagna, eins og t.d. Hálfðanar sögu Brönufóstra, við ævintýri (*Märchensagas*), því að í þeim séu ýmis ævintýraminni. Merkilegt minni í HBr er t.a.m. viðureign söguhetjunnar (Hálfðanar) við tvö tröll í helli (*FsN* III:568–71). Í Ála flekks sögu og Gríms sögu loðinkinna eru mjög líkar lýsingar og einnig í hinni fornensku Bjólfskviðu (*Beowulf*) (sjá Jorgensen 1975).¹⁰ Einnig virðast vera líkindi milli sundkeppni Bjólfs og Breca og sundkeppni Hálfðanar og Áka í HBr (Jorgensen:1978).¹¹ Ýmis orðalagslíkindi önnur eru á milli Ála flekks sögu og Hálfðanar sögu sem varla geta verið tilviljun. Líklegt er einnig að höfundur Sörla sögu sterka hafi þekkt Hálfðanar sögu því í Sörla sögu segir einmitt frá sjóbardaga Sörla við Hálfðan.¹²

Vinsældir Hálfðanar sögu Brönufóstra hafa verið miklar í gegnum aldirnar eins og sést á því að meira en 60 handrit eru til af henni.¹³ Á 18. öld var Hálfðanar saga síðan fyrirmynd að *Hafgeirs sögu Flateyings* (sbr. Jorgensen 1977).¹⁴ Margir fræðimenn hafa þrátt fyrir þessar vinsældir eða vegna þeirra litið niður á rómönsur.¹⁵ Finnur Jónsson (1901:828) hefur til að mynda þessi orð um HBr: „Sagaen hører til dem, der viser sig mest påvirket af fremmede romantiske motiver; den er ikke nær så underholdende som flere af de andre, og beskrivelserne er stærkt overdrevne.“ Á síðustu áratugum hafa vinsældir rómansa aukizt meðal fræðimanna (sérstaklega erlendra) og fræðilegar útgáfur margra sagna verið gefnar út í fyrsta sinn.¹⁶

Um aldur Hálfðanar sögu Brönufóstra er erfitt að fullyrða nokkuð. Finnur Jónsson segir (1901:828): „Den er imidlertid også meget bearbejdet og vistnok oprindeligt ikke

¹⁰ Jorgensen (1975:40): „In fact, the saga’s [Hálfðanar saga] description of the trek to the cage and the battle with the female monster are closer to the Old English epic version than is the famous *Grettis saga* or any other single Old Norse saga.“

¹¹ Jorgensen (1978:52): „Although to date regarded as an obscure saga, the presence in *Hálfðanar saga* of other well-known motifs from Germanic literature further underscores its importance as a repository of Germanic folklore.“

¹² Um sameiginleg minni í Hálfðanar sögu og ýmsum öðrum íslenskum sögum fjallar Jorgensen (1979).

¹³ Riddarasögur voru einnig mjög vinsælar, sbr. Driscoll (1990:158–59): „þó nokkuð margar þeirra [*riddarasagna*] [...] eru varðveittar í yfir 50 handritum, og ein, *Nítíða saga*, í tæplega 70, og er hún því án efa vinsælust allra íslenskra sagna.“

¹⁴ Þessi falsarasaga er í Add 6 fol í konunglega bókasafninu í Höfn. Jorgensen (1977) hefur sýnt fram á að Þorlákur (Thorlákur) M. Ísfjörð hafi samið þessa sögu. Á blaði framan við handritið hefur Þorlákur ritað að það sé ritað eftir skinnbók frá 12. öld sem er greinilega lygi. Augljós líkindi eru við HBr en Þorlákur ritaði einmitt lesbrigðahandritið NKS 1801 4° þar sem borin eru saman útgáfa Biörners 1737 og tvö pappírshandrit (AM 294 4° og AM 295 4°) af HBr.

¹⁵ Driscoll (1990:159) og Kalinke (1990:5–6, 1985:316–19) fjalla um þessa gagnrýni á íslenskar rómönsur.

¹⁶ T.a.m. hefur Anderson (1990) skrifað doktorsritgerð um Ketils sögu hængs og Gríms sögu loðinkinna.

yngre end c. 1300.“ Elzta handritið sem geymir söguna er AM 589 e 4° sem er talið vera frá síðari hluta 15. aldar. Um feril sögunnar fyrir það er ekkert vitað en sú staðreynd að af henni eru til þrjár ólíkar gerðir (a-, b- og c-) í frekar gömlum handritum og allólfkar hverri annarri bendir til þess að saga sögunnar af Hálfðani Brönufóstra teygi sig alllangt aftur fyrir elztu handrit.

Út frá Hálfðanar sögu hafa einnig verið ortir þrjár rímnaflokkar (Finnur Sigmundsson 1966:195–96) og hefur enginn þeirra verið gefinn út: 1) Rímur af Hálfðani Brönufóstra 16 að tölu (Brönurímur) eignaðar Rögnvaldi blinda (15. og 16. öld, *ÍÆ* IV:183)¹⁷ eða Sigurði blinda (15. og 16. öld, *ÍÆ* IV:213) í AM 604 c 4° og fleiri handritum; 2) Rímur af Hálfðani Brönufóstra 17 að tölu eftir séra Snorra Björnsson á Húsafelli (1710–1803, *ÍÆ* IV:300) í allmörgum handritum og 3) Rímur af Hálfðani Brönufóstra eftir Jón Gottskálksson (1838–1906, *ÍÆ* III:121–22) 14 að tölu, ortar 1896 og prentaðar 1905 í Reykjavík. Finnur Jónsson segir um Brönurímur fornu (II,2:828): „Rimerne er meget unge og går ud fra sagaen omtrent i dens nuværende form.“ Björn K. Þórólfsson (1934:455) segir að texti rímnanna sé mjög líkur texta AM 152 fol en þó séu nokkrir staðir þar sem texti rímnanna sé e.t.v. upprunalegri en texti 152.¹⁸ Á móti kemur að íaukar eru í rímunum sem geta varla verið upprunalegir.

1.3 Útgáfur

Hálfðanar saga Brönufóstra var fyrst gefin út árið 1737 í hinni frægu sagnaútgáfu Biörners *Nordiska Kämpa Dater*¹⁹ og er á blaðsíðum 351–81 í henni.²⁰ Ekki kemur fram í formála

¹⁷ Björn K. Þórólfsson (1934:457, 460–63) rekur ítarlega rökin fyrir því að Rögnvaldur blindi hafi samið Brönurímur og Skógarkristrímur.

¹⁸ Björn K. Þórólfsson (1934:455–56) nefnir m.a. að Ingibjörgu dreymi fall föður síns í draumnum fyrir bardagann (ekki í 152 og 589e en í c-gerðar handritum er sagt að faðirinn lendi í vandræðum, Holm papp 2 4° 49v1–2: ‘og wmm sydir sokttu þau fostri m(inn) ad fodur m(inum), med akafligri | grimd suo vmm sydir læ hann flaturl / a jordu vndir þeim og þar vaknadj jeg .’ Einnig er sagt í rímunum að móðir Brönu látist af barnsförum (en ekki samkvæmt 152 og 589e) og í c-gerðar handritum deyr hún einnig, sbr. Holm papp 2 fol 53r13–14: ‘Ol hun mig first barna enn | so mæddist hun af mikileik jotunsins ad hann kiæfdi hana loxsins vndir sier til dauda.’ Í rímunum er einnig sagt að Hálfðan sé fjórtán ára þegar hann hittir Brönu en ekki sextán eins og í 152 (og 589e og c-gerðar handritum). Þessi tengsl rímnanna við söguna þyrfti vitaskuld að rannsaka miklu betur.

¹⁹ Fullur titill ritsins er þessi: Nordiska Kämpa Dater, i en Sagoflock samlade om forna Kongar och Hjältar. För hwilken, förutan et ständigt Ättartahl på alla befintliga Svenska Kongar och Drottningar, åfwen et Företal finnes, angående orsaken til dette wärk, Göta språkets förmån, gamla sakers nögje, Sagors trowärdighet och de här trycktas tidatahl, jämte förteckning på dem, som tilförende warit tryckte &c. Volumen historicum, continens variorum in orbe Hyperboreo antiquo Regum, Heroum et Pugilum res præclare & mirabiliter gestas. Accessit, præter conspectum genealogicum Svethicorum Regum & Reginarum accuratissimum, etiam præfati de caussis editi hujus operis, linguæ Gothicæ prærogativa, rerum antiquarum jucunditate, historiarum Hyperb. fide, earumque heic editarum chronotaxi; addito etiam ante evulgatarum catalago.

²⁰ Hver saga er tölusett sér í ritinu og er staðsetning Hálfðanar sögu fundin með því að leggja saman lengd sagnanna á undan.

eftir hvaða handritum hún er prentuð en við að bera texta útgáfunnar saman við handrit kemur í ljós að forritið er eitthvert af þeim a-gerðar handritum sem varðveitt eru í Svíþjóð (Holm 17, 38 4° eða 56 fol) (sjá nánari umfjöllun í kafla um a-gerðina).

Næst var sagan gefin út sem hluti af fornaldarsagnasafni C.C. Rafns *Fornaldar sögur Nordrlanda* (FsN III:559–91) árið 1830. Útgáfa Rafns á sögunni er sú útgáfa sögunnar sem kemst næst því að vera vísindaleg því hún byggir á frumstæðum handritasamanburði og tínd eru til nokkur lesbrigði neðanmáls. HBr er gefin út eftir handritinu AM 152 fol en allmörg lesbrigði eru við það frá AM 589 e 4° og AM 571 4°. Um tengsl þessara handrita segir Rafn (FsN III:xiii):

1. Til grundvallar er lögð skinnbókin Nr. 152 í arkarf. (A), sem áðr er lýst við Gautreks og Hrólfs og Gaungu-Hrólfs sögur; eptir henni er pappírshandritið Nr. 295 í 4blf. skrifað; en pappírshandritið Nr. 297b í 4blf. þeim samhljóða. 2. Skinnbókin Nr. 571a í 4blf. (D); er hún allvel skrifuð og að ágizkun frá 15du öld; henni eru að mestu leiti samhljóða pappírshandritin Nr. 294, 297b, 591e og 568, öll í 4blf., og eru þau öll lítilfjörleg og með fljótaskriftarhendi, er það síðasttalda hálfúit og því vart læsiligt. 3. Skinnbókin Nr. 589e í 4blf. (C), er inniheldr mikinn hluta sögunnar; hún er fremr samhljóða A enn D, og er þó eigi allmikið frábrugðin enni síðari; henni er hér að framan lýst. Samhljóða c er pappírshandritið Nr. 296 í 4blf., einnig að miklu leiti Nr. 164h í arkarf. 4. *Björners* útgáfa (B) er lakligri enn hin handritin, og ferr þó nærr D enn A eða C að orðatiltæki; en bæði í B og D vantar einstakar málsgreinir, sem A hefir, og þá líka 14 kap.

Nokkrar útgáfur hafa komið út síðan á Íslandi og byggja þær allar á útgáfu Rafns. Sú fyrsta var útgáfa Valdimars Ásmundssonar (1889:435–458).²¹ Næst var Hálfðanar saga svo gefin út af Guðna Jónssyni og Bjarna Vilhjálmssyni (1943–1944). Síðan sá Guðni Jónsson (1954:287–318) einn um nýja útgáfu þessara texta og var texti sagnanna sá sami og í útgáfunni 1943–44.²²

Ljósprentuð útgáfa af AM 589 e 4° (aðalhandriti b-gerðar) var gefin út af Loth (1977) í *Early Icelandic Manuscripts in Fascimile XI*.

1.4 Handrit

Rúmlega 60 handrit eru til af HBr og eru þau varðveitt í ýmsum söfnum. Sú umfjöllun sem hér fer á eftir byggir að mestu leyti á prentuðum og óprentuðum handritaskráum.

²¹ Valdimar Ásmundsson (1889:iv): „Hálfðanar saga Eysteinsonar, Hálfðanar saga Brönufóstra, Sturlaugs saga starfsama og Illuga saga Gríðarfóstra eru prentaðar eftir útgáfu Rafns.“

²² Guðni Jónsson (1950–54 I:xxv): „Um útgáfu þá, sem hér birtist, er það skemmst frá að segja, að texti hennar er nákvæmlega hinn sami sem þeirrar, er síðast var getið, að því undanskildu, að röðinni á sögunum er dálítið breytt.“

1.4.1 Handrit á Íslandi

Stofnun Árna Magnússonar (SÁM)

Handrit á Stofnun Árna Magnússonar í Reykjavík sem geyma Hálfðanar sögu Brönufóstra eru ellefu:²³ Engin handrit sögunnar eru á Det arnamagnæanske Institut.²⁴

AM 152 fol (*KålKatAM* I:105) (sjá nákvæmari lýsingu síðar).

AM 164 h fol (*KålKatAM* I:134) (sjá nákvæmari lýsingu síðar).

AM 294 4° (*KålKatAM* I:539) (sjá nákvæmari lýsingu síðar)

AM 295 4° (*KålKatAM* I:539) (sjá nákvæmari lýsingu síðar)

AM 296 4° (*KålKatAM* I:540) (sjá nákvæmari lýsingu síðar)

AM 297 a 4° (*KålKatAM* I:540) (sjá nákvæmari lýsingu síðar)

AM 297 b 4° (*KålKatAM* I:540) (sjá nákvæmari lýsingu síðar)

AM 568 4° (*KålKatAM* I:729) (sjá nákvæmari lýsingu síðar)

AM 571 4° (*KålKatAM* I:733) (sjá nákvæmari lýsingu síðar)

AM 589 e 4° (*KålKatAM* I:755) (sjá nákvæmari lýsingu síðar).

AM 591 e 4° (*KålKatAM* I:758) (sjá nákvæmari lýsingu síðar)

Landsbókasafn Íslands

Á Landsbókasafni eru 22 handrit sem innihalda Hálfðanar sögu.

Lbs 221 fol (*PEÓ* I:75–77)

Þetta handrit er 32,4 x 20 sm að stærð og 222 bl. Á því er ein hönd og það er skráð 1819–32. Á bl. 1 stendur (*PEÓ* I:75–77): „H. Erlendsson Melnum á bókina 1847.“

„Sagann af Hálfðáni Brønu fóstra“ er á blöðum 94–100 og er nr. 14 í röðinni af 41 ítemi í handritinu sem er úr safni Jóns Péturssonar (1812–1896, *ÍÆ* III:248–49) ásamt Lbs 222–234 fol (*PEÓ* I:77).

Lbs 272 fol (*PEÓ* I:90–91) (sjá nákvæmari lýsingu síðar)

Lbs 154 4° (*PEÓ* I:161–62)

Handritið er 20 x 16 sm að stærð og 208 bl. Á því er ein hönd og í handritaskránni er sagt að það sé skráð 1787–1794 en enginn nánari rökstuðningur fylgir því nákvæma ártali.

„Saga af Halfdani Brönufóstra“ er fremst af sjö sögum í handritinu og er á blöðum 1–30.

Lbs 840 4° (*PEÓ* I:369)

Þetta handrit er 18,7 x 14,7 sm að stærð og 334 bl. Á því er ein hönd að mestu og meginhluti þess er skráður um 1737, sbr. þessi orð á titilsíðu: „Fróðlegur Sagna Fiesiódur [...] Skrifad ad Skarde å Skardsstrønd Anno Domini MDCCXXXVIJ.“ Hálfðanar saga er

²³ Ég nota handritastýttingakerfi forn málsorðabókarinnar í Höfn (sjá *ONPR*eg).

²⁴ Sbr. yfirlit Louis-Jensen (1988:18–20) yfir þau handrit sem urðu eftir við skiptingu handritanna.

á blöðum 331–34 og segir í skránni að öftustu blöðin (331–34) séu með hendi frá um 1830.²⁵

Lbs 1510 4° (PEÓ I:536–38)

Handritin Lbs 1491–1510 4° eru öll skráð saman í einni færslu í handritaskránni og er HBr aftast í 20. og síðasta bindi. Magnús Jónsson í Tjaldanesi (1835–1922, *ÍÆ* III:439) skrifaði upp öll bindin á árunum 1880–1905.

Lbs 1762 4° (PEÓ I:591)

Handritið er 20,7 x 16,3 sm að stærð og 157 bl. Þetta sagna- og rímnahandrit er með hendi Gillis Árnasonar á Bjargi í Papey og séra Sveins Péturssonar á Hofi í Álftafirði (1772–1838, *ÍÆ* IV:374) (PEÓ I:591) og er skráð um 1812. „Saga af Hálfðani Hríngssyni Brönufóstra“ er nr. þrjú af sjö ítemum og er á bl. 39–60.

Lbs 1943 4° (PEÓ I:619)

Þetta handrit er 19,8 x 16,2 sm að stærð og 580 bls. Fremst í því stendur að það sé skrifað af Ólafi Þorgeirssyni á Skáley á Skarðsströnd um 1877–78 (PEÓ I:619). HBr er þriðja sagan í handritinu af tíu.

Lbs 2121 4° (PEÓ III:275)

Handritin Lbs 2114–2121 4° eiga saman og innihalda margvíslegar sögur skrifaðar af ýmsum á 18. og 19. öld. Hálfðanar saga er í áttunda bindi og er fjórða sagan í því.

Lbs 3936 4° (PEÓ III aukab.:78)

Handritið er 20,7 x 16,6 sm að stærð og 496 bls. Þetta er sögubók skráð 1880–83 og er með hendi Jóns Björnssonar á Randversstöðum í Breiðdal. HBr er nr. 8 í bókinni af 14 ítemum.

Lbs 351 8° (PEÓ II:77)

Handritið er 16,4 x 10,2 sm að stærð og 352 bls. Á því er ein hönd að mestu sem er sú sama og á Lbs 349–50 8°. Lbs 351 8° er skráð um 1850. „Saga Hálfðanr (!) BrönuFöstra“ er nr. fimm í handritinu af sjö ítemum.

Lbs 1622 8° (PEÓ II:318)

Þetta handrit er 16 x 9,9 sm að stærð og 78 bl. Á því er ein hönd að mestu og það er skráð árið 1744. „Sagan af Haldane Brönu Föstra“ er á blöðum 1–19 og eru blöð 7–19 með aðalhendi handritsins en 1–6 með yngri hendi. Auk HBr er í handritinu Fóstbræðra saga (bl. 20–78).

Í handritaskránni stendur (PEÓ II:319) að handritið hafi verið í eigu Halldórs Jónssonar í Öxnafeili (fæddur 1770, *ÍÆ* II:261).

²⁵ Jensen (1983:lviii–lx) fjallar um handritið og segir það líklega skrifað fyrir sýslumanninn Bjarna Pétursson (1681–1768) sem bjó á Skarði 1705–48.

Lbs 2233 8° (PEÓ II:432)

Handritið er um 16,3 x 10 sm að stærð og 235 bl. Það er skrifað af ýmsum á 18. og 19. öld og inniheldur margvíslegt efni. Hálfðanar saga er fremst í handritinu.

JS 27 fol (PEÓ II:458) (sjá nákvæmari lýsingu síðar)

JS 28 fol (PEÓ II:459) (sjá nákvæmari lýsingu síðar)

JS 166 fol (PEÓ II:489)

Þetta handrit er 27,2 x 9 sm að stærð og 232 bl. Það er með hendi Þórðar Jónssonar í Strandseljum „að undanskildum fám bl., er aukið hefir verið í í stað bl., er vantað hefir“ og er skráð 1679. Hálfðanar saga er sétta sagan af sjö í handritinu.

JS 12 8° (PEÓ II:620)

Handritið er 16,5 x 11 sm og 186 bl. Það er frá um 1800 og er með einni hendi. Hálfðanar saga er síðasta sagan af fjórum í handritinu en á eftir því fer kappakvæði Guðmundar Bergþórssonar.

JS 270 8° (PEÓ II:671)

Þetta handrit er 14,8 x 9,4 sm og 382 bl. Það er skrifað 1795–96 af Ólafi Jónssyni á Búrfelli á Grímsnesi. Hálfðanar saga er önnur sagan af 19 í handritinu.

JS 383 8° (PEÓ II:690)

Þetta handrit er 16,5 x 10,2 sm að stærð og 431 bls. Á því er ein hönd og það er skrifað um 1820–40. HBr er fyrsta sagan í handritinu en stendur á eftir allmörgum kvæðum. Handritið heyrir saman með JS 382 og 384 8°.

ÍB 206 4° (PEÓ II:778)

Handritið er 20,7 x 16 sm að stærð og 389 bls. (175 + 76 + 112 + 26). Það er með hendi Halldórs Árnasonar í Nesi og er skráð um 1830. Hálfðanar saga er á bls. 144–75.

Í handritaskránni segir að sagan sé „eftir rímum síra Snorra Björnssonar.“

ÍB 497 4° (PEÓ II:839)

Þetta handrit er 20 x 16,1 sm að stærð og 12 bl. Á því er ein hönd og það er skráð um 1800. Handritið inniheldur: 1) Sögubátt af Fástus og Ermenu og 2) Hálfðanar sögu.

ÍB 517 8° (PEÓ III:114)

Þetta handrit er um það bil 15,2 x 9,4 sm að stærð og 153 blöð. Það er með hendi Þorkels Björnssonar á Hóli að mestu og er skráð 1778–1811. Hálfðanar saga er fyrsta sagan af sjö í handritinu.

ÍBR 6 fol (PEÓ III:208) (sjá nákvæmari lýsingu síðar)

²⁶ Í *ÍÆ* (II:242) stendur að Halldór hafi dáið um 1825 („[...] á síðan heima í Nesi samfleytt til 1825; hefir dáið um það bil eða flutzt í burtu.“ sem passar ekki við upplýsingar í handritaskrá.

Héraðskjalasafn Borgarfjarðar (SkráBorgf)

Handritið hefur ekki safnnúmer. Í því eru 22 sögur og er það samkvæmt talningu minni 602 bls. Hálfðanar saga er á bls. 457–77.

Í Skránni stendur þetta um upprunann: „Handritið er skrifað af Jóhannesi Jónssyni á Smyrlahóli [1807–1885, ÍÆ III:36] á árunum eftir 1860.“ Aftast í Hálfðanar sögu í handritinu hefur skrifari þess ritað þessi orð (bls. 47721): „Eptir Rímunumm upphripud þann 27da júní 1[0]65 af J. Jons'yni.“

Héraðskjalasafn Skagfirðinga (SkráSkagf:[11])

HSK 452 4° (áður HSK 1 fol) er 28,7 x 18 sm að stærð og 158 bls. Á handritinu eru þrjár hendur og það er skrifað 1780: „Skrifadar á Hoolum i Hiallta-Dal MDCCLXXX af P.I.S.“ Hálfðanar saga er önnur sagan í handritinu af átta.

Um feril handritsins segir þetta í skránni: „Í lok Sögu af Cyro keisara stendur: „Á Islensku er þessi framanskrifud Saga utlögd af Æruverdugum Kienimani Sal: Sr. Einari Biarnasyni ad Backa vid Geirlands As á Sydu Austur.“ — Hér mun átt við séra Einar Bjarnason á Prestsbakka á Síðu (d. 1720).“ Á áfestum miða með hendi Helga Konráðssonar stendur að Pétur Jónsson í Svefneyjum hafi skrifað handritið en Helgi fékk handritið frá Pétri Jónssyni frá Stökkum, barnabarnabarni Péturs í Svefneyjum.

Byggðasafnið á Skógum (SkráSkógar:[19])

Eitt handrit er á Skógum sem geymir HBr. Það er ekki tölumerkt en er í hálfarkarbroti og er um 22 x 17,5 sm að stærð og 30 blöð. Það er með einni hendi og skrifað um 1800. Um efni handritsins segir þetta í skránni: „Hálfðanar saga Brönufóstra. Fyrri hluti er glataður, byrjar við lok 9. kapitula.“

Í handritaskránni stendur þetta um uppruna handritsins (*SkráSkógar:[19]*): „[...] Aftan á handritið er skráð m.a. nafnið Guðmundur Eyúlfsson. Handritið er úr bókasafni Eyvinds Albertssonar í Teigi, gefið byggðasafninu af systur hans, frú Margréti Albertsdóttur og fjölskyldu hennar.“

Handrit í einkaeign (SkráEink:8)

Eitt handrit sem inniheldur Hálfðanar sögu er í eigu Jóns Ófeigssonar, Hafnarnesi, Hornafirði. Það er um 17 x 10 sm að stærð og í því eru: 1) Sagan af Hálfðani brönufóstra, 2) Brúðkaupsvísur Ara Hálfðanarsonar. Eymundur Jónsson, 3) Sagan af Eiríki víðförla, 4) Sagan af Sörla sterka. Í skránni stendur (*SkráEink:8*) að handritið hafi verið skrifað af Sigurði Ófeigssyni á Suðurhól 1882.

1.4.2 Handrit í erlendum söfnum

Konungsbókhláða (Det Kongelige Bibliotek) í Kaupmannahöfn:

GKS 1006 fol (*KålKatKB:16*) (sjá nánari lýsingu síðar)

NKS 1147 fol (*KålKatKB:121*) (sjá nánari lýsingu síðar).

NKS 1754 4° (*KålKatKB:220*) (sjá nánari lýsingu síðar).

NKS 1801 4° (*KålKatKB:231*) (sjá nánari lýsingu síðar)

Kall 611 4° (*KålKatKB:382*) (sjá nánari lýsingu síðar)

Ríkisskjalasafnið (Riksarkivet) í Stokkhólmi:

Säfstaholm I papp 12 (*SkráSäfstaholm:5*)

Í þessu handriti er sænsk þýðing af Hálfðanar sögu („Sagan om Halfdan Branas Fosterson“) og er hún 23 bl.

Konunglega bókasafnið (Kungliga Biblioteket) í Stokkhólmi

Fimm handrit sem koma HBr við eru í Konunglega bókasafninu í Stokkhólmi:

Holm papp 56 fol (*GödelKatSth:165–68*) (sjá nánari lýsingu síðar).

Holm papp 2 4° (*GödelKatSth:259–61*) (sjá nánari lýsingu síðar).

Holm papp 17 4° (*GödelKatSth:282–87*) (sjá nánari lýsingu síðar).

Holm papp 38 4° (*GödelKatSth:310–11*) (sjá nánari lýsingu síðar).

Engestr 19 fol (B:II,1) (*GödelKatSth:392–93*)

Þetta handrit er 32,5 x 20,5 sm að stærð og 39 bl. Það inniheldur útdrætti 19 sagna á sænsku. HBr er nr. 13 í röðinni og er á bl. 25–27.

Háskólabókasafnið í Lundi

LUB pappírshandrit (áður Bibl. Mscr. H. b) SagaL. 4° 4) (*SkráSvíþjóð:9(35)–10(36)*)

Þetta pappírshandrit er um það bil 19,8 x 16 sm og 476 bl. Það er skráð um miðja 18. öld og á því eru tvær hendur. 24 sögur eru í handritinu og er „Sagann af Halfdane Brønu Föstra“ (hönd II) nr. 12.

Um feril þess segir í handritaskránni (*SkráSvíþjóð:10(36)*): „Framan á fremra spjaldi er þrykkt eigandanafn: „Johannes Arnæus possessor libri“. Mun það vera Jón Árnason sýslumaður á Ingjaldshóli (1727–1777).“ Síðan hefur handritið borizt til Svíþjóðar.

Háskólabókasafnið í Uppsölum

UppsUB W 80 (*SkráSvíþjóð:19*): „skr. seint á 18. öld.“

UppsUB R 697 4° (*GödelKatUps:43–45*) (sjá nánari lýsingu síðar).

UppsUB R 706 4° (*GödelKatUps:54–56*) (sjá nánari lýsingu síðar).

British Museum

Í British Museum eru tvö handrit sem geyma Hálfðanar sögu.

BLAdd 4860 fol (*SkráBMAdd:241, SkráBMNum:105, SkráBMRomance:57–58*) (sjá nánari lýsingu síðar)

BLAdd 11162 4° (*SkráBMNum:153–155*) (sjá nánari lýsingu síðar)

Westdeutschen Bibliothek, Marburg (nú Berlín)

Ms. Germ. Quart. 936 (*SkráGerm:159*)

Þetta pappírshandrit er 152 blöð og er frá 19. öld og var í eigu Grimmsbræðra. Hálfðanar saga er á blöðum 44r–60r og er fjórða ítemið af sjö í handritinu. Samkvæmt upplýsingum í handritaskrá eru ítem 2–7 rituð eftir útgáfu Björners 1737.

Universitätsbibliothek Rostock

Mss.philol. 78 (áður Scan. fol 55 og var í Bibliothek der Mecklenburgischen Ritter- und Landschaft Rostock) (*SkráRostock*)

Þetta handrit er 1387 bls. og á titilblaði stendur að það sé ritað í Stokkhólmi 1725. Hálfðanar saga á sænsku er á bls. 785–830.

1.5 Aukatákn og uppskriftarreglur

Þau tákn sem ég nota í uppskriftunum eru þessi (dæmi úr 589e):²⁷

|, lóðrétt strik merkir nýja línu í handriti; uppi hægra megin við strikið fylgir tala sem sýnir númer línunnar sem kemur á eftir. Ef orð skiptist milli lína er hvorki haft bil á undan eða eftir lóðrétt strikinu, t.d. 16r23–24 ‘m|agr’ og 19r27–28 ‘Sigmun|dr’ en annars er haft bil á undan og eftir, t.d. 16r5–6 ‘er | uel’ og 19v10–11 ‘hauggr | hann’.

(), svigar merkja að það sem er innan þeirra er skammstafað í handriti með punkti eða tákni sem merkir ekkert ákveðið, t.d. 18r8 ‘Half(dan)’ og 19v37 ‘s(on)’.

∖, merkir að það sem er á milli þessara merkja er skrifað yfir línu í handriti, t.d. ‘Hann ∖sier’ 17r19.

∕, merkir að það sem er milli þessara merkja er skrifað á spássíu, jafnvel ofan textans eða undir. Ég nota líka þessi tákn ef orð eru skrifuð fyrir neðan línu, t.d. 15r41 ‘nei.tadi∕’.

*, merkir að það sem fer á eftir sé misritað á einhvern hátt. Ég vík hér frá venju því yfirleitt merkir stjarnan að orðið sem á eftir fer sé leiðrétt en formið í handritinu nefnt í neðanmálgrein.²⁸ Ég á hinn bóginn hef ranga formið á aðaltexta en greini frá rétttingartilgátum í athugasemdum.

{ }, endurtekið fyrir slyzni, eða skrifað án þess að vera leiðrétt, t.d. 15r23 ‘þegar hann {þegar hann}’.

< >, oddklofar eru settir utan um stafi, orð eða setningar sem útgefandi telur að hafi fallið niður af vangá, t.d. 14r32 ‘ku<m>pana’.

[], hornklofar eru settir utan um stafi, orð eða setningar sem eru ólæsileg í handriti vegna slits eða skemmda, 15v25–26 ‘H[00]|fdan’. Innan hornklofa geta verið stafir sem hugsanlega standa þar.

0000, ólæsilegir bókstafir, eða stafir sem hafa verið skornir burt; fjöldi táknanna svarar nokkurn veginn til fjölda bókstafanna, t.d. 17r1 [...00 furdu stor 00] og 19v7–8 ‘h[0]|ifa’.

..., (þrír punktar) óvís fjöldi ólæsilegra bókstafa eða skorið í burtu, t.d. 19v36 ‘[...]fifa’.

Punktar eru settir inn þar sem þörf er á þeim þar sem engin greinarmerki eru í handriti og eru þau tilvik ekki sérmerkt.²⁹ Einnig eru settir punktar á undan og eftir rómverskum tölum sem stundum er gert í handritinu. Hástafir eru hafðir í sérnöfnum og örnefnum og einnig

²⁷ Stuðst er við Guðvarð Má Gunnlaugsson (1998:276) og Stefán Karlsson (1963:lxvii–lxviii).

²⁸ Stefán Karlsson (1963:lxviii): „det følgende ord rettet af udgiveren; originalens form meddeles i en note.“

²⁹ Punktur í uppskriftinni getur bæði staðið fyrir punkt og kommu. Þar sem hann stendur fyrir kommu er næsta orð ekki með stórum staf.

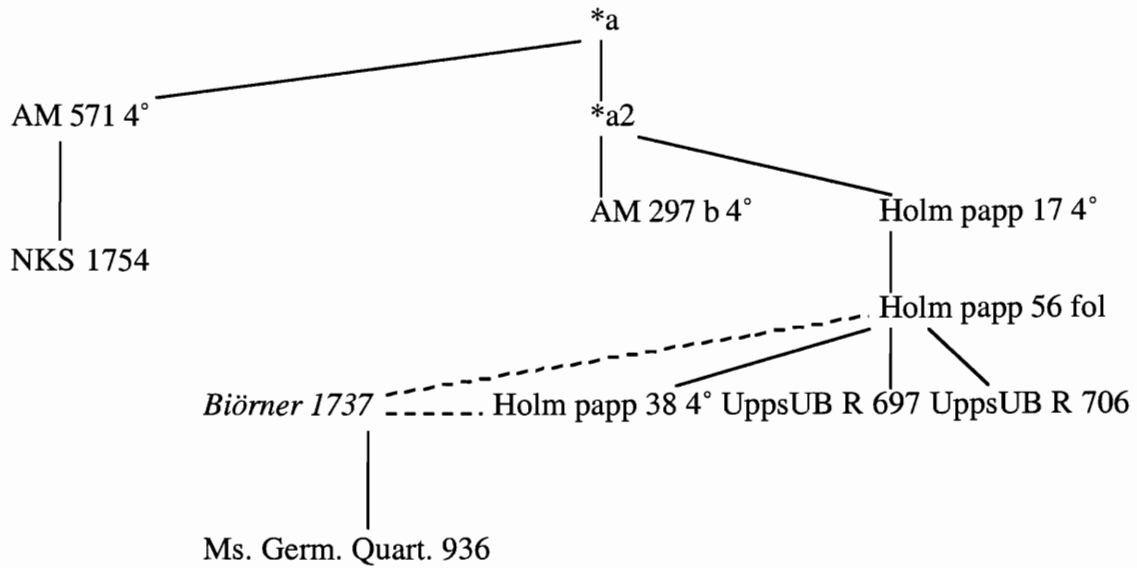
við upphaf málgreinar þó svo sé yfirleitt ekki gert í handritinu. Há- og lágstafir eru samræmdir.

Eftirfarandi táknum er skipt út: 's' er sett í staðinn fyrir 'f', 'y' er sett í staðinn fyrir 'ý', 'æ' fyrir 'ǣ, æ' og 'i' fyrir 'í'.

Tafla 1 Stemma

Rökstuðningur fyrir skyldleika er í lesbrigðaköflunum

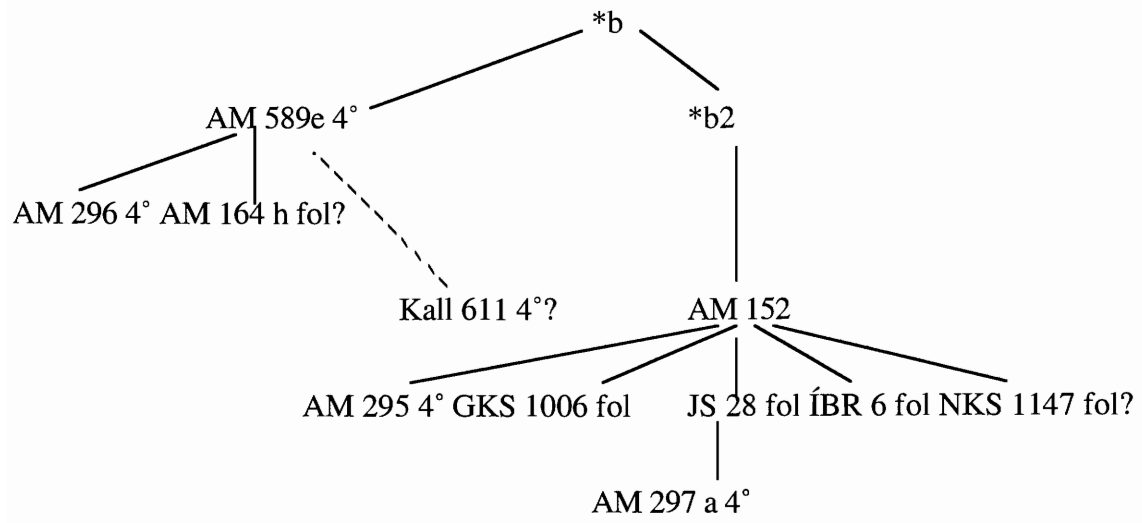
a-gerð:

AM 591 e 4°?

BLAdd 111624°?

b-gerð:

Tafla 2 Samanburður á fyllileika Hálfðanar sögu í 589e og 571

Þessi tafla sýnir hve stór hluti Hálfðanar sögu er varðveittur í aðalhandritunum tveimur 589e og 571, sem bæði eru óheil, samanborið við textann í *FsN* III:559–91 (152 aðalhandrit). Blaðsíðutöl eru þaðan.

***FsN* III (152):**

559

591¹¹

589e

591⁴

571

566²⁷ ok fjárlut

582¹⁰⁻¹¹

588²¹

Tafla 3 Handrit Hálfðanar sögu Brönufóstra í aldursröð

Tímasetningar handrita frá því fyrir 1550 eru úr *ONPReg* en annars úr handritaskrá (sjá hér að framan). Útgáfur sögunnar eru skálettraðar.

Skinnhandrit

AM 589e 4° (ca. 1450–1500)

AM 152 fol (ca. 1500–25)

AM 571 4° (ca. 1500–1600)

NKS 1147 fol (ca. 1600–1700)

Pappírshandrit

AM 568 4° (ca. 1600–1650)

UppsUB R 697 4° (ca. 1600–1700)

Holm papp 17 4° (ca. 1640–71)

AM 297 b 4° (ca. 1650–1700)

Holm papp 38 4° (ca. 1650–1700)

UppsUB R 706 4° (ca. 1650–1700)

Holm papp 2 4° (ca. 1650–1700)

JS 28 fol (ca. 1660)

JS 27 fol (ca. 1670)

JS 166 fol (ca. 1679)

ÍBR 6 fol (1680)

Holm papp 56 fol (ca. 1695)

Lbs 272 fol (ca. 1700 „eða laust fyrir“)

AM 294 4° (ca. 1700)

AM 295 4° (ca. 1700)

AM 297 a 4° (ca. 1700)

Kall 611 4° (ca. 1700)

AM 296 4° (ca. 1700–25)

AM 164 h fol (ca. 1700–25)

GKS 1006 fol (ca. 1700–1800)

BLAdd 4860 fol (ca. 1700–1800)

ÍB 233 4° (ca. 1700–1800)

Lbs 2121 4° (18. og 19. öld)

Lbs 2233 8° (18. og 19. öld)

Lbs 840 4° (1737)

Biörner 1737

Lbs 1622 8° (1744)

ÍB 228 4° (ca. 1750)

LUB papp fol (ca. 1750)

NKS 1754 4° (ca. 1750–1800)

NKS 1801 4° (ca. 1750–1800)

AM 591 4° (ca. 1750–1800)

BLAdd 11162 4° (ca. 1750–1800)

ÍB 517 8° (1778–1811)

HSK 452 4° (ca. 1780)

Lbs 154 4° (1787–94)

JS 270 8° (1795–96)

JS 12 8° (ca. 1800)

ÍB 497 4° (ca. 1800)

Handrit á Byggðasafninu á Skógum 4° (ca. 1800)

MS Germ Quart 936 (ca. 1800–1900)

Lbs 1762 4° (ca. 1812)

Lbs 221 fol (1819–32)

JS 383 8° (ca. 1820–40)

FsN III (1830)

ÍB 206 4° (ca. 1830)

Lbs 351 8° (ca. 1850)

Handrit á Héraðskjalasafni Borgarfjarðar („eftir 1860“)

Lbs 1943 4° (1877–78)

Lbs 3936 4° (ca. 1880–83)

Lbs 1510 4° (1880–1905)

Handrit í eigu Jóns Ófeigssonar (1882)

UppsUB W 80 („skr. seint á 18. öld.“)

Pýðingar (á sænsku)

Mss.philol. 78 (19. öld)

Säfstaholm I papp 12

Engestr 19 fol (B:II,1)

2 Hugleiðingar um uppskriftir

2.1 Norræna hefðin

Í útgáfum á norrænum miðaldatextum hefur myndast uppskriftarhefð sem kenna má við Jón Helgason (1899–86), prófessor og forstöðumann Det arnamagnæanske Institut til margra ára³⁰ og að vissu leyti forvera hans Finn Jónsson prófessor.³¹ Helztu einkenni þessarar hefðar eru að ekki er sýnt í uppskriftinni þegar leyst er úr böndum, flest sérhljóðatáknaafbrigði eru sýnd en færri samhljóðatáknaafbrigði, greinarmerkjasetning samræmd og einnig há- og lágstafir.³² Jón Helgason setti þó aldrei skipulega niður hvað greindi norrænu textafræðina frá þeirri klassísku (sjá Örnólf Thorsson 1990:48, Jensen 1989:211). Lítið hefur verið skrifað um fræðilegar kenningar í norrænni fílólógíu heldur verkin frekar verið látin tala.³³ Þó eru undantekningar frá þessu og t.d. hefur Odd Einar Haugen (1985, 1987, 1988, 1990, 1992 o.s.frv.) skrifað allmikið um aðferðafræði textafræðinnar á síðustu árum.

Sú útgáfa sem hefur haft mest áhrif á táknnotkun er líklega útgáfa Stefáns Karlssonar á íslenskum frumbréfum til 1450 (1963).³⁴ Flestir sem hafa gefið út texta hjá Árnastofnunum tveimur hafa notað það táknakerfi sem Stefán setur fram í henni (1963:lxvii–lxviii).³⁵

Á síðustu áratugum hafa nokkrir fræðimenn athugað grundvöll þessarar stefnu. Helle Jensen lektor á Árnastofnun í Höfn hvatti mjög til umræðu um uppskriftarvenjur (sjá

³⁰ Sbr. Jensen (1989:211): „Den undersøgelsesstrategi og de udgivelsesmønstre, som nu anvendes af så godt som alle, der arbejder med kritisk udgivelse af norrøne tekster, er i al væsentlighed fastlagt af Jón Helgason [...]“

³¹ Í Noregi hefur lengst af þessa öld og þá síðustu verið fylgt nokkuð annarri stefnu í útgáfumálum en á Íslandi og í Danmörku. Meira hefur verið þar um stafbrigðaréttar uppskriftir þar sem sýnt er hvernig leyst er úr böndum og lítið um útskiptingar sjaldgæfra tákna (t.d. r rotunda ‘r’, ‘f’, engilsaxneskt f ‘þ’, engilsaxneskt d ‘ð’) fyrir algengari. Sérstaklega á þetta við um útgáfur Kjeldeskriftfondet, t.d. Indrebø (1920) og Holm-Olsen (1945), Holm-Olsen notar t.a.m. ‘þ’ í stað ‘v’.

³² Haraldur Bernharðsson lýsir í stuttu máli Árnastofnanahefðinni í ritdómi um útgáfu Ólafs Halldórssonar á Mattheuss sögu (1997:256–57): „[...] en aðaltextinn, AM 645 4to, er prentaður „hálfstafrétt“, eftir aðferð þeirri er lengi hefur tíðkast á stofnunum Árna Magnússonar á Íslandi og í Kaupmannahöfn. Þar eru upplausnir banda ekki auðkenndar og sérnöfn prentuð með stórum upphafsstaf, en auk þess er lesið á íslensku úr latneskum orðum og böndum og íslensku orðin skáletruð.“

³³ Sbr. orð Rindals (1990:218): „Det har skjedd lite innanfor tekstkritikken i norrøn filologi frå midten av 1800-talet til i dag. Det er ikkje skrive nokon teoretiske eller metodiske arbeid innanfor feltet. Men dei tekstkritiske prinsippa er nytta i fleire avhandlingar. [...] Dei fleste tekstkritiske arbeid innanfor norrøn filologi byggjer på ei allment akseptert oppfatning av tekskritiske metodar. Det er sjeldan vi finn referansar til teoriverk om tekskritikk.“

³⁴ Stefán Karlsson (viva voce) tók mið af táknakerfi Holm-Olsen (1945:xix) við gerð síns kerfis. Til að mynda eru þaðan táknin ‘þ þ’ fyrir orð sem er búið að strika yfir. Stefán bjó síðan til út frá því ‘þ þ’ fyrir tvíritið orð. Einnig eru þaðan t.d. ‘\ /’ fyrir millilínubókstafi og ‘*’ fyrir leiðrétt orð. Dæmi um aðra táknnotkun hjá Holm-Olsen er að hann notar sviga ‘()’ fyrir það sem gleymst hefur að skrifa.

t.d. 1988, 1989) og var táknaðsamræming og samræmd stefna í uppskriftum aðeins eitt af því sem hún athugaði. Einnig hefur James Knirk (1985) ritað um þetta efni.

Haugen (1995:74–78) hefur sett ólíkar uppskriftartegundir upp í kerfi og hefur Guðvarður Már Gunnlaugsson þýtt flokka hans á íslenzku, bætt aðeins við of flokkað aðeins öðru vísi ([1996a]):

Mismunandi útgáfur á handriti (skáletranir innan sviga frá Haugen 1995):

I. Ljósprentuð útgáfa (= *fotografísk faksimile*).

II. Stafrétt útgáfa.

1. Bandrétt útgáfa, þ.e. allt í handriti prentað eins og það er (bönd prentuð) (= *faksimiletrykk*).

2. Stafrétt útgáfa (= stafkrókaútgáfa?),³⁶ þ.e. allt í handriti prentað eins og það er en leyst upp úr böndum (auðkennt) (= *strengt diplomatarísk utgåva*).

3. Stafrétt útgáfa en notkun leturbrigða (t.d. ‘r’ og ‘i’) samræmd, auðkennt hvernig leyst er upp úr böndum (= *diplomatarísk utgåve*).

III. „Lítilliga“ samræmd stafsetning.

1. Útgáfa þar sem upphafsstafir og greinarmerkjasetning hefur verið samræmd, en auðkennt hvernig leyst er upp úr böndum (= *lett normalisert utgåve*).

2. Sams konar útgáfa, en ekki auðkennt hvað er leyst upp úr böndum.

IV. Samræmd stafsetning.

1. Útgáfa með stafsetningu sem er samræmd til málstigs skrifarans.

2. Útgáfa með samræmdri stafsetningu forn máls (frá um 1200) (= *fullt normalisert utgåve*).

3. Útgáfa með nútímastafsetningu.

Uppskriftir mínar á AM 589 e 4° og AM 571 4° eru samkvæmt þessum lista með lítilliga samræmdri stafsetningu (Flokkur III,1) en þó er nokkur aðgreining stafbrigða, t.d. ‘r’ og ‘i’ (flokkur II 2).

Grundvallaratriði Árnastofnanahefðarinnar er að sýna allan mun á táknum sem hugsanlega getur haft hljóðkerfislegt gildi, þ.e. greinir að og er í fyllidreifingu, t.d. er þá greint á milli ‘a’ og ‘ǣ’ ef fyrra hljóðið stendur fyrir /a/ en hið síðara fyrir /á/. Á hinn bóginn er ekki sýndur munur á ‘r’ og ‘i’ vegna þess að dreifing þeirra er yfirleitt ekki hljóðkerfisleg. Annað aðalatriði í stefnunni er að setja almenn (algeng) tákn í stað sjaldgæfra stafabrigða („útskipting“). Dæmi um þetta er að í stað hins engilsaxneska ‘p’ er

³⁵ T.a.m. Haraldur Bernharðsson (1999). Haugen (1992:12) er hins vegar með aðeins flóknara kerfi sem virðist bæði byggt á kerfi Stefáns og Holm-Olsen.

³⁶ Guðvarður Már Gunnlaugsson (viva voce) notar nú nafnið „stafbrigðarétt útgáfa“ í staðinn fyrir „Stafrétt útgáfa (= stafkrókaútgáfa)“.

yfirleitt sett ‘f’ þó ‘þ’ sé einhaft fyrir /f/ í handritinu.

2.2 Hvaðan eru uppskriftartáknin komin?

Grunnbók í textafræði á þessari öld er Maas (1927, ensk þýðing 1958). Fróðlegt er að athuga hvaða aukatákn hann notar. Tvö tákn (< > og []) eru notuð af honum á sambærilegan hátt og í norrænu hefðinni. Hann lýsir muninum á þeim með þessum orðum (1958:22):

[...] The distinction between [] and < > is important. < > intimates that the very assumption that a lacuna exists is conjectural, while [] shows that a lacuna of known length has been filled up. [] should also be used where the tradition explicitly notes that the exemplar contained a lacuna.“
‘Munurinn á [] og < > er mikilvægur. < > gefur í skyn að það að gat er í textanum sé tilgáta en á hinn bóginn sýnir [] að gat af vissri lengd hefur verið fyllt.’ (þýðing mín)

Maas (1958:22) nefnir einnig önnur aukatákn. Ef endurtekið er fyrir slyzni eða skrifað án þess að vera leiðrétt (þar sem í norrænu hefðinni er notað | |) segir hann að nota eigi táknin ‘[[]’ eða ‘{ }’ og þar sem textanum er ekki viðbjargandi „for irremediable corruptions (where these can be localized)“ táknin ‘†’ sem samsvarar líklega ‘...’ og ‘000’ í norrænu hefðinni.

Mismunandi uppskriftarstig og tilgangur uppskrifta

Knirk lýsir vel grunnskyldum textafræðingsins við lesandann (1985:605–6):

Adequate and reasonable demands on the editor who moderates diplomatic principles are that he explain the degree of partial normalization, describe any details which are omitted, and indicate clearly any important deviations from the manuscript [...] Important details must not be lost, and it must be entirely clear what the editor is responsible for.

‘Nægjanlegar og sanngjarnar kröfur í garð útgefanda sem samræmir eitthvað er að hann segi frá hve mikið hann samræmir, lýsi öllu sem hann sleppir og auðkenni ef vikið er frá því sem stendur í handritinu [...] Ekki má sleppa mikilvægum atriðum og það verður að vera deginum ljósara hverju úgefandinn er ábyrgur fyrir.’ (þýðing mín)

Útgefandi texta verður alltaf að hafa í huga fyrir hvern útgáfan sé því að t.d. sögulegir málfræðingar og almenningur vilja hafa ólíkar útgáfur. Guðvarður Már Gunnlaugsson ([1996b]) nefnir nokkra ólíka lesendahópa með mismunandi útgáfuþarfir:

Leturfræðingar: Ljósprentuð útgáfa.

Hljóðkerfisfræðingar: Stafrétt útgáfa með athugasemdum við handritið.

Setningafræðingar: Útgáfa eins handrits með athugasemdum. Ekki þörf á stafréttri útgáfu, en allar breytingar útgefanda verða að vera ljósar.

Aðrir fræðimenn: „Textfræðileg“ útgáfa: útgáfa á erkiriti (þ.e. stofnriti) (eða codex optimus) með samræmdri nútímastafsetningu, skýringar við textann, athugasemdir við textann og handritin.

Lesbrigði.

Almennir lesendur: Útgáfa með nútímastafsetningu, skýringum við textann og nauðsynlegum orðskýringum.

Skólabörn: Útgáfa með nútímastafsetningu, miklum skýringum við textann og orðskýringum og æfingum.

Ómögulegt er fyrir útgefandann að gera öllum til hæfis og hann verður að velja lesendahóp eða búa til ólíkar uppskriftargerðir. Dæmi um slíkt er útgáfa Ólafs Halldórssonar á Mattheuss sögu (1994) þar sem hann gefur bæði út stafbrigðaréttu gerð textans (sjá flokk II,2 hér að framan) og aðra eftir samræmdri gerð forn máls (sjá flokk IV,2 hér að framan).

Það sem eftir er kaflans fjalla ég um ýmislegt tengt uppskriftum og vangaveltur mínar þar að lútandi.

2.3 Samræming

2.3.1 Greinarmerkjasetning

Í elztu íslenzku handritunum eru notuð allmörg ólík greinarmerki, t.d. eru í Íslenzku hómilfubókinni (um 1200) notuð punktur ‘.’, depilhögg ‘;’, tvípunktur ‘:’ og spurningarmerki ‘∞’ auk nokkurra annarra greinarmerkja (sjá de Leeuw van Weenen 1993:46, Seip 1954:63) en síðan fækkar þeim og í hinu mikla sagnahandriti Möðruvallabók eru 55830 dæmi um punkt en 11 um kommu og engin önnur greinarmerki koma fyrir (de Leeuw van Weenen 2000:47). Punktur ‘.’ er lengi vel langalgengasta greinarmerkið en í yngri handritum færast í vöxt notkun skástriks ‘/’. Veit ég ekki til þess að saga þess í íslenzkum handritum hafi verið rannsökuð.

Í mjög mörgum miðaldahandritum virðist greinarmerkjasetning ekki fylgja neinni reglu.³⁷ Stundum eru þau höfð í miðri setningu og stundum eru þau ekki sett á eðlilegum málsgreinaskilum. Einnig eru greinarmerki oft ógreinileg í handritum. Þessi óregla veldur vandræðum í uppskrift og erfiðleikum við lestur á uppskriftum þar sem fylgt er greinamerkjasetningu handrits. Vísindalegt gildi þess að fylgja nákvæmlega

³⁷ Sjá t.d. stafsetningarlýsingu Zitzelbergers (1987:lxxvi–lxxvii) á Holm perg fol 7.

greinarmerkjasetningunni virðist vera lítið og ef til vill æskilegt að samræma hana á einhvern hátt í uppskriftum. Millileið sem allmargir fylgja er að setja inn þau greinarmerki sem eru í handritinu en bæta þeim við innan oddklofa (t.d. <.) og </>) sem vantar.³⁸ Sá galli er á þessari leið að ekki er hægt að losna við greinarmerki sem er ofaukið. Mér dettur þó í hug að það væri hægt að auðkenna slík greinarmerki með |, t.d. |.| og |/, en slíkir svigar sýna annars aukaorð og tvítekningar sem á vel við um svona greinarmerki sem er ofaukið.

Annað vandamál sem kemur upp þegar greinarmerkjasetning er samræmd er hvaða greinarmerki á að nota. Á einvörðungu að nota ‘.’ eða einnig önnur nútímagreinarmerki, eins og kommur ‘,’ og spurningarmerki ‘?’. Mér finnst eðlilegast að hafa þá reglu við samræmingu greinarmerkja að nota eingöngu þau merki sem eru notuð í handritinu sjálfu. Yfirleitt er það aðeins ‘.’ og kemur þá upp vandamál í sambandi við það þegar þörf er á kommu ‘,’ í textanum, t.d. í upptalningu. Þrjár leiðir eru færar í slíkri stöðu: 1) nota ‘.’ í stað ‘,’ t.d. 589e 14r3–4 ‘.íj. bo|rn. sonu .íj.’; 2) sleppa því alveg að nota greinarmerki þar sem komma ætti að vera, ‘.íj. bo|rn sonu .íj.’ eða 3) nota kommu ‘,’ ‘.íj. bo|rn, sonu .íj.’. Allar leiðirnar hafa kosti og galla. Ef sú fyrsta er notuð tekur tíma fyrir lesandann að átta sig á því hvort punkturinn standi fyrir punkt eða kommu. Ein leið til að greina þarna á milli væri að hafa orðið sem fylgdi á eftir punkti sem stæði fyrir kommu („punktkommu“) með litlum staf en með stórum á eftir punkti sem stæði fyrir punkt.

Sá galli fylgir annarri aðferðinni að textinn verður torlæsari og vafamál geta komið upp varðandi lestur. Þriðja aðferðin, þ.e. að samræma greinarmerkjasetningu til nútímamáls, finnst mér ótæk nema í uppskriftum með samræmdri stafsetningu (flokkur IV hér að framan). Það er tímavilla (anachronismi) að nota kommur í handritum frá þeim tíma þegar kommur voru lítt notaðar. Sjálfum finnst mér fyrsta aðferðin vera skárst og nota ég hana í uppskriftum mínum á Hálfdanar sögu.

2.3.2 Há- og lágstafir

Há- og lágstafir tengjast greinarmerkjasetningu nánum böndum. Í flestum íslenskum miðaldahandritum er lítil regla á því hvernig þeir eru notaðir.³⁹ Þegar greinarmerkjasetning er samræmd í útgáfum er yfirleitt einnig samræmd notkun há- og lágstafa.⁴⁰ Á eftir punkti er þá hafður stór stafur og einnig í sérnöfnum og örnefnum. Slík samræming rýrir gildi

³⁸ Dæmi um slíka útgáfu er útgáfa Driscolls (1992) á Sigurðar sögu þögla.

³⁹ Knirk (1985:606) segir þetta um notkun há- og lágstafa: „Scribes were notoriously inconsistent with respect to capitalization, and it is frequently difficult to discern what the scribe meant to be capitalized. In general one might say that scribes used few capitals in the Middle Ages, whereas they used many capitals, somewhat at random, after the Reformation.“

⁴⁰ Á hinn bóginn hefur samræming há- og lágstafa ekki endilega í för með greinarmerkjasamræmingu (sbr. t.d. útgáfu Stefáns Karlssonar á Guðmundarsögum 1983).

uppskriftarinnar í staffræðirannsóknum, því þá eru t.d. felld saman táknið 'r', 's', 'S' og 's' í hástafnum 'S'. Útgefendur verða að gera upp við sig hvort þessi fórnarkostnaður vegi upp á móti meiri læsileika og skiptir þá máli fyrir hvern útgáfan er hugsuð.

Eitt sem flækir þessa há- og lágstafasamræmingu eru svokallaðir *hásteflingar* (lágstafir sem hafa útlit hástafa (*capitalis*)), t.d. 'r' og 'n' sem eru þeir algengustu.⁴¹ Aðeins er hægt að hafa hásteflinga í einni stærð því að ef þeir eru stækkaðir verða þeir venjulegir hástafir og ekki hægt að gera greinarmun á hástöfum af hásteflingum eða lágstöfum. Þetta gæti e.t.v. valdið ruglingi í einstaka tilfelli í uppskriftum þar sem há- og lágstafir eru samræmdir eins og í uppskriftum mínum.

Annað vandamál sem tengist hásteflingum er hvort á að sýna þá óbreytta í uppskrift t.d. 'r' og 'n' eða leysa þá upp, 'rr' og 'nn'. Einnig er óvíst hvað á að gera við hásteflinga með tvöföldunardepil eða annað tvöföldunarmerki yfir sér, t.d. 'ṛ' og 'ṅ'? Á að sýna tvöfaldan lágstaf 'rr' og 'nn',⁴² tvöfaldan hástefling 'RR' og 'NN' eða láta þá halda sér?⁴³ Yfirleitt er leyst úr lágstöfum sem hafa tvöföldunarmerki og er ekki ljóst afhverju aðrar reglur ættu að gilda um hásteflinga.

Samræming há- og lágstafa getur líka í undantekningartilfellum verið óviss. Dæmi um það er t.d. vandamálið með *norðrlönd/Norðrlönd*⁴⁴ og *kaupangr/Kaupangr*⁴⁵ sem fræðimenn hafa stundum verið í vandræðum með hvort á að túlka sem samnöfn eða örnefni.

Það sem mælir með samræmingu há- og lágstafa er að hún auðveldar lestur allmikið en á hinn bóginn rýrir slík samræming mikið gildi uppskriftarinnar í staffræðirannsóknum.

2.3.3 Eitt orð eða tvö?

Annað vandamál sem kemur upp við uppskrift er hvort eigi að fylgja orðskiptingu handrits eða uppruna- og nútímavenju um skiptingu orða. Í miðaldahandritum er algengt að spyrða orð saman sem ekki eiga saman samkvæmt uppruna og skilja í sundur önnur sem eðlilegt er að standi saman. Dæmi (úr 589e) um „spyrðingu“ eru t.d.: 17v11 'jlandi', 37 'jstad' og um „aðskilnað, klofningu“: '14r2 Reidgota landi', 4 'á siona'. Algengasta tegund „spyrðingar“ er líklega það þegar forsetning er skrifuð saman með eftirfarandi fallorði og er slík spyrðing látin halda sér í sumum útgáfum þó annars sé orðaskipting samræmd í því.

⁴¹ Um hásteflinga sjá t.d. Seip (1954:57–59), Widding (1934:362).

⁴² Eða 'rrr' og 'nnn'!

⁴³ Stefán Karlsson (1983:liii) segir þetta um uppskrift sína á Guðmundar sögu A: „Hásteflingum (*G, M, N* og *R*) er haldið (og prentað *g* þegar svo er skrifað, en *g* leyst upp *gg*), þegar þeir eru í stöðu lítilla stafa.“

⁴⁴ Sjá Ólaf Halldórsson (1988:13).

⁴⁵ Sjá Bjarna Einarsson (1985:cxxx).

Eitt af því sem mælir á móti því að halda skiptingu handritsins í eitt orð og tvö er að oft er erfitt að sjá hvenær eru bil og hvenær ekki milli orða og orðhluta og lítið vitað um skynjun miðaldamanna á þeim. Í langflestum útgáfum miðaldtexta eru mislöng bil samræmd.⁴⁶ Hið eina sem vit er í er að þeir fræðimenn sem hafa áhuga á að rannsaka eitt orð eða tvö og bil milli orða og orðhluta snúi sér að ljósprentuðum útgáfum.⁴⁷

Annað sem mælir á móti því að fylgja handritinu í skiptingu orða er að þegar orði er skipt milli lína er ekki hægt að vita hvort skrifarinn hefði skrifað það í einu lagi eða tvennu ef það hefði verið ritað í eina línu. Dæmi um þetta er orðið *skemmumeyjar* (t.d. 589e 15r14–15) sem óvíst er hvort á að tákna ‘skemmu | meyjar’ eða ‘skemmu|meyjar’ á línuskilum í því kerfi sem ég nota ef bil eru ekki samræmd.

Yfirleitt samræma útgefendur texta þessa hluti og er það skoðun mín að einhver samræming há- og lágstafa, eins orðs og tveggja og greinarmerkjasetningar sé mjög æskileg samanber orð Knirk (1985:608), sem gerir þó e.t.v. of lítið úr gildi þessara hluta í skriftarrannsóknnum:

Within the foreseeable future details of scribal capitalization, word division, and punctuation will be of limited interest as objects of research, word division being perhaps the most interesting of the three [...]. A degree of normalization in all three areas would increase readability tremendously and should be acceptable, as long as the editor outlines scribal practices and his editorial procedures in the introduction.

‘Í nánustu framtíð mun há- og lágstafasetning skrifara, orðaskipting og greinarmerkjasetning hafa lítið gildi í vísindarannsóknnum. Þó er orðaskipting ef til vill forvitnilegust. [...] Einhver samræming á öllum þremur sviðum eykur læsileika gríðarlega og ætti að vera ásættanleg svo fremi sem útgefandinn lýsi skrifarasérkennum og útgáfuvenjum sínum í inngangi.’ (mín þýðing)

2.4 Sérhljóða- og samhljóðatákn

Táknun sérhljóðaafríðna í uppskriftum er nokkuð á reiki en þó er í mörgum útgáfum mikil aðgreining, t.d. er oft greint á milli táknanna ‘ǣ’, ‘ǣ’, ‘æ’ og ‘ǣ’. Mér hefur dottið í hug að kalla þetta „broddastefnuna“ því hún felur það í sér, að minnsta kosti við fyrstu sýn, að sérhljóð eru aðgreind sem broddur eða önnur slík aukatákn eru yfir.

Á hinn bóginn er sú stefna að skipta út sjaldgæfum sérhljóða- og samhljóðatáknnum („útskipting“) fyrir algengari ef sjaldgæfa táknid er ekki í neinni andstöðu við önnur tákn fyrir sama fónem. Dæmi um þetta er ‘y’ sem er yfirleitt táknað ‘y’ í uppskriftum en ‘i’ er

⁴⁶ Eina útgáfan sem ég man eftir þar sem reynt er að sýna mislöng bil er hin stafbrigðaréttu útgáfa Dahlerups á Ágripi (1880). Þar sem vafi lék á hvort um eitt eða tvö orð væri að ræða sýndi hann nákvæmlega stærð bilsins en ef greinilega var bil milli orða var venjulegt bil í uppskriftinni. Þessi leið Dahlerups er sannfærandi en svo til óframkvæmanleg í útgáfum. Dahlerup fjallar um erfiðleikana við að greina á milli eins orðs og tveggja í inngangi við útgáfunna (1880:xxxv–xxxvi).

⁴⁷ Sbr. orð Knirk (1985:608): „[...] the strong element of editorial subjectivity present in determining word division diminishes the value of the printed edition for such investigations and will most likely force scholars to the manuscript itself.“

skipt út fyrir 'i' (nema í stafbrigðaréttum uppskriftum) og er í fyrra tilvikinu depill numinn í burtu en í því seinna bætt við depli. Dæmi um útskiptingu samhljóða er notkun 'f' og 'd' í staðinn fyrir 'þ' og 'ð'. Enn eitt dæmi um slíka útskiptingu er þegar 'æ' er notað í stað 'ǣ', 'æ' eða 'ǣ' sem er yfirleitt gert í útgáfum. Spurningin er hver ástæðan sé fyrir þessari samræmingu og hvort hún sé ekki í ósamræmi við t.d. aðgreiningu tákna fyrir /a/ og /á/: 'a', 'á', 'ǣ', 'æ' og 'ǣ'? Svarið við því er að *æ*-límingarnir tákna í sumum handritum langt /á/ en ekki /a/. Munurinn á *a*-táknunum í slíkum tilvikum er hljóðkerfislegur. *Æ*-táknin greina hins vegar ekki á milli langs og stutts /æ/ heldur er munurinn á þeim aðeins staffræðilegur (grafemískur). Svipað er að segja um sérhljóðabroddinn yfir 'í' (og 'j'). Í uppskriftum er yfirleitt ekki sýndur broddur yfir 'í' ('j') heldur er notað 'i' ('j').⁴⁸ Ástæðan fyrir þessu er að broddurinn yfir 'í' hefur ekki hljóðkerfislegan tilgang heldur það hlutverk í handritum að greina 'i' frá 'n' og 'm' (sbr. Lindblad 1952:150–52). Þörfin á broddi yfir 'j' til að aðgreina það frá 'n' og 'm' virðist hins vegar ekki vera jafnmikil því ekki er eins mikil hætta á því að ruglast sé á 'j' og 'n' eða 'm' og á 'i' og 'n' eða 'm'. Í uppskrift minni á 589e greini ég að 'j' og 'j' en ekki 'í' og 'i'.

Minni aðgreining er yfirleitt gerð á samhljóðum, t.d. er yfirleitt ekki í útgáfum greint á milli mismunandi tákna fyrir /s/ ('s', 'f' og 's') og /t/ ('r', 't' og 'r') enda hefur slík táknaaðgreining eingöngu staffræðilegt gildi (við athugun á dreifingu stafabrigða eftir stöðu í orði o.s.frv.) en ekki hljóðkerfislegt.⁴⁹

Annar munur á sérhljóða- og samhljóðatáknun er meðferð líminga (þ.e. fastra tákna sambanda). Yfirleitt eru allir sérhljóðalímingar sýndir með sértáknum en ekki grunntáknum límingsins, t.d. 'æ' en ekki 'aa' og 'a' en ekki 'av' en á hinn bóginn eru samhljóðalímingar yfirleitt leystir upp í grunnþætti sína, 'ck' í stað 'ck' og 'pp' í stað 'pp'. Ástæðan fyrir þessum mun er sú sama og fjallað er um hér að framan að um samhljóð gilda (yfirleitt) staffræðileg rök en um sérhljóð (hugsanlega) hljóðkerfisleg rök.

2.5 Bönd og styttingar

2.5.1 Munurinn á böndum og styttingum

Í flestum útgáfum eru hafðar innan sviga svokallaðar styttingar. Munurinn á styttingum og böndum er oft óljós. Cappelli (1967:xii–xlix) flokkar latneskar skammstafanir í sex flokka: 1) *Abbrivature per troncamento* 'stýfing', 2) *Abbrivature per contrazione* 'samdráttur', t.d. 'ba' fyrir 'beata'; 3) *Segni abbreviati con significato proprio* 'styttingarmerki fastrar merkingar', t.d. '&' fyrir *et*; 4) *Segni abbreviati con significato relativo* 'styttingarmerki

⁴⁸ Þó er greint á milli 'i' og 'í' t.d. í útgáfu Zitzelbergers (1987) á Konráðs sögu keisarasonar.

⁴⁹ Johansson (1997) hefur fjallað ítarlega um grafem í miðaldatextum.

óskilgreindrar merkingar', t.d. 'q' fyrir *qui*; 5) *Abbreviature per lettere sovrapposte* 'millilínubókstafir' og 6) *Segni convenzionali* 'sértákn'.

Ein ítarlegasta umfjöllunin um norrænar skammstafanir (í elztu handritum) er hjá Hreini Benediktssyni (1965:85–95) en hann flokkar þær (*abbreviations*) í fjóra flokka:

- 1) stýfing (*suspensions*), t.d. 'b.' ('.b.') f. 'borg'.
- 2) samdráttur (*contractions*), það sem er á milli tákna fellt niður, t.d. 'kngi' f. 'konungi'.
- 3) millilínubókstafir (*superscript letters*), t.d. 'v^l' f. 'var' og 'v^lþa' f. 'virþa'. Ólíkt flestum öðrum fræðimönnum lítur Hreinn svo á að uppskrifaða stafinn eigi ekki að skáletra, t.d. 'fara' en ekki 'fara'
- 4) sértákn (*special signs*), t.d. *ur*-bandið og 'm'-rúnin (Υ) fyrir 'maðr'.

Meira hefur verið gert af því að skilgreina styttingar og er þeim t.a.m. lýst svo hjá Guðvarði Má Gunnlaugssyni (1998:276): „(), svigar merkja að það sem er innan þeirra er skammstafað í handriti með punkti eða tákni sem merkir ekkert ákveðið.“⁵⁰ Skilgreiningar á böndum eru hins vegar fáar. Mér dettur í hug að líklega sé bezt að skilgreina þau sem andstæðu styttinga, þ.e. *bönd eru táknuð með tákni (bandi) sem merkir eitthvað ákveðið*. Svo er að sjá hvernig þessi aðgreining stentz nánari skoðun.

Um skilgreininguna á styttingu er þetta að segja. *Punktur* er allvel afmarkað tákn, þ.e. '.', en ekki „tákn sem merkir ekkert ákveðið“. Sú skilgreining nær einnig yfir mörg bönd því oft felst upplausn þeirra ekki í þeim, t.d. þarf að leita til forngrísku að uppruna π-bandsins sem merkir *ra* eða *ar*. Á hinn bóginn vísuðu svokölluð „stafabönd“, t.d. 'e' og 'o' fyrir *re/er* og *ro/or* meira til upplausnarinnar, þ.e. 'e' og 'o' eru hluti af henni, en vegna málbreytinga og breytinga á táknanotkun hafa sum þeirra stirðnað og sýna eldra málstig en handritið.⁵¹ Annað dæmi um „stirðnað band“, eins og hægt væri að kalla svona bönd, er 'c' yfir samhljóðum, t.d. 'm^c' fyrir 'mic'/'mik' sem verður svo síðar þegar /k/ önglhjóðast 'mig'. Óljóst er einnig með sum strik, eins og til dæmis 'h' fyrir 'hann', hvort þau teljist til banda eða styttinga. Ekki er hægt að hafa skilgreininguna á böndum þannig að aðeins sé ein möguleg upplausn á þeim, t.d. *ur* af *ur*-bandi því oftast eru að minnsta kosti tveir kostir, t.d. *ur* eða *u*, *u* eða *o* í áherzlulausri endingu eða *ra* eða *ar* af π-bandinu. Í raun eru öll bönd óráð, þau eru nokkurs konar erkigrafem sem ná yfir grafemísk afbrigði, sbr. áherzlulause sérhljóðið [I] sem hefur allógrafemin 'e' og 'i'. E.t.v. ætti því að nota slík fónem við upplausn því þau eru nákvæmasta örugga táknið sem hægt er að nota, t.d. *farIr*, *forY*.⁵²

⁵⁰ Nýtt notagildi fyrir sviga gæti verið að hafa þá utan um uppleyst bönd sem óljóst er hvernig á að leysa upp, t.d. *k(on)gur* (sem gæti einnig verið *k(onun)gur* og halda þá skáletruninni til að sýna að um band sé að ræða en ekki styttingu.

⁵¹ T.a.m. fóru ^e og ^o síðar að tákna *ir/ri* og *ur/ru*.

⁵² Í styttingum hins vegar er enn meiri óvissa um upplausn og því ekki einu sinni hægt að nota þessi erkigrafemtákn.

Tveir af aðalflokkum styttinga eru sagnir og nöfn.⁵³ Í fyrri flokknum eru algengar sagnir (oft *verba dicendi*) eins og *mæla* og *segja*. Aðalvandamálið við upplausn slíkra styttinga er oft hvaða í tíð þær eru í, þ.e. nútíð eða þátíð, t.d. ‘m(æ)lir’ eða ‘m(æ)lti’.

Hinn aðalflokkur styttinga eru nöfn sem oft er alls ekki hægt að ráða í nema út frá samhenginu, eins og t.d. G(ísli), G(unnarr). Það finnast mér vera hinar raunverulegu styttingar.

Nánari skilgreining á styttingum sem mér dettur í hug og sem ekki er eins tvíræð og venjulega skilgreiningin er að skilgreina styttingar þannig í fyrsta lagi að á undan „óræða“ táknu megi aðeins fara **eitt** tákn, t.d. ‘k(onungr)’, ‘G(rettir)’ og aðeins tvö tákn ef síðara tákn er ekki hluti af óstytta orðinu, t.d. ‘bb’ fyrir ‘brædur’ eða í samsettum orðum, t.d. ‘bb’ fyrir ‘Birkibeinar’ eða ‘fostbb.’ fyrir ‘fostbrædr’ (t.d. 589e 16v3). Þetta mundi útiloka það að leysa upp t.d. ‘k(on)gur’ í stað 571 4r29 ‘kongur’. Í öðru lagi væri reglan sú að á eftir styttingu mætti ekki fara neitt, t.d. ‘k(ongr)’ (en ekki ‘*k(ong)r’), nema í samsettum orðum, t.d. ‘k(ongs)s(onr)’.

Dæmi um upplausn sagnarinnar mæla ætti að sýna fram á hve erfitt það getur verið að skilja á milli banda og styttinga. Á að leysa úr ‘mli’ með ‘m(æ)l(t)i’ eða mælti? Skilgreiningin á styttingu er óræður punktur eða krulla með óræða merkingu. Í þessu dæmi er ekkert ákveðið band sem stendur fyrir ‘æ’ og ‘t’ heldur er oft einhvers konar óræður krókur á ‘l’ (t.d. í 589e) og ætti þetta því að falla undir styttingu en á hinn bóginn er þetta allföst stytting sem líkist að því leyti böndum. Stefán Karlsson fjallar um þetta vandamál í útgáfu sinni á Guðmundarsögum (1983:lxix): „Þt. af ‘mæla’ er oftast bundin þannig að skrifað er ll með lykkju í t.d. mlltu 182.18, mæll 182.19 og mll 7.52; því er leyst upp mæl(lt-), enda þótt aðeins sé skrifað ml með lykkju, t.d. mæl(ltu) 187.13 og mæl(lti) 239.19.“ Stefán setur ekki ‘æ’ innan sviga líklega vegna þess að það er ekki óvíst,⁵⁴ þ.e. engin óvissa eða val á milli fleiri möguleika. Hins vegar er óvissa um það hvort sögnin er í nútíð eða þátíð: ‘mæl(lti)’ eða ‘mæl(ir)’ og því setur hann þann hluta orðsins innan sviga.

Önnur leið út úr þessu vandamáli er að sleppa því að nota sviga og skáletra allt sem er uppleyst eins og t.a.m. er gert í útgáfu Firchow og Grimstad (1989) á *Elucidariusi*. Skilin milli banda og styttinga eru svo óljós að vel má rökstyðja þá leið en samt er einhver aðgreining (eða stigsmunur) á böndum og styttingum sem fer þá forgörðum. Í útgáfum með samræmdri stafsetningu þar sem upplausn banda er ekki sýnd er mikilvægt að geta sýnt óvissuna í upplausn styttinga með svigum, sbr. útgáfu Stefáns Karlssonar.

⁵³ Björn K. Þórólfsson (1950:125): „Eiginlegar skammstafanir eru tvenns konar. Sumar hafa fasta merkingu [...] En þó að margar skammstafanir megi telja fastar, er hitt mjög algengt, að ráða verður af sambandinu, hver hin skammstöfuðu orð séu.“

⁵⁴ Stefán notar ekki skáletranir í útgáfunni.

Nýjasta flokkun banda og styttinga er hjá Guðvarði Má Gunnlaugssyni (2000 væntanlegt). Þar er þeim skipt í fimm flokka:

1. Styttingarmerki fastrar merkingar, t.d. nefhljóðsband, 'ir'-band, ';' fyrir 'eð' í orðinu 'með' o.s.frv.

2. Styttingarmerki óskilgreindrar merkingar. T.a.m. strik í gegnum bókstaf eða yfir staf, t.d. í gegnum efri legginn á 'þ' fyrir 'það'. Einnig eru orð (mannanöfn) stytta með því að skrifaður er fyrsti bókstafurinn og settur punktur fyrir aftan (og framan), t.d. '.G.' fyrir 'Gunnarr' eða 'Guðmundr'.

3. Millilínubókstafir. T.d. 'a' sem táknar oftast 'ar' eða 'va' og 'i' sem táknar 'il' fyrir ofan 't'

4. Samdráttur. Fyrsta og síðasta bókstaf í orði er haldið og beygingarendingum (og oft einhverjum staf inni í miðju orði), t.d. 'ld' fyrir 'land'. Oftast eru einhver strik í gegnum leggina.

5. Stýfing. Aðeins einn eða tveir stafir skrifaðir og stýfingin sýnd með punkti, striki yfir eða gegnum bókstaf, t.d. er so. skulu og beygingarmyndir af því oft stytta í "kl'.

Þessi flokkun hefur ýmsa kosti, t.a.m. eru nöfn bandanna og styttinganna lýsandi fyrir eðli þeirra og kerfið hugsað frá grunni út frá íslenskum venjum. Mér finnst þó mannanafnastyttingar eins og 'G.' fyrir 'G(unnarr)' eða 'G(uðmundr)' og föst bönd 'þ' fyrir 'þat' ekki eiga heima í sama flokki. E.t.v. er þörf á sex flokkum (sbr. Cappelli 1967). Flokkum 1 og 2 væri hægt að skipta upp í þrjá flokka: 1) bandamerki fastrar merkingar, 2) bandamerki óskilgreindrar merkingar, t.d. 'þ' fyrir 'þat' og 3) styttingarmerki óskilgreindrar merkingar, t.d. 'G.'.

2.5.2 Munurinn á böndum og yfirskrifuðum stöfum

Skilin á milli banda og styttinga eru oft óljós (sbr. umræðuna hér að framan) og einnig getur verið óljós munurinn á uppskrifuðum staf og bandi. Þetta vandamál kemur upp þegar millilínubókstafur stendur í einhverju ákveðnu umhverfi fyrir einn staf, t.d. 15v13 'Þetta' og 15v18, 22, 16r2 'þetta'.⁵⁵ Ætti e.t.v. að flokka slík „bönd“ með uppskrifuðum stöfum og þá 15v13 'Þetta'? Uppskrifaðir stafir fylgja ekki reglu og eru yfirleitt skrifaramistösk, þ.e. skrifarinn gleymir tákni og bætir því síðar við fyrir ofan orðið, en hvað á að gera í tilviki eins og þessu þar sem ásetningur skrifara virðist vera að rita orðið þannig? Þá vaknar sú spurning hvort hvert uppleyst band þurfi ekki að vera meira en einn stafur til að geta talizt band. Bönd binda vitaskuld saman tákn (eins og felst í orðinu) og aðaltilgangurinn með þeim er að stytta texta en eitt tákn er varla hægt að stytta þó það taki minna pláss

⁵⁵ Í handritinu stendur 'Þetta' og lítur bandið út eins og *re/er*-band en stendur hér aðeins fyrir *le/*.

uppskrifað?

Í útgáfum er yfirleitt greint á milli hvort um meðvitaðan rithátt er að ræða (mörg dæmi) eða pennaglöp (eitt eða örfá dæmi). Í fyrra tilvikinu er þetta flokkað með böndum t.d. 'þetta' en í síðara tilvikinu með yfirskrifuðum stöfum 'Þetta'.

2.5.3 Upplausn banda og styttinga

Eitt helzta einkenni Árnastofnanahefðarinnar hefur verið það að upplausn banda hefur ekki verið sýnd eða auðkennd. Þetta hefur verið gagnrýnt af sumum og þá sérstaklega málfræðingum.

Rökin fyrir því að sleppa því að auðkenna upplausn banda eru meðal annars þau að slíkar skáletranir orða torvelda lestur og auk þess er mjög erfitt að prófarkalesa uppskriftir þar sem upplausn banda er sýnd.

Rökin fyrir því að auðkenna það sem leyst er úr böndum eru meðal annars þau að texti þar sem þau eru ekki auðkennd gagnast takmarkað í málfræðirannsóknum.⁵⁶ Málfræðigildi uppleysts tákns er miklu minna en sams konar tákns sem skrifað er fullum fetum. Einnig getur verið vafamál hvernig eigi að leysa úr böndunum og er þá rétt að lesandi viti hvað er bundið og hvað ekki. Uppleyst bönd eru alltaf tilgáta útgefanda og tilgátur er nauðsynlegt að auðkenna til að afvegaleiða ekki lesandann. Í inngangi flestra útgáfna eru tínd til rökin fyrir upplausn banda en að nefna þessa aðgreiningu eingöngu í inngangi hefur tvo galla. Í fyrsta lagi þann smágalla að útlit dæmanna í innganginum passar ekki við form þeirra í aðaltexta, á fyrri staðnum er skáletrun en ekki á þeim síðari. Í öðru lagi þann stóra galla að yfirleitt eru ekki sýnd öll dæmi um hvert band vegna mikils fjölda þeirra. Lesandinn veit því ekki hvort önnur dæmi en þau sem eru sýnd í inngangi eru bundin né hver.

2.6 Val uppleystra tákna

Við uppskrift handrits er oft mikill vinna sem liggur að baki upplausn banda og vali á birtingarformi þeirra, t.a.m. við að finna hvort á að leysa úr áherzlulétta frammæltá sérhljóðinu /l/ með 'i' eða 'e'. Yfirleitt er þeirri aðferð fylgt að það form er valið sem er algengast óbundið.⁵⁷ En hvaða form á að telja? Í Hálfdanar sögu í 589e er 'i' miklu

⁵⁶ Haraldur Bernharðsson (1999:257) segir þetta um galla þess að auðkenna ekki uppleyst bönd: „Á hinn bóginn gagnast slíkur texti ekki að öllu leyti til málsögurannsókna þar sem engin leið er að átta sig á því hvað er ritað fullum fetum í handritinu og hvað er útgefandans; er þá ekki nema hálf gagn að því að slá svigum um það sem lesið er úr styttingum ef ekki er um leið auðkennt það sem leyst er úr sjálfstæðum böndum.“

⁵⁷ Önnur leið sem hægt væri að fara væri að leysa úr böndum í sama hlutfalli og þegar formið er óbundið. Þ.e. ef *-er* er fimm sinnum algengara óbundið í texta en *-ir* væri í upplausn banda í uppskriftinni setta hvert

algengara en ‘e’ sem tákn fyrir /l/ nema í /lr/ þar sem ‘er’ er algengara. Ég leysi úr /lr/ með ‘er’ en annars ‘i’ og er vafamál hvort rétt er að gera svo eða leysa líka úr /lr/ með ‘ir’. Annað dæmi úr 589e er öngljjóðun /k/ í bakstöðu. Öngljjóðstáknið ‘g’ er algengara en ‘k’ en einu óbundnu dæmin um samtenginguna ok eru hins vegar með ‘k’. Vandamál sem kemur upp í þessu sambandi er við hvað á að miða? Á að miða við þann hluta handrits í talningunni sem skrifaður er upp, allt handritið eða jafnvel allt sem vitað er til að einhver ákveðinn skrifari hafi ritað?⁵⁸ Yfirleitt er miðað við uppskriftina í slíkri stafsetningar- og mállýsingu. Sú staða getur komið upp að hlutföll séu ólík innan sama handrits og t.d. ‘e’ fyrir /l/ algengara en ‘i’ í einum hluta en ‘i’ í öðrum. Ef aðeins hluta handrits er lýst í stafsetningar- og mállýsingu vaknar sú spurning hverju sé verið að lýsa, málinu á hluta einhvers handrits eða máli skrifarans? Þetta vekur upp spurningar um gildi slíkra mállýsinga og hverju þær lýsi?

Einnig vakna spurningar um hvort vegi þyngra fjöldi dæma eða nýjungar í máli í upplausnum, t.d. ef dæmi um innskotshljóðið u (-r > -ur) koma fyrir í handriti en dæmi án innskotshljóðs eru fleiri?

2.7 Ill- og ólæsilegir staðir

Við uppskrift tákna sem eru ógreinileg eða ólæsileg vakna ýmsar spurningar um vinnutilhögun og framsetningu. Þrenns konar aukatákn eru yfirleitt notuð til að sýna óskýra staði í handriti: 1) Hornklofar (‘[]’), 2) núll (‘000’) og 3) punktar (‘...’).

Guðvarður Már Gunnlaugsson skilgreinir hvernig á að nota hornklofa á eftirfarandi hátt (1998:276): „hornklofar eru settir utan um stafi, orð eða setningar sem eru ólæsileg í handriti vegna slits eða skemmda. Útgefandi getur lesið í eyðurnar og prentað það sem augljóst er að eigi að standa eða það sem stendur í uppskrift.“⁵⁹ Samkvæmt þessari skilgreiningu á notkun hornklofa getur lesandi uppskriftarinnar ekki verið viss um hvort það sem stendur innan þeirra sé hrein tilgáta byggð á samhengi í texta eða aðliggjandi stöfum eða hvort leifar tákns eða orðs sjáist, t.d. eitt strik af ‘n’. Ég er með þá tillögu að greinarmunur verði gerður á þessu tvennu þannig að hreinar tilgátur sem byggja á samhengi megi hafa innan hornklofa en þær hafi þá stjörnu á undan sér,⁶⁰ t.d. ‘[*hana]’ en lestur sem

tilvik uppleyst ‘ir’ en annars ‘er’. Þetta myndi lýsa betur stafsetningu handritsins en er óhentugt þegar eitthvert form er langalgengast.

⁵⁸ Dæmi um það þegar fræðimenn leita út fyrir handrit að réttlætingu fyrir upplausn banda er orðið *biskup/byskup* sem aldrei kemur fyrir óbundið í AM 399 4^a aðalhandriti Guðmundar sögu A en sem Stefán Karlsson (1983:li–lii) fann óbundið í handritinu AM 346 fol (20r) með hendi sama skrifara.

⁵⁹ Stefán Karlsson (1963:lxviii) segir auk þess þetta um stafsetningu þess sem bætt er við: „Er udfylling foretaget efter diplomatarisk afskrift, følges denne bogstavret, medens udfyllning efter andre afskrifter normaliseres i overensstemmelse med originalens ortografi.“

⁶⁰ Stjörnur eru notaðar til að auðkenna tilgátur útgefanda (sbr. Guðvarð Má Gunnlaugsson 1998:276) og er hér greinilega um slíkt að ræða.

byggi eingöngu á því sem sést hafi ekki stjörnu, t.d. '[haoo]'. Önnur leið er að hafa aðeins það sem sést innan hornklofa en allar tilgátur í athugasemdum við textann. Þarna finnst mér vera eðlismunur á og nauðsynlegt að hafa þarna aðgreiningu.⁶¹

Notkun núlla ('ooo') og punkta ('...') í uppskriftum er nokkuð á reiki en skilgreiningin á þeim er skýr hvað varðar ólæsilega stafi: 'o' stendur fyrir ólæsilega bókstafi og svarar fjöldi tákna nokkurn veginn til fjölda bókstafanna en '...' (þrjár punktar) fyrir óvísan fjölda ólæsilegra bókstafa eða stafa. Málið vandast hins vegar þegar tákna á burtskorna stafi. Hvað á t.d. að gera þegar skorið er af jaðri handrits þannig að tákn hverfa alveg. Dæmi um þetta úr 589e er t.d. 19r37 'ga[...]'. Guðvarður Már Gunnlaugsson (1998:276) og Stefán Karlsson (1963:lxviii) tákna burtskorna stafi bæði með núllum og punktum eftir því hvort fjöldi burtskorinna stafa er viss eða óviss.⁶² Sá galli er á þessari aðgreiningu að eftir að stafir hafa verið skornir í burtu er ekki hægt að vita með vissu hve margir voru þar fyrir nema út frá samhengi. Mér finnst því rökrétt að tákna alltaf tákn sem eru skornir í burtu með [...] en aldrei núllum þó að fjöldi burtskorinna stafa sé ljós út frá samhengi, t.d. 'þei[...] en ekki 'þei[o]' = 'þeir'. Ef nota á núll fyrir burtskorna stafi verður helzt að merkja þau með stjörnu (*), t.d. 'þei[*o]', til að sýna að um tilgátu sé að ræða en ekki það sem stendur í handriti.

Þegar sýndir eru óskýrir stafir með núllum (o) er ekki gert ráð fyrir böndum, sbr. Guðvarð Má Gunnlaugsson (1998:276): „fjöldi tákna svarar nokkurn veginn til fjölda bókstafanna, að vísu ekki fjölda hugsanlegra banda.⁶³ Bönd eru algeng í flestum íslenskum miðaldahandritum og oft er auðvelt að geta sér til um hvaða band er um að ræða. Mér finnst ófært að tákna ekki óskýr bönd eins og óskýra stafi og legg til að þau verði einnig táknuð með bandatáknum eða núllum en höfð skáletruð, t.d. 'þ[ooo]' eða 'þ[eio]' = 'þeir'. Annar möguleiki er að hafa bandatáknið eða núllið (o) uppskrifað, t.d. 'þ[°o]' eða 'þ[^{ei}o]' = 'þeir' og 'honu[°]' = 'honum'.

Einnig gæti verið gott að geta sýnt í uppskrift þegar nokkurn veginn er vitað um fjölda ólæsilegra stafa, t.d. tvo eða þrjá. Mér dettur í hug að hægt væri að hafa eitt núllið innan sviga til að sýna þessa óvissu, t.d. '[oo(o)]'.

Erfitt getur verið að greina á milli illlæsilegra og ólæsilegra stafa og freistast menn oft til að lesa of mikið í handrit út frá samhenginu og skrifa upp t.d. 'þei[r]' í stað 'þei[0]' jafnvel þó síðasta táknið sé alveg ólæsilegt. Einn hluti skilgreiningarinnar á hornklofum

⁶¹ Vert er þó að geta þess að flestir útgefendur bæta ekki við táknum innan hornklofa nema þeir sjái glitta í einhver strik eða eitthvað annað sem gæti gefið vísbendingu eða ef aðeins eitt tákn er ólæsilegt.

⁶² Stefán Karlsson (1963:lxviii) notar þrjá punkta (...) aðeins til að tákna burtskorna stafi: „[...] bortskárne bogstaver af ubestemmeligt antal.“

⁶³ Sjá einnig Stefán Karlsson (1963:lxviii): „nullernes antal svarer nogenlunde til antallet af ulæselige bogstaver, dog ikke eventuelle abbreviaturer.“

býður upp á þetta: „Útgefandi getur lesið í eyðurnar og prentað það sem augljóst er að eigi að standa eða það sem stendur í uppskrift“ (Guðvarður Már Gunnlaugsson 1998:276). Eins og ég hef áður reifað er mikilvægt að blekkja ekki lesandann og greina skýrt á milli þess sem augun sjá og lestilgátna. Ég er með tvær uppástungur um bót á þessu ósamræmi: Sú fyrri er að taka fyrrgreinda setningu út úr skilgreiningunni á hornklofum og hafa skilgreininguna þannig: Hornklofar eru settir utan um stafi, orð eða setningar sem eru illlæsileg í handriti vegna slits eða skemmda. Útgefendur mættu þá aðeins setja innan hornklofa tákni sem einhverjar leifar sjást af í handritinu.⁶⁴ Seinni uppástungan er að merkja stafi sem bætt er við innan hornklofa eftir afriti og út frá samhengi með stjörnu (*) (sjá framar í kaflanum), t.d. ‘þei*[r]’ eða ‘*þei[r]’.⁶⁵ Þriðja leiðin væri að hafa innan hornklofa aðeins núll eða punkta en aldrei stafi því samkvæmt upphaflegu skilgreiningunni (Guðvarður Már Gunnlaugsson 1998:276) eru innan hornklofa ólæsilegir stafir, orð eða setningar og ólæsileika á að tákna með núllum eða punktum.

2.8 Orð og tákni sem gleymst hefur að skrifa

Huga þarf að tvennu þegar bætt er inn í uppskrift orðum og táknum sem ekki eru í handriti en sem útgefandi telur að þurfi samhengisins vegna að bæta inn í.⁶⁶ Í fyrsta lagi þarf, eins og þegar leyst er úr styttingum, að huga að því að það sem bætt er við sé í samræmi við stafsetninguna á textanum í handritinu. Í öðru lagi má aðeins bæta því við textann sem er alveg nauðsynlegt vegna samhengis. Ástæðan fyrir því er sú að það er enn óvísara að bæta við texta en leysa úr styttingum því þá er ekki aðeins óljóst hvernig á að stafsetja og hvaða orð eða orðform eigi að nota í uppskriftinni heldur einnig hvort skrifarinn hafi ætlað að skrifa eitthvað þarna.⁶⁷ Í 589e er gott dæmi um það að útgefendur þurfa að sýna hófsemi í viðbótum við texta. Á mörgum stöðum í 589e vantar persónufornöfn í frumlagi, t.d.: 14r20–21 Eg uil seigia þer draum minn fostri. Huerssu er það | sagdi jarll. Suarar. Það er upphaf at draum minum at eg þottumzt utti stodd; 14v13–14 Það uissa eg at | munder ragr uera þui at þu þorer þig huergi at hræra; 18–19 Það er þo satt at seiger | at þu ert tiguligr *madr* Soti *ok* slíka uillda eg m[a]rga mina maga sem ert; 15r23 [G]enngr þegar hann {þegar hann} uar buin fra skipum ...; 15r41–15v1 Jall nei tadi | þui. Míntezt uid þau sysken. Gekk heim sidan ...; 16v15 gaf eg þier saxit það er hiott hana með; 16v17–18

⁶⁴ Þessi skilgreining nærði þá líka yfir illlæsilega stafi sem sumir fræðimenn tákna með punkti undir stöfunum (t.d. ṁ, ḷ), sjá t.d. Haugen (1992:12): „usikker lesemåte, markert med prikk under kvart grafem.“

⁶⁵ E.t.v. væri hægt að hafa tákni sem bætt er við frá afriti eða út frá samhengi innan slaufusviga, { }

(hugmynd Guðvarðar Mús Gunnlaugssonar).
⁶⁶ Fyrsta tákni nýrrar málsgreinar hefur oft máðst út eða aldrei verið ritað í handritum og er stundum vafamál hvort á að hafa táknið sem vantar eða er ólæsilegt innan [] eða <>. Dæmi um þetta í Hálfðanar sögu í 589e eru t.d.: 15v8 ‘<E>JN’, 16r15 ‘<P>a’.

⁶⁷ Annað álitaefni er hvort skáletra eigi tákni sem gleymst hefur að rita ef líklegt er, út frá því hvernig táknið eru rituð annars staðar í handritinu, að skrifari hefði bundið þau, t.d. far<er>?

Jarn|haus fader minn nam hana á brott þuiat for jafnan j hamforum; 16v33–34 enn ecki uopnir ma hann bita | nema sax þitt ok uil þad hafa; 17v29 ok bad konungsdottur eiga en vill eigi.

Hér væri freistandi fyrir útgefenda að bæta inn persónufornöfnum, t.d. 14r20 ‘<Hann> suarar’ en þar sem þetta er stílseinkenni skrifarans og frekar algengt þá væri það rangt.⁶⁸

Annað dæmi um slíkt vafatriði er þegar orð sem eiga að vera með tvö /nn/ samkvæmt uppruna en eru rituð með einu ‘n’ í 589e: 14v23 ‘min’ (= minn), 14v40 ‘hin’ (= hinn), 16r7 ‘han’ (= hann), 18v4 ‘sinj’ (= sinni), 19r28 ‘en’ (= (h)inn, kk.), 19v21 ‘þin’ (= þinn), 19v37 ‘þan’ (= þann). Á að bæta við ‘n’ í þessum dæmum (t.d. 14v23 ‘min<n>’) eða er þetta skriftarvenja?

Sú spurning vaknar hvort það sé nokkur tíma réttlætandi að bæta við orðum í nákvæmum uppskriftum því útgefandinn eigi aðeins að sýna það sem standi í handritinu en þá er hægt að segja á móti að með því að bæta engu við bregðist útgefandinn því hlutverki sínu að hjálpa lesandanum.

2.9 Orðum og táknum sem er ofaukið

Í stafréttum útgáfum er venjan sú að útgefandi auðkenni á einhvern hátt (yfirleitt með | þ) orð sem eru tvírituð (e. *dittography*) í misgripum. Guðvarður Már Gunnlaugsson (1998:276) skilgreinir þessi ták svona: | þ, endurtekið fyrir slysi, eða skrifað án þess að vera leiðrétt.“ Í samræmdum útgáfum er þessum orðum yfirleitt sleppt í textanum. Útgefandinn þarf að meta hvort um tvíritun sé að ræða og er það yfirleitt ekki erfitt ef orð er tvírtað en þó að honum skjöpligt er það ekki svo mikill skaði í stafréttum útgáfum því lesandinn getur dregið sjálfstæðar ályktanir af textanum þar sem öll orðin eru táknuð í uppskriftinni. Flóknara er hins vegar þegar táknuð eru tvírituð, t.d. 19v5–6 ‘|h|Haldanar’, eða tákni ofaukið t.d. 18v1 ‘*Hakj’ ‘Áki’. Tvíritun tákna er algeng í handritum á síðuskilum og einnig á línuskilum eins og í dæminu hér að framan. Fyrri dæmið virðist greinilega heyra undir tvíritunarskilgreininguna en síðara dæmið varla því að í fyrri tilvikinu er táknið ‘h’ tvírtað en í síðara dæminu er því ofaukið. Skilgreiningin mín á | þ yrði þá sú að innan þeirra væru orð og tákni sem eru **tvírituð** (eða „fjölrituð“) og verður að viðhafa sömu varfærni í auðkenningu slíkra tákna og við innsetningu orða (< >).

⁶⁸ Þetta frumlagsfall er t.a.m. einnig algengt í AM 596 4°, sbr. Driscoll (1992:clxv): „These occur with such frequency that this can only be a deliberate stylistic feature.“

2.10 Stjörnumerkt orð

Annar flokkur „merktra“ orða eru svokölluð stjörnumerkt orð, þ.e. orð sem útgefandi telur að séu misrituð í handritinu og sem hann hefur leiðrétt.⁶⁹ Leiðréttu orðið er þá yfirleitt haft í uppskriftinni en minnst á misritaða orðið í athugasemdum. Stjarnan táknaði því í raun að orðið sem fer á eftir henni sé endurgerð útgefandans. Stundum er táknum ofaukið í þessum misrituðu orðum og ef annars er fylgt þeirri reglu að hafa orð og tákni sem er ofaukið í aðaltexta kemur upp vandamál, t.d. með 18v1 ‘*Hakj’ sem færa mætti rök fyrir að ætti að tákna ‘*|h|Akj’, en ef fylgt er þeirri skilgreiningu á ofauknum orðum og táknum að þau verði að vera tví- eða fjölrítuð leysist þetta vandamál. Þá er ‘*Hakj’ formið sem er í uppskriftinni og fellur aðeins undir stjörnumerkt orð og hægt að skipta því út án vandkvæða fyrir leiðrétt form.

Annað mál er hvort á að hafa leiðrétt eða rangritað form í aðaltexta. Rökin fyrir því að hafa leiðréttu formið í lesbrigðaskrá en leiðréttu formið í uppskriftinni eru helzt þau að það auðveldar mjög lestur textans og það er sú leið sem langflestir fara í útgáfum. Það sem mælir með því að halda bjagaða forminu í aðaltextanum er samræmi því að orð sem eru tvírítuð fá að vera áfram í uppskriftinni (að vísu innan aukatákna) og þarna virðist því vera gert upp á milli ólíkra rangritaðra forma. Í uppskriftum mínum á Hálfðanar sögu hef ég því valið að hafa rangritaða formið í uppskriftinni en leiðrétt form í athugasemdum.

2.11 Samræmi í uppskrift

Hvað er samræmi í uppskrift? Felur það í sér að gera verður greinarmun á ‘r’ og ‘r’ ef ‘r’ og ‘r’ eru greind að? Samræmi í uppskrift er vitaskuld mikilvægt en ef útgefandi greinir skilmerkilega frá öllum frávikum frá þeirri uppskriftargerð sem hann fylgir og ástæðunum fyrir þeim þá ætti að vera í lagi að rjúfa þetta samhengi.

Ekki er algert samræmi í uppskrift minni á AM 589 e 4° því ég greini að ‘r’ og ‘r’ en ekki ‘s’ og ‘f’ og er ástæða mín fyrir því sú að eitt aðaleinkenni þessa handrits er hve sjaldgæft ‘r’ er miðað við önnur handrit frá svipuðum tíma. Auk þess greini ég í stafsetningar- og mállýsingu 589e frá öllum tilvikum í textanum um ‘s’. Annað ósamræmi í uppskrift minni á 589e er það að ég greini í sundur ‘j’ og ‘j’ en ekki ‘i’ og ‘i’. Ástæðan fyrir því er að mér þótti fróðlegt að athuga muninn á notkun ‘j’ og ‘j’ í handritinu (sjá stafsetningar- og mállýsingu 589e).

⁶⁹ Það getur vitaskuld oft orkað tvímælis hversu langt á að ganga í að leiðréttu „vitleysur“, sbr. orð Stefáns Karlssonar (1963:lxiv): „Imidlertid kan det naturligvis ikke altid afgøres hvorvidt en påfaldende ordform beror på fejlskrivning eller kan tænkes at repræsentere en udtaleform, hvorfor det ofte må bero på en tilfældighed, hvorvidt udgiveren har foretaget rettelser af denne art eller ej.“

Ýmsar venjur hafa myndast um hvernig sýna á lesbrigði í lesbrigðaskrá. Í samræmdri uppskrift getur stundum verið nauðsynlegt að sýna stafréttara form orðs en mögulegt er samkvæmt uppskriftartegundinni sem fylgt er og rjúfa þar með samræmi uppskriftarinnar. Mér dettur í hug að í þeim tilvikum sé hægt að hafa á eftir samræmda forminu í lesbrigðaskrá stafréttara form innan einfaldra gæsalappa, t.d. 589e 14r16 a Fione 589e] a Pioni ‘apioni’ 152.

2.12 Hvað á að rannsaka í stafsetningar- og mállýsingu?

Stafsetningar- og mállýsingar sem fylgja útgáfum ná yfirleitt aðeins yfir þann hluta handrits sem geymir söguna sem gefin er út því að þá er í lýsingunni hægt að vísa til dæma úr uppskriftinni. Spurningin er hvaða fræðilega gildi slíkar takmarkaðar rannsóknir hafi og hvort ekki sé nauðsynlegt að rannsaka allt handritið. Sú leið að miða aðeins við uppskriftina hefur þann galla að hún gefur ekki fullkomna mynd af stafsetningu og máli þess skrifara sem er til athugunar. Því styttri sem sagan er eða minni hluti handrits því meiri líkur eru á því að stafsetningar- og mállýsingin gefi ranga mynd af skrifaranum. Ef farið er út í víðtækari mállýsingu þá er hins vegar erfitt að vita við hvað á að miða. Á að miða við handritið sem uppskriftin er í eða öll handrit sem vitað er til að skrifarinn hafi ritað?⁷⁰ Ein leið úr þessari klípu er að gera nákvæma stafsetningar- og mállýsingu af þeim hluta handrits sem geymir þá sögu sem er til athugunar en nefna merkilegustu málfræði- og stafsetningaratriðin í hinum hluta handritsins.

Sögur í safnritum eru stundum skrifaðar eftir ólíkum forritum og málfar og stafsetning forrits hefur alltaf einhver áhrif á afritið þó að þau áhrif séu mismunandi eftir tímabilum og skrifurum. Það gæti því gefið ranga mynd ef gerð er ein stafsetningar- og mállýsing af handriti sem inniheldur margar sögur. Þær eru stundum skrifaðar upp eftir ólíkum forritum og getur verið erfitt að greina á milli sérkenna forrits og skrifara.⁷¹ Spurningin er hvort eigi að líta á handritið sem heild⁷² eða aðeins á söguna. Ef til vill hefur verið einblínt of mikið á söguna/verkið og það eru aðeins stór og glæsileg safnrit eins og Flateyjarbók og Möðruvallabók⁷³ sem hafa fengið að njóta sín sem heild.⁷⁴

⁷⁰ E.t.v. væri hægt að kalla slíka víðtæka athugun á máli og skrift eins skrifara (og breytingum á henni) „skrifaralýsingu“.

⁷¹ Haraldur Bernharðsson (1999) hefur gert mjög ítarlega athugun á slíkri málblöndun í uppskriftum skrifara á 17. öld.

⁷² Hafa verður einnig í huga að stundum hefur handritum verið skipt upp og var Árni Magnússon mjög iðinn við það (sbr. Loth 1960).

⁷³ Sjá m.a. ítarlega stafsetningar- og mállýsingu de Leuw van Veenen (2000) á Möðruvallabók.

⁷⁴ Stærð sumra handrita gerir slíka nákvæma athugun á stafsetningu og máli alls handritsins vitaskuld mjög seinunna.

Annað vandamál sem kemur upp þegar stafsetningar- og mállýsingar eru gerðar er við hvaða uppskriftarstig á að miða. Til að mynda lendar sá sem ætlar að athuga hve oft ‘i’ kemur fyrir í handriti í erfiðleikum ef hann hefur táknað bæði ‘r’ og ‘i’ með ‘r’ eins og er algengt í uppskriftum. Upplýsingar í uppskrift og stafsetningarlýsingu passa þá ekki saman. Einnig geta vandamál komið upp ef tákni eru samræmd, t.d. ef upphafsstafir eru samræmdir í uppskrift og þeir lenda á illlæsilegum stað, t.d. 589e 18v2–3 ‘[Ho]lðan’]. Hér getur lesandinn verið í vafa um hvort ‘[H]’ er ‘h’ eða ‘H’ í handritinu sem getur skipt máli á svona vafastöðum þar sem þarf að lýsa mjög nákvæmlega því sem sést.

Grundvallarreglan í uppskriftum ætti að vera að sýna allt það sem stendur í handritinu, tvíritun († †), orð og tákni sem gleymst hefur að rita (< >) og misrituð orð (*), annað hvort í aðaltexta eða þá í athugasemdum. Með því að auðkenna allt sem er í handritinu er heiðarlega komið fram við lesandann.

2.13 Annað

2.13.1 Gildi handritaljósmynda

Notkun hjálpartækja við lestur handrita vekur upp ýmsar spurningar og ég ætla að velta upp einni, þ.e. hvaða gildi hafa handritaljósmyndir. Í nokkra áratugi var notuð útfjólublá lýsing við ljósmyndun handrita á Árnastofnun í Höfn og einnig við lestur illlæsilegra handrita. Síðar kom í ljós að þetta þurrkaði upp handritin og þess vegna var hætt að nota þessa aðferð við ljósmyndun handrita. Margar myndir eru þó til þar sem hún var notuð og hjálpar þessi lýsing oft til við lestur dökkra og óskýrra staða. Eðlilegast er að líta á ljósmyndir, sama hversu góðar þær eru, sem afrit handrits því þær eru alltaf aðeins túlkun á raunveruleikanum. Þær ættu þó að hafa hafa meira vægi en rituð afrit því sá munur er á ljósmyndaafritum og skrifuðum afritum að skrifarar eru mannlegir og gera mistök en ljósmyndavélar ekki.

Myndir voru teknar af AM 589 e 4° með útfjólubláu ljósi af ljósmyndadeild Árnastofnunar í Kaupmannahöfn. Gert hefur verið við handritið eftir að myndirnar voru teknar og hafa tákni stundum horfið á samskeytum handrits og viðgerðar í enda lína. Sú spurning vaknar hvaða gildi þessar ljósmyndir hafi? Á að sýna það í sjálfri uppskriftinni sem betur er hægt að lesa á ljósmyndunum eða á eingöngu að geta þess í lesbrigðaskrá? Ég hef valið að fjalla um þessa staði í athugasemdum því eins og áður sagði lít ég ljósmyndir sem afrit en ekki frumheimildir.

2.13.2 Ung handrit

Við uppskrift handrita frá síðustu öldum (sérstaklega 17., 18. og 19. öld) vakna enn aðrar spurningar. Tvennt sem ég vil reifa er annars vegar há- og lágstafir og hins vegar samræming uppskrifta frá þessum tíma.

Notkun há- og lágstafa er tilviljunarkennd í mörgum handritum frá þessum öldum og færast ruglingurinn í vöxt eftir því sem á líður. Sérstaklega er algengt að stórir stafir séu notaðir inni í setningum og oft er ógerningur að greina á milli há- og lágstafa. Að samræma ekki há- og lágstafi í slíkum handritum er í raun blekking og ofgreining. Jafn alvarlegt og að gera of lítinn greinarmun er að sýna greinarmun sem óvíst er hvort er fyrir hendi og því hlýtur að vera æskilegt að samræma há- og lágstafi einnig í ungum textum.⁷⁵

Tilhneiging hefur verið í þá átt í útgáfum texta frá síðustu öldum að sýna minni aðgreiningu en í útgáfum eldri texta og meiri samræmingu. Það virðist vera regla í útgáfum að því eldri sem handritin eru því stafréttari er uppskriftin. Útgefendur texta frá síðustu öldum eru stundum í vafa um hvort á að fyrna eða yngja (samræma til nútímamáls) stafsetninguna. Ekki er hægt að hafa samræmda stafsetningu forna sem miðuð er við málstig íslenskunnar um 1200, og því er oftast höfð nútímastafsetning. Bezt væri auðvitað ef mál- og stafsetning þessara handrita fengi að njóta sín á eigin forsendum. Þessi samræmingarárátta rýrir mjög gildi þessara útgáfna fyrir málfræðirannsóknir og ég sé engin sterk rök fyrir því að hafa minni aðgreiningu í uppskriftum handrita frá síðari öldum en hinum fyrri eða fylgja öðrum uppskriftarvenjum.

Álit fræðimanna á textagildi ungra pappírshandrita hefur þó breytzt á þessari öld og hafði útgáfa Jóns Helgasonar á Hungurvöku (1938) líklega mest að segja um það.⁷⁶ Hún boðaði nýja tíma í norrænni flólógíu og fólst aðalbyltingin í því að að öll handrit hverrar sögu þyrfti að rannsaka og þar á meðal ung pappírshandrit sem oft var lítið tillit tekið til áður.⁷⁷ Þessi stefna á enn fullan rétt á sér og líklega er mest sláandi dæmið um gildi hennar útgáfa Helle Jensen á Eiríks sögu víðförla (1983) sem varðveitt er í Flateyjarbók (GKS 1005 fol (skrifað að mestu 1387)) og fjölda annarra handrita. Þegar útgáfan var komin í setningu í prentsmiðju uppgötvaðist ungt pappírshandrit (skrifað um 1803) með sögunni í bókasafni Yale-háskólans í Bandaríkjunum sem hafði mikið textagildi (sjá Helle Jensen 1983:123–32).

⁷⁵ Sbr. Tucker (1998:cliii): „As it is often difficult to distinguish between lower case and capital letter forms in the paper MSS, lower case letters are used in the edition except sentence initially and in names.“

⁷⁶ Sbr. orð Jóns Helgasonar (1938:27): „Hungrvakas overleveringshistorie gennem 400 aar, indtil ca. 1600, er fuldstændig ukendt. Ingen membran af dette værk er bevaret, og vort kendskab til det beror udelukkende paa afskrifter fra 17. aarh.“

⁷⁷ Um gildi pappírshandrita frá síðari öldum sjá einnig Blaisdell (1967).

3 Lesbrigði skinnhandrita

Við athugun á skyldleika handritanna af Hálfðanar sögu er fylgt klassískum aðferðum í textafræði sem Maas (1958) hefur skýrast sett fram. Þær byggja á mikilvægum villum og sameiginlegum villum (*errores coniunctivi*).⁷⁸

Hálfðanar saga er hvorki þýðing né styðst við annan texta svo óyggjandi sé og því er textinn sjálfur hið eina sem hægt er að nota við samanburð.⁷⁹ Eina leiðin til að meta grunnhandrit eingöngu út frá texta (eins og í tilviki Hálfðanar sögu) er að finna villur sem hljóta að vera setningarlega eða merkingarlega rangar.⁸⁰ Ef til vill væri hægt að nefna slíkar villur „stemmavillur“. Af þessum sökum er umræða um lesbrigði elztu handritanna sem til eru af sögunni ítarlegri en afleiddra handrita því að þegar grunnhandritin eru fundin er auðveldara að meta lesbrigði afleiddra handrita með grunnhandritið sem óháð vitni í samanburði.

Hér á eftir fara rökin fyrir því að skipta Hálfðanar sögu í tvær gamlar gerðir og eina unga en ekki eina eins og hingað til hefur verið gert (sbr. *FsN* III:559–91). Í upptalningunni sem fer hér á eftir athuga ég mikilvæg lesbrigði hjá skinnhandritunum af sögunni sem skýra tengsl þeirra.

Fyrst mun ég færa rök fyrir skiptingu í a- (aðalhandrit 571) og b-gerð (aðalhandrit 589e).⁸¹

3.1 Sérleshættir 571

571 hefur allmarga sérleshætti gegn 589e, 152 og 1147. Texti þess er yfirleitt skemmri og stutturari en hinna handritanna. Þessir leshættir eru það mikilvægir að réttlætlanlegt er að

⁷⁸ Ég hef ekki fylgt kenningum nýtextafræðinnar (*New philology*) um sérstöðu hvers handrits og vantrú á erkítýpur (sjá t.d. Örnólf Thorsson 1990 og Glauser 1997 með tilvísunum). Gagnrýni á öfuga í nýju textafræðinni er t.d. hjá Wolf (1993)

⁷⁹ Ef texti er þýðing úr öðru máli er oft hægt að finna upprunalegan texta með samanburði við útlenda textann ef hann finnst. Þetta á t.d. við um postula- og heilagra manna sögur. Einnig er stundum hægt að miða við íslenzka texta sem höfundur textans hefur haft til hliðsjónar eða vitnar í. Dæmi um slíkt er að sumar íslendinga sögur hafa Landnámu sem heimild um einstaka atburði eða þá að í henni er sagt frá sama fólki eða atburðum.

⁸⁰ Sjá umfjöllun hjá Maas (1958:42–49) um slíkar afgerandi villur (mikilvægar villur, „stemmavillur“) sem hann nefnir upp á þýzku *Leitfehler*.

⁸¹ Álaflekks saga fylgir oft Hálfðanar sögu í handritum og er m.a. í 571 og 589e. Lagerholm (1927:lxix–lxx) fjallar í inngangi sínum að Álaflekks sögu um muninn á texta sögunnar í 571 og 589e og eiga orð hans alveg eins við um muninn á a- (571) og b-gerð (589e) Hálfðanar sögu Brönufóstra: „Bei einem vergleiche zwischen Aa [589e] und Bb [571] finden wir sofort, dafs wir es nicht in demselben hohen grade, wie es bei den hss. von EÁ der fall war, nur mit unbedeutenden varianten zu tun haben, sondern dafs wir vielleicht mit einigem rechte von zwei redaktionen der saga sprechen könnten, einer ausführlicheren und weitschweifigeren (Aa), und einer konzentrierteren und knapperen (Bb), obwohl gleichzeitig hervorgehoben werden mufs, dafs nur sehr wenige abweichungen von wirklicher bedeutung vorkommen.“

setja upp sérstaka gerð. Samanburður milli flokka hjálpar síðan við að flokka handritin innan hvors flokks fyrir sig því.⁸² Hér á eftir fara helztu sérleshættir 571:

1) 571 3v13 Uilhjalms

589e 14r2: Ulfhams.

152 49va12 (1147): Wlfhiedins.

2) 589e 14r8–10: *Konungr let reisa dottr sinne skemmu. Þat hus uar giort miklum hagleik. | Konungsdottur þionudu .xíj. skemmumeyiar ok voru þad jalla ok hertuga dættir. Konungr unne mikit | dottr sinne. Stendr nu hennar lif med þuilikum bloma sem nu uar sagt.*

152 49va 25–30 (1147): *Kongr liet dottur sinne skemmu reisa. Þat | hus war giort med miklumm hagleik. Konungs|dottur þionudu xíj skemmumeyiar og woru | þær ialla dætur og hertuga. Konungr wnnj | harla mikit dottur sinne s`t`endur nu hennar | lijf med þuilykum bloma semm fyrr | war sagtt.*

571: ÷.

Þessi smákafli um skemmumíði konungs er bæði í 152 og 589 og fer á undan setningu þar sem sagt er frá aldri Hrings og eftir að búið er að segja frá aldri konungssonanna. Í 571 er umræðan um aldur Hrings konungs eðlilegri en í 589e og 152 því hún fylgir beint á eftir því að sagt er frá aldri konungssonanna: 571 3v21–22: ‘*Asmundur uar þa .x. wetra enn H(alfdan) .xi. uetra er hier war komid | saugunne. Kongur uar miog allðadur*’. Umræddur skemmukafli virðist því vera síðari tíma innskot, sem e.t.v. hefur verið í týndu forriti 152 og 589e en ekki í forriti 571.

3) 571 4v27–28: *J(arl) sagdizt til þeirra ecki uita enda s(eigezt) hann eige mundu seigia þo hann | wisse.*

589e 15r26–27: *J(all) sagdizt ecki mundu til seigia | þo at hann uissi enn Soti het at aflima hann ef hann villdi eigi til barnnanna <seigia>.*

4) 571 4v34: *Urdu feiginn fostra sinum og kyste hann þau.*

297b 2v26–27 (Holm 17): *hun tók jalli vel og þaug syskyn | fognudu fostra synum, og kystu hann.*

589e 15r33–35 (152, 1147): *Hun | heilsadi jalli gladliga en hann tok þui gladliga. Þau sysken vrdu þa hardla fegin | [oo]stra sinum ok kystu hann ok spurdu huersu honum hefdi geingit.*

Skrifari 571 virðist hafa hlaupið yfir texta á milli *börn* og *systkin*. Texti 589e og 152 er eðlilegri.

5) 589e 18r29–33 (152, 1147): *ok bad hann þat hylia suo at þat sæi huergi bert. Hun jatadj þ[at]. | Hann geck j burt sidan en konungsdotter kom at male uid Alfifu ok mællte uid hana. Nu uil eg | [s]enda þig til kalls þess er hedan er skamt j burt ok Ulfr heiter. Hann geymer ess mjtt. Þat | s[k]alltu sækja leynjliga ok fá þat j hendr Haldane. Hun jatadj þuj ok bio sig med skynnd[0]gu ok kom til Ulfs ok ber eyrendj sinar frur. Hann feck henne esset. Hun fer til Haldanar ok feck honum esset.*

571: ÷.

⁸² Maas (1958:3): „On these assumptions it becomes possible in general [...] where the primary split is into at least *three* branches, to reconstruct with certainty the text of the archetype at all places [...]“.

6) 571 5r6–8: og uegur hann burt wr saud|linum og *kastur honum i dikid og stod fastur i leirnum og allur ward | hann þreckur og ward hann dreginn burt oðaudur adeins.

589e 18r36–37: ok hefr hann burt ur saudlenum ok kastar honum nðr j eitt di|[... v]erdr hann allr ohreinn ok fastr. Stendr hann j leirenum suo at hann komzt eigi upp.

152 53va19–21 (1147): og hefer hann burt wr saudlenum og kastar | honum nidur j dikit suo hann stenndur fastur j lejirnum og kemzt huerge j brutt.

Hér er skýrt dæmi um *lectio difficilior*. 589 hefur skipt út hinu illskiljanlega lýsingarorði *þrekkur* fyrir *óhreinn* en í 152 er orðinu alveg sleppt. Tvö dæmi eru í seðlasafni formálsorðabókar Árnaneðndar (AMKO) um lýsingarorðið *þrekkótr*, fjögur um nafnorðið *þrekkur* en lýsingarorðið *þrekkur* er eingöngu varðveitt í Hálfðanarsögu.

7) 571 5r18–19: þa ward Aki fastur wid | iaurdina enn ued:it tok þa ad kolna og frysta miog tok kukurinn þa | a kodranum swo hann hrauck upp ad maganum.

589e, 152: +.

Þrjú dæmi eru í AMKO um karlkynsnafnorðið *kúkr*. Í orðabók Fritzners (1886–96 II:357) er aðeins eitt dæmi um orðið (úr jarðabók Eysteins biskups) og þá sem viðurnefni: ‘Aslakr kukr’ (skr. ‘kuuks’). Lind (1920–21:224) telur merkingu viðurnefnisins vera ‘Manslem’ ‘getnaðarlimur’ og Ásgeir Blöndal Magnússon (1989:515) styður það. Oft er erfitt að greina nákvæmlega merkingu viðurnefna en það er ljóst að merkingin er niðrandi eins og oft er með viðurnefni.

Merking setningarinnar í 571 er ekki alveg ljós. Orðið *kúkr* getur varla verið hér í nútímamerkingunni ‘manna- eða dýrasaur, drit’ (Ásgeir Blöndal Magnússon 1989:515). Mér finnst sennilegast að *kúkr* merki hér ‘getnaðarlimur’, sbr. *cock* í ensku, því varla er hægt að fá aðra merkingu í setninguna. Ef sú kenning er rétt er þetta eina dæmið í físl. þar sem *kúkr* er í þeirri merkingu.

Í vísu sem rituð er á jaðra í rímnahandritinu AM 604 4° stendur eftirfarandi vísu (Kålund 1884–91:177):

liotur er penne ok loden at sia
ok liggur morg hier klessan gra
mætara vęri til messu at ga.
en margan fella kukenn upp á.

Í sama handriti og á sömu síðu (Kålund 1884–91:177) er annað dæmi um *kúkr*: ‘kukar miner ero komner.’ Hér er merkingin líklega sú sama og í fyrra dæminu úr þessu handriti, þ.e. ‘bleksletta á blaði.’⁸³

Í útgáfu Biörners frá 1737 (23(374)) er þessi kafli með enda texti Biörners af a-gerð: „enn veþrit tok | at hveffa ok fryfta fva Aka kolnapi | a kroppinum ok *kopranum*, fo hann | hrock upp at maganum, hann fkalv | af kullþa, þar varþ hann at stanþa | af nottina.“⁸⁴

8) 571 5r28: [u]rdu þeir fordruckner.

589e 18v22–23 og 152: ok med þuj at dryckren uar áfeþingr.

Hér er líklega aftur dæmi um *lectio difficilior* hjá 571. Í seðlasafni *AMKO* finnst eitt dæmi um lýsingarorðið *fordrúkkinn* og er í Rémundar sögu keisarasonar (130⁴): ‘veitandi þllum með hinu mesta kappi, þar til sem konur ok karlar váru fordrúknir.’

9) 589e 18v36–19r15 og 152 (1147): (Ð)at er nu þuj næst at konungr fer heim ok lætr efna til jólaueiztlu mikjllar. Þar kom Sygurdr konungr af Skaurdoborg ok margt annat sto[0]19rmenni ok et fyrsta kuelld er menn uoru j sæte komner geingr jnn Massibil konungsdotter med sinn skjára. Þær Hilldr ok Jngibio:rg uoru þa j faur med henne ok sat á sina haund henne huo: | þeira enn þar ut j fra satu skemmumeyiar hennar. Alfifa lek ser á golfinu. Sygurdr | konungr kallar hana til sin ok sette hana á kne ser ok mællte suo uid hana. Dotter mjn seg mer | huat konu þat er sem sitr hia þinnj frændkonu a hægri haund henne. Hun heiter Jngib(i)org seger | Alfiua ok er syster kaupmanz þess er her kom j sumar. Konungr mælltj. Þu skallt fara til Maþssibil konungsdottr at hun late þat framkuæmt uerda at eg eigi þessa konu. Alfifa ferr ok frþamm kemr til konungsdottr ok ber henne bodskap sins fedrs. Konungsdotter sagðjzt þetta uid | Haldan ræda skylldu ok lidr af natten ok at mo:ne dags ganga þau á malstefnu konungs|dotter ok Haldan ok Sygurdr konungr. Hann bidr þa systur hans ser til hannða. Konungsdotter flytr ok þelitta mal med honum. Haldan suarar þa. Fullkosta þickj mer konungi þo at hann eigi Hilldj. Konungr | byrjadj þa af nyiu bodo:ð uid Hilldj. Haldan tok þuj uel ok med samþyckj brædra | hennar uar þessu radjt ok uar þa jólaueizlum snujt upp j brudlaup ok uar at seted | halfan manud ok epter ueizluna gaf Sygurdr konungr mörgum godar giafer ok for | heim til Skaurduborgar med drottningu sina. Sygurdr fo: med þeim en Sigmund: uar epter hia Haldanj.

571: þ.

Þessi langi kafli í b-gerðinni, þar sem segir frá því er Ingibjörg systir Hálfðanar giftist Sigurði konungi af Skörðuborg, er e.t.v. síðari tíma viðbót.. Í 589 og 152 er síðan sagt frá því að hún fari með honum til Skörðuborgar og einnig Sigurður fóstbróðir Hálfðanar (589e 19r14–15) en í 571 er sagt (5v7–8): ‘og fer sidann til skipa og Sigmundur med honum enn S(igurdur) | war epter hia iungf:unum’ sem er eðlilegra heldur en að Sigurður hafi farið burt með Sigurði frá Skörðuborg.

10) 571 5v11: med .xxx. manna

589e 19r24: uid .x. mann.

152 54rb5 (1147): med tíu menn.

⁸³ Kålund segir í skýringum (1884–91:177): „At der ved kukar, som ellers betegner menneskelige ekskrementer, sigtes til klatter i skriften, bestyrkes ved nr. 15.“

⁸⁴ Í latnesku þýðingunni í útgáfu Biörners er þessi kafli þýddur svona (24(375)): „Jamque aer frigore ingravefcens, feminudum infeltare, mox totum trementis pervadens corpus, ima ventris furlum trahere cœpit; in hifce vinculis per totam deinde noctem intempefcivus hoþpes faltare coactus eft.“

11) 571 5v15–18: Sigmundur bardizt alldiarfliga | og drap marga menn. Ake hio til hans og kom a fotinn fyrer ofann hnie | og tok hann undann og fiell Sigmundur ad Aka og stack honum uid suerdjnu suo hann fiell a bak aptur. Sigmundur do þegar.

589e 19r29–30: Drepr Akj Sigmund med þeim hætte at hann hauggr undan honum bada fætr|na.

152 54rb12–13 (1147): og þo kemurr þar ath Ake drap Sigmund med þeim | hætte ath hann höggurr unndann honum bada fætur.

Hér er 571 með lengri lýsingu en b-flokks handritin sem er sjaldgæft. Ekki er hægt að dæma um hvort 571 eða b-gerðar handritin hafa hér upprunalegri texta.

12) 571 5v35–36: Þoruidur j(arl) kom til | Hal(fðanar) med mikid lid.

589e, 152 (1147): +.

Það er eðlilegt að Þorviður jarl hafi komið til Hálfðanar með lið til að hjálpa honum að hefna föður síns. Aldrei er nefnt að Þorviður sé úr sögunni eða hafi dáið.

3.2 Sérleshættir 589e

589e hefur nokkra sérleshætti gegn 571, 152 og 1147 sem sýna fram á að 152 og 1147 eru ekki rituð eftir 589e því 571 styður það að 152 og 1147 hafi þar upprunalegri texta en 589e.

1) 589e 14r10–11: Uar konunginum miog hni|ganda af æskuskeidi.

152 49va31 (1147): war konungr miog gamladr.

571 3v22: Kongur uar miog alldi:adur.

2) 589e 14r13: med heitri ast ok elsku.

152, 571: +.

3) 589e14r33: her uerfj komin j landit ok redi fyrer tueir berserker

152 49vb37–38 (1147): uijkingar woru wit | land komner þeir er eickj lietu ogio:rt.

571 4r4–5: uikingar woru wid land komner | þeir <er> ecki lietu ogio:rt.

Þetta er mikilvægt dæmi sem sýnir að 152 (og 1147) getur ekki verið skrifað eftir 589e. 152 stendur með 571 á móti 589e og er líklegt að textinn eins og hann er í 589e sé nýjung.

4) 589e 14v37: or borgarhlidinu ok inn j borgarhlidit

152 50rb25–26: vr bor|garhlidenu og inn j borgina

571 4r37: ur borgarhlidino og inn i borgina.

Hér hefur skrifari 589 tvítekið sama orðið en villan er smávægileg og lítið hægt að byggja á henni.

5) 589e 15v11–14: til skipa en adr hann fo: sp[ur]di | jall huort Jngebiorg syster hanns skylldi fara med honum eda vera epter. Halfdan kuad þat vnder henne | vera skylldu. Þetta var þegar sagt Jngebiorgv en hun

villdi ecki annat en at fara med brodr sínum. Hálfðan kvad hana rada skylldu ok för hun til skips med honum.

152 51ra 15–16: til skipa ok Ingibiorg syster hanns med | honum.

297b 3v9–10: Jn(g)ebiorg villdi fara med brödur synum. Hann liet hana | rada þui.

Ef til vill hefur skrifari 152 hoppað yfir *skipa* og *skips* og allt sem var á milli. Það er þó mjög ólíklegt því nokkrar línu eru á milli orðanna. Líklegra er að þetta sé innskot í 589e.

6) 589e 18v28–29: Þat er forn ordzkuidr ok er sannr at seint er hafglapa at snytra þar sem þu att hlut at Hálfðan seger hun.

152 53vb30–31: Hunn mælte. Þad er forn ordzkuidurr og er sannr. Seint er | afglapa ath snotra. þar sem þu att hlut ath Hálfðann).

571 5r34–35: Seint er ad sn[ot]ta afglapa [...] | þu att hlut Hálfðan s(eiger) hun.

Í rímnahandritinu AM 604 4° er á skrifaður á spássíu sami málsháttur og sá sem er í Hálfðanar sögu: „seintt er heimskan at snotra“ (Kálund 1884–91:154). Einnig er hann í Málsháttasafni Guðmundar Jónssonar (1830:303): „Seint er heimskann að snotra.“

Erfitt er að draga nokkrar ályktanir af þessum nauma efnivið, þó virðist ljóst að *hafglapi* í 589e er villa fyrir *afglapi* (sjá um *afglapi* í ONP 1:95–96) og í fornritum er ekkert annað dæmi um sögnina *snytra*.

Viðbætur 589e:

Stíll 589e er langorður og nokkur dæmi eru um viðbætur í því sem ekki eru í 152 (1147) og a-gerðar handritum. Hér á eftir fara tvö dæmi um slíkt:

589e 14v5: Hann hefir hrossafætur til hnia nedan] ÷ 152, 152, 1147.

589e 14v8 a mot þeim ef hann uildi eigi gipta Sota dottr sina] ÷ 152, 1147, 571.

3.3 Sérleshættir 152 (og 1147)

152 og 1147 standa mjög oft saman á móti 571 og 589e með leshátt þar sem þau hafa líklega upprunalegri texta. Nokkrir leshættir sem 1147 hefur sameiginlega með 152 en ekki með 589e sýna að það er skyldara því fyrnefnda en því síðarnefnda. Mikilvægustu leshættirnir eru: 14r33 ‘J(all) ságdí at her uærj kominn j landit ok redi fyrer tueir berserker’] ‘Jall seiger ath uijkingar woru wit | land komner þeir er eickj lietu ogíort’ 571, 152 og 1147 sem sýnir að 152 og 1147 eru ekki rituð eftir 589e. Annar lesháttur: 18v6–7 ‘Hi|lldr’] ‘hliott’ 152, 1147 sýnir að 152 og 1147 eru ekki komin frá a-handritum því í 571 stendur ‘Hilldur’ eins og í 589e en skrifari forrits 152 og 1147 hefur líklega mislesið nafnið *Hildir* í forriti og ritað *hljótt* eins og áður sagði.

1) 589e 14r19: Þoruidr.

571 3v29: Þo:ij[r].

152 49vb11: Þorir.

Það er eðlilegra að Þórviður jarl fóstri Ingibjargar heimsæki hana heldur en Þórir jarl hinn sterki en þó eru 571 og 152 þarna sammála um leshátt.

2) 589e 14v2: eda ella [muntu] þ[ol]a honum her.

571 4r6: *ella* muntu þola honum h[er].

152 (1147): +.

3) 589e 14v19–20: *ok* slika uillda eg m[a]rga mina maga *sem* ert. Soti suarar. | Þu ert uel uiti borin *sueinn* sagdi Soti.

571 4r21–22: og slika uillda eg *marga* mina maga *sem* þu ert. Sote m(ellte). Þu ert | *wel* uitebo:inn *sueirn* s(eiger) *hann*

152 50ra31–33 (1147): *ok* slyka willda eg | *marga* mijna mága og þu ertt *wel* uiteborinn *sue|inn* *seiger* Sotj.

Skrifari 152 virðist hafa hlaupið yfir eitt *ert* og textann sem var á milli þeirra.

4) 589e 14v32–33: Soti skal verda j moti *konungi*. Snækollr moti Þori jalli. *einn* þridiungr | lids moti Þoruidi jallj.

571 4r33–34: Skal Sote i mote k(onge). Snækollur i mot Þori j(arle) *einn* þridiungr | lids mote Þo:uide j(arle).

152 50rb16–18 (1147): Sotj skal st[r]ijda j motj *konungi*. Snækollur j motj Þoruid | ialle.

Er rétt í 589 og 571 eins og sést á framhaldinu 589e 14v34–35: ‘Snæk|ollr sotti fast at Þori jarli’ og 152 50rb20–21: ‘Snæko|llur sottj fast ath Þorj ialle’.

5) 589e 15r32–33: *snemma* geingr jall suo at eing[i] | uard uar uid.

571 4v32–33: geingur iarl *snemma* | til þeiar Grimu swo eingi uisse.

152 50vb18–20 (1147): *snemma* geingu menn til med jalle suð | einginn wisse til. bæiar Grimu.

Það er eðlilegra að jarl hafi farið einn því ekkert er minnzt á menn hans í framhaldinu.

6) 589e 15r33–36: Hun | heilsadi jalli gladliga en hann tok þui gladliga. Þau sysken vrdu þa hardla feigin | [oo]stra sinum *ok* kystu hann *ok* spurdu huersu honum hefdi geingit. Jall þackadi henne huersu hun h[a]fdi baurnin geymt enn seiger þau nu skilia verda þuerda| uit hana.

152 50vb21–25 (1147): Hun h|eilsade jalle gladliga. Hann tok þui wel þau | syskinn vrdu þá hardla feiginn fostra sinum | og kystu hann. Jall kuad nu borninn mundu verda | ath skilia wit Grimv *ok* kuadde hana.

7) 589e 15r39–40: *ok* seg ath hann taki vid þer fyrer | [m]in ord en ef hann er treg til þa fa honum gull þetta til jarteigna

152 50vb30–32 (1147): og seigia ath hann | take wit þieri firir min ord enn ef hann er tregur til | þá fá

honum min ord til jarteigna.

Mín orð er tvítekið í sömu línu í 152 og 1147. Í útgáfunni 1830 stendur *fá honum gull*. Það er greinilegt að skrifari AM 152 hefur farið línuvillt við uppskrift forrits og lesið aftur *mín orð* í línunni fyrir ofan.

8) 589e 15v8–9: <E>jn dag gæk Halfdan fyrer jarl ok kuedr hann þa vel. Jarl tok vel kuedio hanns ok spyr huat | se vnder kuediom

152 51ra 12–13: Ejnn dag geck Halfdann fyrer iall ok kuedr hann | uel ok spyr huad unnder kuediu sie.

Frumlagið fyrir ‘spyr’ virðist vanta inn í setninguna í 152 sem getur ekki verið ‘Halfdan’ heldur hlýtur að vera *jall*.

9) 589e 15v11–14: skipa en adr hann fo: sp[ur]di | jall huort Jngebiorg syster hanns skyllði fara med honum eda vera epter. Halfdan kuad þat vnder henne | vera skylldu. Þetta var þegar sagt Ingebiorgv en hun villdi ecki annat en at fara med brodr si|num. Halfdan kvad hana rada skylldu ok för hun til skips med honum.

152 51ra19–20: og Ingibiorg syster hans med | honum.

E.t.v. hefur skrifari 152 hlaupið yfir orðið *skip* sem kemur tvisvar fyrir. Það er þó mjög ólíklegt því nokkrar línur eru á milli orðanna. Líklegra er að þetta sé innskot í 589.

10) 589e 16r23–24: ok gang<a> fram j hellin. Sier Hilldr þar brædr sina [ligia] ok uoru þa miok at komner. Þeir uoru suo m|agrur at skinn þeira uar skorpid nidr j beinet.

152 51va26–27: og geingu þau fram j *hlldenn og woru þeir | miog ath kommner.

589 virðist hafa réttan texta eins og sést á framhaldinu í 152: ‘og woru þeir | miog ath kommner.’ *Þeir* vísar til bræður sem er ekki í 152.

11) 589e 17r1: orglazt

152 52rb3 (1147): hör|gladizt (hor|kladizt 1147) .

297b 4v8: orlast.

Holm 2 55v11–22: orl|ast.

Í seðlasafni AMKO eru fjögur dæmi um sögnina örglast í fornu máli (sjá einnig Fritzner 1886–96 III:1091). Hún er talin skyld lýsingarorðinu örðugur og merkir ‘rísa upp, standa á fætur’ (sbr. Ásgeir Blöndal Magnússon 1989:1227). Skrifarar 152 og 1147 hafa orðið með ‘h’ sem er ekki rétt samkvæmt uppruna.

12) 589e 17r7–8: Half[dan] | [...] ofan <a> jot<n>inum en Sygurdr under honum.

297b 4v16: Halfd(an) lä ofann ä jotnum (!) enn Sigurdur vndir.

152 ÷.

13) 589e 17v12–13: Sigurdr bar sig ath ok rann upp til þridiung[s] | en Sygmundr til mids en Halfdan rann upp á gardin ok geingr til lundarins.

152 52vb28–30: Sigurdur bar sigh ath | ok rann upp til þridiungs enn Sigmundr til mids. | Half(dan) gengr til lundarins.

Skrifari 152 hefur greinilega hlaupið yfir texta. Það sést á samhenginu að 589e hefur hér réttan texta því Hálfðan verður að renna upp á garðinn til að geta gengið til lundarins. Á þessum stað er eyða í 571. Í *FsN* (III:578) er þetta leyst þannig að það sem vantar í 152 er bætt við innan sviga: „en Hálfðán (rann upp á garðinn, ok) gengr til lundarins“.

14) 589e 18v6–8: En er Akj klappadj lofa sinum á hurdjna mællte Hilldr at þær skylldu upp luka hurdjna ok sagdj Hal(fdan) mundu uera ute en hun bad hana | rada.

571 5r13–14: Hann klappar a dyr. Hilldur uillde | uppluka hurdina. Kuad Hal(fdan) ute. Jngibiorg bad hana rada.

152 53va31–34 (1147): Enn er Ákí klappade lofa | sinum á hurdinná ok mællte hliott ath þær fkyllde upp luká og q(uedur) Half(dann) þáa wera. Hun | bad Hillde at fará til dyranná.

Skrifari AM 152 fol. virðist hafa mislesið nafnið *Hildir* í forriti sem *hljótt* og er það skiljanleg villa. Í framhaldinu er hann líka með öðruvísi texta til að bjarga textanum vegna mislestrarins á *Hildir*: 589e: ‘en hun bad hana | rada’, 571: ‘Jngibiorg bad hana rada.’ ‘Hun bad Hilldi at fará til dyranná.’ 152. Ekki hefur komið fram áður í 152 til hveðrar *hun* vísar og þess vegna verður skrifarinn að breyta *hun* í *Hildir*.

15) 589e 19v11: þo eigi .

152 54va13: þegarr `litlu`.

Hér virðist 152 hafa bætt við *litlu* á spássíu eftir að hann sá að án þess gekk setningin ekki upp merkingarlega. E.t.v. hefur hann mislesið *þo eigi* í forriti sem *þegar*.

Viðbætur 152(og 1147)

589e 16v22: *Suo giorer hann uid* Molldu.

152 52ra12–13 (1147): *suo gerir hann | wid* Molldu og sá heidarliga j gafhladit á henne.

589e 19v1: Nu skal segia af Aka at hann kemr heim.

152 54rb29–30 (1147): Nu skal s(egia) frá Aká ath | hann kemr heim og rembizt eigi allitith.

Hér á eftir fara öll önnur lesbrigði í textanum þar sem 152 og 1147 standa saman gegn 589e.

14r1 <H>RINGWR hefer konungr heitit] Hringr er konungr | nefndur 152, 1147; 2 Ulfhams] Wlfhiedins 152, 1147; 9 unne] + harla 152, 1147; 10–11 Uar konunginum miog hni|ganda af æskuskeidi] war konungr miog gamladr 152, 1147; 13–14 Annar jarl uar enn j riki | konungs] Jall war | einn med konungi 152, 1147; 14 ok eingi uar slíkr j öllo rikino] Han war suo sterkur | ath einginn war sterkare j rikinu 152, 1147; 16 a Fione] a Pioni 152, a Piónij 1147; 17 um nott] + 152, 1147; 19 Þoruidr] Þorer, 152, 1147; 20 þad] hann 152, 1147; 25 voru] + bader 152, 1147; 26 menn] + og hesta 152, 1147; 26 at lyktum] sijdutztv

152, 1147; 27 fostri] + minn 152, 1147; 33–14v1 J(all) ságdí at her uærj kominn j landit ok redi fyrer tueir berserker ok | [So]ti [e]nn [000] [000] en[n] annar Snækollr] Jall seiger ath uijkingar woru wit | land komner þeir er eickj lietu ogiort. Konungr splurde huad þeir hietu. Jall seiger at annar | þeira hiet Sote enn annar Snækollur 152, 1147; 14v2 eda ella [muntu] þ[ol]a honum her] ÷ 152, 1147; 5 kolli] hause hans 152, 1147; 5 Hann hefir hrossafætur til hnia nedan] ÷ 152, 1147; 6 Allir fystu helldr at beriazt] Aller fystu þess helldr 152, 1147; 7 gefid] feingit 152, 1147; 8 a mot þeim ef hann uilldi eigi gipta Sota dottr sina] ÷ 152, 1147; 9 ok af þui hafdi konungr eigi meir en þriu hundrud manna] ok fieck hann allz .ijj. hundrud ma|nna 152, 1147; 17–18 landa Sota. `Halfdan gekk jnn j þat tialldit ok geck fyrer´ | Sota] landtiallda Sota. Halfdan }gþ | geck fyrer Sota 152, 1147; 19 sem ert. Soti suarar] ÷ 152, 1147; 25 budinne] tialldenu 152, 1147; 26–27 Þor[o]jidi] Þorfinni 152, 1147; 28–29 or borginne ath | [u]eriazt] ath weria borgina 152, 1147; 29 hlidit] borgarhlid 152, 1147; 31 fost[ra] sin[um]] ÷ 152, 1147; 31–32 til atlogu] ÷ 152, 1147; 32–33 Soti skal verda j moti konungi. Snækollr moti Þori jalli. einn þridiungr | lids moti Þoruidi jallj] Sotj skal st|rjida j motj konungi. Snækollur j motj Þoruid | ialle 152, 1147; 34 hardazti bardagi] bardage akafur 152, 1147; 34 konungr] þeir 152, 1147; 37 borgarhlidit] borgina 152, 1147; 15r1 kom] + suerdit 152, 1147; 1 fõt] hond 152, 1147; 2 ecki] huergi 152, 1147; 7 enn er hann kom þar sem Halfdan la þa spurdi jall] hann spyr 152, 1147; 9 miog] ecki 152, 1147; 11–12 suo stird: | at] miog stirdur suo 152, 1147; 13 Asmund] + brodr hennar 152, 1147; 13 konungsmenn] borgarmenn 152, 1147; 14 þessi tidendi] ÷ 152, 1147; 16 á annari] audru meiginn 152, 1147; 23 heim til hallar] til borgarinnar 152, 1147; 25 uissi] + eicke 152, 1147; 25 konungsdo(ttr)] Ingebiargar 152, 1147; 26–27 J(all) sagdizt ecki mundu til seigia | þo at hann uissi] Jall kueztt eigi til þeirra vita 152, 1147; 28 þo eigi] eigi ath helldr 152, 1147; 29 fallit] feingit 152, 1147; 29 fleiri] og menn helldr 152, 1147; 30 longum] ÷ 152, 1147; 30 Optliga] ÷ 152, 1147; 31 nær bæ kellingar] j nand bæ 152, 1147; 32 ok for suo opt] ÷ 152, 1147; 32–33 gengr jall suo at eing[i] | uard uar uid] geingu menn til med jalle suð | einginn wisse til 152, 1147; 34 gladliga] wel 152, 1147; 35–36 ok spurdu huersu honum hefdi gengit. Jall þackadi henne huersu hun h[a]fdi baurnin geymt enn seiger þau nu skilia verda }uerda{ uit hana] Jall kuad nu bornin mundu verda | ath skilia wit Grimv 152, 1147; 38 [o]liota skip] skipaflota 152, 1147; 38–39 Jall mællti þa. Nu vel ek Halfdan gefua þer þetta skip med monnum ok fiarh[o]ut] Jall | attj þar eitt skip og kuad Halfdann skylldu þad eiga og fiarhlut 152, 1147; 40 gull] min ord 152, 1147; 15v3 vel¹] ÷ 152, 1147; 3 vel²] ÷ 152, 1147; 11–14 en adr hann fo: sp[ur]di | jall huort Jngebiorg syster hanns skylldi fara med honum eda vera epter. Halfdan kuad þat vnder henne | vera skylldu. Þetta var þegar sagt Ingebiorgv en hun villdi ecki annat en at fara med brodr si|num. Halfdan kvad hana rada skylldu ok för hun til skips med honum] ok Ingibiorg syster hanns med | honum 152, 1147; 14 helt] liet 152, 1147; 15 Þegar honum gaf byr] ÷ 152, 1147; 16 heim] hallda apttur 152, 1147; 17–18 hanns er }[hafdi]} | var .c. manna] Halfdannar 152, 1147; 20 ok bua vm hann vel] ÷ 152, 1147; 21 huern dag ok þeir menn med honum er hann villde] jafnann ok nauckrer menn med honum 152, 1147; 22–23 er þeir voru | ath komner] ÷ 152, 1147; 25 mikla] ÷ 152, 1147; 29–31 Þau hauf[du sodketil j millum sin. Þad sã Halfdan at þetta var annat kallsuipt en annat | kuensuipt] annath kuenssuipt enn annath kalls|uipt ok haufdu sodketel j

mille sijn 152, 1147; 34 mikit] ÷ 152, 1147; 34 leingr] ÷ 152, 1147; 35 Sleggia] + minn 152, 1147; 37 allt litid] alljtit 152, 1147; **16r2** alluaskliger] rauskliger 152, 1147; 3 kenna] þeckia 152, 1147; 5 Hun kerling sat audru megin uid elldin. Hun sprettur upp] Kelling sprettur þá wpp 152, 1147; 8 en hann tekr uit epter megni] ÷ 152, 1147; 11 opin] ÷ 152, 1147; 15 um geingit geingr hann j] vnnit geck `hann innar ep'tter 152, 1147; 16 afhellj] helle 152, 1147; 16 reyrt] bundit 152, 1147; 17–18 Hun mællti þa. Forda þer fliotliga *madr* seiger hun þui at skiotliga | [oun] Jarnefr drepa þig] Hun mælltj | er hun sier manninn. Skiott drepur Jarnefur þig *madur* 152, 1147; 21 oss hingat] mig hingat og aull oss 152, 1147; 22 ok þui pindi hann mik suo en eg trui brædr mina bada dauda uera] ÷ 152, 1147; 23 Sier Hilldr þar brædr sina [ligia]] ÷ 152, 1147; 25–26 ok nærdizt huortueggi skiott | uid suo sem lios] ok nærduztt þeir skiott 152, 1147; 28–29 Suo uoru þeir mattlauser | at þeir mattu sig huergi hræra.] ÷ 152, 1147; 30 at skala] ÷ 152, 1147; 31 ok eigi neytti hun matar suo þotti henne mikit huarf Halfðanar] ok neytti huorke suefnis ok matar 152, 1147; 33 sæmiligar] ÷ 152, 1147; 36 þo uard hann sidbuin] ÷ 152, 1147; 37 Þa Halfðan hafdi siglt um stund] ÷ 152, 1147; **16v2** [oo oetn]] ÷ 152, 1147; 3–4 [oo þeio] | fara uida um dagin at um kuolldit heyra þeir hlatra mikla] heyrdur þeir skellehlatra mickla wm kuellidit 152, 1147; 5 ok hun þotti honum þo stor] ÷ 152, 1147; 6 [o] sem med henni uoru uoru eigi mannligar] enn ecki hinar 152, 1147; 6 su kona er fyrer gekk] raudkyrtla 152, 1147; 7 EN stora kona suarar] seiger raudk|yrtla 152, 1147; 9 ueifa þeim b(rædrum) um sik [oo ...] velfia þeim wtann wmm sig en gatu eigi skellt 152, 1147; 10 uoru þeir miuker at einart komu þeir fotum under sig] ÷ 152, 1147; 16 med sier] sin á mille 152, 1147; 18 þuiat for jafnan j hamforum] ÷ 152, 1147; 22 Molldu] + ok sá heidarliga j gafhladit á henne 152, 1147; 23–24 Þat [æ]tla eg at eg muna] mun eg 152, 1147; 27 nætur] dagar 152, 1147; 28 hellis] ÷ 152, 1147; 29 med minu radi] ÷ 152, 1147; 30 daudadruckin] druckinn 152, 1147; 32 kerru] + hann háfði (hefir *FsN*, hefir 1147) | þriu hþfud ok aull osynelig 152, 1147; 32–33 en mik *gn[ar] | at eg uerdi til ath fara med þier ef duga skal] enn eg mun verda at fará til med þier ef vel skal fara 152, 1147; 36 odum] tidum 152, 1147; 36 matti sia] fiell 152, 1147; 37–17r1 Hann hafdi þriu h[...] | [...oo furdu stor o] osynelig] ÷ 152, 1147; 1 ok or kerrune] ÷ 152, 1147; 3 af Danmork] ÷ 152, 1147; 4 oll] + aunnur 152, 1147; 6 athafazt] tilgerá 152, 1147; 7–8 Half[ðan] | [...] ofan <a> jot<n>inum en Sygurdr under honum] ÷ 152, 1147; 9 hellisdyrnar] hellis|glugg 152, 1147; 11 rydia þeir] rydr hun 152, 1147; 14 dag um morna] morginn 152, 1147; 16 ein nott til sumars] sumars dagur hinn fyrste á morginn 152, 1147; 21 þa er þu kemur þar] ÷ 152, 1147; 25 en af mer þiggia] eigá 152, 1147; 25 stodum] hlutum 152, 1147; 27–28 Nu skolu v[er] | [...a]] Genngu þau nu 152, 1147; 33 þeira] hanns 152, 1147; **17v1** [o boo oo] honum virkta ok skiliazt. Ath suo mælltu] ÷ 152, 1147; 1–2 en stod sialf epter miok harm þru[...]jfn] ÷ 152, 1147; 5 ok fyrer þa hofn er la fyrer þeirri borg er Olafr konungr sat j] fyrer borg Olafs konungs 152, 1147; 5–6 Halfðan | gengur vpp fra skipi ok allir hans menn ok til hallar konungs. Halfðan kuaddi konungin kurteislega] Half(dan) gengur fyrer konginn ok kuedur hann 152, 1147; 7 vistar] vetrvistar 152, 1147; 8 þegar þad sem bedit uar] honum þat 152, 1147; 8 til jvistar fee sino ok monnum] at | lataá j fe sitt ok skipade þat monnum sinum at gelyma 152, 1147; 11 mattu |eigi| upp komazt yfer] kuom|uzt jnn yfer 152, 1147; 11 Hann var hardla fagr] ÷ 152, 1147; 13 en Halfðan rann

upp á gardin ok geingr til lundarins] Half(dan) gengr til lundarins 152, Halfd(an) renn|ur upp gardinn sem hann ma hægazt og gengur til lundarinz 1147; 13–14 eina konu | eda jungfru] eina jun|gfru 152, 1147; 20 kuad henni] þo er 152, 1147; 23 ok suo skylldi vera ef eg reda] ÷ 152, 1147; 23 þessi ord hennar] haná 152, 1147; 25 opin] ofann 152, 1147; 25 sa hann sitia] sath 152, 1147; 27–28 ath vo:u | oleyfi] orlofslaustt 152, 1147; 28 huat hun sagdi] ÷ 152, 1147; 32 er þu feckt gullit af] ÷ 152, 1147; 34 en þo skal eg fara] Enn nu skal fára 152, 1147; 34–35 j einh[uer]i]um stad] ÷ 152, 1147; 35 skunda til sinnar frur] flytá sier 152, 1147; 36 Massibil] + konungsd(ottur). Hun | mælr 152, 1147; 37 jati odro sina tru] já|te audru 152, jatizt audru 1147; 18r4 ok suo kom at hann] ÷ 152, 1147; 6 eda þar á hlyda huad sem Aki sagdi] ÷ 152, 1147; 9 ef þu uill] þath 152, 1147; 9–10 þat | er hann heyrdi Halfdan jata] þetta 152, 1147; 10–11 hinn mesti bardagamadr ok sundmadr ok þottizt nu mega hann | yferuinna] sunndmadr mikill 152, 1147; 14 þeira sund] þenna le|ik 152, 1147; 14 konungshaullenj] borginne 152, 1147; 15 Kasta] og suo gera þeir og kastá 152, 1147; 16 j] + brynniunne 152, 1147; 17 þa á uatne] ath kallá 152, 1147; 18–19 matte eckj mæla uid | menn] gat ecki mællt 152, 1147; 21–22 suo at | hann suikj hann eigi] segir ath hann mune | suikia hann 152, 1147; 22 het henne þar godu vm] s(egir) suo werá skylldu 152, 1147; 23–24 ef hann mætte þat med nockurum | hætte gio:a] med | einnhueriu mote 152, 1147; 25 katr þujat hann þottizt nu mega yferuinna Haldan] hardlá gladur 152, 1147; 25 til suo buens] suo buid 152, 1147; 27 Spolent] Spoliant 152, 1147; 29 uera skylldu] gera uilia 152, 1147; 32–33 Hun jatadj þuj ok bio sig med skynd[|o]gu] Alfiua flytte ferdine 152, 1147; 33 Hun fer til Haldanar ok feck honum esset.] enn hunn færde Half(dani) 152, 1147; 35 Þeir ridazt at] þeir ri|du ath einu dike 152, 1147; 37 [... v]erdr hann allr ohreinn ok fastr. Stendr hann j leirenum suo at hann komzt eigi upp] suo hann stendur (verdur 1147) fastur j le|irnum ok komzt huerge j brutt 152, 1147; 18v1 hans] + hlupu ath (upp 1147) 152, 1147; 2–3 huerjá skamm at hann mætte gio:a [Ho]l|danj] ath suikiá Halfdan 152, 1147; 5 uoru] lagu 152, 1147; 5 Hun uar aprt] ÷ 152, 1147; 5 suofu] woru 152, 1147; 6 *þær en þær tuær] j skemmunne 152, 1147; 6–7 Hi|lldr] hliott 152, 1147; 7 hurdjna] ÷ 152, 1147; 7–8 en hun bad hana | rada] hun | bad Hilde at fará til dyraná 152, 1147; 8 ferr] + til dyraná 152, 1147; 10 dyrabrandana] dyrástafinn 152, 1147; 11 jordjna] hurdina 152, 1147; 13 ok gio:dj þa bædj huast ok kallt] ÷ 152, 1147; 16 fyrer kulda] ÷ 152, 1147; 17 á marga uega] miog 152, 1147; 18 ef *konung mætte rada] sem mest 152, 1147; 26 jnn j] ÷ 152, 1147; 28 hafglapa at snytra] afglapa ath snotra 152, 1147; 32–33 fostbrædr] b(rædur) 152, 1147; 35 sogu[o]] + konungr kom heim epter tidendin 152, 1147; 36 næst] + ath seigia 152, 1147; 19r1 jnn] jnnar 152, 1147; 4 konungr] + fader | hennar 152, 1147; 4 suo uid hana. Dotter mjn] ÷ 152, 1147; 8 konungsdottr] sinnar frur 152, 1147; 8–9 sagdjzt þetta uid | Haldan ræda skylldu] bad haná wid Half(dan) | þetta ræda 152, 1147; 10 hans ser til hannda] Half(danar) 152, 1147; 12 af] ath 152, 1147; 12 bodo:d] bonordith 152, 1147; 16 sumri] + komnnu 152, komanda 1147; 21 fyrer uistena] ueturuistina 152, 1147; 24 þessa furdufus] þess|arar ferdar fus 152, 1147; 26–27 Þa Aka ok hans | menn bar snart at] Aká ber bradan ath 152, 1147; 27 hlupu] stigá 152, 1147; 28–29 Slær þar þegar j en hardazta | bardaga. Drepr Akj Sigmund] ok þo kemur þar ath Ake drap Sigmund 152, 1147; 35 en er hann kemr þar] ÷ 152, 1147; 19v1

fiarhlut] fie 152, 1147; 2 heim] + ok rembizt eigi alltitith 152, 1147; 5 bua þeir sig] skunda | þeir 152, 1147; 12 sauck] hliop 152, 1147; 13 þo eigi] þegar | litlu 152, 1147; 14 okkr brædr] migh 152, 1147; 14–15 Ma[ssibil] + konungsd(ottur) 152, 1147; 15 heitmeyiar] heitkonu 152, 1147; 18 hans] + ath honum 152, 1147; 21 at tala med hana] hennar m|ale alldre 152, 1147; 22 med sina menn] einn samann 152, 1147; 24 ur siglt] ut lagt 152, 1147; 24 kuellðj dags] kuellde 152, 1147; 31 systur sina] hana 152, 1147; 34 þat] veizluná aflidna 152, 1147; 34 huer] + konungr 152, 1147; 36 foru] + heim 152, 1147; 36 *kriktu] ok styrde þui riki 152, 1147.

3.4 Sérleshættir 1147

Á allmörgum stöðum er 1147 með sérleshátt (villu) á móti 152 og 589e sem sýnir að 152 er með upprunalegri texta en 1147 þó texti þeirra sé mjög líkur.

14r6 hellzt] ÷ 1147; 14v40 Jall rak þa tuefallda or borgine] ÷ 1147; 15v7 er Þora het] ÷ 1147; 8 vel] ÷ 1147; 26 J millj huers spors] j mille sporanna 152, ÷ 1147; 16r4 auxinne] saxinu 1147; 8–9 ok rak Sleggja rak | hann jnnan (+ allann 152) um hellin] ÷ 1147; 16v2 dag] +og skiemta sier 1147; 11 Sextan] fjórtan 1147; 15 saxit] + er þu hefir 1147; 20 horfa] leggiazt 1147; 29 Halfdan attu ueiter] þid veitid 1147; 33 ok þiki mer þat þo erfitt] og er | þad ervidt 1147; 17r1 orglazt] hõrgladizt 152, horkladizt 1147; 2 vid] utan a 1147; 18 sem þier likar ef þat er mær] ÷ 1147; 35–36 ok suo giora þeir. Brana tok sier ok byrði ok var su meiri ein en hinar. | [... foro] nu med þetta ofan til skips] ÷ 1147; 17v16 ok var þat bædi stærra ok betra] og war þat stærrá 152, ÷ 1147; 16 Aunguan mann hefer eg sied (vænni) en þig] ÷ 1147; 25 sa hann] kom hann ath 1147; 31 mals] motz 1147; 32 fant] sa|zt 1147; 18v4 ur sæng sinj] ÷ 1147; 12 ok at frysta] ÷ 1147; 26 jnn j] ÷ 152, 1147; 36 ok lætr efna til] efnir 1147; 19r13 uar at seted] varadi 1147 31–32 skar af honum nefet ok bædj eyrun ur honum. St|akk hann bædj augun ok gellðj hann] sker af honum nefith og bæ|de augunn ur honum og skerr af |af| honum bæde eyr|unn og gellder hann sidann 152, sker af honum nefid og bædi aug|un wr honum og gielldir hann sijdan 1147.

1147 og 589e á móti 152

Eftirfarandi lesháttur sýnir að 1147 er líklega ekki ritað eftir 152:

589e 17v13 en Halfdan rann upp á gardin ok geingr til lundarins] Half(dan) gengr til lundarins 152, Halfd(an) rennlur upp gardinn sem hann ma hægazt og gengur til lundarinz 1147.

Auk þess eru nokkrir smávægilegir leshættir þar sem 589e og 1147 standa saman gegn 152:

14r13 med heitri ast ok elsku] hardla mikid 1147, ÷ 152; 15v31 hrossakiot] hrossaslatur 152; 16r4 hellin] elldenn 152; 19 Angantyr] Annantyr (!) 152; 23 hellin] helldenn (!) 152.

Á einum stað virðist 1147 vera með betri texta en öll önnur handrit.

297b 5v36–38: Leggur | Halfd(an) nu ad Aka og færiri hann i kaff. Hieilt hann honum i kafi meir enn | eykt dags.

589e 18r16: Legzt Akj nu at honum ok færdj hann njdr at grunne ok hellt honum njdr i meir | en eykt dags. Sidan kom Akj upp ok mardj þa á uatne.

152 53rb23–25: Legz Aki nu ath honum og færir hann j kaf og hieiltt | honum nidur meir enn eykt dags. Sidann kom Ä(ki) | wpp og marde ath kallää.

1147 57rb15–18: Legzt Aki nu ath honum og færir hann j kaf | og liet hann so upp koma. Halld(an) greip þa til Äka og færirdi hann nidurhann nidur og hieiltt honum nidur meir enn eikt dagz kom Aki | þa upp og marde at kalla.

Í 589e og 152 vantar eitthvað í textann því Áki færir Hálfðan í kaf en kemur síðan sjálfur úr kafi án þess að hafa verið kaffærður. Í a-gerðar handritinu er sagt að Hálfðan hafi fyrst kaffært Áka en eðlilegasti textinn er í 1147 þar sem Áki kaffærir fyrst Hálfðan sem síðan gjaldar í sömu mynt. Ekki er þó hægt að útiloka að skrifari 1147 hafi lagfært textann með hyggjuviti sínu.

589e, 152 og 1147 með sérleshætti

Á nokkrum stöðum er ekkert þessara þriggja handrita sammála um leshætti. Yfirleitt eru þetta lítilvæg dæmi:

14r28 byzt] bauzt (!) 152, biozt 1147; 15v8 Jarl tok vel kuedio hanns] `jall tok þeim´ uel 152, hann `tok þvi vel´ 1147; 11velgiord] gierd 152, godgiord 1147; 17v11 þar j landi] þarlendzker menn 152, lendur madur 1147; 18r18 færdu] fylg`d´u honum 152, drogu 1147, 27 til] ÷ 152, j 1147, 15 Akj] + þegar 152, 1147; 23 sofner njdr] nidur sofande 152, nidur sofnir 1147.

Ályktanir: Brotið 571 hefur texta sem er allfrábrugðinn texta hinna þriggja skinnhandritanna og er það notað sem grundvöllur a-gerðar af sögunni. Hin handritin geyma b-gerð sögunnar. 589e virðist vera með upprunalegri texta en hin en þó aukinn á nokkrum stöðum. Það er elzta handritið af sögunni og er notað sem grunnhandrit b-gerðar. Margar afskriftarvillur eru í 152, sem var notað sem grunnhandrit af Rafn (*FsN* III) og síðar en það geymir einnig stundum betri texta en 589e.

4 A-gerð (handrit og lesbrigði)

Þrjú handrit hafa textafræðilegt gildi: AM 571 4°, AM 297 b og Holm 17 papp 4°. Auk þess eru til allmörg afrit þessara handrita: 1) af 571 eitt handrit: NKS 1754 4°, 2) af Holm 17 fjögur ung pappírshandrit, Holm papp 38 4°, Holm 56 papp 4°, UppsUB R 697 og UppsUB R 706.

4.1 Handrit sem hafa textafræðilegt gildi

AM 571 4° (*KálKatAM* I:733–34)

AM 571 4° (= 571) er skinnhandrit og talið vera frá 16. öld samkvæmt (*KálKatAM* I:733).⁸⁵ Guðvarður Már Gunnlaugsson (1994a:294) telur hins vegar að handritið sé frá fyrri hluta 16. aldar („1500–1550“) en gerir ekki nánari grein fyrir þeirri tímaákvörðun. Haraldur Bernharðsson (1992:51) telur einnig að það sé frá fyrri hluta sextándu aldar. Ein rithönd er á öllu handritinu.

Handritið er 18,6 x 13,5 sm að stærð samkvæmt handritaskránni og 12 blöð. Leifar eftir rauðar fyrisagnir og marglita upphafsstafi sjást á síðunum. Efni handritsins er þetta:

- 1) 1r–3v Álaflekks saga (skert).
- 2) 3v–5v Hálfðanar saga Brönufóstra (skert).
- 3) 6r–6v Þorsteins saga bæjarmagns (skert).
- 4) 7r–12v Grettis saga (skert).

Blöð vantar í handritið og stór eyða er í Hálfðanar sögu frá: „og fiarhlut“ (*FsN* III:566) og til „hann og var ecki þuilikt“ (*FsN* III:582) og sagan endar snubbótt á „Ganga uikinga“ (*FsN* III:588).

Á miða framan við handritið hefur Árni Magnússon skrifað (*KálKatAM* I:734): „þorsteinn Sigurdzson feck þetta 1711 af Jone, syne Sr Magnuff Havardzfonar a Defiarmyre.“

AM 297 b 4° (*KálKatAM* I:540)

Þetta pappírshandrit (= 297b) er 29,8 x 19 sm að stærð og 7 blöð (1r–7v). Hálfðanar saga er hið eina sem er í handritinu. Það er talið vera frá síðari hluta 17. aldar eða svipuðum tíma og Holm 17. Við upphaf handritsins hefur verið strikað yfir enda (síðustu 24 línurnar) annarrar óþekktrar sögu og við enda þess hefur verið strikað yfir byrjun á Álaflekks sögu (24 línur). Það er því greinilegt að 297b hefur verið hluti af stærra handriti. Því til

⁸⁵ Í *FsN* (III:xiii) er sagt um þetta handrit: „[...] er hún allvel skrifuð og að ágizkun frá 15du öld“ en svo gamalt getur það ekki verið.

stuðnings eru þessi orð Árna Magnússonar á seðli sem fylgir handritinu (*KålKatAM* I:540): „ur bok in folio fra Jone Thorlaksfyne“. Jón Þorláksson þessi var sýslumaður og var uppi á árunum 1643–1712 (*ÍÆ* III:315).

Holm papp 17 4° (*GödelKatSth*:282–287)

Holm papp 17 4° (= Holm 17) er um 20,3 x 16 sm að stærð og 367 blöð. Það er talið ritað um 1640–71 og er með þremur höndum sem skiptast þannig að hönd A hefur ritað bl. 1–52, 55–231, 309–347; hönd B bl. 53, 54, 232–257, 269r23–86, 366, 367 og hönd C bl.258–269r22, 287–308, 348–65. Hálfdanar saga er 14. sagan af 20 í handritinu og er á bl. 269r23–277v7. Hún er rituð af hönd B sem talið er að hafi verið séra Þorlákur Sigfússon í Glæsibæ (dáinn 1693, *ÍÆ* V:165)⁸⁶ sem átti handritið um miðja 17. öld og jók við það (ásamt hönd C „B: J: S:“)⁸⁷ sem hönd A hafði áður skrifað.⁸⁸

AM 591 e 4° (*KålKatAM* I:758)

Handritin AM 591 b–k 4° eru rituð af Ólafi Gíslasyni presti á Hofi í Vopnafirði (um 1646–1714, *ÍÆ* IV:43–44). AM 591 b 4° er ritað árið 1688 og AM 591 c–k á síðari helmingi 17. aldar (*KålKatAM* I:757–60). AM 591 e 4° (= 591e) er samkvæmt mælingum Kálunds 20,8 x 16,5 sm að stærð og 19 blöð. Göngu-Hrólfss saga er á bl. 1v–15r en HBr á bl. 15r–19v. 591e hefur áður verið hluti af miklu stærra handriti (Loth 1960).

Árni Magnússon hefur ritað þetta framan við AM 591 b 4° um uppruna handritsins (*KålKatAM* I:757): „Ur bokum fem eg feck af Sr Olafi Giflafyne ä Hofi ä Vopnafirde“.

Tveir leshættir benda til þess að 591e tilheyri frekar a-gerðinni en b-gerðinni:

1) 589 18v36–19r15: <P>at–Haldanþ.

571: þ.

294: þ.

591e: þ.

2) 589e 18r29–33 og 152: ok –æset.

571. þ.

294: þ.

591e: þ.

⁸⁶ Á þetta er t.a.m. minnt í inngangi að *Viktors sögu ok Blávuss* (Jónas Kristjánsson 1964:lxix–lxxii): „[...] séra Þorlákur hefur skrifað Hálfdanar sögu Brönufóstra í beinu framhaldi af Samsonssögu sem Brynjólfur á Efstalandi hefur lokið 30. apríl 1665.“

⁸⁷ Talið er að C geti verið Brynjólfur Jónsson á Efstalandi í Öxnadal (sjá Hast 1960:168) sem skrifaði einnig UppsUB R 698, UppsUB R 699, AM 285 4°, AM 443 4° og hluta af Holm papp 6.

⁸⁸ Sjá nánar um flókna sögu þessa handrits hjá *GödelKatSth*:285–287. Lýsing á Holm 17 er t.d. hjá Slay (1960:11–12) og Jónasi Kristjánssyni (1964:lviii–lxii).

Við lauslega athugun á handritinu 591 e hefur mér ekki tekist að flokka það nánar innan a-gerðarinnar. Skrifari handritsins hefur mjög stytta söguna sem veldur erfiðleikum við ættfærslu. Dæmi um þetta er eftirfarandi frásögn sem er mjög frábrugðin í öðrum handritum af a- (571) og c-gerð (294):

591 e 18v31–32: K(ongs)d(ottir) átte annad eins. og þad liedi hun Halfd(ani). Þeir rjdst ä og likur so að Ake fellur ur | sodli og brotna i honum 3 rifin, og for hann so hejm.

571 5r1–7 (297b): nema ess k(ongs)d(ottur) og hiet S[...]liant. Hal(fdan) s(eiger) nu k(ongs)dottur og bidur hana lia sier essid og hun | giozir swo og bad hann sia uid suikum Aka. | Nu kemur sa dagur er þeir skulu burtida. Tekur Ake ess sitt | og ridur ut af borginne enn Hal(fdan) i mote. Þeir berast ad einu dike. | Hal(fdan) leggur sinne burtstaung til Aka og uegur hann burt wr saud|linum og *kastur honum i dikid og stod fastur i leirnum og allur ward | hann þreckur og ward hann dreginn burt odaudur adeins.

294 61v20–62v18: nema þad ess sem kongur átte, er |62v Speleant hiet, Haldan kiemur ad mále vid kðngs|dóttur sagde hennj nu áform sitt, bad hana ad | liá sier ess sitt hid gðda til burtreidarennar á mð|te vid Áka, hun heiter honum þui og bidur hann siá | vid suikum Áka, nu kiemur sá dagur er þeir skyllde burtreydena fremia, tók Áke ess sitt hid gðda | og rydur vt af borgenne enn Hállðan j mót, kongur | var þar komenn wed allre sinne hird ad beidne Áka | ad siá á leikenn, þeir rýdast nu á og bárust ad | einu dýke, Haldan leggur sinne burtstong til Áka | og huor til annars miste Áke Hállðans, enn Hállðan leggur sinne burtstong til Áka og vegur hann | burt vr sodlenum j dyke, stóð hann þar á hofd|enu j leyrnum so allur var hann frá huirfle | ofann ä axler þrekadur, so fýla og óðaðun lagde | alla vega frá honum, og er hann dreigenn burt | vr dýkenu óðaður adeins, af þessu vrdu stór | skoll hiá alþýdunne, þui Áke var óvinsæll.

Tvö önnur dæmi um frávik í 591e tíni ég til:

1) 591e 15r17: Kongur var vid alldur.

11162 145r11: var konungr miog so hnigin á efra alldur.

589e 14r10–11: Uar konunginum miog hni|ganda af æskuskeidi.

571 3v22: Kongur uar miog alldradur.

Holm 2 49r: kongur var miog alldradur.

UppsUB R 706 2⁸: Kongur var alldradur.

Biörner 2(352): Kongur var alldrapur.

2) 591e 19r1: Satt er hid fornkuedna ad illt er heimskann ad snotra.

589e 18v28–29: Þat er fo:n ordzkuidr ok er sannr ad se|nt er hafglapa at snytra þar sem þu att hlut at Haldan seger hun.

571 5r34–35: Hun m(ellte) þa. Seint er ad sn[o]t:ra afglapa [...] | þu att hlut Hal(fdan) s(eiger) hun.

294 67r: Hun mællte. Seint er afgaml|ann ad snotra þar sem þu átt hlut ad Haldan | vinur.

BLAdd 11162 4° (*SkráBMNum:153–155, SkráBMRomance:77*)

Þetta pappírshandrit (= 11162) er 151 blað og er talið vera frá 18. eða 19. öld („xviiith–xixth cent.“). Fjórar sögur eru í handritinu og er Hálfðanar saga aftast á blöðum 145–51. Fyrstu þrjár sögurnar eru ritaðar af Jóni Sigurðssyni að Hofi í Vopnafirði 1759–60 (*SkráBMNum:155*). 591e var einnig ritað að Hofi nærri öld áður (sjá umfjöllun um 591e).

Nokkrir leshættir sýna fram á að 11162 tilheyrir frekar a- en b-gerðinni:

1) 589 18v36–19r15: <P>at–Haldanþ.

571: ÷.

294: ÷.

11162: ÷.

2) 589e 18r29–33 og 152: *ok* → *æset*.

571. ÷.

294: ÷.

11162: ÷.

3) 571 5r28: [u]rdu þeir forðuckner.

589e 18v22–23 : *ok med þuj* at dryckren uar áfe|ingr.

11162 150v2–3: og urdu þeir for|drukner og dutt brátt sofner nidur.

4) 571 5v11: med .xxx. manna

589e 19r24: *uid .x. mann.*

152 54rb5: *med tíu menn.*

11162 150r23: *med 30 manna.*

Aðrir leshættir passa hins vegar hvorki við a-, b- né c-gerðina.

1) 11162 145r11: var *konungr* miog so hnigin á efra alldur.

589e 14r10–11: *Uar konunginum* miog hni|ganda af æskuskeidi.

571 3v22 og Holm 2 (49r): *Kongur uar* miog alldradur.

UppsUB R 706 2⁸: *Kongur* var alldradur.

Biörner 1737 2(352): *Kongur* var alldrapur.

2) 589e 15v18: *Halfdan* let reka *snarvolu* \at' drekanum.

152 51ra26–27: liet *hann* | reka ath *honum* marga *snaruolu*.

297b 3r14: þá rak ad *drekanum* marga *jsmola*.

Holm 2 51v7–8: *svolu*|rekstra.

294 18v16–17 *svolu*|rekstur.

11162 146v34: Barzt nú ad *Drekanum* mikid af hafíjs.

11162 er ekki af c-flokki því ýmsir viðaukar þeirrar gerðar eru ekki í því og texti þess er mikið skyldari a-gerðinni en hvar það er í stemmanu er óljóst.

4.2 Afrit 571

NKS 1754 4° (KálKatKB:220)

Þetta pappírshandrit er 21,4 x 16,8 sm að stærð og 18 blöð. Það er talið vera frá seinni helmingi 18. aldar og er skrifað af Jon Olsen.⁸⁹ HBr er á bl. 1–12 en á bl. 13v–18 er Þorsteins saga bæjarmagns sem oft fylgir HBr í handritum. Báðar sögurnar eru óheilar.

⁸⁹ Í skrá Jóns Þorkelssonar um handrit (AM 1062 4°) stendur að þessi „Jon Olsen“ hljóti að vera „den yngre Jón Ólafsson frá Svefneyjum“ (1731–1811, ÍÆ III:239–40).

NKS 1754 4° er greinilega afrit af 571. Það endar á sama stað þar sem 571 endar (24¹⁵⁻¹⁸): ‘Þoruidur Jarl kom | til hans med miked lid verdur | nu hardur bardage, ganga | uikingar ...’.

Einnig er eins kaflinn þar sem lýst er Áka þegar hann frýs um nótt (16¹⁹⁻¹⁷⁵): ‘þa vard Ake fastur | vid jórdina enn vedur tók þa ad | kólna og frýsta miog tok kukurinn | þa a kodranum sva hann hrauck | upp ad maganum, hann skalf | nu miok af kulda.’

Á titilblaði standa þessi orð sem sanna fyrrgreinda ættfærslu (*KálKatKB:220*):

Ita Arnas Magnæus
úr Alaflecks fogu 21/2 blad.
ur Hálfðanar fogu Brönufoftra 21/2 bl.
ur Þorsteins fogu Bæarmagns 1 bl.
úr Grettisfogu 6 blöð.
Þorsteinn Sigurdsfon feck þett[a]
1711 af Jóni fýni f^{ra} Magnufs
Hávardsfonar á Defiarmýri.
Jón býr i Jórviok á Utmanns-
fveit oc meinast hann þefsi
blöð fengit hafa hia fedur
finum.

Síðan stendur með annarri hendi:

[ifte] stýkke af Hálfðans Brönufotra saga er úðfkre[v]et af N^o
571 in qvarto. Arna Magnæi Bibl.
af Jon Olsen.

4.3 Afrit Holm 17

Holm papp 56 4° (*GödelKatSth:165-168*)

Holm papp 56 4° (= Holm 56) er nákvæmt afrit af Holm 17. Handritið er um það bil 33,2 x 21 sm að stærð og 441 blað. Hálfðanar saga er á blöðum 77-96. Fyrir utan blöð 1 og 2, sem eru rituð af Helga Ólafssyni (1646-1707, *ÍÆ* III:342) er allt handritið skrifað af Arngrími Jónssyni á árunum 1683-91 þegar hann var amanúensis við Antikvitetskollegiet (*GödelKatSth:167*).

Dæmi um leshátt sem er sameiginlegur Holm 17 er t.a.m.: ‘so var skjær yfirlitur hennar sem skynandi gull’ *Holm 17 269v1-2, Holm 56*] ‘hennar asiona’ 571, 297b. Holm 56 endar á eftirfarandi lokaorðum sem koma ekki fyrir í öðrum handritum sögunnar nema Holm 38 og afritum Holm 56: UppsUB R 697 og 706: ‘haf sä þóck er las : þeir heidur er hlyddu.’

4.4 Afrit Holm 56

Holm papp 38 4° (*GödelKatSth*:310–11)

Þetta pappírshandrit er 19 x 16 sm að stærð og 524 bl. Hálfðanar saga er fremst í handritinu á bl. 1–30. Í handritaskrá er sagt að það sé afrit af Holm 56 („Afskrift af papp. fol. nr. 56:13“). Það er frá síðari hluta 17. aldar, einhvern tíma eftir 1683–91 þegar Holm 56 var skrifað

UppsUB R 697 (*GödelKatUps*:43–45) (Nordinska saml. nr. 100 4°)

Þetta sautjándu aldar pappírshandrit er 21 x 16 sm að stærð og 127 blöð. Hálfðanar saga er á blöðum 41–45. Sagan er ekki öll í handritinu og endar hún með orðunum (*FsN* III:570) UppsUB R 697 45v22: ‘Wel | er þad Halfdan seigir hun ad wid hofum hier fundist. Hann hefur.’

UppsUB R 706 (*GödelKatUps*:54–56) (Sal. saml. nr. 74 4°)

Þetta pappírshandrit er 95 blöð og 19,9 x 15,8 sm að stærð og er talið vera frá síðari hluta 17. aldar (*GödelKatUps*:54). Hálfðanar saga er á blöðum 73–95. Auk hennar eru í handritinu Trójumanna saga (1–36) og Sörla saga sterka (37–72).

UppsUB R 697 og 706 eru afrit af Holm 56 gerð af Guðmundi Ólafssyni (1652–95, *ÍÆ* II:173) (sbr. *GödelKatUps*:44, 56). Þau geta ekki verið eldri en frá 1683–91 þegar Holm 56 var ritað og ekki yngri en frá 1695 en Guðmundur dó það ár. Til vitnis um það að UppsUB R 697 og 706 eru afrit Holm 56 er m.a. það að sömu lokaorð eru í 706 og í forritinu (45^{8–9}): ‘hafa sä þóck, er las : þeir heidur : er hlýddu.’

Annað dæmi um sérleshátt sem þessi Uppsalahandrit hafa sameiginlegan með Holm 17 og 56 er þessi textabútur sem vantar í þau öll:

571 4r21–24: Sote m(ellte). Þu ert | wel uitebo:inn sueirn s(eiger) hann og kant glaugt ad sia mann a uelli og munder | þu ecki audnulaus ef þu wæ:er hia mier. H(alfdan) m(ellte). Eige mun eg hafa gæfu til | ad uera *hi[eo] þier Sote minn.

Holm 17, UppsUB R697, UppsUB R 706: ÷.

Dæmi um sameiginlega villu hjá UppsUB R 697 og 706 er eftirfarandi lesbrigði:

571 4r38 (297b, Holm 17): Snækollur gieck þegar i bo:gina med sina menn og drepur þar Þo:e j(arl)] og drepur <Snækollur> þar Þorir iarl UppsUB R 697, og drepur | Snækollur þar Þórer jarl UppsUB R 706.

Hlaupið hefur verið yfir línu í UppsUB R 697 og 706 því *borgina* kemur fyrir í samstæðum línum.

Biörner 1737

Um þessa fyrstu útgáfu á Hálfðanar sögu Brönufóstra er einnig fjallað í inngangi. Nokkur lesbrigði sýna að texti útgáfunnar er af a-gerð:

1) 571 3v13 Uilhjalms

589e 14r2: Ulfhams.

152 49va12 og 1147: Wlfhiedins.

Biörner 1737: Vilhialms

2) 589 18v36–19r15: <Ð>at–Haldanþ.

571: þ.

294: þ.

Biörner 1737: þ.

3) 589e 18r29–33 og 152: ok –esset.

571. þ.

294: þ.

Biörner 1737: þ.

4) 571 5v11: med .xxx. manna

589e 19r24: uid .x. mann.

152 54rb5: med tíu menn.

Biörner 1737 25(376): með XXX. manna.

Eftirfarandi tveir leshættir sýna fram á að texti Biörners er ekki tekinn eftir 297b:

1) 571 4v23: og hyggja gott til.

Holm 17 272r10: og higgur gott til.

297b 2v14: huxar hann nu gott til radahags.

Biörner 1737 7(358): ok higgur | hann gott til Kongsdottur.

2) 571 5r7–8: og allur vard | hann þreckur.

Holm 17 276v13: og allur vard hann þrecktugur (!).

297b 6v14–15: og vard allur leirugur.

Biörner 1737 23(374): ok allur varþ hann þreckugur.

Nokkrir leshættir benda sterklega til þess að texti Hálfðanar sögu hjá Biörner sé ritaður eftir einhverju af Svíþjóðarhandritunum (Holm 17, Holm 56, Holm 38, UppsR 697 eða UppsR 706) en ekki 571, sem er vitaskuld eðlilegt þar sem Biörner var sænskur, t.d.:

571 5r18: iaurdina.

Holm 17: hiorirnar

297b: hurdina.

Biörner 1737 23(374): hiorurnar.

2) so var sk|iær yfirlitur hennar sem skynandi gull Holm 17 269v1–2, Holm 56] ‘hennar asiona’ 571, 297b.

Biörner 1737 1(351): fua var fkiær yfirlitur | hennar fem fkinandi gull.

Biörner getur ekki hafa ritað eftir UppsUB 697 eða 706 því í þeim er sameiginleg villa (hlaupið yfir línu) sem er ekki í útgáfu Biörners:

571 4r38: Snækollur gieck þegar i bo:gina.

152 49va12 og 1147: Wlfhiedins.

Biörner 1737: Vilhialms

2) 589 18v36–19r15: <P>at–Haldanþ.

571: þ.

294: þ.

Biörner 1737: þ.

3) 589e 18r29–33 og 152: ok –esset.

571. þ.

294: þ.

Biörner 1737: þ.

4) 571 5v11: med .xxx. manna

589e 19r24: uid .x. mann.

152 54rb5: med tíu menn.

Biörner 1737 25(376): með XXX. manna.

Eftirfarandi tveir leshættir sýna fram á að texti Biörners er ekki tekinn eftir 297b:

1) 571 4v23: og hyggia gott til.

Holm 17 272r10: og higgur gott til.

297b 2v14: huxar hann nu gott til radahags.

Biörner 1737 7(358): ok higgur | hann gott til Kongsdottur.

2) 571 5r7–8: og allur vard | hann þreckur.

Holm 17 276v13: og allur vard hann þrecktugur (!).

297b 6v14–15: og vard allur leirugur.

Biörner 1737 23(374): ok allur varþ hann þreckugur.

Nokkrir leshættir benda sterklega til þess að texti Hálfðanar sögu hjá Biörner sé ritaður eftir einhverju af Svíþjóðarhandritunum (Holm 17, Holm 56, Holm 38, UppsR 697 eða UppsR 706) en ekki 571, sem er vitaskuld eðlilegt þar sem Biörner var sænskur, t.d.:

571 5r18: iaurdina.

Holm 17: hiorirnar

297b: hurdina.

Biörner 1737 23(374): hiorurnar.

2) so var sk|iær yfirlitur hennar sem skynandi gull Holm 17 269v1–2, Holm 56] 'hennar asiona' 571, 297b.

Biörner 1737 1(351): sua var fkiær yfirlitur | hennar fem fkinandi gull.

Biörner getur ekki hafa ritað eftir UppsUB 697 eða 706 því í þeim er sameiginleg villa (hlaupið yfir línu) sem er ekki í útgáfu Biörners:

571 4r38: Snækollur gieck þegar i bo:gina.

Biörner 5(356): Snækollur geck þegar in i | borgina.

UppsUB 697 eða 706: ÷.

Einn lesháttur bendir til þess að í útgáfu Biörners hafi verið notast við annaðhvort Holm 38 eða Holm 56 en ekki Holm 17.

571 5r28: [u]rdu þeir forðuckner.

297b 6r33: og vrdu þeir fordrucknir.

Holm 17 276r2: og vrdu þeir fordrucknir.

en

UppsUB 706 37²: og urdu þeir furdu drucknir.

Biörner 1737 24(375): ok urdu þeir | furðu drucknir.

4.5 Tengsl 571 við 297b og Holm 17

Aðalhandrit a-flokks er 571, það er elzt og hefur upprunalegasta textann en er skert. Þau pappírshandrit sem standa næst því eru Holm 17 og 297b. Nánari greinargerð fyrir skyldleika handritanna fer hér á eftir.

A-gerð á móti b-gerð

Nokkrir sameiginlegir leshættir sýna að 571, Holm 17 og 297b standa saman á móti b-gerðar handritum (dæmi tekin hér frá 589e og 152):

1) 571 3v15 Uilhialms (Wihialmss 297b).

Holm 17 269r28: Wilhaulms.

589e 14r2: Ulfhams.

152 49va12 og 1147: Wlfhiedins.

2) 589 18v36–19r15: <Ð>at–Haldanþ.

571, 297b, Holm 17: ÷.

3) 589e 18r29–33 og 152: ok –esset.

571, 297b, Holm 17: ÷.

4) 571 5r18–19: miog tok kukurinn þa | a kodranum swo hann hrauck upp ad maganum.

297b 6r25–26: tøk Aka ad kolna ä kodranum so hann hrock | allur vpp ad maganum.

Holm 17 276v25–26: so Aka kolnadj a kroppinum og kodranum so hann hrock vpp ad maganum.

589e, 152: ÷.

5) 571 5r28 (297b, Holm 17): [u]rdu þeir forðuckner.

589e 18v22–23 og 152: ok med þuj at dryckren uar áfe|ingr.

6) 571 5v11: med .xxx. manna

297b 6v16 (Holm 17 267b27): med 30 manna.

589e 19r24: *uid .x. mann.*

152 54rb5: *med tíu menn.*

7) 571 5v17–18 og 297b: og fiell Sigmundur ad Aka og stack *honum uid suerdjinu suo hann* fiell a bak aptur.

297b 6v22–24 (Holm 17 277ra2–3): og | fiell Sigmundur ad Aka og stack vid *honum suerdinu so hann* | fiell ä bak aptur.

589e, 152: +.

8) 571 5v35–36: Þoruidur j(arl) kom til | Hal(fðanar) *med mikid lid.*

297b 7r1–2 (Holm 17 276v19): Þorvidur jall kom til *hannz med miklu* | lidi.

589e, 152 +.

4.5.1 Nýjungar (villur) hjá 571

Einstaka sinnum standa 297b og Holm 17 saman með b-gerðinni gegn 571 og sýna þau lesbrigði að hvorugt þeirra getur verið ritað eftir 571:

1) 589e 14r19: Þoruidr.

297b 1v11 (Holm 17): Þorvidur.

571 3v29: Þo:j[r].

152 49vb11: Þorir.

Það er eðlilegra að Þórviður jarl fóstri Ingibjargar heimsæki hana heldur en Þórir jarl hinn sterkiog standa 297b og Holm 17 þarna með 589e.

2) 297b 1v22–23 (Holm 17 269v30–270r1): audradinn er dra|umur þeði sagdi jall.

589e 3v28: Jall tok suo til mals. Þessi draumr er audradin sagdi *hann.*

571: +.

3) 589e 14v18: Soti tok *honum vel.*

297b 2r4–5 (Holm 17): tok | Soti *honum vel.*

571 4r19–20 *sem honum uel* | hefði.

4) 571 4v11: huort *hann mætti* nockud upp standa

297b 2r39: huort *hann mætti ecki mæla.*

Holm 17 270v27–28: hvort | Haldan ma *ekki mæla.*

589e 15r7–8: huort Halfðan | matti nockut mæla.

Öll handritin eru með so. *mæla* nema 571 sem hefur *standa*.

5) 571 4v34: Urdu feiginn fostra sinum og kyste *hann þau.*

297b 2v26–27 (Holm 17): hun tók jalli vel og þaug syskyn | fognudu fostra synum, og kýstu *hann.*

589e 15r33–35: Hun | heilsadi jalli gladliga en *hann* tok þui gladliga. Þau sysken vrdu þa hardla feigin | [oo]stra sinum ok kystu *hann ok spurdu huersu honum hefði geingit.*

Skrifari 571 virðist hafa stytthetta eitthvað og sleppir því að minnst á að Gríma heilsa jarlinum sem er bæði í b-gerðinni og í 297b og Holm 17 þó orðalag þeirra sé ekki eins.

6) 571 4v37 med \[v]idʀ og fiarhlut]

297b 2v29–30: med monnum og fiar|hlutum (fiarhlut Holm 17).

589e 15r38–39: med monnum ok fiarh|[o]ut.

Þetta lesbrigði hefur ekki mikið gildi því lesturinn á 571 er ekki öruggur.

Á nokkrum stöðum þar sem er eyða í 571 standa Holm 17 og 297b með aðra leshætti en b-gerðarhandrit og nefni ég tvö dæmi um það:

1) 297b 3v14 (Holm 17): þá rak ad drekanum marga jsmola.

589e 15v18: Halfdan let reka snarvolu \atʀ drekanum ok þetta var giort.

Hér er greinilegt dæmi um *lectio difficilior*. Skrifari forrits Holm 17 og 297b hefur ekki skilið orðið *snarvala* og því sett annað algengara orð og svipaðrar merkingar í stað þess.

2) 589e 16r30–31: Jngibiorg syster hans | uakti badi nott ok dag ok eigi neytti hun matar suo þotti henne mikit huarf Halfðanar.

297b, Holm 17] +.

4.5.2 Nýjungar (villur) hjá 297b og Holm 17

Texti 571, 297b og Holm 17 er líkur en þó sést á eftirfarandi lesbrigðum að 571 hefur betri texta en 297b og Holm 17. Auk þess er 571 allmiklu eldra en hin handritin og getur því ekki verið komið frá öðru hvoru þeirra.

Sameiginlegar nýjungar hjá 297b og Holm 17 benda til þess að þau séu skrifuð eftir sama týnda forriti sem hugsanlegt er að hafi verið systurhandrit 571. Í dæmunum sem fara á eftir er sá háttur hafður á að ef Holm 17 og 297b hafa sama leshátt en ólíka stafsetningu er leshátturinn tekinn stafrétt eftir 297b:

1) 571 4r6: yduar k(ongur) ella muntu þola honum h[er].

297b 1v29: þinnar seigir jall

Holm 17 270r7: þinnar.

Ef til vill hefur skrifari forrits 297b og Holm 17 hoppað yfir *kongur* því það kemur tvisvar fyrir. Réttara í 571 eins og sést á framhaldinu (4r10): ‘Fyr skal beiazt enn gipta honum d(ottur) mina.’

2) 571 4r11–12 og war timinn | stuttur]

589e 14v8–9: at timin ua: | stuttr

297b, Holm 17: ÷.

3) 571 4r29: .Iij. woru hlid a borginne.

297b 2r17 (Holm 17): 4 (4ur Holm 17) voru hlid ä borginne.

4) 571 4v1–2: tu[o]falld|ann

589e 14v40: tuefallda

297b 2r28 (Holm 17): þrefalldann.

5) 571 5r11: og etlar hann hennar uilia ad fa.

589e 18v3: ætlar nu at få hennar uilja.

297b 6r17–18: og | ætlar ad få hana.

Holm 17 275v17: og ætlar ad fa hennar.

6) 571 5r18: iaurdina.

Holm 17 276v24: hiorirnar.

297b 6r24: hurdina.

Líklegt er að í forriti 297b og Holm 17 hafi orðið *iaurdina* verið óskýrt og því komið út tvær réttartilgátur afritaranna.

7) 571 5r25–26 K(ongur) for med marga menn. Med honu[m] \war | Halfdan i ferd og þeir b(rædur).

589e 18v19–20: Konungr for med marga menn. Med honum uar H(a)l(dan) j ferd þeirj | ok Sygurdr ok Sigmundur.

297b 6r31–32: K(ongur) för med morgum monnum / med honum för og Halfdan.

Holm 17 276r1: K(ongur) for med Aka.

8) 571 5r26–27 Drack Halfdan og hans felagar i einum | kastala enn kongur i audum.

589e 18v21–22: H(a)l(dan) ok hans felagar drucku j einum kastala ok Ake hia þeim en konungr ok hans menn uoru j od|rum stad.

297b, Holm: ÷.

9) 571 5v7–8: enn S(igurdur) | war epter hia iungfrunum.

297b 6v12–13 (Holm 17): enn Sigmundur var eptir hia Jn|geb(iorgu).

Hér er í pappírshandritunum bæði lesið vitlaust úr styttingu, *Sigmundur* í staðinn fyrir *Sigurdur* en einnig er lesið *Ingibjörg* í staðinn fyrir *jungfrúnur*.

Aðrir leshættir (villur) sem 297b og Holm 17 hafa sameiginlega á móti 571:

571 3v16 b[adliga] ÷ 297b, Holm 17; 22–23 i rike | kongs] jall köngs 297b, ö.r. Holm 17; 4r1 koma] buinn 297b, Holm 17; 21 maga] + vita 297b, Holm 17; 28 sinne ferd] ferdum synum 297b, Holm 17; 4v16 betra] iädlegra 297b, Holm 17; 18 litinn] ÷ 297b, Holm 17; 19 Þessi kona] hun 297b, Holm 17; 22 til borgar] heim aptur i borgina 297b, j borgina aptur Holm 17; 34 þau syskin] borninn 297b, Holm 17; 5r9 af þessu] ÷ 297b, Holm 17; 10 hugsar honum enn] higst nu ad gjora | Halfd(ani) 297b, Holm 17; 16 bilt] + vid 297b, Holm 17; 22 flytia Aka aptur] fylgia honum (Aka Holm 17) 297b, Holm 17; 22

herbergis] loffts 297b, Holm 17; 27 allkatur] nu kätur 297b, Holm 17; 32 upp i fang sier] ÷ 297b, Holm 17; 34 ad sn[otua afglapa] afglapa ad snotra 297b, Holm 17; 5v10–11 og drepa | hann] ÷ 297b, Holm 17; 22 sidann] ÷ 297b, Holm 17; 30 Kongur sier nu Aka og huersu hann uar leikinn] Kongur sier huorsu haadlega (hædilega Holm 17) Aki er leikinn 297b, Holm 17; 31 sidann uid þessa saugu] vid þessa sogu leingur 297b, Holm 17.

4.5.3 Sérleshættir 297b

Nokkur dæmi eru um það að 571 og Holm 17 hafi upprunalegri texta en 297b. Þessir leshættir eru flestir smávægilegir en þó nógu mikilvægir til að sýna að Holm 17 getur ekki verið ritað eftir 297b.

1) 571 4v7: Aunguer stodu upp af borgarmonnum.

Holm 17 270v22–23: Onguer stodu epter | af konungsmonnum.

589e 15r3: Eingi stod upp af konungsmonnum.

297b: ÷.

2) 571 4v23: og hyggia gott til kongsd(ottur).

Holm 17 271r10: og higgur gott til k(ongs) d(ottur)

589e 15r22: ok hugdi gott til konungsd(ottr).

297b 2v14–15: huxar hann nu gott til radahags vid kongssd|öttur.

3) 571 4v25–26: og kom aptur og kuad hana burtu | og kuad j(arl) til barnanna uita.

Holm 17 271r11–12: kom apr og quad hana j burt | vera og s(egir) hann munde vita til þeirra

589e 15r26: ok kom aptur ok sagdi hana burtu ok kuad jall vita til barnanna.

297b 2v17: og fann hann hana huorgi og kuad jall mundi vita til þeirra.

4) 571 5r7–8: og allur vard | hann þreckur.

Holm 17 275v13: og allur vard hann þrecktugur (!).

297b 6r14–15: og vard all|ur leirugur.

Aðrir sérleshættir 297b (á móti 571 og Holm 17):

571 3v19 hun mundi sig] huor mundi 297b; 22–23 i rike | kongs (kongs riki Holm 17) köngs 297b; 24 kalladur] kalladur Þörir 297b; 25 aullu] ÷ 297b; 30 k(ongs)dottur] henne 297b; 31 fostri] + s(egir) hun 297b; 33 maurg skip] skip morg og fær dust ad lande 297b; 34 til borgarinnar] ad borginne 297b; 4r13–14 ad finna uiking[ana] ad vikingum 297b; 20 Þad er satt sem sagt er (satt er þad sem sagt er Holm 17 269v8)] þö er þad satt ad seigia 297b; 21 ert] + Söti minn 297b; 27 war inne] gieck inn 297b; 38 þegar] sýdann 297b, 4v1 geingur] snýr 297b; 3 Þouidur i(arl) sier ad] ÷ 297b; 12 Hefi eg mest af meði fallid s(eiger) hann] hann kuad ei hafa so fallid | af sarum sem mædi 297b; 15 miog] ÷ 297b; 16 miog] nu 297b; 22 Eingi (+ madur Holm 17 271r9) uisse þetta] ÷ 297b; 24–25 og fundu j(arl) enn huergi annan | kongs(on)]

og fann | huorgi annann kongssoninn 297b; 5r4 bustrida (j burt ryda Holm 17 275v9)] wt | rýða 297b; 6 burt wr] vpp ur 297b; 5v32–33 um[framm] ad auk 297b.

4.5.4 Sérleshættir Holm 17

Alloft er villa í Holm 17 þegar 571 og 297b standa saman með réttan texta. Ritari Holm 17 var óvandvirkari en ritari 297b en líklega eru þau bæði rituð eftir sama týnda handritinu.

1) 571 4v11 nockud upp standa. H(alfdan) s(eiger) þad ueri.

297b 2r39: mætti ecki mæla.

Holm 17 270v28: ma ekki mæla. Hann quad ekki þranga (!) til þess.

Þessi mikilvægi lesháttur sýnir að Holm 17 er hvorki afrit af 571 né 297b því í Holm 17 er afbakað afbrigði af setningunni eins og hún er í b-gerðar handritun, sbr. 589e 14r8: ‘matti nockut mæla. Hálfðan kuad ecki trauda til þess.’ Orðið ‘þranga’ er afbökun af ‘trauða’.

2) 571 3v18 (og 297b) Swo uar skier hennar asiona sem skinanda gull.

589e 14r5: Suo uar ok skier hennar asiona sem skinanda gull.

Holm 17 269v1–2: so var skjær yfirlitur hennar sem skynandi gull.

3) 571 4r21–24: Sote m(ellte). Þu ert | wel uitebozinn sueirn s(eiger) hann og kant glaugt (vel 297b) ad sia mann a uelli og munder | þu ecki audnulaus ef þu wæer hia mier (med oð 297b). H(alfdan) m(ellte). Eige mun eg hafa gefu til | ad uera *hi[eo] þier Sote minn (yður 297b).

589e 14v20–22: Þu ert uel uiti borin sueinn sagdi Soti ok kant glaugt at sia mann a uelle ok munder þu ecki au|drulous ef þu kæmer þer j sueit med mer. Hálfðan suarar. Gæfuskortur mun mer til þe|ss at uera hia suo godum hofdingia sem þv ert Soti minn

Holm 17: +.

Skrifari Holm 17 virðist hafa mislesið forrit sitt og hlaupið yfir *Sóti mælti* sem kemur tvisvar fyrir á svipuðum stað í línunum. Þetta mikilvæga lesbrigði sýnir að 297b getur varla verið komið frá Holm 17.

4) 571 5r25–27: K(ongur) for med marga menn. Med honu[m] \war | Hálfðan i ferd og þeir b(rædur). Drack Hálfðan og hans felagar i einum | kastala enn kongur i aud:um.

589e 18v19–22: Konungr for med marga menn. Med honum uar H(a)l(dan) j ferd þeirj | ok Sygurdr ok Sigmundr. Akj uel ok uar katr uid Haldan. Eirn dag veizlunar uar þat | er þeir H(a)l(dan) ok hans felagar drucku j einum kastala ok Ake hia þeim en konungr ok hans menn uoru j od|rum stad.

297b 6r31–32: K(ongur) | för med morgum monnum / med honum för og Hálfðan.

Holm 17 276r1: K(ongur) for med Aka.

Skrifari Holm 17 lendir síðan síðan í vandræðum þegar Áki reynir að brenna Hálfðan inni því samkvæmt hans útgáfu er konungurinn í sama kastala og Hálfðan.

Þessvegna bætir hann við þessu:

571 5r29–30: og *ętlar* | <ad> *brenna þa [j]nne*] + *k(ong)* og *Hal(fdan)* *Holm 17*.

Þessi viðbót er ekki í 297b þó einnig væri þörf á henni þar.

5) 571 5v19: *akafliga* *ęidur*.

589e 19r30: *reiddjzt* *Haldan* *akafliga*.

Holm 17 276v3: *Aca* *ęyður*.

Þessi lesháttur *Holm 17* virðist vera greinilegur mislestur á forriti.

6) 571 5r28: *dęyckinn*.

297b 6r33: *dryęk*.

589e 18v22: *dryęken*.

Holm 17 276r2: *vin*.

Aðrir sérleshættir *Holm 17* (á mótí 571 og 297b):

571 3v16 (og 297b) *węntz* og *uituzt*] *ę.r. Holm 17*; 16 *ol*] *atte Holm 17*; 19 *Hęings*] + *Holm 17*; 22 *miog*] + *Holm 17*; 24 *hardla*] + *Holm 17*; 26 *flagdkona*] + *ein Holm 17*; 32 *nockurn*] + *Holm 17*. 571 4r18: *s(eiger)* *Halfdan*. *Fara þeir nu*] + *Holm 17*; 4r1 *ęg*] + *vid Holm 17*; 1 *s(agde)* *Ingibiorg* (hun 297b) + *Holm 17*; 10 *Fyę*] + *Holm 17*; 18 *s(eiger)* *Halfdan*. *Fara þeir nu*] + *Holm 17*; 19 *landtiallda*] *tiallda Holm 17*; 20 *tigulegur*] *tienn|legur Holm 17*; 24–25 *ęęfu|laus*] + *fra oz Holm 17*; 27 *tialldino*] *dyrunum tialldsins Holm 17*; 30 *ueriaz*] *beriaz Holm 17*; 30 *j*] *fyrir Holm 17*; 30 *hlid*] + *a konginn Holm 17*; 33 *i mote*] *til vid Holm 17*; 4v4 *Iall*] *K(ongur)* *Holm 17*; 5 *Þa war*] *enn Holm 17*; 7 *sa fęa sier*] *sia þeir fra sier Holm 17*; 10 *daudur*] *odaudur (!)* *Holm 17*; 13 *s(eiger)* *hann ad*] + *Holm 17*; 20 *þessum*] + *s(agdi)* *jall Holm 17*; 27 *seigia*] + *til þeirra Holm 17*; 29 *feingid*] *komid eda fei|ngid Holm 17*; 31 *þa þeir fou* *i nand bę*] *enn þo | þeir fęri nærri bæ Holm 17*; 31 *laust hęid*] *liste so mikla hrid Holm 17*; 31–32 *og fou* *heim | wid swo buid* (so þeir foru heim aptur vid so buid 297b 2v24)] *og foru so bunir heim Holm 17*; 32 *moęinn*] + *snemma Holm 17*; 36–37 *skip | fliota*] *skip a flote Holm 17*; 5r11 *a*] + *sier Holm 17*; 20 *alla*] *af Holm 17*; 20 *vm moęunnin*] *vm da|ginn Holm 17*; 24 *huxar þo*] *j hug var þo Holm 17*; 5v2 [A]d *sumre komnu*] *um sumared Holm 17*; 4–5 *kuad þęr systur | sina* og *Hillde hia henne skylldu wera epter*] *kuaddj þęr syst; syna* og *Hillde og sagdi þęr skyllde vera eptir Holm 17*; 7 *skipa*] + *sinna Holm 17*; 12 *gat ad lita*] *fięk ad lyta Holm 17*; 15 *bardizt alldiarfliga*] *bardist diarflęga 297b, vardest drengilega Holm 17*; 17 *undann*] *aff 297b, Holm 17*; 17 *honum uid*] *ę.r. 297b, Holm 17*; 19 *Aka*] *hans Holm 17*; 23 *þar*] *sydann Holm 17*; 24 *sidann*] + *Holm 17*; 26 *med monnum* og *fiarhlut* (*fiarhlutum 297b*) + *Holm 17*; 29 *og sia kongsmenn hann*] *og syna k(ongs)menn hann Holm 17*.

5 B-gerð (handrit og lesbrigði)

AM 589e 4° er aðalhandrit þessarar gerðar og í lesbrigðaskrá tek ég lesbrigði úr tveimur öðrum handritum: AM 152 fol og NKS 1147 fol. Auk þess er eitt handrit sem hefur hugsanlega eitthvert textafræðilegt gildi, Kall 611. Afrit af 589e er tvö, AM 164 h fol og AM 296 4°, og afrit af 152 fjögur: AM 295 4°, GKS 1006 fol, ÍBR 6 fol og JS 28 fol. Af því síðastnefnda er síðan afritið AM 297 a 4°. Auk þess er eitt lesbrigðahandrit NKS 1801 4°.

5.1 Handrit sem hafa textafræðilegt gildi

AM 589 e 4° (*KálKatAM* I:755–56)

Skinnhandritið AM 589 4° er í sex hlutum, AM 589 a–f 4°, og eru þeir samtals 141 blað. AM 589 e 4° (= 589e), sem inniheldur meðal annars Hálfðanar sögu, er 23 blöð. Handritið er samkvæmt handritaskrá 20,5 x 16,5 sm að stærð. Ljósprentuð útgáfa af handritinu var gefin út af Loth (1977:141–47) ásamt AM 586 4°. Stutt stafsetningarlysing er í inngangi ljósprentuðu útgáfunnar auk greinargerðar fyrir sögu þess. Upprunalega var AM 589 a–f 4° líklega eitt handrit⁹⁰ og það er talið vera frá síðari hluta 15. aldar (ca. 1450–1500, *KálKatAM* I:755). Loth (1977) telur handritið vera skrifað af tveimur skrifurum (I og II) sem höfðu mjög líka rithönd (sjá nánari umfjöllun í stafsetningar- og mállýsingu handritsins).⁹¹ Um uppruna handritsins er lítið vitað og byggja getgátur um aldur þess eingöngu á stafsetningu og málfarslegum atriðum.⁹² Er því að svo komnu máli ekki hægt að tímasetja það nákvæmar en til síðari hluta 15. aldar.

589e inniheldur eftirfarandi sögur:

- 1) 1r1–5v13 Þorsteins þátrr bæjarmagns.
- 2) 5v14–13v32 Eigils saga einhenda.
- 3) 14r–19v Hálfðanar saga Brönufóstra (skert).
- 4) 20r1–23r29 Álaflekks saga á blöðum (skert).
- 5) 23v1–34 Hákonar þátrr Hárekssonar (skert).

⁹⁰ Loth (1977:7): „[...] originally making part of one or possibly two volumes“.

⁹¹ Loth (1977:17): „[...] two hands are represented in the manuscripts here published. These scribes are however very closely related in orthography and language [...] Even so, it is beyond doubt that two scribes were at work because the actual script of each is quite clearly differentiated.“

⁹² Við enda Göngu-Hrólfis sögu AM 589 f 4° 36v stendur : „1487 ar“. Þetta ártal í handritinu er mjög vafasamt því það er skrifað með arabískum tölum og er með ungri hendi (sbr. *KálKatAM* I:756).

Árna Magnússyni áskotnaðist AM 589 4° frá Birni Þorleifssyni síðar biskupi á Hólum (1663–1710, *ÍÆ* I:258–59) (sbr. Loth 1977:15, 23). Framan á AM 589 a 4° hefur Árni skrifað á miða (*KålKatAM* I:754).⁹³ „Nota. þessa bok hefi eg feinged af Mag. Birne Þorleifssyne.“

AM 152 fol (*KålKatAM* I:105–106)

Skinnhandritið AM 152 fol (= 152) er 32 x 25 sm að stærð og 202 blöð. Það er tvídálka, mjög glæsilegt og ritað af tveimur skrifurum. Fyrri skrifarinn (Þorsteinn Þorleifsson) ritar til enda 51v, sá síðari frá 52r til enda.⁹⁴ Hálfðanar saga er á blöðum 49v–54v. Lengi hefur verið talið að það væri frá 15. öld (sbr. *KålKatAM* I:105) og hefur glæsileiki handritsins og það að það er eitt af síðustu stóru skinnhandritunum glapið menn. Einnig hefur spássíugrein á 46v (*KålKatAM* I:106) villt mönnum sýn: ‘Þessa saugu hefur skrifath brøder Biaunar Þolleifssonar’. Lengi var talið að þetta væri Björn Þorleifsson ríki (1408–67, *ÍÆ* I:256) en síðar fannst höndin á nokkrum bréfum þar á meðal þremur frá árunum 1511–12 sem tengdust bænum Svignaskarði í Borgarfirði en þar bjó hálfbróðir Björns Þorleifssonar á Reykhólum (15. og 16. öld (á lífi 1544), *ÍÆ* I:257), Þorsteinn Þorleifsson og er hann talinn vera skrifarinn (Stefán Karlsson 1998:281–95, 1999:142–43).⁹⁵ Handritið er því núna talið vera frá fyrri hluta 16. aldar. Litlar breytingar verða á skrift eftir svartadauða (1402–1404) og til siðaskipta svo erfitt er að tímasetja handrit út frá því einu og getur skeikað miklu ef eingöngu er byggt á máli og stafsetningu eins og sannaðist í þessu tilfelli.⁹⁶

152 var aðalhandritið í útgáfu Rafns (*FsN* III:559–91). Þessu er breytt í uppskrift minni og 589e notað sem aðalhandrit b-gerðarinnar. Við samanburð á handritunum kom í ljós að 589e hefur betri texta en 152 á mörgum stöðum og er auk þess orðið elzta handritið eftir yngingu 152. Lesbrigði frá 152 við 589e eru þó mörg tekin í lesbrigðaskrá því 152 virðist ekki vera ritað eftir 589e heldur sjálfstæðu glötuðu handriti og hefur því textafræðilegt gildi.

Handritið inniheldur eftirfarandi sögur:

1) bl. 1r–49r Grettis saga

⁹³ Í AM 435 a 4° bl. 101v. hefur Árni skrifað: „Bokina hefi eg feinged af Mag. Birne Þorleifs syne.“

⁹⁴ Stefán Karlsson (viva voce apud Kjartani G. Ottóssyni 1992:246) hefur borið kennsl á hönd II á þremur bréfum frá Hólum frá árunum 1507–11.

⁹⁵ Stefán Karlsson (1970b:138): „Hálfbróðir Björns [Þorleifssonar á Skarði], *Þorsteinn Þorleifsson* á Svignaskarði, hefur auk bréfa skrifað Grettis sögu og fyrri hluta Hálfðanar sögu Brönufóstra í AM 152 fol, og standa þessar sögur fremst í þeirri bók. Með hans hendi er einnig brot úr Jónsbókarhandriti, AM 173 d 4to, A30.“

Sjá einnig Louis-Jensen (1969:242) og Overgaard (1968:cvii–cviii) sem nefnir 152 í umfjöllun sinni um AM 667 4° sem skrifað var af Birni Þorleifssyni.

⁹⁶ Stefán Karlsson (1999:146): „[...] a dating based solely on a codex’s script and spelling cannot reasonably be more accurate than to a period of a least fifty years.“

Handritið inniheldur eftirfarandi sögur:

- 1) bl. 1r–49r Grettis saga
- 2) 49v–54v Hálfðanar saga Brönufóstra.
- 3) 54v–69v Flóvents saga Frakkakonungs.
- 4) 69v–88v Sigurðar saga þögla.
- 5) 88v–98r Þórðar saga hreðu.
- 6) 98r–116r Göngu-Hrólfis saga.
- 7) 116r–125v Þorsteins saga Víkingssonar.
- 8) 125v–139v Hectors saga ok kappa hans.
- 9) 140r–159r Hrólfis saga Gautrekssonar.
- 10) 159v–196r Mágus saga.
- 11) 196v–201v Gjafarefs saga.

Árni Magnússon segir frá því í AM 435 a 4° bl. 64v (*KålKatKB* I:105) hvaðan hann fékk handritið:

Þessa bok hefi eg feinged fra Vigfufe Gudbrandz fyne, hefur bokina ätt Elen Hakonardotter i Vatzfirde. Mun vera komin fra Magnufe Biörnnsfyne lögmanne þvi Biörn *Magnus* fon hefur lagt mier ad Helga *Magnus*dotter hafi erft efter födur þeirra Grettis Sögu ä perment i ftoru folio.

NKS 1147 fol (*KålKatKB*:121).

Þetta unga skinnhandrit (= 1147) er um það bil 35 x 25,6 sm að stærð, 136 blöð og tvídálka. Það er talið vera frá 17. öld og inniheldur eftirfarandi sögur:

- 1) 1ra–12va. Grettis saga Ásmundarsonar.
- 2) 12va–20vb. Þórðar saga hreðu.
- 3) 20vb–24. Kormáks saga.
- 4) 25–53. Landnámabók.
- 5) 54. Egils saga Síðu-Hallssonar.
- 6) 55–58vb. Hálfðanar saga Brönufóstra.
- 7) 58vb–67vb. Flóvents saga Frakkakonungs.
- 8) 68–82va. Sigurðar saga þögla.
- 9) 82va–98va. Göngu-Hrólfis saga.
- 10) 98va–108ra. Þorsteins saga Víkingssonar.
- 11) 108ra–119va. Hectors saga.
- 12) 119vb–34vb. Hrólfis saga Gautrekssonar.
- 13) 134vb–36. Hávarðar saga Ísfirðings.

1147 er mjög sennilega afrit af 152 en texti þeirra er mjög líkur (sbr. umfjöllun framar). Auk þess er það athyglisvert, þó að það sanni ekki neitt, að níu af þrettán sögum í 1147 eru einnig í 152, að vísu ekki í sömu röð.

Kall 611 4° (KálKatKB:382)

Þetta pappírshandrit (= 611) er 19,7 x 15,2 sm og 152 blöð. Það er frá um 1700, líklega 1704. Blöð 1–64 eru skrifuð af einhverjum Einari Eiríkssyni, sbr. það sem stendur skrifað á spássíu á blaði 64v (KálKatKB:382): „Skrifað ef fo mä heita A Bianeyum Anno 1704. Af Eynare Eirichfyne (?)“ en afgangurinn af hinum þekktu skrifara Katli Jörundssyni (1603–70, *ÍÆ* III:356). Hálfðanar saga, sem er á blöðum 117–28 í handritinu, er með hendi hans.⁹⁷ Þetta virðast hafa verið tvö handrit upphaflega. Handritið er skylt 589e en þó allbreytt.

Dæmi um sameiginlega leshætti með 589e en á móti 152 og 571 eru:

1) 589e14r33: *her uærj komin j landit ok redi fyrer tueir berserker*

152 49vb37–38: *uikingar woru wit | land komner þeir er eickj lietu ogior.*

571 4r4–5: *uikingar woru wid land komner | þeir <er> ecki lietu ogior.*

611 118¹²: *Jall s(agdi) ad he: væri kominn i | laded, og iedu fyrir tvei: be:se:ke:.*

2) 589e 14v5: *Hann hefir hrossafætur til hnia nedan.*

611 118¹⁸: *hann hefir hrossa fætu ad knjam nedan.*

571, 152: +.

Sameiginlegir leshættir með AM 164 h fol:

589e 14v17 *landa] land|tiallda 164h, landtiallda 611.*

589e 14r10–11 *hni|ganda af æskuskeidi] hnyginn af æsku|skeydi 164h, mjög hniginn af æskuskeide 611.*

Sérleshættir 611 (á móti 589e og 164h):

589e 14r2 (og 164h) *Ulfhams] Úlfa:s 611; 5 (og 164h) Suo uar ok skiær hennar ásona sem skinanda gull] há: hennar va: sem skínande gull 611; 15r11 at hann uar ecki at manna (manne 164h)] því hann va: mannejse ad ve:ja sig 611; 37–38 (og 164h) þa sa Halfdan þar | [o]liota skip] þa: flaut längskip, allvel skipat, af monnum | og fjärhlut 611; 15v30 (og 164h) kallsuip] kallmadur 611; 17v8 (og 164h) Halfdan feck eina skemmu til jvistar fee sino ok monnum] var honum og hans monnum feinginn skjemma 611; 18 (og 164h) þuiat þjd erut alllik] því mier sinist med ick: hjónasvipur 611; 24 (og 164h) pustur] kinnhest 611; 18v13 (og 164h) suo at hann skalf af kulda] so hann skalf ad mestu, enn þar þarf ej o:d um ad leingja 611.*

⁹⁷ Jón Þorkelsson segir um þessa síðari hönd (AM 1062 4°:372r): „hånd fra det 17de årh. sidste halvdel, som meget ligner séra Ketill Jörundsson hånd (d. 1670).“

5.2 Afrit af 589e

AM 296 4° (*KålKatAM I:540*)

AM 296 4° (= 296) er skýrt og stafrétt afrit af 589e frá byrjun 18. aldar skrifað fyrir Árna Magnússon af skrifara hans Þórði Þórðarsyni⁹⁸ þegar það var ekki eins máð og illlæsilegt og það er nú. Eitt öruggt dæmi sem sýnir fram á skyldleikann við 589e er þetta:

589e14r33: *her uærj komin j landit ok redi fyrer tueir berserker*

152 49vb37–38: *uijkingar woru wit | land komner þeir er eickj lietu ogiozt.*

571 4r4–5: *uikingar woru wid land komner | þeir <er> ecki lietu ogiozt.*

296 75–6: *Jarl sagdi at her væri kom|in i landit ok redi fyrir tveir berserkir.*

Í lesbrigðaskrá 1 fyrir 589e í ritgerðinni eru stundum hafðir leshættir frá 296 þar sem 589e er máð og skert. 296 endar á sama stað og 589e: ‘Þau Hald[an]’ (589e 19v37), ‘þau Hálfðan og Massibil’ (296 92⁹) sem sýnir að AM 296 4° er skrifað eftir 589e og að 589e hefur verið skert þegar við byrjun 18. aldar.

Á seðil fyrir framan handritið hefur Árni Magnússon skrifað (*KålKatAM I:540*): ‘Hálfðanar Saga Brönufóstra. in fine mutila. Descripta ex codice meo membraneo in 4to [er eg feinged hefi af Mag. Birne Þorleifsfyne] af Þorde Þordarfyne.’ Það handrit sem hér er nefnt („ex codice meo membraneo in 4to“) hlýtur að vera AM 589 4° sem Björn Þorleifsson átti.

AM 164 h fol (*KålKatAM I:134*)

Þetta pappírshandrit (= 164h) er 29,2 x 19,4 sm að stærð og 17 blöð og er talið vera frá fyrsta fjórðungi 17. aldar. Hálfðanar saga er á blöðum 12r–17v. Það er með hendi Björns Jónssonar frá Skarðsá (1574–1655, *ÍÆ I:224*) fyrir utan blað 17 sem er með annarri hendi. Handritið tilheyrir greinilega b-gerð sögunnar og hefur mjög líkan texta og 589e (en stefsetningu 589e er alls ekki fylgt)⁹⁹ og er líklega afrit þess, sbr. þessa leshætti:

1) 589e14r33: *her uærj komin j landit ok redi fyrer tueir berserker*

152 49vb37–38: *uijkingar woru wit | land komner þeir er eickj lietu ogiozt.*

571 4r4–5: *uikingar woru wid land komner | þeir <er> ecki lietu ogiozt.*

164h 12v3: *her var kominn i lanndid, og ried fyrir ij be:sekir.*

2) 589e 14v5: *Hann hefir hrossafætur til hnia nedan.*

164h 12v8: *hann hefir hrossa fætur ad kniäm nedann.*

571, 152: ±.

⁹⁸ Þórður Þórðarson (dávinn 1747, *ÍÆ V:119*) skrifaði mikið fyrir Árna Magnússon.

⁹⁹ Sbr. þó 589e 19v20 ‘nájri’ ‘naer’ 164h.

Líklegt er að 164h sé afrit af 589e en endirinn á sögunni er þar óskertur og það getur því ekki verið ritað eftir 589e á núverandi stigi þess.

Afgerandi villur:

15v35 Þau hafdu þa lokit or katl[e] hofldu þa leykid leingi 164h.

Hér virðist afritarinn hafa mislesið orðið *lokið* sem *leykið*.

16r27 Hilldr] Hälf(dan) 164h.

19v14–16 Ma|ssibil heitmeyjar þinar. Epter þetta do Sote en Haldan drap huert manzbarn er þeim | Sota hafdj fylgt en Haldan gerdjzt þa konungr yfer Danmörku ok mundj eckj til Massi|bil konungsdottr] kongsdottur 164h.

Hér hefur skrifari 164h hoppað yfir allt sem er á milli tveggja tilvika um nafnið *Marsibil* (*heimmeyjar*) og *Marsibil* (*konungsdóttur*).

Sérleshættir sem mæla á móti því að 164h sé skrifað eftir 589e:

16r15 j] jnnar eptir 164h.

18r15–16 Braunu|nautum] bryniu sinni Brönunaut 164h.

18v29 hafglapa at snytra] afglapa at | snotra 164h.

Sérleshættir 164h (á móti 589e):

589e **14r**7.ix.] .xi. 164h; 9 .xíj.] og 164h; 10–11 hni|ganda af æskuskeidi] hnyginn af æsku|skeydi 164h; 14 jall sterki] hann var sterkur 164h; 17 j skemmu sinne] ÷ 164; 31 á kuelldtima] ÷ 164; **14v**14 mun] vil 164h; 17 b(rædr)] ÷ 164h; 17 landa] land|tiallda 164h; 30 konungr sialfur] siálfur hann 164h; 32 einnn] enn 164h; 37 or borgarhlidinu ok inn j borgarhlidit] ü: bo:garh|lidinu og | jnn i bo:gina 164h; 40 Jall rak þa tuefallda or borgine] jarl | rak þa tuefallda ujkínga 164h; **15r**34 en hann tok þui gladliga] enn hann tok henni svo 164h; **15v**14 er hann helt] nü liet 164h; villdi] hiellt 164h; 18 snarvolu] snarvöl 164h; 30 sodketil] ketil 164h; 35 Þau hafdu þa lokit or katl[e] hofldu þa leykid leingi 164h; **16r**15 j] jnnar eptir 164h; 23 [ligia]] lyggia 164h; 24 nidr j] allt a 164h; 27 Hilldr] Hälf(dan) 164h; 30 skala] + sýnum 164h; 33 honum] + miok 164h; **16v**30 drepid nokkr] þau | drepid 164h; **17r**14 um morna] veturinn 164h; 14 spurdi Brana Ha[...]] sagdi Brana vid Hälf(dan) og spurdi 164h; **17v**11 {eigi} upp] sia[...]|fir yfir 164h; 14 jungfru] jómfrú 164h; 18 þeira b(rædra)] aptur til sinna manna þeira föstb(rædra) 164h; **18r**15–16 Braunu|nautum] bryniu sinni Brönunaut 164h; 18 færdu *honum] fluttu hann heim 164h; **18v**5 Hilldr ok Jngibio:g uoru j] hofdu Hilldur og Jngibiorg og þær voru i 164h; ok] þar voru og 164h; 22 allkatr] kätur 164h; 29 hafglapa at snytra] afglapa at | snotra 164h; 36 efna] afla 164h; **19r**15 ‚Haldanj.] + og veitti honum gott fylgi 164h; 37 þeim] honum 164h; **19v**4 sigler] + aptur 164h; 4 .xl.] .ix. 164h; 14–16 Ma|ssibil heitmeyjar þinar. Epter þetta do Sote en Haldan drap huert manzbarn er þeim | Sota hafdj fylgt en Haldan gerdjzt þa konungr yfer Danmörku ok mundj eckj til Massi|bil konungsdottr] kongsdottur 164h;

34–35 For Eir[...] ok hans drottning j sitt rikj ok li(fdu) og for huor | til syns rykess. Eirekur kongur og hans drottning til syns rikess og voru þar 164h.

5.3 Afrit af 152

AM 295 4° (KálKatAM I:539)

Þetta pappírshandrit (= 295), sem inniheldur eingöngu Hálfðanar sögu, er um það bil 19,8 x 16 sm að stærð og 21 blað og er talið vera skrifað um 1700. Það er nákvæmt eftirrit af 152 gert af Eyjólfvi Björnssyni (1666–1746, ÍÆ I:451–52) sem skrifaði allmikið fyrir Árna Magnússon. Árni segir þetta um uppruna 295 á seðli fyrir framan handritið: „Hálfðanar Saga Braunufóstra. Med hendi Eyólfs Biörnssonar. ex membranâ in folio, er eg feck af Vigfufe Gudbrandfsyne“. Þetta membrana (þ.e. ‘handrit’) hlýtur að vera AM 152 fol því að Árni fékk það frá Vigfúsi (sjá umfjöllun um 152 hér að framan).

Dæmi um sameiginlega villu með 152 á móti 589e og 1147:

en Hálfðan rann upp á gardin ok geingr til lundarins 589e 17v13, Hálfð(an) renn|ur upp gardinn sem hann ma hægast og gengur til lundarinz 1147] Hálfð(an) gengr til lundarins 152, Hálfðan gengr til lundarens 295.

Dæmi um sérleshátt í 295 er þegar í 152 53rb24–25 stendur: ‘kom Á(ki) | wpp og marde at kalla’ þá hefur 295 30⁷: ‘kom | Aki upp ok at kalla’. Skrifari 295a hefur ekki skilið eða ekki getað lesið *marði* og skilur því eftir eyðu.

GKS 1006 fol (KálKatKG:16–17)

Þetta handrit (= 1006) er um það bil 33,3 x 19,4 sm að stærð og 528 blöð. Það er skrifað á 17. öld af Jóni Erlendssyni í Villingaholti (dáiinn 1672, ÍÆ:105–106). Hálfðanar saga er á síðum 495–526 í handritinu og er nr. 10 af samtals 21 ítemi í því. Einstaka sinnum hefur Jón leiðrétt textann út frá samhengi, t.d. 152 49vb11 ‘Þorer’] ‘Þörvidur’ 1006, sbr. 589e 14r19 ‘Þoruidr’ en oftast hafa jafnvel skriftarsérkenni forritsins fengið að haldast, t.d. 152 49vb38 ‘eickj’] ‘eicki’ 1006.

ÍBR 6 fol (Áður ÍBR. B. 16) (PEÓ III:208).

Handritið er 28 x 18 (28, 5 x 18, 5) sm að stærð og 300 bls. Það er með hendi Magnúsar Jónssonar í Vigur (1637–1702, ÍÆ III:433–34) og skr. 1680. Hefur fengið nafnið Vigrarbók. Hálfðanar saga er næstsíðasta sagan af átta.

Þetta er allnákvæmt eftirrit af 152. Á einum mikilvægum stað er leiðréttur texti úr 152, líklega eftir samhengi, því hann passar ekki við textann eins og hann er í 589e:

589e 14v32–33: Soti skal verda j moti konungi. Snækollr moti Þori jalli. einn þridiungr | lids moti Þoruidi jallj.

152 50rb16–18: ath Sotj skal st|rijda j motj konungi. Snækollur j motj Þorvid | ialle.

ÍBR 6 fol: Söte skal strida i mót kongi, Snæk(ollur) i moti Þori jarli en þridiungur hers i móti Þoruardi jarli.

NKS 1801 4° (*KálKatKB:231*).

Þetta pappírshandrit er 19,7 x 16,1 sm að stærð og 87 bl. (174 síður). Það er skrifað af Th. M. Isfjord (Þorláki Ísfjörð) (um 1748–81, *ÍÆ V:160*) á síðari hluta 18. aldar.

Á síðum 13–103 eru ‘Variantes lectiones in Hálfðanar sögu Brönufóstra’, þ.e. lesbrigði við HBr frá AM 294 (c-gerð) og 295 4° (b-gerð) en ekki sagan sjálf.¹⁰⁰

Á titilblaði stendur þetta:

Variantes Lect(ionis)
occurrentes
in Sögu af
Hafldane Br
önufóstra
inter codicem svevicum
qvi hic notat Litt: A
A duo exemploria
chartaica Bibliothecis
A: Magnæi in 4to N^o
294 et 295, qvorum
prius hic notatur
Litt: B, post: Litt: C
Th. Misfjord

„codicem svevicum“ hlýtur að vera útgáfa Biörners 1737 enda passa leshættirnar við það.

JS 28 fol (*PEÓ II:459*)

Þetta handrit er 30,4 x 20 sm að stærð og 343 blöð. Það er einnig með hendi Jóns Erlendssonar í Villingaholti og er frá um það bil 1660. „Saga Hálfðanar Brönu fóstra“ er númer fimm af sjö ítemum í handritinu. Jón hefur líklega skrifað handritið fyrir Brynjólf byskup Sveinsson (1605–75, *ÍÆ I:287–88*). Í handritaskránni segir að Brynjólfur hafi gefið Helgu Magnúsdóttur í Bræðratungu handritið en hún aftur 1675 dóttur sinni Jarþrúði Hákonardóttur. Jón Hákonarson (um 1658–1748, *ÍÆ III:140*) hefur líklega átt handritið eftir það, sbr. það sem stendur í seðlinum sem fylgir AM 297 a 4° afriti JS 28 fol (sjá aftar).

Bæði GKS 1006 og JS 28 eru nákvæm afrit Jóns Erlendssonar í Villingaholti af 152. Fróðlegt gæti verið að bera nákvæmlega saman skrift þessara uppskrifta (GKS 1006 og JS 28) til að athuga skriftarvenjur Jóns Erlendssonar og bera e.t.v. saman við uppskriftir hans af Íslendingabók.

¹⁰⁰ Þessi Þorlákur Ísfjörð er einnig talinn hafa samið falsarasöguna Hafgeirs sögu Flateyings sem byggir á Hálfðanar sögu Brönufóstra (Jorgensen 1977).

5.4 Afrit af JS 28

AM 297 a 4° (KálKatAM I:540)

Þetta pappírshandrit er 20 x 16 sm að stærð og 24 bl. Það er bundið inn í skinnblað frá latneskri messubók með nótum. Þetta er eftirrit af JS 28 fol gert um 1700 af Magnúsi Einarssyni (1688?–1752, *ÍÆ* III:415), sbr. orð Árna Magnússonar á seðli fyrir framan handritið (KálKatAM I:540): „Þessi Hálfðanar Saga Brönufóstra kom til min 1727. frá Magnúse Einarssyni ä Vatzhorne. Er af honum rituð epter hendi Sr Jons Erlendssonar í Villingahollte, í Bok Jons Hakonarsonar, þeirre in folio, sem fyrrum hefr ätt Mag. Bryniolfur, og gefed Helgu Magnúffdottur í Bræðratungu“.

Á spássíum eru allmargar leiðréttingar við uppskriftina (líklega frá 152), með annarri hendi (Árna Magnússonar?). Til að mynda hefur ‘annars jarls’ verið leiðrétt í ‘Öttars jarls’ (297a 6v10), sem passar við 152 50vb30 ‘Ottas iallz’. Einnig hefur verið bætt við á spássíu (297a 9v9) ‘fundu þa brædur Hilldar Sigmund oc Sigurd oc’ við ‘og gein|gu þa framm i hellenn oc’ þar sem í 152 hefur verið hlaupið yfir línu (51va26–27): ‘og geingu þau fram j *hldenn og woru þeir | miog ath kommner’. Er þetta líklega skrifaraleiðrétting í 297a því í 589e stendur þarna (16r23–24): ‘ok gang⟨a⟩ fram j hellin. Sier Hilldr þar brædr sina [ligia] ok uoru þa miok at komner.’

Dæmi um sérleshátt í 297a er þegar í 152 53rb24–25 stendur: ‘kom ÁÁ(ki) | wpp og marde at kalla’ þá hefur 297a 17v10–11: ‘kom Ake upp | oc vard ath kalla’. Á spássíu er síðan búið að bæta við: ‘um hiälp’.

Excursus: c-gerðin

Færa má rök fyrir því að til sé þriðja gerð af Hálfðanar sögu Brönufóstra sem ég hef kosið að kalla c-gerð. Elztu handritin með henni eru frá 17. öld (AM 568 4°, AM 294 4° og Holm papp 2 4°) og er eitt þeirra, AM 568 4°, sem er frá fyrri hluta aldarinnar elzta pappírshandritið sem varðveitt er af sögunni. Gripið var til þess ráðs að birta ekki uppskrift af c-gerðinni til að lengd og umfang M.A.-ritgerðarinnar yrði ekki alltof mikið.

C-gerðin er liðlega helmingi lengri en b-gerðin, eða um 35 A4-síður, og er mjög aukin og breytt frá hinum gerðunum. Hún ber ýmis ungleg merki en þó hlýtur hún að vera allgömul, sbr. aldur elztu handritanna með henni. Handrit af þessum flokki virðast vera skyldari a-gerðar handritum en b-gerðar handritum en samt er þessi gerð svo frábrugðin að réttlætánlegt er að setja upp sérgerð.

Tengsl handrita innan c-gerðarinnar virðast vera allflókin. Óljóst er hvort þessi gerð hefur gildi fyrir það að finna upphaflegan texta en á hinn bóginn er hún mikilvægur vitnisburður um það hvernig unnið var áfram með texta sagna á síðari öldum. Þróun sem hvað varðar Hálfðanar sögu Brönufóstra náði hámarki þegar samin var falsarasaga út frá henni, Hafgeirs saga Flateyings, á 18. öld (Jorgensen 1977).

Umfjölluninni sem hér fer á eftir verður að taka með fyrirvara því ég hef einungis athugað handritin lítillega.

Nokkur c-gerðar handrit:

Holm papp 2 4° (*GödelKatSth:259–60*)

Þetta handrit (= Holm 2) er um það bil 21 x 16,5 sm að stærð og 94 blöð. Það er talið vera frá um 1650–1700 („Senare hälften af 1600-talet“). Hálfðanar saga (skert) er nr. 5 í handritinu og er á blöðum 77–84. Jón Eggertsson skrifaði handritið að mestu og það kom til Svíþjóðar með honum.

AM 294 4° (*KålKatAM I:539*).

Stærð handritsins (= 294) er 21 x 16 sm og það er 91 blað (aðeins skrifað öðru megin). Það inniheldur eingöngu Hálfðanar sögu og er frá ca. 1700. Sem band utan um það hefur verið notað Jónsbókarhandrit frá 16. öld (rekabálkur) sem einnig hefur verið haft utan um handritin AM 286 4°, 288 4°, 289 4° og 290 4°.

AM 568 4° (*KålKatAM I:729*).

Þetta pappírshandrit er 19 x 15,5 sm að stærð og 229 bl. og er talið vera frá fyrri helmingi 17. aldar (ca. 1600–50). Það er safn 23 handritabrota og hafa tuttugu fyrstu brotin líklega tilheyrt sama handritinu. Blöðin eru mjög sködduð og illlæsileg. Hálfðanar saga

Brönufóstra er 18. brotið í handritinu. Hún er óheil að framan og aftan og er á blöðum 186–93.

„Samme redaktion som AM 294 4to“ hefur A. Loth skrifað á ljósmyndir af handritinu á Árnastofnun í Höfn og er það rétt hjá henni að texti þessara handrita er mjög svipaður.

Lbs 272 fol (*PEÓ* I:90–91).

Þetta pappírshandrit er 29 x 19 sm að stærð og 224 bl. Ein hönd að mestu er á því og er það ritað um 1700 „eða laust fgrir (sic!)“. „Sagann af Hálfðani Brönufóstra“ er á bl. 209–19 og er næstaftasta sagan af 17. Álaflekks saga er öftust. Um sögu handritsins segir í skránni (*PEÓ* I:91): „Bókin hefir verið í eigu síra Einars Jónssonar, fyrr í Miklabæ. Virðist munu vera skrifuð fyrir Magnús Jónsson í Vigr.“

JS 27 fol (*PEÓ* II:458)

Þetta handrit er 25,7 x 16,5 sm að stærð og 379 bl. Það er skrifað að mestu af Hannesi Gunnlaugssyni í Reykjarfirði (1640–86, *ÍÆ* II:311) um 1670. Í því eru „Noccrar Fróðlegar Fornman[n]a Sögur til Leifilegrar Skiemtunar“ eða alls 21 og er Hálfðanar saga sú síðasta í handritinu.

BLAdd 4860 fol (*SkráBMAdd*:241, *SkráBMNum*:105, *SkráBMRomance*:57–58)

Þetta handrit er úr safni Banks og er 350 bls. Í því eru 14 sagnahandrit og er Hálfðanar saga nr. 4 í handritinu á bls. 55–94. Handritið er samkvæmt handritaskrá frá 18. öld.

Um Hálfðanar sögu er sagt í skránni (*SkráBMNum*:105) að textinn líkist mest: „Rafn’s codex D. [p.e. útgáfu Biörners 1737].“

Nokkur lesbrigði úr c-flokki.

1) 589e 18r29–33 og 152: *ok -æset*.

571: +.

294: +.

2) 589 18v36–19r15: <Ð>at-/Haldanþ.

571: +.

294: +.

Þessa löngu kafla, sem fjallað er um framar í kaflanum, vantar báða í c-gerðar handritin eins og í a-gerðar handritin. Þessi lesbrigði eru nægjanleg til að flokka c-handritin með a-gerðinni frekar en b-gerðinni.

C- og b-gerðar handrit á móti a-gerðar handritum

C-gerðar handritin virðast ekki komin af handritunum Holm 17 og 297b af a-flokki eins og sést á eftirfarandi lesbrigði en hugsanlegt er að *snarvala* hafi staðið í 571 sem þarna er skert:

589e 15v18: *Halfdan let reka snarvalu \at drekanum.*

152 51ra26–27: liet *hann* | reka ath *honum* marga snaruolu.

297b 3r14: þá vak ad drekanum marga jsmola.

Á þessum stað hafa c-handritin afbakaða mynd af orðinu *snarvala* en ekki af *ísmola*:

Holm 2 51v7–8: svolu|rekstra.

294 18v16–17 svolu|rekstur.

Skrifari forrits Holm 17 og 297b hefur líklega ekki skilið orðið *snarvala* og því sett annað algengara orð og svipaðrar merkingar í staðinn.

Nýjungar í c-gerðinni

Hér á eftir eru nokkur dæmi um viðauka og nýjungar í c-gerðinni (dæmin eru öll úr Holm 2 og 294 þar sem Holm 2 er skert).

1) 571 3v13–14: *Hann* war | uitur og uinsell] +hafdi vered j æsku hinn me|sti bardaga madur / *Enn* war nu hnygenn miog | a hinn efra alldur / þa er þessi saga giordist *Holm 2*.

Seinna í textanum kemur aftur fram að Hringur hafi verið orðinn alldraður ('kongur var miog alldradur og nu drottning hanns öndud' *Holm 2*) og því er þessi frásögn umfram í Holm 2. Hins vegar minnir þessi lýsing á Hring konungi mjög á lýsinguna á aldri hans í 589e sem að vísu er ekki á sama stað í textanum: 589e 14r10–11: 'Uar konunginum miog hni|ganda af æskuskeidi'.

2) 571 3v26: Þad h(afde) flagdkona lagt a *hann* ad *hann* skyllde alldre manzblod mega sia.

Holm 2 49r22–23: Þad hafdi flagdkona ein lagt a Þorir þa *hann* hafdi drepid son hennar a holmj sem huor hafdi annan | askorad ad *hann* skylldi alldri þar eptir manzblod en þo syst sinna ovina j sia mega.

3) 571 4r33–34: Skal Sote i mote k(onge). Snękollur i mot Þori j(arle) einn þridiungur | lids mote Þouide j(arle).

Holm 2 50r7–10: skal Soti j motj kongi med eitt þus(und) | menn hraustrar opiodar / Snækoll a moti Þoru(idi) jarli og sonum kongz med annad þus(und) | flest bolvadra berserka. Enn Beliaki fodurbrodur þeirra b(rædra) a moti Þorir jarli med | þridiu þusund mesta jllþydis / Enn Beliaka kunnj huorgi jarn nie elldur ad granda.

4) 571 5r7–8: og stod fastur i leirnum og allur ward | *hann* þreckur og ward *hann* dreginn burt oðaudur adeins.

294 62v13–18: stóð *hann* þar á hófd|enu j leyrnum so allur var *hann* frá huirfle | ofann ä axler þrekadur, so fýla og óðauð lagde | alla vega frá honum, og er *hann* dreigenn burt | vr dýkenu óðaudur adeins, af þessu vrdu stór | skoll hiá alþýdunne, þui Äke var óvinsæll.

5) 571 5r19–20: *Hann* skalf nu miog af kulda. | Þar uard *hann* ad standa alla nottina

294 64v1–7: *hann* skalf brátt | aff kulda, dofnade honum þá óll kuenáseme, þui | *hann* fraus nær allur nidann, þar vard *hann* þö | ad standa alla nóttina og allt láta hlaupa | þad hlaupa villde af koldum maga, þótte nu | enn óþockalegt og stór vidbióður ad síá Äka | og nærre honum ad koma vegna óðauðs.

6) 571 5r35–37: Hefi eg | nu geingid fra meyni uiku gamalle og tu eg hun sie oðinn fiðl | og ma eg hier ecki leingur wera. Skildu þau ad syn enn eige ad uinattu.

294 67v2–68v2: þui vegna formæla | fódur mýns þá eg lagde ognina j galldraham hans | forðum ad börn mýn skyllde huorgi vtanhell|ers nie jnnann frid hafa, ef eg skyllde það efter | einmana jnnann þriggia ára frá þess fædingu, þa fann | eg onguann órugguare samastad það ad leggja sem | eg kise þui ófætt kære, nema j kerru þeirre | jardsettre sem möder mýn var daud jlaugd, og | a millum hennar rotenna og fuenna rifbeina lagdi | eg reifastrágangann minn áður enn eg fór af stad | þui fader minn Járnhriggur lofode móður minne | á deyande deige j járnkerrunne hiá sier ad henn|ar kerru og bein þar jnne skyllde aldrej nockur | galldur nie jll formæle hans edur annara | trolla nockurtyma granda meiga, enn vegna | þess ad <jeg> er so vandt vid komenn, þá má eg hier nu | ecke leingur tefia enn eg seige þier enn einu sinnj | Hálfðan vakta þig sem allra best fyrer Áka | hinu mesta jllmennj, eg ræd og Sigmundj ad |68v giæta sýn sem best ad óllu fyrer þeim vonda | hreckiamanne.

6 AM 589 e 4° (stafsetningar- og mállýsing)

Inngangur

Ítarlegasta stafsetningar- og mállýsing í þessari ritgerð er af þeim hluta handritsins AM 589 e 4° (14r–19v) sem geymir Hálfðanar sögu Brönufóstra. Farið er ítarlega í rökin fyrir upplausn banda og auk þess greint frá helztu málbreytingum. Ef annað er ekki tekið fram ná dæmalistarnir yfir öll tilvik í Hálfðanar sögu (14r–19v)

AM 589 4° er dæmigert íslenskt miðaldahandrit. Það er frekar illa farið, máð og lítið um skraut og flúr. Örfá atriði í máli og stafsetningu handritsins eru sérstök fyrir þennan tíma (t.d. lítil notkun *r* rotunda (krók-‘r’)) en að öðru leyti er handritið venjulegt.¹⁰¹ Ástæður fyrir þessari nákvæmu úttekt á þeim hluta handritsins sem geymir Hálfðanar sögu eru nokkrar. Í fyrsta lagi er 589e elzta handrit sögunnar og því áhugavert að vita sem mest um málfar þess og sérkenni. Í öðru lagi er þessi handritslýsing innlegg í íslenska málsögu en stafsetningar- og mállýsingar handrita eru grundvöllur málsögurannsókna. Nánari lýsing á handritinu sjálfu og sögu þess er í fimmta kafla ritgerðarinnar.¹⁰²

6.1 Skrifarar

Í inngangi sínum að ljósprentaðri útgáfu handritanna AM 589 4° og AM 586 4° (= 586) heldur A. Loth því fram að tveir skrifarar hafi verið að verki við ritun þeirra¹⁰³ en alls óvíst er hvort sú tilgáta hennar er rétt. Um muninn á þessum skrifarahöndum segir Loth (1977:17):

Hand I, who wrote by far the greater part of the manuscripts, has a soft, round character, with broad curled downstrokes and a slant that can make almost a cursive impression. Hand II is much less rounded, if anything rather angular, and is distinctly stiff and print-like [...] The two hands appear together only in 586 and 589e. It must be stressed that it is sometimes difficult to decide exactly where the two hands shift and that in a few places in 589e Hand I's *ok* sign occurs in parts that on all other grounds must be assigned to Hand II.

‘Skriptin hjá hendi I, sem er á stærstum hluta handritanna, er með mjúk, rúnuð form, breiðar,

¹⁰¹ Loth (1977:7) segir þetta um 589: „The manuscripts here published in facsimile [589 og 586] are typical examples of the workaday manuscripts produced in late medieval Iceland [...] Overall the manuscripts look ordinary, unremarkable.“

¹⁰² Stutt lýsing á 589 er í útgáfu Kr. Kálunds (1917) á Kirialax sögu en AM 589 a 4° er aðalhandrit lengri gerðar hennar.

¹⁰³ Loth (1977:17): „As mentioned briefly at the beginning of this introduction, two hands are represented in the manuscripts here published. These scribes are however very closely related in orthography and language, and indeed they worked at such close quarters that they shared out between them the writing of pages and even of lines.“

sveigðar niðurlínur og halla sem líkist næstum léttiskrift. Skrift handar II er ekki eins ávöl jafnvel hornótt, og er sérstakleg stíf og prentletursleg.[...] Skrifarana tvo er eingöngu að finna saman í 586 og 589e. Leggja verður áherzlu á það að stundum er erfitt að greina á milli handanna og á nokkrum stöðum í 589e kemur *ok*-merki handar I fyrir þar sem hönd II hlýtur út frá öllu öðru að hafa skrifað.’

Loth (1977:17) heldur því fram að Hönd I hafi ritað 14r25–33, 16r15–37, 18r11–19v af Hálfðanar sögu en Hönd II 14r1–24, 14v–16r14, 16v1–18r10. Í stuttri stafsetningarlýsingu sinni á 589 og 586 notar Loth aðallega dæmi með hendi I og gefur hún þá skýringu á því að það sé vegna þess hve munurinn á máli og stafsetningu skrifaranna sé lítill.¹⁰⁴ Helzti skriftarmunurinn á þessum tveimur skrifurum, sem hægt er að festa hönd á,¹⁰⁵ er samkvæmt Loth munurinn á böndunum fyrir *ok*.¹⁰⁶ Það band sem hönd I notar kalla ég band I (‘z’, líkist helzt tölustafnum 3. Yfir bandinu er stundum smálykkja)¹⁰⁷ en bandið sem einkennir hönd II band II (‘z’ með þverstriki í gegnum bolinn) var algengt á þessum tíma.

Hér á eftir fer listi yfir öll *ok*-bönd í textanum og hef ég greint þau eftir bandagerð (band I = I, band II = II):¹⁰⁸

14r1 (I), 4 (I), 5 (I), (I), 9 (II), (II), 11 (I), 12 (I), (I), 13 (I), (I), 14 (I), 17 (I), (II), 19 (I), 22 (II), (II), 23 (II), (II), 24 (II), (II), 25 (I), (I?), 26 (I), (I), 27 (I), (I), (I), 32 (I), 33 (I), (I), 14v9 (I), 11 (I), 12 (I), 15 (I), 16 (II), 18 (II), 19 (I), 20 (II), 30 (I), 31 (I), 33 (I), 36 (I), 37 (I), 38 (I), (I), (I), 41 (I), 15r1 (I), (I), 2 (I), (I), 3 (I), 4 (I), 6 (I), (I), 13 (I), (I), (I), 14 (I), (?), 15 (I), 16 (I), (I), 17 (I), 18 (I), 21 (I), (I), 22 (I), (I), 23 (I), (I), 24 (I), (I), 26 (I), (I), (I), 28 (I), 30 (I), 31 (I), 32 (I), 33 (I), (I), 35 (I), (I), 36 (I), 38 (I), 39 (I), (I), 40 (I), 15v1 (I), 2 (I), (I), 3 (I), (I), 4 (I), (I), 7 (I), 8 (I), (I), 10 (I), (I), 11 (I), (I), 14 (I), 15 (I), 16 (I), 18 (I), 19 (I), 20 (I), 21 (II), (II), 27 (I), 28 (I), 29 (I), 31 (I), 33 (I), 16r1 (II), (II), 2 (II), (II), 3 (I), 4 (I), (I), 5

¹⁰⁴ Loth (1977:17): „Since there are no appreciable differences in language and palaeography between the two scribes, examples have not been culled from both and generally, though not exclusively, only forms from the main hand, Hand I, are cited.“

¹⁰⁵ Oft er ógreiningur að aðgreina skrift skrifara nema út frá útliti texta og getur þá verið erfitt að færa rök fyrir því. Það hefur verið mikið vandamál í fræðunum hvernig á að aðgreina skrifara og verður slík aðgreining að byggja á nákvæmri skriftarlýsingu. Ýmsir hafa rannsakað grundvöllinn fyrir því, t.d. Lindblad (1954), Allén (1965) og Johansson (1997). Aðrir (eins og Ornato 1997) hafa rannsakað muninn á skrifurum út frá stærðarhlutföllum tákna.

¹⁰⁶ Loth (1977:17): „It may also be noted that Hand II uses z with a bar for conjunction *ok* (Hand I uses 3).“

¹⁰⁷ Loth (1977:17) segir að *ok*-band sem líkist bandi I sé að finna í tveimur bréfum rituðum í Reykjaholti 1434 (bréf nr. 247 og 250 í *IO*) (Loth 1977:17)) og er það vissulega rétt að *ok*-bandið í þessum tveimur stuttu bréfum líkist mjög bandi I. Einnig að öðru leyti er skriftin svipuð, ‘j’ er mjög líkt skrift handar I og einnig ‘h’ og ‘d’ en hins vegar er *r* rotunda algengara í bréfunum tveimur en í 589e. Stefán Karlsson (viva voce) segir að bréf þar sem band I kemur fyrir séu miklu fleiri en bara þessi tvö. Flest eru þau skrifuð á Norðurlandi á árunum 1460–99.

¹⁰⁸ Á allmörgum stöðum er erfitt að greina í sundur böndin og eru þau þá merkt með ‘?’.

(I), 7 (I), 8 (I?), (I), 10 (I), 11 (I), 13 (I), 18 (I), 19 (I), 20 (I), 21 (I), 22 (I), 23 (I), (I), 25 (I), (I), 26 (I), 27 (I), 28 (I), 31 (I), (I), 32 (I), 33 (I), (I), (I), (I), 34 (I), 35 (I), 36 (I), (I), **16v1** (I), 2 (I), (I), 5 (II), (II), 7 (II), 8 (II), 10 (II), 11 (II), 14 (II), 15 (II), 16 (?), (II), 19 (II), 21 (II), 22 (II), 24 (II), 27 (II), (II), 28 (II), 29 (II), 33 (II?), 34 (II), (I), 36 (II), **17r1** (I), 2 (II), 3 (I), (I), 5 (II), 6 (I), 7 (II), 8 (I), 11 (II), (II?), 13 (II), 16 (II), (II), (II), 17 (II), (II?), (II), 18 (II), 20 (II), 21 (II), 22 (II), (II?), 24 (II), 25 (II), 31 (II), 32 (II), 33 (II), 35 (II), (II), (II), 36 (?), **17v1** (II), 2 (II), 4 (II), 5 (II?), (II), 6 (II), (II), 7 (II?), (II), (II), 8 (II), 9 (II), (II), 12 (II), 13 (I), 14 (II), (II), 15 (II), (II), 16 (II), (II), (II), 17 (II), 21 (II), (II), 22 (II), (II?), 23 (II?), 24 (II), 25 (II), 27 (II), 28 (II), (II), 29 (II), (II), 30 (II), (II), (II), 31 (II), 32 (II), (II), 33 (II), 34 (II), 35 (II), (II), (II), (II), 37 (II), **18r1** (II), 2 (II), 3 (II), 4 (II), 5 (II), (II), 7 (II), 10 (II), 10 (II), 11 (I), (I), 12 (I), (I), (I), 14 (I?), 16 (I), (I), 17 (I), 18 (I), (I), 19 (I), (I), 20 (I), 21 (I), (I), 22 (I), 23 (I), 25 (I), 27 (I), 29 (I), 30 (I), 31 (I), 32 (I), (I), 33 (I), (I), (I), 34 (I), 35 (I), 36 (I), (I), 37 (?), (I), **18v1** (I), 2 (I), 3 (I), 4 (I), 5 (I), (I), 7 (I), 8 (I), 9 (I), 12 (I), 13 (I), (I), 14 (I), 15 (I), 16 (I), 17 (I), 20 (I), (I), 21 (I), (I), (I), 22 (I), (I), 23 (I), 24 (I), 25 (I), 26 (I), 27 (I), (I), (I), 28 (I), 31 (I), (I), 33 (I), (I), 34 (I), 35 (I), 36 (I), 37 (I), **19r1** (I), 2 (I), (I), 4 (I), (I), (I), 6 (I), 7 (I), 8 (I), 9 (I), (I), 10 (I), (I), (I), 12 (I), 13 (I), (I?), 14 (I), (I), 16 (I), 17 (I), (I), 19 (I), 20 (I), (I), (I), 21 (I), 22 (I), 23 (I), 24 (I), 26 (I), 27 (I), (I), (I), 28 (I), 31 (I), (I), 32 (I), (I), 33 (I), 34 (I), 37 (I), (I), **19v1** (II?), (I), 2 (I), (I), 3 (I), 4 (I), (I), 5 (I), 6 (I), 9 (I), (I), 10 (I?), 11 (I), 13 (I), (I?), 16 (I), 20 (I), (I), 21 (I), (I), 22 (I?), (I), 25 (I), (I), 26 (I), 27 (I), 28 (I), 29 (I), 32 (I), 33 (I), (I), 35 (I), (I), (I), 36 (I), 37 (I).

Ef þessi dreifing *ok*-bandanna er borin saman við dreifingu handanna samkvæmt Loth sést að í þeim hlutum sem hönd I á að hafa skrifað (14r25–33, 16r15–37, 18r11–19v) er einvörðungu notað band I (‘z’)¹⁰⁹ en í þeim hlutum (14r1–24, 14v–16r14, 16v1–18r10) sem hönd II á að hafa skrifað víxlast band I og II, 121 dæmi er um band II en 112 um band I.

Hitt skriftaratriðið sem Loth nefnir (1977:17) er að í framstöðu noti hönd II ‘v’ „closed at the top by a loop“. Hér á eftir fer listi yfir öll tilvik um ‘v’ í framstöðu í sögunni og gat ég ekki séð nokkurn mun á ‘v’-gerðum hjá hendi I og II.

14r3 *vid* (I), 9 *voru* (I), 24 *varga* (I), 25 *voru* (I), **14v18** *vel* (I), 22 *villda* (II?), 27 *vel* (I), 32 *verda* (I), **15r1** *vid* (I), 2 *valnum* (I), 3 *Vikingar*(II?), 4 *vm* (I), 5 *valnum* (II?), 11 *var*, 18 *villda*, 22 *vakna*, 22 *vm*, 26 *vita*, 27 *villdi*, 28 *villdi*, 28 *vnder*, 30 *vnder*, 34 *vti*, 34 *vrdu*, 36 *verda*, 38 *vel*, 39 *vid*, 41 *villda*, **15v2** *vel*, 3 *vel*, 3 *vel*, 3 *var*, 5 *vid*, 6 *vid*, 6 *var*, 7 *var*, 7 *væn*, 7 *vitur*, 8 *vel*, 8 *vel*, 9 *vnder*, 10 *voru*, 10 *vel*, 10 *vopnum*, 11 *velgiord*, 12 *vera*, 12 *vnder*, 13 *vera*, 13 *var*, 13 *villdi*, 14 *var*, 14 *vetra*, 15 *vida* {*vida*}, 15 *vm*, 16 *villdi*, 16 *vm*, 18 *var*, 18 *var*, 19 *vm*, 20 *vm*, 20 *vel*, 20 *Vidr*, 21 *vard*, 21 *villde*, 22 *voru*, 22 *væri*, 22 *voru*, 24 *Vm*, 26 *voru*, 26 *v[a0]*, 27 *vpp*, 28 *vpp*, 29 *vid*, 30 *var*, 33 *voru*, **16r2** *voru*, 21–22 *vill*[[0a],

¹⁰⁹ Vafamál er hvort fyrra *ok*-táknid í 19v1 er band I eða II.

16v1 voru, 17r11 verk, 12 vm, 12 vetrin, 12 var, 15 vel, 16 vilia, 18 vil, 18 vera, 20 villda, 21 vil, 22 vænter, 22 vnder, 23 vil, 26 vel, 26 vita, 26 vill, 26 vopnum, 26 v[...], 27 vill, 27 v[er], 28 vil, 29 vetur, 29 villt, 32 vm, 34 vera, 34 verda, 35 var, 36 vth, 36 var, 17v1 virkta, 4 vm, 4 vitia, 4 vid, 6 vpp, 6 vel, 7 væri, 7 vera, 7 vil, 7 vistar, 10 var, 11 var, 14 var, 16 var, 22 vænna, 22 vtan, 23 vera, 23 vera, 27 villt, 27 vera, 27 vouu, 29 vill, 30 vpp, 30 vndir, 31 Vm, 31 vid, 34 ver, 37 valla, 18r1 vera, 1 vid, 3 var, 3 var, 5 vid, 6 villdi, 7 var, 8–9 Vi|lltu, 9 vid, 10 var, 20 Vm, 22 vm, 37 [... v]erdr, 18v20 veizlunar, 26 vpp, 19r19 vera, 19v10 vedur, 18 vpp.

Þessi tvö atriði sem Loht nefnir sem eiga að greina í sundur skrifarana eru sem sé ekki sannfærandi. Hugsanlegt er og jafnvel líklegt að aðeins einn skrifari hafi ritað 589 og 586. Muninn á skriftinni er hægt að skýra þannig að skrifarinn hafi skipt á milli formlegrar („hönd I“) og frjálslegrar skriftar („hönd II“). Muninn á ok-böndunum er hægt að skýra þannig að band I hafi verið algengt í umhverfi skrifarans (Norðurlandi?) en band II e.t.v. verið notað í forritinu og þá skotist inn í undantekningartilfellum því að það virðist regla að áhrif forrits sjáist í undantekningartilfellum hjá reyndum skrifurum eins og skrifara 589 (og 586).¹¹⁰ Ef litið er á annan hugsanlegan skriftarmun (eins og hvernig fornafrnið *hún* og sérnafnið *Hálfdan* eru skrifuð) sést ekki heldur skýr munur á „skrifurunum“.

Af 49 dæmum um bandið ‘h^o’ fyrir *hun* eru 46 með hendi II. Einu dæmin um það með hendi I eru í 16r17, 17 og 19.

Táknun sérnafnsins *Hálfdan* breytist eftir því sem líður á söguna. Eftir 18r10 í handritinu að lokum *Hálfdanar* sögu kemur aldrei fyrir *Hálfdan* með ‘f’ en þar á undan er þetta sérnafn alltaf ritað með ‘f’. Þessi skörpu skil benda e.t.v. til ólíkrar skrifaravenju en þó er ekkert hægt að fullyrða út frá þessu. Nafnið *Hálfdan* er ritað 116 sinnum með ‘f’ og 72 án þess. Vegna þessara skörpu skila leysi ég alltaf úr styttingum eftir 18r10 án ‘f’, t.d. Hal(dan) 18v7, 15, 19r25.

14r6 *Halfdan*, 7 *Halfdan*, 7 *Half(dan)*, 14v10 *Halfdan*, 13 *Halfdan*, 15 *Halfdan*, 18 *Halfdan*, 21 *Halfdan*, 24 *Halfdan*, 26 *Halfdan*, *Halfdan*, 39 *Halfdan*, 15r6 *Halfdan*, 7 *Halfdan*, 7 *Halfdan*, 8 *Halfdan*, 9 *Halfdan*, 10–11 *H|alfdan*, 11 *Halfdan*, 16 *Halfdan*, 37 *Halfdan*, 38 *Halfdan*, 15v1 *Halfdan*, 3 *Halfdan*, 5 *Halfdan*, 6 *Halfdan*, 8 *Halfdan*, 9 *Halfdan*, 10 *Halfdani*, 10 *Halfdan*, 12 *Halfdan*, 14 *Halfdan*, 14 *Halfdan*, 17 *Halfdanar*, 18 *Halfdan*, 19 *Halfdan*, 20 *Halfdan*, 21 *Halfdan*, 22 *Halfdan*(ar), 23 *Halfdan*, 24 *Half[dan]*, 25–26 [*Hal*]|*fdan*, 27 *Halfdan*, 30 *Halfdan*, 16r2 *Halfdan*, 3 *Halfdan*, 3 *Halfdan*, 4 *Halfdan*, 6 *Halfdan*, 8 *Halfdan*, 11 *H(al)fdan*, 13 *Halfdan*, 15 *Halfdan*, 18 *Halfdan*, 22 *Halfdan*, 25 *Halfdan*, 27 *Halfdan*, 28 *Halfdani*, 30 *Halfdanar*, 30 *Halfdan*, 31 *Halfdanar*, 32 *Halfdan*, 35 *Halfdan*, 36 *Halfdan*, 37 *Halfdan*, 16v1 *Halfdan*, 2 *Halfdan*, 5 *Half(dan)*, 7 *Half(d)an*, 8 *Halfdan*, 8 *Halfdan*, 10 *Halfd(an)*, 11 *Halfd(an)*, 12 *Halfdan*, 12 *Halfdan*, 16

¹¹⁰ Þessi skýring er komin frá Stefáni Karlssyni (viva voce).

Halfðan, 19 Half(dan), 21 Halfðan, 23 Halfðan, 25 Halfðan, 29 Halfðan, 34 Halfðan, 37 Halfðan, 17r1 Halfðan, 3 Halfðan, 5 Halfðan, 5 Halfðan, 7 Half[ðan], 9 Halfðan, 12 Halfðan, 13 Halfðan, 14 Ha[...], 17 Halfðan, 28 Halfðan, 29 Half(dan), 30 Halfðan, 31 Half[...], 33 Halfðan, 36 Halfðan, 17v2 Halfðan, 2 Halfðanar, 3 Halfðan, 5 Halfðan, 6 Halfðan, 7 Halfðan, 8 Halfðan, 9 Halfðan, 12 Halfðan, 13 Halfðan, 15 Halfðan, 18 Halfðan, 18 Halfðan, 24 Halfðan, 26–27 Hal[ðan], 28 Halfðan, 34 Halfðan, 18r1 Halfðan, 2 Halfðan, 4 Halfðan, 4 Halfðan, 7 Halfðan, 8 Half(dan), 8 Halfd[a]n, 9 Halfðan, 10 Halfðan, 12 Haldan, Haldanar, 15 Haldan, 19 Haldan, 20 Haldan, 20 Haldan, 22 Haldan, 23 Haldan, 24 Haldane, 25 Haldan, 27 Haldan, 32 Haldane, 33 Haldanar, 34 Haldan, 35 Haldan, 35 Haldan, 18v1 Haldan, 2–3 [H0]l[ðan]j, 3 Haldan, 4 Haldan, 7 Hal(dan), 15 Haldane, 16 Hal(dan), 18 Haldan, 19 Hal(dan), 20 Haldan, 21 Hal(dan), 27 Haldan, 29 Haldan, 33 Haldane, 19r9 Haldan, 10 Haldan, 11 Haldan, 12 Haldan, 15 Haldan]j, 16 Haldan, 17 Haldan, 19 Haldan, 21–22 Hal[ðan], 22–23 Hal[ðan], 24 Haldane, 25 Haldane, 25 Hal(dan), 26 Haldan, 27 Haldane, 27 Haldan, 30 Haldan, 34 Haldan, 36 Haldan, 19v1 Haldan, 4 Haldanar, 6 Haldanar, 7 Haldanar, 8 Haldanar, 9 Haldan, 10 Haldan]j, 11 Haldanar, 12 Haldan, 13 Haldan, 15 Haldan, 17 Haldan, 21 Haldan, 23 Haldan, 28 Haldan, 29 Haldan, 31 Haldan, 32 Haldanar, 37 Hal[dan].

Niðurstaðan af þessum samanburði á skrifurunum tveimur, sem Loth (1977) nefnir, er að mjög erfitt er að greina á milli þeirra og er alveg eins líklegt að aðeins sé um einn skrifara að ræða. Ítarlegri rannsóknir á öllu 589 og 586 (en ekki aðeins hluta af 589e eins og hér er gert) þyrfti þó að gera til að skera úr um þetta. Í þeirri stafsetningar- og mállýsingu sem hér fer á eftir er því ekki greint á milli skrifara.

Villur og yfirsjónir

Ég hef tekið saman lista yfir helztu villur og yfirsjónir í uppskriftinni.

Orð og stafir sem gleymst hefur að skrifa:

14r1⟨H⟩RINGWR, 2 ⟨atti⟩, 20 Jng⟨i⟩biorg, 25 ⟨letu⟩, 28 Jng⟨i⟩biorg, 30 ⟨E⟩itt, 32 ku⟨m⟩pana, 14v4 ⟨eigi⟩, 8 ⟨lid⟩, 17 ⟨E⟩pter, 15r5 ⟨N⟩u, 6 ⟨fann⟩, 9 e⟨da⟩, 17 ja⟨l⟩li, 27 ⟨seigia⟩, 28 rik⟨i⟩, 31 ⟨er⟩, 15v8 ⟨E⟩jn, 15v22 Halfðan⟨ar⟩, 16r15 ⟨P⟩a, 23 gang⟨a⟩, 36 ⟨A⟩t, 16v7 Half⟨d⟩an, 17 Uilhia⟨l⟩ms, 27 ⟨P⟩a, 17r2 ⟨hefer⟩, 8 ⟨a⟩, jot⟨n⟩inum, 14 ⟨B⟩rana, 31 ⟨er⟩, 32 gang⟨a⟩, 33 ⟨U⟩M, 17v6 konung⟨r⟩, 16 ⟨vænni⟩, 18 ⟨E⟩pter, 18 ⟨j⟩, 18r7 ⟨A⟩, 34 ⟨N⟩u, 18v19 ⟨E⟩irn, 36 ⟨P⟩at, 19r16 ⟨A⟩t, 19v4 ⟨N⟩u, 14 mun⟨er⟩, 17 ⟨E⟩ina, 35 li⟨fdu⟩, 37 ⟨heiter⟩.

Orðum og táknum sem er ofaukið:

14r25–26 r[ri]fu, 14v11 [at], 15r23 [þegar hann], 31 [â], 36 [uerda], 15v15 [vida], 17 [hafði], 24 [allan], 16r4 [á], 8 [rak], 17r10 [bran], 17v11 [eigi], 19v5–6 [h]Haldanar.

Misrituð orð:

14v38 *monnum, 15v10 *skidud, 29 *hellisdýram, 16v32 *gn[ar], 17r34 *Branu, 17v26 *gullkamdi, 18r2 *suau, 18 *honum, 28 *Akja, 18v1 *Hakj, 6 *þær, 18v9 *sky, 11 *Hyldanar, 17–18 *sneþya, 18 *konung, 19v18 *konen, 36 *Kriktu.

Uppskrifaðir stafir og orð:

17v23 reʹd, 19v14 eiʹckj.

Eitt orð eða tvö?

Oft er í handritinu spyrnt saman orðum sem ekki eiga saman samkvæmt uppruna og orð skilin í sundur sem ættu að vera höfð saman eins og tíðkast hefur frá elztu íslenskum handritum. Þegar orð skiptast á milli lína er ekki hægt að sjá hvort þau eru skrifuð í einu eða tvönnu lagi og er slíkum orðum því sleppt í þessari upptalningu. Hér á eftir fer listi yfir flest þau orð í Hálfðanar sögu sem þetta á við:¹¹¹

Tvö orð > eitt orð: 14r16 aFione, 14v8 amot, 15r1 aföt, 15v31 Ákatlinum, 16v3 jskalanum; 14 jhellinum, 35 jhellin, 17v11 jlandi, 30 jskemmu, 37 jstad, 18r2 jburt, 31 jburt.

Eitt orð > tvö orð: 14r2 Reidgota landi, 4 á siona, 9 Konungs dottur, 9 skemmu meyar, 14 landuarnar madr, 15 flagd kona, 18 Skemmu meyar, 19 konungs dottr, 31 dryckiu bordum, 31 kuelld tima, 14v5 hrossa fætur, 12 all mikil, 23 gíafa laus, 23 fe hirdir, 30 Konungs syner, 33 skialldar rendur, 36 fylgdar manz, 37 borgar hlidinu, 37 borgar hlidit, 15r3 konungs monnum, 13 konungs menn, 37 siofar strandar, 39 Biarma landz, 15v1 Biarma land, 16 Biarma landz, 21 skala smidar, 23 Hellu lanz obygdum, 29 *hellis dýram, 30 sod ketil, 16r11 gíar backanum, 16 af hellj, 17 jokla uatnj, 21 Jarn nefur, 27 Dan mork, 36 sid buin, 37 á lidno, 16v7 konungs s(on), 10 at gang, 13 blod drekk, 30 dauda drukkin, 31 hellis golfi, 17r6 at hafazt, 9 hellis dýrnar, 10 hellis golfinu, 10–11 [si...]|fuar diup, 13 fost b(rædr), 26 daud dagha, 30 Brauno fostri, 30 land varnar mad[...], 31 jþrotta madr, 17v1–2 harm þru[...]|jn, 3 Hlad eyiar, Hlad gerdr, 8 j vistar, 10 á gíæta, 19 Skordu borg, 19 faudr brodir, 20 afhender, 20 konungs dottr, 26 konungs dottur, 27 furdu diarfur, 18r2 landuarnar madr, 3 mikils metin, 5 framm gengt, 8 jþrotta madr, 10 bardaga madr, 10 sund madr, 12 uid tal, 14 konungs haullenj, 17 Fylgdar menn, 25 yfer uinna, 27 konungs dottr, 27 konungs dottr, 28 uid tale, 30 konungs dotter, 18v22 all katr, 22–23 á feþingr, 28 ordz kuidr, 37 Skaurdo borg, 19r1 konungs dotter, 3 skemmu meyar, 7 konungs dottr, 7 fram kuæmt, 8 konungs dottr, 10 Konungs dotter, 12 bod oð, 12 sam þyckj, 13 jóla ueizlum, 15 Skaurdu borgar, 17 konungs dottr, 18 konungs dotter, 24 furdu fus, 25 skogar braut, 34 konungs hallar, 19v2 konungs menn, 5 landz menn, 15 heit meyar, 16 konungs dottr, 19 konungs dottr, 25 konungs dottr, 26 Konungs dotter, 36 dauda dags.

¹¹¹ Mörg vafaatriði koma upp við gerð svona lista og er hugsanlegt að einhver dæmi vanti í hann.

Setningarfræði

Fornöfn falla oft niður og er það svo reglulegt að það hlýtur að vera stíllegt fyrirbrigði:

14r14–16 Það halfdi ein flagdkona lagt á hann at matti eigi sia manzblod þo uar hann mikilsme|tin af konungi.

20–21 Eg uil seigia þer draum minn fostri. Huerssu er það | sagdi jarll. Suarar. Það er upphaf at draum minum at eg þottumzt utti stodd.

14v13–14 Það uissa eg at | munder ragr uera þui at þu þorer þig huergi at hræra.

18–19 Það er þo satt at seiger | at þu ert tiguligr *madr* Soti ok slika uillda eg m[a]rga mina maga sem ert.

15r23 [G]enng þegar hann þþegar hannþ uar buin fra skipum

15r41–15v1 Jall nei|tadi\ | þui. Mintezt uid þau sysken. Gekk heim sidan [...]

16v15 gaf eg þier saxit það er hiott hana med.

16v17–18 Jarn|haus fader minn nam hana á brott þuiat for jafnan j hamforum.

16v33–34 enn ecki uopnit ma hann bita | nema sax þitt ok uil það hafa.

17v29 ok bad konungsdottur eiga en vill eigi.

6.2 Skrift

Hér á eftir fara nokkrar athuganir á skrift og táknum í 589e. Ef annað er ekki tekið fram eru tínd til öll dæmi í Hálfðanar sögu í 589e um hvert einstakt atriði. Þar sem aðeins eru tekin nokkur dæmi um eitthvert tákn eða orð er skrifað *t.d.* eða *t.a.m.* á undan upptalningunni og er hún þá ekki tæmandi.

6.2.1 Sérhljóð

Lengdartákn

Yfir sérhljóðum í 589e eru oft lengdarmerki, t.d. ‘á’, ‘á’ og ‘éá’ (eitt dæmi) en einnig krullur/krókar ‘ð’ og ‘á’ og depill ‘è’ (1 dæmi).¹¹² Krullan/krókurinn sem er yfir sérhljóðunum ‘ð’ og ‘á’ og táknar oft lengd táknar hana einnig hjá samhljóðum. T.d. stendur ‘g’ með krullu yfir fyrir ‘gg’, sbr. t.d. 18r11 ‘hyggr’.

a-tákn

/a/ er venjulega skrifað ‘a’ en einstaka sinnum (5 dæmi) ‘á’: 14r33 ‘ságdí’, 15v17 ‘ád’, 20 ‘uár’, 18v2 ‘huerjá’, 19r1–2 ‘sk|ára’. Táknid fyrir ‘a’ er alltaf einhólfa ‘a’. Seip (1954:138) segir að slík einhólfa ‘a’ hafi komið upp við lok 14. aldar.

¹¹² Kålund (1917:vii): „Akcenter forekommer i aftrykket ret ofte, da i membranen længdetegn over a er almindeligt og dette — en fra bogstavet udgående krølle — i udgaven gengives ved almindelig akcent; å (i udgaven á).“

/á/ er táknað með ‘a’, ‘á’, ‘á’, ‘æ’, ‘ä’ og ‘ǣ’ (1 dæmi).¹¹³ Tvíritun sérhljóða til að tákna lengd hefst um miðja 14. öld og notkun tvíbrodda yfir þessum límingum á svipuðum tíma (Lindblad 1952:143–44, Seip 1954:142). Nokkru síðar fer að tíðkast notkun tvíbrodda til að tákna lengd yfir einföldum táknum. Elzta dæmið sem Lindblad nefnir (1952:144) um ‘ǣ’ er í handritunum Holm perg 2 fol (ca. 1425–45, *ONPReg*:473) og AM 551 a 4° (ca. 1500, *ONPReg*:454). Aðeins eitt dæmi er um ‘ǣ’ í Hálfðanar sögu í 589e og því e.t.v. lítið á því að byggja en ef það er ekki ritvilla þá bendir það sterklega til þess að handritið sé frá síðari hluta 15. aldar.

Dæmin um hvert tákn eru eftirfarandi:

Dæmi um ‘a’ eru t.a.m.: 14r3 ‘bradliga’, 6 ‘Asmundr’, 12 ‘radum’ o.s.frv.

‘a’ (4 dæmi): 16r11 a, 16v2 a, 17v30 þa, 17v37 ma.

‘á’ (2 dæmi) : 16v9 á, 17r1 á.

‘ǣ’ (49 dæmi):¹¹⁴ 14v4 háar, 30 hiá, 15r16 á, 15v21 á, 24 á, 28 á, 30 sá, 33 á, 16r4 á, 4 á, 16 á, 32 á, 37 álidno, 37 á, 16v3 á, 5 sá, 8 á, 9 á, 12 á, 18 á, 19 á, 20 á, 31 á, 32 á, 37 lá, 17r2 brá, 8 á, 16 á, 19 sá, 22 þá, 23 á, 23 þá, 24 á, 28 á, 32 þá, 32 þá, 36 á, 17v2 á, 10 sá, 10 ágiæta, 10 háar, 13 á, 13 sá, 29 á, 32 á, 33 má, 34 á, 36 á, 18r6 á.

‘ä’ (42 dæmi):¹¹⁵ 14r5 ásona, 7 þä, 15 ä, 22 sä, 31 ä, 14v4 ä, 25 ä, 28 ä, 35 ä, 15r16 ä, 31 þä auallt ä, 15v1 ä, 5 þä, 16 ä, 19 ä, 20 ä, 17r14 dagsátur, 18r15 ä, 17 ä, 19 ä, 32 fä, 34 ä, 35 ä, 18v3 fä, 6 ä, 10 ä, 17 ä, 22–23 áfejingr, 27 ä, 35 ä, 19r2 ä, 3 ä, 4 ä, 9 ä, 33 tám, 33 ä, 19v6 ä, 17 ä, 21 ä, 23 ä, 26 ä, 28 sä.

‘ǣ’ (1 dæmi): 16r25 ǣ.

‘ä’ táknað yfirleitt langt /á/ (44 dæmi) en fimm dæmi eru um það fyrir /a/.¹¹⁶ Lítið hefur verið fjallað um sögu þessa tákns í íslenzku en það kemur t.a.m. fyrir í öðru handriti frá svipuðum tíma AM 343 4° (ca. 1450–75, *ONPReg*:452) og í allmörgum frumbréfum frá síðari hluta 15. aldar (Ingimar Karl Helgason *viva voce*).

/e/

Stutt /e/ er alltaf táknað með ‘e’, t.d. 14v6 ‘helldr’.

/é/

Tvö dæmi eru um ‘ee’ fyrir fornt /é/: 17v4, 8 ‘fee’ ‘fé’. Í sumum seinni alda textum eins og þýðingu Jóns Ólafssonar úr Grunnavík á Nikulási Klím er rótarsérhljóðið í fé táknað á

¹¹³ Broddar eru stundum óljósir og ekki er loku fyrir það skotið að einhver dæmanna um ‘á’ og ‘a’ hafi upphaflega haft tvo brodda sem síðan hafi dofnað á skinninu.

¹¹⁴ Það er athyglisvert að engin dæmi eru um ‘ǣ’ í 18v, 19r og 19v.

¹¹⁵ Auk þess eitt vafadæmi: 16r2 ‘hi[ǣ]’.

¹¹⁶ Kålund (1917:viii): „Krøllen over *a* til betegnelse af langt *a* må snarest opfattes som et fordoblingstegn, hvad der bestyrkes ved, at konsonantfordobling i membranen kan betegnes på denne måde, særlig ved g.“

annan hátt (oft með 'ee') en /je/ annars (Jón Helgason 1948:296 og Haraldur Bernharðsson 1999:136–38).

Eitt dæmi er um táknið 'è': 15v8 'gèk'. Notkun slíks depils yfir sérhljóðum til að tákna lengd kemur upp á 15. öld og er elzta dæmið í bréfi frá 1412 (*IO*:182–83) (Jónas Kristjánsson 1964:lxii–lxiii). Þetta virðist vera norðlenzkt skriftareinkenni.

Annars er fornt /é/ annaðhvort táknað með 'e' eða 'ie' (sjá umfjöllun um tvíhljóðun /é/ í mállýsingu).

/i, í, j/

'i' er alltaf án depils en allmörg dæmi eru um brodd yfir því 'í', t.d.: 14r1 'úítur', 11 'ríkí', 32 'Þorí', 33 'redí', 'tueír'. Frá miðri 14. öld er aðalhlutverk brodds yfir 'í' ekki að tákna lengd heldur að skilja /i/ frá öðrum táknum (Lindblad 1952:151–52).

Svipaða sögu er að segja um 'j'. Yfir því er aldrei depill en mörg dæmi eru um brodd, 'j'. Algengast er það fyrir forsetninguna *í*. Táknin 'j' og 'j' standa oft fyrir áherzlulétta sérhljóðið /l/ (sjá kafla um áherzlulétt sérhljóð) og merkilegt er að þau standa einnig oft fyrir áherzlusérhljóðin /i/ og /í/, t.d. 14v26 'jñne', 15v5 'jarlj'. Hér á eftir fara fyrst öll dæmi um 'j' og 'j' í textanum og síðan flokka ég þau eftir því hvort þau standa fyrir /i, í/ eða /j/:

'j' (165 dæmi): 14r17 j, 17 jlla, 20 *Jng(i)biorg*, 21 jarll, 28 Jall, 29 jarl, 32 jnn, 32 jall, 33 J(all), 14v2 Jall, 11 ujd, 15 j, 17, 21 j, 24 Hundj, 27 jarli, 27 J(all), 29 jarli, 29 j(all), 31 j(alli), 32 j, 32 jalli, 33 jallj, 34 jnn, 35 jarli, 35 jall, 36 j, 36 jarls, 36 jar(l), 37 jnn, 38 j, 38 jall, 38 jarll, 39 j, 40 jarll, 40 Jall, 41 Jall, 41 Jar(l), 15r2 Jall, 5 jalli, 7 jall, 8 Jall, 10 Jarl, 11 Jarll, 12 J(all), 12 Jarll, 13 Jall, 14 J(all), 15 ujd, 15 Jall, 16 *Ingebiorgu*, 17 ja<l>li, 18 Jall, 18 jall, 21 jall, 24 jall, 26 jall, 26 J(all), 27 J(all), 29 jlla, 30 Jarl, 32 jall, 34 jalli, 35 Jall, 38 Jall, 39 jalls, 40 jarteigna, 41 Jall, 15v1 *Ingebiorgo*, 1 [j], 2 ja[lo], 3 jall, 3 jarl, 3 Jarl, 4 jallin, 5 Jarl, 5 jarlj, 6 j(all), 6 *Ingebiorgo*, 7 jallz, 8 jarl, 8 Jarl, 11 jarli, 12 jall, 13 *Ingebiorgv*, 16 jnn, 26 J, 26 millj, 28 j, 29 elldjn, 32 j, 34 Jannefr, 16r1 jnnar, 3 jnn, 4 [j], 5 mælltj, 9 jnnan, 9–10 jn|nan, 11 j, 15 j, 17 j, 17 joklauatnj, 18 Jarnefr, 19 jarls, 20 j, 21 Jarnnefur, 23 j, 29 j, 30 *Jngibiorg*, 34–35 *Jngib[oo]u*, 16v2 jokla, 3 j, 3 jokla, 14 j, 17 j, 17–18 Jarn|haus, 18 jafnan, 18 j, 19 jokla, 26 j, 28 j, 35 jarn, 35 j, 37 jötun, 37 Jarnhaus, 4 Jarnhaus, 7 jlla, 16 [j], 23 jarn, 27 j, 31 jlli, 31 jþrottamadr, 17v2 j, 8 jvistar, 10 J, 11 j, 11 j, 14 jungfru, 15 j, 18 jnn, 21 j, 25 jnn, 27 jnn, 30 j, 30 j, 32 j, 34 j, 36 j, 37 jati, 18r1 jatadi, 2 j, 8 j, 10 jata, 15 j, 24 jatadj, 24 Akj, 29 jatadj, 31 j, 18v1 mikjn, 2 huerjä, 7 hurdjna, 10 *Jngibiorg*, 26 elldjn, 37 mikjllar, 19r12 Hilldj, 19–20 jata|d

/i, í/ (71 dæmi): 14r17 j, 17 jlla, 20 *Jng(i)biorg*, 32 jnn, 14v11 ujd, 15 j, 17, 21 j, 32 j, 34 jnn, 36 j, 37 jnn, 38 j, 38 jall, 39 j, 15r15 ujd, 16 *Ingebiorgu*, 29 jlla, 15v1 *Ingebiorgo*, 1 [j], 6 *Ingebiorgo*, 13 *Ingebiorgv*, 16 jnn, 26 J, 28 j, 32 j, 16r1 jnnar, 3 jnn, 4 [j], 9 jnnan, 9–10 jn|nan, 11 j, 15 j, 17 j, 20 j, 23 j, 29 j, 30 *Jngibiorg*, 34–35 *Jngib[oo]u*, 16v3 j, 14 j, 17 j, 18 j, 26 j, 28 j, 35 j, 17r7 jlla,

16 [j], 27 j, 31 jlli, 31 jþrottamadr, 17v2 j, 8 jvistar, 10 J, 11 j, 11 j, 15 j, 18 jnn, 21 j, 25 jnn, 27 jnn, 30 j, 30 j, 32 j, 34 j, 36 j, 18r2 j, 8 j, 15 j, 31 j, 18v10 Jngibiorg.

‘j’ fyrir /i, í/ kemur aðeins einu sinni fyrir annars staðar en í framstöðu: 15r15 ‘ujd’.

/j/ (75 dæmi): 14r9 jalla, 11 Jarll, 12 Jarll, 12 jafnan, 13 jarl, 14 jall, 19 jarll, 21 jarll, 28 Jall, 29 jarl, 32 jall, 33 J(all), 14v2 Jall, 27 jarli, 27 J(all), 29 jarli, 29 j(all), 31 j(alli), 32 jalli, 33 jallj, 35 jarli, 35 jall, 36 jarls, 36 jar(l), 38 jall, 38 jarll, 39 j, 40 jarll, 40 Jall, 41 Jall, 41 Jar(l), 15r2 Jall, 5 jalli, 7 jall, 8 Jall, 10 Jarl, 11 Jarll, 12 J(all), 12 Jarll, 13 Jall, 14 J(all), 15 Jall, 17 ja⟨l⟩li, 18 Jall, 18 jall, 21 jall, 24 jall, 26 jall, 26 J(all), 27 J(all), 30 Jarl, 32 jall, 34 jalli, 35 Jall, 38 Jall, 39 jalls, 40 jarteigna, 41 Jall, 15 2 ja[lo], 3 jall, 3 jarl, 3 Jarl, 4 jallin, 5 Jarl, 5 jarlj, 6 j(all), 7 jallz, 8 jarl, 8 Jarl, 11 jarli, 12 jall, 13 34 Jannefr, 16r17 joklauatnj, 18 Jarnefr, 19 jarls, 21 Jarnnefur, 16v2 jokla, 3 jokla, 17–18 Jarn|haus, 18 jafnan, 19 jokla, 35 jarn, 37 jötun, 37 Jarnhaus, 4 Jarnhaus, 23 jarn, 14 jungfru, 37 jati, 18r1 jatadi, 10 jata, 24 jatadj, 29 jatadj, 18v2 huerjá, 19v19–20 jata|dj.

‘j’ (285 dæmi): 14r3 íj, 4 íj, 4 Jngibiorg, 9 xij, 11 j, 12 j, 13 j, 14 j, 16 Jngibiorg, 16 j, 17 j, 19 j, 24 Íj, 27 j, 28 Jng(i)biorg, 29 j, 31 hallarjnar, 33 uærj, 33 j, 14v16 j, 17 jnn, 23 j, 26 jnne, 27 j, 31 j, 32 sjno, 33 j, 37 j, 38 j, 41 j, 15r2 j, 5 j, 12 Jngibiargar, 13 Jngibiorg, 21 j, 36 j, 15v6 jarlj, 8 ⟨E⟩jn, 9 Jarll, 12 Jngibiorg, 14 xij, 15 j, 21 jokla, 22 j, 22 Jngibiorgu, 24 jokla, 25 j, 25 jarl, 26 j, 26 j, 27 j, 30 j, 31 J, 31 j, 37 j, 16r3 mattj, 11 J, 12 j 16 afhellj, 24 j, 37 j, 16v31 j, 35 jnnar, 37 j, 17r4 J, 5 j, 8 jot⟨n⟩inum, 9 J, 11 j, 13 Jngibiorg, 13 j, 14 j, 17 þættj, 20 j, 24 j, 25 j, 29 j, 31 jllr, 17v1–2 harmþru[...]|jn, 4 jatar, 4–5 eyljunum, 5 j, 17 þjd, 25 j, 26 uænnj, 29 j, 37 j, 18r5 settj, 8 jþrottamadr, 11 mo:gunjn, 11 Akj, 12 sunndjt, 13 jatar, 13 allrj, 13 hirdjnj, 14 j, 14 konungshaullejn, 16 Akj, 16 færðj, 16 njdr, 16 njdr, 17 Akj, 17 mardj, 18 landj, 18 j, 18 eckj, 19 sundj, 19 landj, 20 uirdj, 21 sundjnu, 22 suikj, 22 j, 22 Akj, 23 uilldj, 23 suikja, 24 Akj, 24 jatadj, 25 þujat, 25 sagdj, 25 Akj, 26 eckj, 26 j, 26 Englandj, 28 *Akja, 29 jatadj, 30 j, 31 mjtt, 32 sækja, 32 leynjliga, 32 j, 32 jatadj, 32 þuj, 33 eyrendj, 34 Akj, 35 Akj, 35 j, 36 sinnj, 36 njdr, 36 j, 37 j, 18v1 undj, 1 *Hakj, 2 Akj, 2–3 [Ho]|ldanj, 3 Akj, 3 hafdj, 3 uilja, 3–4 ouirdjngar, 4 þuj, 4 Akj, 4 sinj, 5 Jngibio:rg, 5 j, 5 j, 6 fleirj, 6 Akj, 6 klappadj, 6 hurdjna, 7 sagdj, 8 hurdujn, 9 jnn, 9–10 studdjlt, 11 hialpadj, 11 hafdj, 11 Akj, 11 jorðjna, 13 gio:rdj, 13 j, 15 Akj, 17 Akj, 17 asakadj, 18 huxadj, 18 suikja, 19 Akj, 19 j, 19 þeirrj, 20 Akj, 21 j, 21 j, 22 þuj, 23 skjott, 23 njdr, 23 Akj, 24 jnne, 25 klædj, 25 J, 25 j, 26 jnn, 26 j, 26 j, 27 elldjnum, 29–30 ualradj, 30 skylldj, 30 suikja, 31 eckj, 33 Akj, 33 hafdj, 35 Akj, 36 þuj, 36–37 jóla|ueiztlu, 19r1 j, 1 jnn, 2 Jngibio:rg, 2 j, 3 j, 4 mjn, 5 þinnj, 5 Jngib(iorg), 6 j, 6 mælltj, 8 sagdjzt, 11 þickj, 11 Hilldj, 12 byrjadj, 12 þuj, 12 samþyckj, 13 radjt, 13 jólaueizlum, 13 snujt, 13 j, 15 drottnjngu, 15 Haldanj, 16 j, 16 Englandj, 17 j, 17 j, 18 j, 19 þackadj, 19–20 jataldj, 20 þuj, 20 sinnj, 20 j, 22 j, 22 mælltj, 23 mælltj, 23 j, 24 Akj, 26 j, 27 bakj, 27 sækja, 28 uerjast, 28 j, 29 Akj, 30 reiddjzt, 31 bædj, 32 bædj, 32 gelldj, 32 j, 34 huorkj, 35 j, 36 þuj, 36 Englandj, 19v2 Akj, 3 Akj, 3 eckj, 4 [v]ikja, 4 uikjngar, 5 berjast, 6 uikjngar, 7 mikjt, 7 j, 8 uikjnga, 9 j, 10 jardar, 10 Haldanj, 11 j, 11 njdr, 11 j, 12 j, 12–13 knjalid|unum, 13 mikjn, 14 e:icckj, 16 hafdj, 16

gerðjzt, 16 mundj, 16 eckj, 17 j, 17 sjnnj, 17–18 uaknadj, 18 mælandj, 19 þujat, 19 Miklagardj, 20 j, 20 j, 20 sinnj, 20 náj, 20 eckj, 22 uaknadj, 23 blasandj, 24 j, 24 hafdj, 24 kuelldj, 25 skidgardj, 25 gardjn, 26 hurdjna, 26 Íngebio:rg, 26 Íngib(iorg), 27–28 hulrðunj, 30 [o]afdj, 31 Íngib(iarg)ar, 32 fostbrodjr, 33 j, 35 drottñjng, 35 j, 35 rikj, 36 fadjr, 37 rikj.

/i, í/ (141 dæmi): 14r4 Íngebiorg, 11 j, 12 j, 13 j, 14 j, 16 Íngibiorg, 16 j, 17 j, 19 j, 27 j, 28 Íng(i)biorg, 29 j, 33 j, 14v16 j, 17 jnn, 23 j, 26 jnne, 27 j, 31 j, 32 sjno, 33 j, 37 j, 38 j, 41 j, 15r2 j, 5 j, 12 Íngibiargar, 13 Íngebiorg, 21 j, 36 j, 15v12 Íngebiorg, 15 j, 22 j, 22 Íngebiorgu, 25 j, 26 j, 26 j, 27 j, 30 j, 31 j, 31 j, 37 j, 16r11 j, 12 j, 24 j, 37 j, 16v31 j, 35 jnnar, 37 j, 17r4 j, 5 j, 9 j, 11 j, 13 Íngibiorg, 13 j, 14 j, 20 j, 24 j, 25 j, 29 j, 31 jllr, 17v5 j, 17 þjd, 25 j, 29 j, 37 j, 18r14 j, 16 njdr, 16 njd, 18 j, 22 j, 25 þujat, 26 j, 30 j, 31 mjtt, 32 j, 32 þuj, 35 j, 36 njdr, 36 j, 37 j, 18v3–4 ouirdljngar, 4 Þuj, 5 Íngebio:rg, 5 j, 5 j, 9 jnn, 13 j, 19 j, 21 j, 21 j, 22 þuj, 23 njdr, 24 jnne, 25 j, 25 j, 26 jnn, 26 j, 26 j, 36 þuj, 19r1 j, 1 jnn, 2 Íngebio:rg, 2 j, 3 j, 4 mjn, 5 Íngib(iorg), 6 j, 12 þuj, 13 j, 15 drottñjngu, 16 j, 17 j, 17 j, 18 j, 20 þuj, 20 j, 22 j, 23 j, 26 j, 28 j, 32 j, 35 j, 36 þuj, 19v4 uikjngar, 6 uikjngar, 7 j, 8 uikjnga, 9 j, 11 j, 11 njdr, 11 j, 12 j, 17 j, 17 sjnnj, 19 þujat, 20 j, 20 j, 24 j, 26 Íngebio:rg, 26 Íngib(iorg), 31 Íngib(iarg)ar.

Ólíkt með ‘j’ þá eru 24 dæmi um ‘j’ í innstöðu og bakstöðu.¹¹⁷ Ástæðan fyrir því er e.t.v. sú að ‘j’ er meira en tvisvar sinnum algengara tákn í textanum en ‘j’ en samt skýrir það ekki þann mikla mun sem er á fjölda tilvika.

Einnig kemur fyrir eitt dæmi um ‘ej’ fyrir ‘ei’ en þar sem ‘e’ er ekki ritað er það varla marktækt dæmi: 15v8 ‘(E)jn’.

/j/ (27 dæmi): 15v9 Íarll, 21 jokla, 24 jokla, 25 jarl, 17r8 jot(n)inum, 17v4 jatar, 4–5 eyljunum, 18r13 jatar, 23 suikja, 32 sækja, 32 j, 32 jatadj, 18v3 uilja, 11 jordjna, 18 suikja, 23 skjott, 30 suikja, 36–37 jola|ueiztlu, 19r12 byrjadj, 13 jolaueizlum, 19–20 jataldj, 27 sækja, 28 uerjast, 19v4 [v]ikja, 5 berjast, 10 jardar, 12–13 knjalidjunum.

Það er dálítið merkilegt hve fá dæmi eru um ‘j’ fyrir /j/ en þau eru nokkru færri en dæmin um ‘j’ fyrir /j/.

/o/ og /ó/

Stutt /o/ er nær alltaf táknað með ‘o’. Það líkist stundum mjög ‘a’ (og ‘e’). Dæmi um vafaatriði er 14v11 ‘[o]fan’ þar sem ‘o’ líkist ‘a’. Langt /ó/ er langoftast táknað með ‘o’ eins og stutta hljóðið.

Eitt dæmi eru um ‘ð’ fyrir /o/: 14v10 ‘mörguninn’, tvö dæmi eru um ‘ð’ fyrir /ó/: 14r24 ‘ðtal’, 15r1 ‘föt’ og eitt vafadæmi: 14r22 ‘nökkurn’ (sjá umfjöllun um

¹¹⁷ 14v32 sjno, 17v17 þjd, 16 njdr, 16 njd, 25 þujat, 31 mjtt, 32 þuj, 36 njdr, 18v3–4 ouirdljngar, 4 Þuj, 22 þuj, 23 njdr, 36 þuj, 19r4 mjn, 12 þuj, 15 drottñjngu, 20 þuj, 36 þuj, 19v4 uikjngar, 6 uikjngar, 8 uikjnga, 11 njdr, 17 sjnnj, 19 þujat.

nokkur/nökkur).

/u/, /ú/ og /v/

‘u’ og ‘v’ eru allvel aðgreind í handritinu og eru notuð án nokkurrar sjáanlegrar reglu fyrir /u/, /ú/ og /v/. ‘w’ kemur einu sinni fyrir: 14r1 ‘<H>RINGWR’.

/y/

/y, ý/ eru bæði táknað með ‘y’ og ‘ý’ og greini ég þau ekki sundur í uppskriftinni. Algengasta táknið fyrir /y/ og /ý/ er ‘ý’¹¹⁸ t.d. 14r2 ‘Sýgný’, 4 ‘prýdd’, 6 ‘sýner’, 8 ‘sýnum’ en ‘y’ er einnig algengt og getur brotfall depils stundum verið máðu handriti að kenna. Dæmi um ‘y’ eru t.d.: 14v14 Fylgia, 28 byzt, 30 *Konungssyner*, 38–39 snlyr, 15r2 myrkt, 18 geymder, 19 geymd, 29 yfer, 34 sysken, 16r7 hleypur, 25 dreyptu, 28 systur, 30 syster, 34 syster.

/æ/

Fyrir /æ/ er yfirleitt notað táknið ‘æ’, t.d. 14r11 ‘æskuskeidi’. Einnig eru dæmi um ‘ǣ’ t.d. 15v32 ‘krǣkti’. Í uppskriftinni er þessum táknum alltaf skipt út fyrir ‘æ’.

ö-tákn

Stutt /ø/ og /o/ tóku að falla saman í /ö/ um 1200 (Stefán Karlsson 1989:7, Hreinn Benediktsson 1962:488). Hjóðið sem varð til úr þessu samfalli er táknað ‘au’, ‘o’ eða ‘ö’ í 589e. Hin fornu ö-hljóð voru fyrir löngu fallin saman á ritunartíma 589e og er ekki hægt sjá að skrifararnir geri neinn greinarmun á þeim. Hér á eftir eru öll dæmi um ‘au’, ‘o’ eða ‘ö’ fyrir /ö/ í sögunni:

‘o’ (96 dæmi): 14r3–4 bo|rn, 5 ollu, 5–6 sk|opud, 8 sogunni, 10 miog, 13 bornin, 21 stodd, 23 morg, 23 landfost, 25 Oll, 14v2 boluadr, 3 odru megin, 3 odru megin, 7 hofdu, 22 hofdingia, 15r9 miog, 13 miog, 14 miog, 18 bornum, 21 bornonum, 28 giordizt, 29 Danmork, 30 hliodr, 33 bornin, 37 bornin, 15v2 ollum, 2 monnum, 11 velgiord, 18 snarvolu, 18 giort, 21 jókla, 24 jókla, 26 kloppod, 27 fiogra, 29 troll (*troll* eða *tröll* Ásgeir Blöndal Magnússon 1989:1067), 31 hrossakiot, 16r4 trollkallinum, 4–5 hof|[u]dit, 13 hoggr, 17 kolldu, 17 joklauptnj, 23 miok, 28 miog, 28 oll, 30 miog, 16v1 biorgum, 1 odru megin, 2 jókla, 3 jókla, 4 kuolldit, 12 miodm, 18 hamforum, 20 stodd, 21 biorgin, 22 giorer, 23 onnr, 23 onnr, 29 oll, 29 flogdin, 32 miog, 36 flogdin, 37 tuihofdadan, 17r1 orglazzt, 5 oll, 5 flogdin, 8 jot<n>inum, 8 Hoggur, 11 flogdunum, 11 hofdu, 20 kollud, 22 hofud, 25 stodum, 17v1 miok, 5 hofn, 11 miog, 19 Skorduborg, 33 gior, 33 miog, 34 miog, 37 odro, 18r1 miog, 24 gio:a, 18v2 gio:a, 5 Íngibio:g, 10

¹¹⁸ Y með depli ‘ý’ tíðkaðist frá elztu tíð í íslenskum handritum (sbr. Spehr 1929:49–60 og Hreinn Benediktsson 1965:24–25).

Íngibiorg, 11 jórdjna, 12 miog, 13 gio:ðj, 22 od|rum, 35 miog, 19r2 Íngibio:rg, 35 gio:zst, 19v1 giof, 8 miog, 26 Íngebio:g, 34 odrum.

11 dæmi eru um notkun táknsins ‘ø’ fyrir /ö/. Það fer að verða algengt á 14. öld og sérstaklega eftir svartadauða 1402–1404 en eftir hann hvarf notkun tákanna ‘ø’ og ‘q’ fyrir /ö/ að mestu (Stefán Karlsson 1989:41).

‘ø’: 14r14 ðllo, 25 uðrgunum, 27 fòdr, 14v4 skòllotr, 15v14 fòr, 25 πxi, 37 jπtun, 18v15 sπgdu, 19r18 fπdr, 19v6 uπllum, 16 Danmπrku.

54 dæmi er um ‘au’ fyrir /ö/.

‘au’: 14r4 aullum, 12 aullum, 22 daukkua, 14v4 haufudid, 20 glaugt, 15r36 baurnin, 15v17 aull, 27 auxarhyrnuna, 29–30 hauf|du, 35 haufdu, 16r3 audrum, 4 hauggur, 4 auxinne, 5 audru megin, 6 haufum, 8 haurd, 8 laung, 13 haufud, 36 uordaugum, 16v8 skaum, 30 aull, 36 aull, 17r6 faudr, 13 Brauno, 29 Brauno, 30 Braunofostri, 36 Brauno, 17v19 faudrbrodir, 29 graus, 30 grausinn, 30 haufud, 18r4 aufundadi, 5 haufuds, 14 haullenj, 15–16 Braunu|nautum, 26 aullu, 36 saudlenum, 18v37 Skaurdoborg, 2 faur, 2 haund, 5 haund, 15 Skaurduborgar, 18 haufnum, 26 Braununautum, 28 baukum, 29 hauggr, 19v3 saugu, 10 hauggr, 11 sauck, 12 uaulen, 12 haugginu, 24 haufn, 26 hauggit, 32 Skaurduborg, 33 aull.

Auk þess eru átta dæmi sem sýna líklega frekar /au/ en /ö/ (sjá umfjöllun síðar): 15r1 endilaungu, 30 longum, 15v8 laung, 17v16 Aunguan, 22 aunguan, 26 Aungua, 18r36 burtstaung, 19v5 Aunguer.

/já/

/já/ er yfirleitt táknað með ‘ia’, t.d. 15r17 ‘Sia’, 20 ‘þriar’ en tvö dæmi eru um að /já/ sé táknað með ‘ea’ (17r13 ‘hea’, 17v2 ‘hea’), eitt með ‘iea’ (17r12 ‘hiea’) og eitt um ‘éa’ (17v37 ‘siéa’). Slík víxl ‘i’ og ‘e’ á undan sérhljóðum er algeng í handritum (t.d. í Skarðsbók AM 350 fol (að mestu frá um 1363, *ONPR*:442) Jón Helgason 1926:63).¹¹⁹

6.2.2 Samhljóð

/d/ og /ð/

Táknið ‘d’ stendur bæði fyrir /d/ og /ð/ og kemur ‘ð’ ekki fyrir.¹²⁰ Leggurinn í ‘d’ leggst alltaf fram.

/f/

‘þ’ er einhaft fyrir /f/ í handritinu. Í uppskriftinni er alltaf notað ‘f’ í stað þess.

¹¹⁹ Jón Helgason (1926:63): „Noen fonetisk betydning kan disse skrivemåtene med e neppe ha.“

¹²⁰ Sbr. orð Stefáns Karlssonar (1989:37): „[...] eftir 1400 ber örsjaldan við að ð sjáist í skrift.“

/g/

Halinn á 'g' nær yfirleitt upp í belginn og er þá tvíhólfa, t.d. 14r2 'Reidgotalandi' en stundum nær halinn ekki alveg upp í belg og er 'g' þá einhólfa, t.d. 14r8 'sogunne', 23 'morg'. Oft er erfitt að greina þarna á milli.

Nær alltaf er /g/ táknað með 'g' í handritinu en eitt dæmi er um 'gh' 17r26 'dauddagha' (sjá kafla um norsk áhrif).

/h/

Efst á háleggnum á 'h' er alltaf krókur og myndast yfirleitt belgur, t.d. 14r6 'Halfdan'.

/k/

Táknið 'q' kemur einu sinni fyrir: 15v23 'quezt' en annars eru notuð táknin 'k' og 'c' fyrir þetta fónem.

/l/

Á 'l' er oftast efst á leggnum lykkja þannig að það myndast belgur, t.d. 14r33 'landit' en stundum er bara lítill krókur, t.d. 14r3 'allra'.

'n'

23 dæmi eru um 'n' og eru öll dæmin um það í orðinu *enn* nema 15v8 '⟨E⟩jn' og 17r14 'Ein'. Í þessum tveimur dæmum um töluorðið stendur 'n' örugglega fyrir *nn* og líklega einnig í hinum dæmunum.

'n': 15r30 en, 34 en, 15v1 en, 6 en, 8 ⟨E⟩jn, 11 en, 13 en, 13 en, 15 EN, 19 en, 16r9 en, 29 EN, 16v7 EN, 20 en, 24 en, 31 EN, 17r4 en, 14 Ein, 17 EN, 18 en, 27 en, 17v13 en, 30 en.

/p/

Þegar 'p' er tvíritað eru táknin alltaf tengd saman 'pp' og eru því í raun límingur en í uppskriftinni er þetta skrifað 'pp'.

/r/

Þrjú *r*-tákn eru notuð í handritinu: 'r', 'ʀ' og 'R'. 'r' er langalgengast og er t.d. í 14r1 'red' og 4 'uar'. Dæmi um krók-'r' ('ʀ') eru fá ef borið er saman við útbreiðslu þess í öðrum íslenskum handritum frá svipuðum tíma.¹²¹ Það kemur aðeins fyrir á eftir bjúgum stöfum ('o' (14 dæmi), 'd' (4 dæmi), 'b' (1 dæmi), 'a' (2 dæmi)). Hér á eftir fara öll (21) dæmi um krók-'r' í textanum:

¹²¹ Loth nefnir þetta (1977:17): „A noticeable peculiarity is the extreme rarity of r rotunda [...].“

‘r’: 14v3 raud[ri], 4 stendri, 8 uar, 27–28 m[or]g[un]inn, 15r11 stirdri, 15v11 for, 24 for, 26 v[ar], 17v27 vo[ri]u, 18r11 mo:gunjn, 16 njdr, 19 for, 20 mo:g[e]nen, 24 gio:ra, 18v2 gio:ra, 5 Jngibio:g, 13 gio:dj, 24 b:enna, 28 foru, 19r2 Jngibio:g, 2 huor.

11 dæmi eru um ‘r’ í textanum og táknað það aldrei tvöfalt /rr/ heldur er það notað sem upphafstafur. Eina undantekningin er 17r14 ‘rana’ þar sem upphafstafur er ekki skrifaður og ‘r’ er því í raun upphafsstafur orðsins.

‘r’: 14r13 riki, 14 rikino, 27 rad, 14v40 rak, 15r28 rik(e), 15v18 reka, 18 rekr, 20 rekin, 16r8 rakl, 17r14 rana, 19v35 rikj.

/s/

Bæði hátt og lágt *s* eru notuð fyrir /s/ í handritinu, ‘s’ og ‘f’. Hið síðarnefnda er miklu algengara, t.d. 14r2 Ulfhamf konungf, 4 ‘fonu’. Dæmi sem eru í textanum um ‘s’(‘S’) eru þessi t.d. 14r16 ‘suo’, 14v1 ‘Soti’, 23 ‘sagdi’, 15v17 ‘suo’, 35 ‘Suo’, 16r28 ‘Suo’, 16v22 ‘Suo’, 24 ‘suo’, 25 ‘suo’, 28 ‘suo’, 17r18 ‘suo’, 18r1 ‘suo’, 17 ‘Sidan’, 19r3 ‘Sygurdr’.

/t/

Nokkur (21) dæmi eru um það að orðið *at* ‘að’ sé táknað ‘ath’. Þessi táknum kemur fyrir í mörgum miðaldahandritum og er til að mynda algengt í AM 152 fol.

‘ath’: 14r39 ath, 14v22, 28, 15r39, 15v23, 24, 29, 16r2, 16v19, 30, 33, 17v1, 3, 10, 12, 14, 25, 27, 32, 18r3, 4.

Dæmi um *at* án ‘h’ eru hins vegar miklu fleiri (222):

‘at’: 14r5, 15, 17, 21, 21, 23, 26, 26, 26, 27, 33, 14v1, 2, 3, 6, 7, 7, 8, 11, 12, 12, 13, 13, 14, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 29, 31, 35, 35, 41, 41, 15r1, 1, 2, 4, 5, 5, 6, 6, 10, 11, 11, 12, 14, 15, 18, 19, 19, 20, 27 (þo at), 27, 32, 32, 41, 15v3, 4, 6, 10, 13, 17, 18 (ˋat), 18, 19, 23, 23, 24, 29, 30, 32, 16r1, 2, 2, 3, 4, 4, 6, 7, 9, 10, 12, 15, 17, 18, 21, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 29, 30, 30, 31, 37, 16v1, 1, 1, 2, 3 ([at]), 4, 5, 7, 10, 16, 17, 24, 24, 24, 25, 30, 32, 33, 17r3, 6 (athafast), 6, 6, 6, 7, 8, 12, 15, 18, 20, 22, 23, 33, 34, 17v9, 14, 15, 15, 17, 20, 24, 33, 37, 37, 18r4, 7, 8, 11, 11 (til at), 12, 14, 15, 16, 16, 17, 18, 19, 21, 26, 29, 30, 35, 37, 18v2, 3, 7, 9, 9, 10, 12, 12, 12, 13, 13, 14, 18, 18, 22, 23, 24, 24, 25, 27, 28, 29, 29, 30, 31, 32, 32, 34, 34, 36, 19r6, 7, 9, 11, 13, 17, 22, 22, 23, 25, 25, 26, 27, 27, 28, 29, 30, 19v1, 2, 4, 4, 7, 9, 10, 14, 18, 21, 24, 25, 30.

/x/

/x/ er yfirleitt táknað með einföldu ‘x’ (20 dæmi) en eitt dæmi er um ‘gx’: 18v2 ‘hugxar’.

‘x’: 15v25 ðxi, 27 auxarhyrnuna, 16r4 auxinne, 7 saxi, 7 saxinu, 12 sax, 13 saxit, 16v11 Sextan, 15 saxit, 23 sex, 24 sex, 27 sex, 34 sex, 34 saxit, 17r8 saxino, 15 Sex, 24 sax, 18v18 huxadj, 26 vexte.

/z/

Leggurinn af 'z' nær nokkuð niður fyrir línu og það líkist öðru *ok*-bandinu (bandi I).

6.3 Upplausn banda og skammstafanir

Eitt það vandasamasta í uppskriftum er að leysa úr böndum. Slíka upplausn verður að byggja á nákvæmri athugun á því hvernig orð og hljóðasambönd, sem eru stundum bundin, eru skrifuð óbundin. Það form sem er algengast er síðan notað þegar leyst er úr böndunum. Dæmi um þetta er t.d. að þegar samhljóðaklasinn /kk/ er óbundinn í 589e þá er algengasta form hans 'ck' en ekki 'kk' og því leysi ég alltaf úr böndum með 'ck'. Hafa verður þó í huga að upplausn er aldrei annað en tilgáta útgefanda.

Umfjölluninni um bönd er skipt í tvo hluta, hljóðasambönd og orð. Í fyrri hlutanum er eingöngu um bönd að ræða en í seinni hlutanum koma einnig fyrir vafamál í sambandi við skammstafanir. Að lokum er svo listi yfir allar styttingar sem koma fyrir í textanum.

6.3.1 Hljóðasambönd

Áherzlulétt sérhljóð

Táknun áherzlulausu sérhljóðanna /I, Y/ var mjög á reiki í forníslenzku. Í elztu íslenzku handritunum (frá 12. öld) er 'e' ráðandi en eftir 1200 færirst í vöxt notkun 'i' og 'u' fyrir /I/ og /Y/ án þess að fyrra táknið hverfi (Hreinn Benediktsson 1962:490). Hljóðgildi /i/ hélzt óbreytt þrátt fyrir breytta táknnotkun og ástæðan fyrir henni er frekar að finna í breytingum á hljóðgildi áherzlusérhljóðanna: /i/ [i] [+áherzl.] > [I].¹²²

/I/

Fjögur tákn eru notuð til að tákna frammælta áherzlulétta sérhljóðið /I/ og má skipta þeim í tvo flokka, *e*-tákn og *i*-tákn. Í fyrri flokknum er 'e' en í þeim síðari 'i', 'j' og 'j̄'. eru *i*-táknin miklu algengari en 'e' og því leysi ég alltaf úr böndum með 'i' þegar frammælta áherzlulétta sérhljóðið er bundið nema í sambandinu /Ir#/ (sjá síðar). Mikil notkun 'j' og 'j̄' fyrir /I/ í bakstöðu er nokkuð merkileg en slík táknun er ekki algeng í miðaldahandritum:¹²³

¹²² Sbr. Hrein Benediktsson (1962:490): „[...] den er heller forbundet med forandringer i de av de trykksterke vokaler som ble betegnet med disse bokstaver og en derav følgende endring i bokstavenes verdi.“

¹²³ Sbr. t.d. Stefán Karlsson (1982:57): „j̄ í bakstöðu á eftir öðrum stöfum en 'i' er fremur fátítt í fornbréfum.“

‘e’ (120 dæmi):¹²⁴ 14r3 *henne*, 8 *sinne*, 9 *unne*, 10 *sinne*, 12 *hirðinne*, 13 *unne*, 16 *Fione*, 17 *sinne*, 17 *sinne*, 19 *henne*, 14v8 *lide*, 20 *uelle*, 24 *sueine*, 25 *budinne*, 26 *jnne*, 28 *borginne*, 28 *borginne*, 33 *henne*, 35 *henne*, 40 *borgine*, 15v2 *skipe*, 12 *henne*, 21 *villde*, 37 *tige*, 16r4 *auxinne*, 10 *einne*, 11 *henne*, 12 *henne*, 25 *uine*, 27 *heite*, 31 *henne*, 16v18 *henne*, 31 *einne*, 37 *kerrune*, 17r1 *osynelig*, 2 *kerrune*, 17 *barne*, 17v15 *henne*, 15 *henne*, 34 *sinne*, 18r7 [ha]llinne, 16 *grunne*, 17 *uatne*, 18 *matte*, 21 *henne*, 22 *henne*, 23 *mætte*, 24 *hætte*, 24 *Haldane*, 26 *atte*, 28 *henne*, 28 *uidtale*, 30 *male*, 30 *mællte*, 32 *Haldane*, 33 *henne*, 35 *mote*, 18v2 *mætte*, 3 *ætte*, 6 *mællte*, 7 *ute*, 10 *mællte*, 12 *matte*, 15 *Haldane*, 16 *matte*, 18 *matte*, 18 *mætte*, 20 *Ueite*, 21 *Ake*, 22 *Ake*, 24 *jnne*, 24 *uisse*, 25 *bile*, 26 *uexte*, 28 *mællte*, 30 *Hefe*, 30–31 *me|yiune*, 31 *gamalle*, 31 *true*, 33 *Haldane*, 19r1 *sæte*, 2 *henne*, 2 *henne*, 4 *sette*, 4 *mællte*, 5 *henne*, 7 *late*, 8 *henne*, 9 *mo|ne*, 18 *henne*, 18 *mællte*, 19 *henne*, 19 *henne*, 20 *henne*, 22 *Ake*, 22 *male*, 22 *Uite*, 24 *Haldane*, 25 *Haldane*, 26 *eirne*, 27 *Haldane*, 29 *hætte*, 33 *erse*, 19v1 *henne*, 7 *mællte*, 9 *uidskipte*, 10 *Sote*, 11 *miste*, 11 *Sote*, 13 *mællte*, 14 *uelle*, 14 *mæle*, 15 *Sote*, 22 *suefne*, 23 *sinne*, 25 *skipe*, 26 *mællte*, 30 *gippte*, 31 *gippte*, 33 *þesse*, 35 *elle*.

‘i’ (403 dæmi): 14r2 *Reidgotalandi*, 6 *mundi*, 7 *hluti*, 8 *sogunni*, 11 *æskuskeidi*, 11 *riki*, 11 *mesti*, 13 *fostradi*, 14 *sterki*, 14 *eingi*, 14–15 *hafdi*, 15 *matti*, 15 *eigi*, 16 *konungi*, 17 *suefni*, 18 *uilldi*, 20 *milli*, 20 *mællti*, 21 *sagdi*, 21 *utti*, 22 *fiarri*, 25 *þessi*, 25 *kuikindi*, 25 *ekki*, 26 *bædi*, 28 *Þessi*, 28 *sagdi*, 32 *Kendi*, 32 *Þori*, 32 *spurdi*, 33 *sågdi*, 33 *redi*, 14v1 [So]ti, 1 *Soti*, 2 *spurdi*, 2 *Soti*, 2 *Soti*, 5 *kolli*, 5 *mællti*, 6 *manni*, 7 *hefði*, 7 *konungi*, 8 *uilldi*, 9 *hafdi*, 10 *mællti*, 12 *foruittni*, 12 *mællti*, 14 *huergi*, 14 *mællti*, 15 *mællti*, 18 *kuaddi*, 18 *Soti*, 18 *mællti*, 19 *Soti*, 19 *Soti*, 20 *uiti*, 20 *sagdi*, 20 *Soti*, 20 *ecki*, 22 *Soti*, 22 *Soti*, 22 *mællti*, 23 *Hundi*, 23 *sagdi*, 24 *Hundi*, 24 *giordi*, 25 *hafdi*, 25 *uti*, 26 *hafdi*, 26 *Sagdi*, 26–27 *Þor[o]ldi*, 27 *jarli*, 27 *þessi*, 28 *Ætladi*, 29 *Skipadi*, 29 *Þoruidi*, 29 *jarli*, 29 *uardi*, 29 *sterki*, 30 *hafdi*, 31 *Þoruidi*, 31 *lidi*, 32 *Soti*, 32 *moti*, 32 *konungi*, 32 *moti*, 32 *Þori*, 32 *jalli*, 33 *moti*, 33 *Þoruidi*, 34 *hardazti*, 34 *bardagi*, 34 *Soti*, 35 *sotti*, 35 *Þori*, 35 *jarli*, 38 *Þori*, 39 *moti*, 39 *Snækolli*, 39 *uardi*, 40 *hafdi*, 40 *bardagi*, 40 *hardazti*, 41 *Soti*, 41 *sotti*, 41 *konungi*, 41 *Soti*, 15r1 *skilldi*, 1 *Soti*, 1 *endilaungu*, 1 *konungi*, 2 *bædi*, 2 *ecki*, 3 *Eingi*, 3 *bædi*, 4 *leingi*, 5 *Þoruidi*, 5 *jalli*, 5 *konungi*, 7 *spurdi*, 8 *matti*, 8 *ecki*, 8 *spurdi*, 9 *ecki*, 9 *mædgi*, 9 *sagdi*, 10 *sagdi*, 10 *sagdi*, 11 *ecki*, 12 *matti*, 12 *ecki*, 12 *fagnadi*, 13 *spurdi*, 13 *sagdi*, 14 *þessi*, 14 *tidendi*, 14 *sagdi*, 16 *annari*, 17 *ja(l)li*, 18 *mællti*, 18 *sagdi*, 21 *Eingi*, 22 *Soti*, 22 *hugdi*, 24 *huergi*, 25 *uissi*, 25 *ecki*, 25 *Soti*, 25 *hafdi*, 26 *sagdi*, 26 *ecki*, 27 *uissi*, 27 *villdi*, 27 *eigi*, 28 *Soti*, 28 *villdi*, 28 *Soti*, 28 *bædi*, 29 *uæri*, 29 *fleiri*, 30 *Soti*, 33 *vti*, 33 *bædi*, 34 *heilsadi*, 34 *jalli*, 35 *hefði*, 35 *þakkadi*, 35–36 *h[a]fdi*, 36 *Kuaddi*, 38 *mællti*, 39 *taki*, 40 *mællti*, 15v2 *byriadi*, 3 *kuaddi*, 3 *spurdi*, 3 *Sagdi*, 4 *uæri*, 4 *hafdi*, 5 *mællti*, 6 *taki*, 6 *Setti*, 7 *bædi*, 9 *Halfdani*, 10 *Þessi*, 11 *þakkadi*, 11 *jarli*, 11 *sp[ur]di*, 12 *skylldi*, 13 *villdi*, 13 *ecki*, 15 *landi*, 15 *haustadi*, 16 *villdi*, 17 *giordi*, 17 *dreki*, 22 *væri*, 25 *einstigi*, 25 *hafdi*, 25 *ðxi*, 25 *hendi*, 25 *hafdi*, 27 *krækti*, 28 *helli*, 31 *bædi*, 31 *hafdi*, 32 *krækti*, 33 *uppi*, 34 *mællti*, 35 *sagdi*, 16r1 *hafdi*, 1 *huorri*, 1 *hendi*, 3 *ætladi*, 6 *sotti*, 7 [n]adi, 7 *saxi*, 7 *sotti*, 7

¹²⁴ Orðmyndin *henni* er alltaf með ‘e’ fyrir áherzlulétta sérhljóðið (24x). Þrátt fyrir það hef ég ‘i’ þegar ég leysi það úr böndum því það er miklu algengara tákni en fyrir /l/ ‘e’ annars staðar.

kastadi, 8 megni, 8 badi, 10 bædi, 13 spurdi, 13 hefði, 14 eingi, 15 hafði, 16 stoli, 17 mællti, 19 Skotlandi, 21 Seiddi, 21 ætladi, 22 pindi, 22 trui, 22 leysti, 24 Sygurdi, 25 Sigmundi, 25 huortueggi, 26 hafi, 27 sagdi, 27 uæri, 28 Halfdani, 29 huergi, 31 uakti, 31 badi, 31 neytti, 31 þotti, 32 hafði, 35 Hilldi, 37 hafði, 16v1 muni, 3 Skorti, 3 ecki, 5 kyrtili, 5 moti, 5 þotti, 6 eigi, 6 mællti, 7 spurdi, 7 nafni, 7 heiti, 8 hafi, 9 leingi, 11 eigi, 12 spurdi, 13 mundi, 13 uæri, 13 Huorki, 16 mællti, 17 Ualandi, 18 Atti, 19 þiki, 22 spurdi, 25 mællti, 25 skyllði, 28 moti, 28 kuaddi, 29 radi, 29 hefi, 30 moti, 31 hellisgolfi, 32 ecki, 33 uerdi, 33 þiki, 33 ecki, 36 bædi, 36 matti, 37 hafði, 17r2 huergi, 2 mellti, 4 Sygrdi, 7 [e]cki, 9 uellti, 9 Sygrdi, 12 uæri, 14 spurdi, 15 ætladi, 23 lifi, 23 herklædi, 23 eingi, 24 sundi, 24 þridi, 28 sandi, 28 mællti, 29 Skrauti, 30 mællti, 30 Aki, 31 Aki, 31 jlli, 33 hafði, 35 gulli, 35 byrði, 35 meiri, 36 bædi, 17v1 ytti, 1 landi, 2 sigldi, 2 hafði, 2 sigldi, 4 þyrfti, 5 þeirri, 6 skipi, 6 kuaddi, 7 spurdi, 7 væri, 8 ueitti, 9 Halfdani, 10 skidgardi, 11 landi, 12 spurdi, 12 mundi, 14 gulli, 14 kastadi, 15 skyllði, 16 bædi, 16 mællti, 21 spurdi, 21 hefði, 21 sagdi, 21 uti, 23 skyllði, 23 þessi, 25 lundi, 26 kemdi, 26 *gullkamdi, 27 mællti, 28 oleyfi, 28 heyrði, 28 sagdi, 28 leysti, 29 hafði, 31 mællti, 32 komi, 33 mællti, 34 hafi, 34 ecki, 35 erendi, 37 jati, 18r1 jatadi, 2 Aki, 3 konungi, 3 Aki, 3 færði, 3 konungi, 4 Aki, 4 aufundadi, 4 uilldi, 5 alldri, 5 Oppt, 5 rægdi, 5 Aki, 6 villdi, 6 ecki, 6 Aki, 6 sagdi, 7 kuellði, 7 Aki, 8 Aki, 8 mællti, 8 Eigi, 8 sagdi, 9 Aki, 9 sagdi, 9 Aki, 10 heyrði, 10 mesti, 18 herbergi, 20 konungi, 22 eigi, 25 konungi, 29 sæi, 29 huergi, 18v12 huergi, 19 konungi, 33 konungi, 19r7 eigi, 11 konungi, 11 eigi, 19v2 konungi, 6 bardagi, 23 eigi, 30 konungi, 30 þessi.

‘j’ (7 dæmi): 14v24 Hundj, 33 jallj, 15v26 millj, 16r5 mælltj, 17 joklauatnj, 18r24 Akj, 19r12 Hilldj.

‘j’ (113 dæmi): 14r33 uærj, 15v6 jarlj, 16r3 mattj, 16 afhellj, 17r17 þættj, 26 uænnj, 18r5 settj, 11 Akj, 13 allrj, 13 hirdjnj, 14 konungshaullenj, 16 Akj, 16 færðj, 17 Akj, 17 mardj, 18 landj, 18 eckj, 19 sundj, 19 landj, 20 uirdj, 22 suikj, 22 Akj, 23 uilldj, 24 Akj, 24 jatadj, 25 sagdj, 25 Akj, 26 eckj, 26 Einglandj, 29 jatadj, 32 leynjliga, 32 jatadj, 33 eyrendj, 34 Akj, 35 Akj, 36 sinnj, 18v1 undj, 1 *Hakj, 2 Akj, 2–3 [Ho]ldanj, 3 Akj, 3 hafdj, 4 Akj, 4 sinj, 6 fleirj, 6 Akj, 6 klappadj, 6 hurdjna, 7 sagdj, 8 hurdunj, 11 hialpadj, 11 hafdj, 11 Akj, 13 gioðdj, 15 Akj, 17 Akj, 17 asakadj, 18 huxadj, 19 Akj, 19 þeirrj, 20 Akj, 23 Akj, 25 klædj, 29–30 ualradj, 31 eckj, 33 Akj, 33 hafdj, 35 Akj, 19r5 þinnj, 6 mælltj, 11 þickj, 11 Hilldj, 12 byrjadj, 12 samþyckj, 15 Haldanj, 16 Einglandj, 19 þackadj, 19–20 jataldj, 20 sinnj, 22 mælltj, 23 mælltj, 24 Akj, 27 bakj, 29 Akj, 31 bædj, 32 bædj, 32 gelldj, 32 j, 34 huorkj, 36 Einglandj, 19v2 Akj, 3 Akj, 3 eckj, 10 Haldanj, 14 eivckj, 16 hafdj, 16 mundj, 16 eckj, 17 sjnnj, 17–18 uaknladj, 18 mælandj, 19 Miklagardj, 20 sinnj, 20 eckj, 22 uaknadj, 23 blasandj, 24 hafdj, 24 kuelldj, 25 skidgardj, 27–28 hulrdunj, 30 [o]afdj, 35 j, 35 rikj, 37 rikj.

/r/

Algengara er að tákna áherzlulétt /r/ í bakstöðu með -‘er’ en -‘ir’ þegar það er óbundið og því leysi ég alltaf úr böndum með -‘er’.

-‘er’ (52 dæmi): 14r7 frider, 33 berserker, 14v4 hefer, 7 uikingarner, 11 broder, 14 munder, 14 Porer, 15 giorder, 27 yfer, 30 syner, 30 bader, 35 Porer, 15r3 moder, 16 fyrer, 18 tæker, 18 geymder, 23 aller, 28 vnder, 15v5 under, 9 vnder, 12 vnder, 24 sider, 33 ymser, 35, seiger, 36 epter, 37 seiger, 16r1 under, 2 seiger, 6 hefer, 6 epter, 18 hefer, 25 under, 30 hugsuiker, 16v10 miuiker, 17 moder, 18 fader, 31 fader, 17r5 under, 8 under, 10 under, 17 fader, 18 sender, 22 faer, 30 heiter, 17v31 seiger, 36 lagder, 18r9 seiger, 19r8 Konungsdotter, 36 sigler, 19v4 sigler, 11 mæker, 20 læser.

-‘ir’ (15 dæmi): 14v5 hefir, 6 Allir, 23 fehirdir, 25 brodir, 41 færir, 16r26 huerir, 34 miklir, 16v32 giætir, 17v10 allir, 19 brodir, 30 vndir, 18r21 segir, 28 yfir, 19r23 segir, 35 hefir.

-lig-/leg-

Viðskeytið *-ligr/-legr*, *-liga/-lega* er tvisvar með ‘e’ en 21 sinni skrifað með ‘i’.

-‘legr’: 14r25 opokkuleger, 17v6 kurteislega.

-‘ligr’: 14r3 bradliga, 4–5 ku|enligum, 25 grimlig, 14v18 uirduliga, 19 tiguligr, 30 Optliga, 34 gladliga, 34 gladliga, 16r2 alluaskliger, 17 fliotliga, 17 skiotliga, 33 sæmiligar, 16v6 mannligar, 22 hraparliga, 28 gladliga, 17r1 osynelig, 20 kuenligar, 33 leyniliga, 17v32 leynjliga, 19r28 allkallmannliga, 30 akafliga.

Viðskeyttur greinir og lh.pt.

Nokkur dæmi eru í textanum þar sem beygingarmyndir greinisins eru alveg bundnar og er þá ekki hægt að vita hvort eigi að leysa úr böndum með ‘i’ eða ‘e’ nema með því að athuga hvernig greinirinn er skrifaður óbundinn. Við athugun á því kom í ljós að ‘i’ er miklu algengara en ‘e’ í þessu umhverfi og því leysi ég úr böndum með því: 14r1 heitit, 8 komit, 9 mikit, 14 rikino, 22 litit, 14v8 timin, 16r26 gefit, 16v13 komin, 33 uopnit, 17v29 gefit, 18v18 feingit.

-‘en(n)-’, -‘ed’, -‘et’: 15r22 morginen, 24 konungsonen, 15v31–32 n[o]uenu, 17r3 komen, 33 morgunenn, 17v31 morgunnen, 18r14 konungshaullen, 20 mo:genen, 25 buens, 18r35 skogen, 36 saudlenum, 37 leirenum, 18v14 nattena, morgunen, 22 drycken, 22 dryckren, 24 Kastalen, 25–26 skog|enum, 27 skogen, 28 komen, 31 orden, 19r9 natten, 21 uistena, 22 faren, 19v2 komen, 2 leiken, 5 komen, 12 uaulen, 18 *konen, 20 komen, 28 komen, 29 mo:gunen, 32 k[o]men, 33 gefen.

-‘in(n)-’, -‘id’, -‘it’: 14r10 konunginum, 12 hirdinne, 13 bornin, 13 mikid, 15–16 me|tin, 17–18 li|din, 24 borgarinnar, 27 draumin, 28 audrradin, 33 komin, 33 landit, 14v3 megin, 3 megin, 4 bukinum, 4 haufudid, 7 gefid, 8 litid, 9–10 ba|rdagin, 10 mörguninn, 13 drepinn, 15 einradin (lh.pt.kk.), 17 tialldit, 20 borin, 25 budinne, 25 stadid, 25 tialldinu, 26 uerit, 27–28 m[o]:guninn, 28 borginne, 28 borginne, 29 hlidit, 37 blodit, 37 borgarhlidinu, 37 borgarhlidit, 38 hlidit, 38 borgina, 40 uarit, 40 borgine, 15r4 kuellidit, 16 litinn, 21 ualin, 23 buin, 24 ualin, 25 konungs(on)arins, 25 farid, 29 fallit, 31 farid, 32 morgin, 33 bornin, 34 fegin, 35 geingit, 36 baurnin, 37 bornin, 15v4 jallin, 5 gullit, 5 Mikid, 10 mikin, 15 sumarit, 17 mikid, 20 rekin, 20 sandinum, 25 gefit, 26 einstigit, 26 berginu, 27 sporin, 28 skaptino,

28 bergit, 31 katlinum, 33 krokrin, 34 mikit, 35 lokit, 37 litid, 16r1 hellinum, 2 elldinum, 4 hellin, 4 trollkallinum, 4 halsin, 4 auxinne, 4–5 hof[u]dit, 5 megin, 5 elldin, 7 saxinu, 9 hellin, 10 hellin, 11 opin, 12 harit, 12 gullibuit, 14 gefit, 15 geingit, 15 hellinum, 18 drepit, 23 hellin, 24 skorpid, 27 konungsins, 31 mikit, 32 hellinum, 34 saxit, 36 sidbuin, 16v1 mikit, 1 megin, 1 fiardarins, 4 dagin, 4 kuolldit, 14 hellinum, 15 saxit, 21 biorgin, 23 biorgin, 25 komit, 29 flogdin, 30 drepid, 30 daudadrukkin, 32 drepid, 34 saxit, 35 hellin, 36 liosin, 36 flogdin, 17r2 Suikit, 4 drepin, 4 flogdin, 8 jot(n)inum, 8 saxino, 10 hellisgolfinu, 12 vetrin, 13 hellin, 16 hellinum, 20 heiminum, 25 tekin, 26 hringin, 27 hringrin, 27 hringurin, 29 Drekin, 33 buit, 17v4 mikid, 6 konungin, 8 bedit, 10 gardinum, 10 Gardurin, 11 gardinum, 12 runnit, 12 gardin, 13 gardin, 13 lundarins, 15 gardin, 15 gullinu, 18 gullit, 20 gullit, 21 gardinum, 21 gefit, 21 fundit, 22 gullit, 23 þættit, 25 opin, 25 skidgardrin, 25 gardin, 27 drepin, 30 grausinn, 30 knytid, 32 gullit, 32 gardinum, 18r3 metin, 7 [ha]llinne, 7 farinn, 37 mikit, 18v30 geingit, 19r3 golfinu, 32 fotleggina, 19v8 Lidit, 12 haugginu, 26 hauggit.

-‘jn’-: 15v29 elldjn, 18v1 mikjn, 8 hurdjna, 26 elldjn.

-‘jn’-, -‘jt’: 14r31 hallarjnar, 17v1–2 harmþru[...]jn, 18r11 mo:gunjn, 12 sunndjt, 13 hirdjnj, 21 sundjnu, 6 hurdjna, 11 jördjna, 18v27 elldjnum, 19r13 radjt, 13 snujt, 19v7 mikjt, 13 mikjn, 25 gardjn, 26 hurdjna.

-il(l)-

/l/ í viðskeytinu -il(l)- er alltaf ritað með ‘i’: 14r15 mikils, 14v12 allmikil, 15v20 mikill, 16v23 litil, 17r31 mikill, 17v36 Mikil, 18r3 mikils, 8 mikill, 18v37 mikjllar.

Hálfáherzlu -/E/

/e/ í annarri samstöfu fjölkvæðra orða er með hálfáherzlu (e.t.v. er hægt að nota fónemið /E/ fyrir það).¹²⁵ Tvö dæmi eru um ‘i’ fyrir fyrir það en sex um ‘e’: 14r25 kuikindi.14r32–33 tildenda, 15r13 tidenda, 14 tidendi, 15v3 tidenda.

14v1 erindis, 17v35 erendi, 18r33 eyrend“.

/Y/ (og /YC/)

Táknið ‘u’ (og ‘v’) er miklu algengara en ‘o’ fyrir hið áherzlulétta uppmæltu /Y/ þegar það er ekki bundið í sögunni. Því er leyst úr böndum með -‘u’, einnig þegar einhvers konar o-band er notað.

-‘o’ (24 dæmi): 14r14 öllo, 14 rikino, 24 runno, 14v32 sjno, 15r21 bornonum, 15v1 Ingebiorgo, 6 Ingebiorgo, 7 skemmo, 8 kuedio, 19 skulo, 26 kloppod, 28 skaptino, 16v28 Brono, 17r8

¹²⁵ Sbr. de Leeuw van Weenen (2000:69): „Some vowels that are not stressed are not completely unstressed either. So can the /e/ in Michael according to Icelandic stress patterns not have main stress, but a lesser stress. The same is true for various words like erendi, gersemi, líkendi etc.“

saxino, 13 Brauno, 23 sino, 29 Brauno, 30 Brauno, 36 Brauno, 17v8 sino, 9 geingu, 10 skemmo, 37 odro, 18v37 Skaudoborg.

-‘u’ (332 dæmi): 14r2 drottningu, 4 sonu, 4 aullum, 5 listum, 5 ollu, 5–6 sk|opud, 6 hetu, 7 synum, 8 sogunni, 8 skemmu, 8 miklum, 9 þionudu, 9 skemmumeyar, 10 þuilikum, 10 konunginum, 17 skemmu, 18 spurdu, 19 Toku, 20 Huerssu, 23 Urdu, 24 runnu, 24 stefndu, 25–26 r|r|i|fu, 26 nadu, 26 sottu, 32 Geingu, 14v2 huersu, 3 odru megin, 3 odru megin, 6 fystu, 7 hofdu, 15–16 sk|olu, 25 tialldinu, 30 uoru, 33 bitu, 37 borgarhlidinu, 15r1 endilaungu, 4 foru, 4 toku, 9–10 kan|[t]u, 12 skemmu, 15 Ingebiorgu, 17 kuediu, 19 eru, 20 Eru, 21 f[e]nu, 24 spurdu, 25 skemmu, 26 burtu, 26 mundu, 28 mundu, 29 Þionudu, 29 hræzlu, 30 longum, 30 vetur, 31 funduzt, 31 Grimu, 31–32 ur|du, 33 Grimu, 34 vrdu, 35 sinum, 35 kystu, 35 spurdu, 35 huersu, 35 huersu, 36 Grimu, 39 skaltu, 15v2 toku, 2 ollum, 5 minum, 10 *skidud, 10 vopnum, 13 skylldu, 14 skylldu, 16 kuomu, 17 tynduzt, 18 snarvolu, 18 drekanum, 19 badu, 22 voru, 22 Ingebiorgu, 22 spurdu, 22 voru, 23 myndu, 23 Hellulanzobygdum, 25 nockurru, 26 voru, 26 berginu, 27 auxarhyrnuna, 29 satu, 29–30 hauf|du, 30 millum, 31 katlinum, 31–32 n[o]uenu, 32 kroknun, 33 voru, 33 hringnum, 35 haufdu, 36 nokkut, 16r2 elldinum, 3 audrum, 4 trollkallinum, 4–5 hof|[u]dit, 6 haufum, 7 einu, 7 saxinu, 9 fotunum, 11 giarbackanum, 11 fotunum, 13 haufud, 13 Sleggiu, 15 hellinum, 15 einum, 16 konu, 16 stolbrudurnar, 17 kolldu, 19 Sleggiu, 20 hetu, 20 hieiddum, 21 kerlingu, 25 dreyptu, 26 mattu, 26 spurdu, 27 urdu, 29 mattu, 32 lidnum, 32 biugguzt, 33 urdu, 34–35 Jngib|[oo]u, 36 uordaugum, 16v1 odru, 3 skalanum, 5 raudum, 5 mennzsku, 6 funduzt, 10 komu, 10 fotum, 10 attu, 11 Huersu, 11 ertu, 11 ertu, 14 hellinum, 14 Sleggiu, 15 fotunum, 16 skalltu, 16 uisu, 16 toku, 16 skalltu, 18 hamforum, 19 nokkud, 20 skalltu, 20 grufu, 20–21 sk[o]lldu, 21 glimdu, 22 Molldu, 27 biugguzt, 27 skalanum, 27 lett|u, 28 kuomu, 29 attu, 29 drepum, 29 minu, 31 kerru, 31 midiu, 34 skylldu, 34–35 h[oo]|jum, 36 odum, 37 jötun, 37 kerrune, 17r1 [furdu], 1 kerrune, 1 kylfun[o], 4 kylfunnum, 8 jot|n|inum, 10 einum, 10 hellisgolfinu, 11 flogdunum, 11 hofdu, 12 skylldu, 13 tefldu, 15 huersu, 16 hellinum, 16 muntu, 17 ertu, 19 Muntu, 20 kollud, 20 heiminum, 21 skaltu, 22 natturu, 23 eru, 25 stodum, 26 mattu, 26 vopnum, 27 skolu, 30 muntu, 31 Lattu, 32 godu, 34 *Branu, 17v1 mælltu, 1 drekanum, 3 eyium, 4–5 ey|junum, 8 skemmu, 9 geingu, 9 kuomu, 10 einum, 10 gardinum, 10 Gardurin, 11 mattu, 11 gardinum, 13 konu, 15 gullinu, 17 erut, 18 skemmuna, 19 Skorduborg, 21 gardinum, 24 skemmu, 27 ertu, 27 furdudiarfur, 27 voðu, 30 skemmu, 30 haufud, 31 Alfifu, 32 gardinum, 34–35 einh[uer]|jum, 36 grosun, 18r1 skylldu, 2 Lidu, 8 Ertu, 8–9 Vi|lltu, 13 þessu, 15 ætludu, 15–16 Braunu|nautum, 17 færdu, 18 færdu, 20 skemmu, 21 sundfju, 22 godu, 23 nockurum, 26 aullu, 27 skemmu, 28 þessu, 29 skylldu, 30 Alfifu, 32 s[k]alltu, 32–33 skynd|[o]gu, 34 skylldu, 36 saudlenum, 37 leirenum, 18v1 sinum, 1 þessu, 4 skemmu, 5 skyrtu, 5 linbrokum, 5 suofu, 6 sinum, 7 skylldu, 7 mundu, 8 hurdu, 9 skylldu, 15 skemmunar, 15 sögdu, 19 ueizlu, 20 veizlunar, 21 drucku, 21 einum, 21–22 od|rum, 23 duttu, 25–26 skog|enum, 27 elldjnum, 30–31 me|yiune, 31 uiku, 32 Skildu, 32 uinattu, 35 konuna, 35 sogu[o], 36–37 jóla|ueiztlu, 37 Sygurdr, 19r3 satu, 3 skemmumeyiar, 3 golfinu, 5 konu, 5 frændkonu, 7 konu, 9 skylldu, 9 malstefnu, 12 nyiu, 13 þessu, 13 jólaueizlum, 14 manud, 14 ueizluna, 14

Sygurdr, 14 mörgum, 15 Skaurduborgar, 15 drottínngu, 17 skemmu, 18 eru, 18 haufnum, 19 skylldu, 24 furdufus, 26 herklædunum, 26 Braununautum, 27 hlupu, 28 baukum, 31 eyrun, 32 augun, 33 hælum, 35 sinum, 19v2 huerssu, 4 saugu, 4 Hladeyium, 5 uilldu, 6 slettum, 6 uðllum, 7 skylldu, 8 auerkum, 9 bardaganum, 12–13 knjalidjunum, 14 attu, 16 Danmörku, 18 Statu, 20 skemmu, 22–23 drek|anum, 27–28 hulrdunþ, 32 Skaurduborg, 33 Alfifu, 33 einu, 34 manud, 34 miklum, 34 odrum, 36 *kriktu.

-‘v’ (3 dæmi): 15r6 lagv, 11 ualnv, 15v13 Ingebiorgv.

/k/

Táknið ‘c’ kemur eingöngu fyrir í ‘ck’ óbundið og sem tákn fyrir ‘hundrað’ (14v30 ‘.c. manna’, 15v18 ‘.c. manna’, 16v18 ‘.c. flagda’) en annars er notað ‘k’ (og einu sinni ‘q’). Því leysi ég úr böndum þar sem /k/ kemur fyrir bundið með ‘k’, t.d. 14r8 ‘miklum’, 15v10 ‘mikin’, 17 ‘mikid’.

/kk/

/kk/ er táknað á þrennan hátt í 589e. Algengast er ‘ck’ (65 dæmi) og síðan ‘kk’ (26 dæmi) en eitt dæmi er um ‘k’: 15v8 ‘gèk’. Því leysi ég alltaf úr böndum með ‘ck’.

‘kk’: 14r22 daukkua, 22 nõkkurn, 24 melrakkar, 25 opokkuleger, 25 ekki, 29 Gekk, 14v17 gekk, 34 gekk, 35 gekk, 37 gekk, 15r36 gekk, 15v1 Gekk, 2 gekk, 3 gekk, 9 gekk, 11 þakkadi, 11 gekk, 36 nokkut, 16v6 gekk, 13 bloddrekkr, 19 nokkud, 30 nokkr, 30 daudadrukkin, 36 slokkuer, 19r31–32 Stjakk, 19v14 okkr.

‘ck’: 14r31 dryckiubordum, 14v8 Feck, 17 geck, 20, ecki 24 þackar, 36 feck, 39 nockura, 15r2 ecki, 3 Drecka, 6 geck, 8 nockut, 8 ecki, 9 ecki, 11 ecki, 12 ecki, 12 geck, 17 geck, 25 ecki, 26 ecki, 35 þackadi, 15v5 feck, 13 ecki, 25 nockuru, 26 geck, 16r11 backanum, 28 þacka, 16v3 ecki, 32 ecki, 33 ecki, 34 feck, 34 feck, 17r7 [...e]cki, 9–10 Eck|[o], 11 þackar, 17 eck[...], 29 þackar, 17v8 feck, 16 þackar, 20 feck, 24 geck, 32 feckt, 37 ockuart, 18r2 geck, 6 ecki, 7 drecka, 18 eckj, 23 nockurum, 26 eckj, 30 geck, 33 feck, 18v1 feck, 21 drucku, 22 drycken, 22 dryckren, 31 eckj, 19r11 þickj, 12 samþyckj, 19 þackadj, 20 þackar, 19v1 þackar, 3 eckj, 11 sauck, 14 eickj, 16 eckj, 20 eckj.

eng/eing

Tvíhljóðun eða lenging stuttra sérhljóða á undan /ng/ (og /nk/) virðist hefjast um 1300 og er orðin algeng á fyrri hluta 14. aldar (Lindblad 1952:178–79, Stefán Karlsson 1989:9, Björn K. Þórólfsson 1925:xii, Jóhannes L.L. Jóhannesson 1924:19–24). Ekkert dæmi er um óbundið ‘eng’ í sögunni heldur sýna öll dæmi (23) tvíhljóðið. Því leysi ég alltaf úr böndum með því, t.d. 19v29 ‘geingr’.

‘eing’: 14r14 eingi, 29 leingr, 15r3 Eingi, 4 leingi, 21 Eingi, 32 eing[i], 34 leingr, 16r14 eingi, 16v9 leingi, 17r15 leingra, 19 Einglandz, 20 feinger, 23 eingi, 17r5 Eingland, 10 eingu[oo], 13 geingr, 26 Einglandj, 18r18 feingit, 32 leingr, 19r16 Einglandj, 36 Einglandj, 19v20 Eingland, 24 Eingland.

Hljóðasambandið /öng/ virðist einnig hafa tvíhljóðast því þrátt fyrir að /ö/ sé stundum táknað ‘au’ (‘o’ 96 dæmi, ‘au’ 54, ‘ð’ 11) þá er sú táknun svo til einráð á undan /ng/ ‘au’ (7 dæmi): 15r1 endilaungu, 15v8 laung, 17v16 Aunguan, 22 aunguan, 26 Aungua, 18r36 burtstaung, 19v5 Aunguer.

‘o’ (1 dæmi): 15r30 longum.

Oft er erfitt að sjá hvort breytingin /ing/ > /íng/ hefur gengið yfir í handritum því yfirleitt eru /i/ og /í/ táknuð eins. Hafa broddar yfir því oft þann tilgang að greina það /i/ frá leggjum annarra tákna eins og ‘n’ og ‘m’. Algengt er í 589e að táknin ‘j’ og ‘j’ standi fyrir /i, í/ (sjá framar). Vert er því að athuga hvort þessi j-tákn standi frekar fyrir /íng/ en /ing/. Við athugun á dæmum í 589e kemur í ljós að táknunin ‘ing’ er algengust nema í nafninu *Ingibjörg* en það er alltaf (22 dæmi) ritað annaðhvort með ‘j’ eða ‘j’. Skýringin á þessum mun er líklega vegna orðstöðu, ‘j’ og ‘j’ hafa þótt passa betur í framstöðu en ‘i’, frekar en um mun á hljóðgildi sé að ræða (sjá umfjöllun um /i, í, j/ í skriftarkaflanum).

‘i’ (28 dæmi): 14r1(H)RINGWR, 2 drottningu, 3 Hringr, 6 Hrings, 24 hingat, 14v7 uikingarner, 11 uikingana, 22 hofdingia, 33 uikingar, 15r3 Vikingar, 19–20 ui|kingum, 31 kellingar, 15v3 Hringr, 32 kelling, 32 hring, 32 hringi[...], 33 hringnum, 34 kerling, 37 hingat, 16r5 kerling, 21 hingat, 21 kerlingu, 27 Hrings, 17r3 Hringss(on), 24 Hringr, 26 hringin, 27 hringrin, 27 hringurin.

‘j’, ‘j’ (28 dæmi): 14r4 Íngbiorg, 16 Íngbiorg, 20 Jng(i)biorg, 28 Íng(i)biorg, 15r12 Íngbiargar, 13 Íngbiorg, 15 Ingebiorgu, 15v1 Ingebiorgo, 6 Ingebiorgo, 12 Íngbiorg, 13 Ingebiorgv, 22 Íngbiorgu, 30 Jngibiorg, 34–35 Jngib|[oo]u, 17r13 Íngbiorg, 18v3–4 ouird|jngar, 5 Íngibio:g, 10 Jngibiorg, 19r2 Íngibio:g, 6 Íngib(iorg), 15 drottningu, 19v4 uikjngar, 7 uikjngar, 8 uikjnga, 26 Íngbio:g, 26 Íngib(iorg), 31 Íngib(iarg)ar, 35 drottning.

Engin merki sjást um tvíhljóðun annarra sérhljóða á undan /ng/. Þrjú dæmi eru um /ang/ óbundið: 14v12 ‘Þangat’, 33 ‘Ganga’, 17r2 ‘uangan’. Þrjú dæmi eru um /æng/ og er það alltaf táknað ‘æng’: 14r16 ‘sæng’, 18v4 ‘sæng’, 19v17 ‘sæng’. /ong/ kemur eingöngu fyrir í hestsnafninu 18r27 ‘Longant’.

ld/ld

Lokhljóðun ð í físl. varð á 13. og 14. öld í þátíð (og lh.þt.) *ja-*, *ija-* og *ē-sagna* með *l*, *m* eða *n* í stofni, t.d. þt. *dvalða* (af so. *dvelja*) < **dvaliðō* og í (kvk.-)nafnorðum mynduðum með tannhljóðsviðskeytinu *-*iðō* og örfáum öðrum orðum (Celander 1906:2, Noreen 1923:175). Táknun /ld/ < /lð/ og upphaflegs /ld/ var samt lengi mismunandi í handritum þrátt fyrir samfall /d/ og /ð/ í þessu umhverfi. Fyrra hljóðasambandið var yfirleitt táknað

með 'ld' en hið síðara 'lld' og hélzt þessi aðgreining fram á 17. öld (Jakob Benediktsson 1960:41). Celandar (1906:75–79) taldi að /l/ á undan /ð/ hefði verið tannbergsmælt eða rismælt og hefði fallið saman við tannmælt /l/ í /ld/ við samfall /lð/ og /ld/. Jakob Benediktsson (1960:46) hélt því hins vegar fram að /l/ í /lð/ hefði verið gómmælt og hefði verið haldið aðgreindu frá tannmæltu /l/.

'ld' (5 dæmi): 17r12–13 Hi|ld[ur], 17v3 dualdizt (físl. *dvalðisk*), 18v13 kulda (físl. *kulða*, sbr. Larsson 1891:191), 16 kulda, 32 Skildu (físl. *skilðu*, 3.p.þt. af so. *skilja*).

'lld' (84 dæmi): 14r18 uildi, 30 kuelld, 31 kuelldtima, 14v5 Helldr, 6 helldr, 8 uildi, 9 kuelld, 10 skyllld[i], 11 uillda, 17 tialldit, 19 uillda, 22 villda, 25 tialldinu, 33 skialldarrendur, 40 tuefallda, 15r1 skilldi (þgf.et. af *skjöldr*), 4 kuelldit, 18 villda, 27 villdi, 28 villdi, 41 villda, 9 hallda, 12 skyllldi, 13 skylldu, 13 villdi, 14 skylldu, 16 villdi, 21 villde, 29 elld, 29 elldjn, 16r2 elldinum, 5 elldin, 17 kolldu, 19 Hilldr, 20 hielldum, 23 Hilldr, 27 Hilldr, 34 Hilldi, 16v1 hallda, 4 kuolldit, 8 Mollda, 9 Mollda, 20–21 sk[o]llldu, 21–22 [h]elldur, 22 Molldu, 26 skyllldi, 34 skylldu, 17r12 skylldu, 16 hallda, 18 skyllld[...], 20 villda, 24 elldr, 17v4 helldur, 15 skyllldi, 17 uillda, 23 skyllldi, 18r1 skylldu, 4 uildi, 6 villdi, 7 kuelldi, 23 uilldj, 29 skylldu, 34 skylldu, 18v5 Hilldr, 6–7 Hi|lldr, 7 skylldu, 8 Hilldr, 9 skylldu, 10 uillda, 24 elld, 26 elldjn, 27 elldjnum, 30 skyllldjr, 19r1 kuelld, 2 Hilldr, 9 skylldu, 11 Hilldj, 12 Hilldj, 19 skylldu, 32 gelldj, 19v5 uilldu, 7 skylldu, 24 kuelldj, 27 uillda.

Samkvæmt þessum dæmum virðist aðgreiningin milli 'ld' (< /lð/) og 'lld' (< /ld/) haldast í handritinu. Fjögur af fimm dæmum um 'ld' höfðu /lð/ í físl. og eitt (17r12–13 'Hi|ld[ur]') er á línuskilum og því varla marktækt. Af dæmunum með 'lld' höfðu engin /lð/ í físl. Þátíðin af so. *vilja* var alltaf með /ld/ (Noreen 1923:344, Larsson 1891:365–66).

llt/lt

Yfirleitt er /lt/ táknað með 'llt' (36 dæmi) í handritinu en tvö dæmi eru um 'lt'. Haraldur Bernharðsson (1999:156–58) bendir á að dreifing 'lt' og 'llt' fyrir /lt/ í t.d. Skarðsbók (AM 350 fol) passi ágætlega við muninn á rödduðu og órödduðu /l/ í nútímamáli á undan /t/, þ.e. að 'lt' samsvari [l̥t] í t.d. *hált* (af lo. *háll*) en 'llt' [lt].¹²⁶ Af 36 dæmum um 'llt' eru 17 þátíðarmyndir sagnarinnar *méla*.

'lt': 15v14 helt (1.p.þt. af *halda*), 18v9 bilt.

'llt': 14v5 mællti, 10 mællti, 12 mællti, 14 mællti, 15 mællti, 18 mællti, 15r18 mællti, 15v1 hellt (1.p.þt. af *halda*), 15 hellt, 16r6 mælltj, 12 hieillt, 36 hellt, 16v16 skalltu, 16 skalltu, 20 skalltu, 17r2 mællti, 9 uellti, 28 mællti, 29 villt, 30 mællti, 17v1 mælltu, 16 mællti, 27 mællti, 27 villt, 31 mællti, 31 skallt, 33 mællti, 18r8 mællti, 8–9 Vi|lltu, 16 hellt, 18 kallt, 32 s[k]alltu, 18v13 kallt, 19r4 mællte, 6 skallt, 19 uillt.

¹²⁶ Haraldur Bernharðsson (1999:156): „Skrifarnir rita langoftast 'll' á undan /t/ en þó eru dæmi um 'l'; freistandi er að halda að hér búi að baki hljóðgildismunur tveggja /l/-hljóða, líkt og verið hefur á undan /d/.“

Þátíðarmyndir af so. *méla* eru alltaf með 'llt' óbundnar og því leysi ég upp á sama hátt úr böndum: 14r20 *mællti*, 14v22 *mællti*, 15r38 *mællti*, 41 *mællti*, 15v5 *mællti*, 34 *mællti*, 16r17 *mællti*, 16v6 *mællti*, 10 *m[ællto]*, 16 *mællti*, 25 *mællti*, 17r6 *mællti*, 18r30 *mællte*, 18v6 *mællte*, 10 *mællte*, 11 *mællt*, 28 *mællte*, 19r6 *mælltj*, 18 *mællte*, 22 *mælltj*, 19v7 *mællte*, 13 *mællte*, 26 *mællte*.

Sögnin *skulu* er alltaf (6 dæmi) með 'llt' óbundin og því leyst upp þannig: 15r39, 17r21 'skalltu', 17r25 'skallt'.

m/mm

Nokkur ruglingur er á tákun /m/ og /mm/ og er hvortveggja táknað með 'm' og 'mm' en algengara er að hafa aðeins eitt 'm' þegar orð eru óbundin.

Töluorðið *fimm* er bæði í uppskriftinni með eitt 'm' og 'mm' en báðar myndirnar þekkjast frá upphafi þó *fm* sé algengari í elztu handritunum (Björn K. Þórólfsson 1925:39): 16r29 'fimm', 32 '[o]im'.

Svipað er að segja um atviksorðið *fram* því í físl. þekkjast bæði myndir með einu og tveimur /m/ þó myndir með einu séu miklu algengari í allra elztu textum (Larsson 1891:95). Björn K. Þórólfsson (1925:71) segir að á 14. og 15. öld séu báðar þessar myndir notaðar jöfnun höndum og þannig er einnig í 589e (tólf dæmi eru um einfalt 'm' og þrjú um tvöfalt í þessu orði). Þegar /m/ er bundið þá leysi ég því alltaf úr bandinu með einu 'm', t.d. 18v27 'fram'.

'm': 14r17 um, 18 dreymt, 25 grimlig, 14v10 um, 34 fram, 35 fram, 15r4 vm, 18 geymder, 19 geymd, 22 vm, 15v9 fram, 15 vm, 16 vm, 23 fram, 24 Vm, 27 skemra, 32 [o]im, 36 fram, 37 sumri, 16r11 frammar, 16v4 um, 8 Skaum (= *skqmm*), 16v25 skamt, 17r10 hlem (þf.et. af *hlemmr*), 12 vm, 32 vm, 17v4 vm, 31 Vm, 18r1 fram, 2 fram, 18v10 fram, 19v7 fram, 8 fram, 14 um, 22 fram.

'mm': 14r8 skemmu, 9 skemmumeyiar, 17 skemmu, 18 Skemmumeyiar, 19 skemmuna, 15r12 skemmu, 14–15 skemmo|meyiar, 22 snemma, 25 skemmu, 15v7 skemmo, 20 framm, 29 fimm, 17r33 snemma, 17v8 skemmu, 10 skemmo, 18 skemmuna, 24 skemmu, 18r5 frammgengt, 11 snemma, 20 skemmu, 23 skemmdr, 27 skemmu, 18v2 skamm (= *skqmm*), 4 skemmu, 15 skemmunar, 19r3 skemmumeyiar, 7–8 fr|amm, 17 skemmu, 19v20 skemmu.

Áherzlulétt /n/ og /nn/

Táknun áherzluléttra -n og -nn er nokkuð á reiki í handritinu og veldur það vandræðum við upplausn nefhljóðsbanda.¹²⁷ Hér á eftir fer listi yfir öll dæmi um óbundið 'n' og 'nn', 'nn', 'nn' í áherzluléttum endingum.

¹²⁷ Kålund (1917:x): „n. Denne consonant viser m.h.t. enkeltskrivning og fordobling stor vaklen, n for nn er talrig repræsenteret i udgaven, i adskillige tilfælde dog ved, at der i de opløste forkortelser kun gives hvad abbreviaturen direkte antyder, således han, þan, henar etc.“

‘n’: 14r13 bornin (þf.ft. með gr.), 31 hallarjnar (ef.et. með gr.), 14v5 nedan (ao.), 15 einradin (nf.et.kk.lo.), 25 sidan (ao.), 26 medan (ao.), 15r10 daudan (þf.et.kk.lo.), 21 ualin (þf.et. með gr. af *valr*), 24 ualin (þf.et. með gr. af no. *valr*), 24 annan (þf.et.kk.fn.), 24 konungsonen (þf.et. með gr.), 32 morgin (þf.et.), 33 bornin (nf.ft. með gr.), 34 sysken (nf.ft.), 37 bornin (þf.ft. með gr.), 15v20 drekan (þf.et.kk. með gr.), 32 gaman, 16r4 halsin (þf.et. með gr.), 6 undan, 9–10 jn|nan, 11 ofan, 23 hellin (þf.et. með gr.), 16v20 medan (ao.), 25 hedan (ao.), 27 heiman (ao.), 36 liosin (þf.ft.kvk. með gr.), 17r2 uangan (þf.et. með gr.), 27 hringurin (nf.et. með gr.), 30 Hiedan (ao.), 17v1–2 harmþru[...]jñ (nf.et.kvk.lo.), 13 gardin (þf.et.kk. með gr.), 25 gardin (þf.et. með gr.), 18r11 moꝝgunjñ (þf.et. með gr.), 13 hirdjñ (þgf.et. með gr.), 18v8 hurdujñ (þgf.et. með gr.), 30–31 me|yiune (þgf.et. með gr.), 19r22 faren (nf.kk.lh.þt.).

‘nn’, ‘nñ’, ‘nn’: 14r8 sogunni (þgf.et. með gr.), 12 hirdinne (þgf.et. með gr.), 24 borgarinnar (ef.et. með gr.), 14v3 megin, 10 mōrguninn (þf.et. með gr.), 13 drepinn (nf.et.kk.lh.þt.), 25 budinne (þgf.et. með gr.), 27–28 m[o]i|guninn (þf.et. með gr.), 28 borginne (þgf.et. með gr.), 28 borginne (þgf.et. með gr.), 15r16 litinn (þf.et.kk.lo.), 27 barnanna (ef.ft. með gr.), 27 barnanna (ef.et. með gr.), 41 Halfdanni, 16r4 auxinne (þgf.et. með gr.), 29 annann (þf.et.kk.fn.), 16v2 annann (þf.et.kk.fn.), 17r4 kylfunnum (þgf.ft. með gr.), 33 morgunenn (þf.et. með gr.), 17v30 grausinn (þf.ft. af *gras*), 31 morgunnen (þf.et. með gr.), 18r7 [ha]llinne (þgf.et. með gr.), 7 farinn (nf.et.kk.lh.þt.).

Við flokkun þessara dæma kemur í ljós að dreifing ‘n’ og ‘nn’ er tilviljunarkennd og fylgir ekki uppruna. Það er aðeins í endingum *an*-atviksorða sem einhver regla virðist vera á dreifingunni (tíu dæmi um ‘n’ en ekkert um ‘nn’).¹²⁸

/nn/ í áherzluléttri bakstöðu fór að falla saman við /n/ um svipað leyti og /rr/ og /ss/ eða á 14. og 15. öld (Björn K. Þórólfsson 1925:xxx–xxxii, Stefán Karlsson 1989:16) en breytingin hefur verið lengi að ganga yfir.¹²⁹ Í Nýja testamentis þýðingu Odds Gottskálkssonar er áherzluléttum /n/ og /nn/ að nokkru leyti haldið aðgreindum (Jón Helgason 1929:39–41) og sums staðar hefur aðgreining þeirra haldizt til um 1700 (Jón Helgason 1970:356–60).¹³⁰

Þessar áherzlulétu endingar eru oft bundnar í handritinu og þar sem dreifingin er tilviljunarkennd leysi ég alltaf úr nefhljóðsböndum með einu ‘n’, t.d. 18r3 ‘metin’. Hér á eftir eru fyrrnefnd dæmi flokkuð:

¹²⁸ Jón Helgason er með þá tilgátu að /n/ hafi frekar haldizt eftir samfall á eftir stuttu atkvæði en löngu (1929:41): „Af orðum sem ‘meðan’, ‘ofan’, ‘utan’, sem ávalt hafa -an, mætti gera sjer í hugarlund, að einfalt n hjeldist bezt á eftir stuttri rótarsamstöfu.“

¹²⁹ Jón Helgason (1970:359): „Sammenfald af endelserne -an og -ann, -in og -inn er ikke sket i løbet af ganske kort tid; tværtimod har det varet århundreder fra det begyndte at vise sig indtil det var gennemført.“

¹³⁰ Jón Helgason (1970:356): „I det vestlige Island har adskillelsen af *n* og *nn* i tryksvag udlyd imidlertid holdt sig temmelig godt, nogle steder i hvert fald til ca. 1700 og måske endnu længere.“

nf./þf.et.kk.no. með gr. (físl. /inn/ og /ann/):

‘n’ (11 dæmi): 15r21 ualin, 24 ualin, 24 *konungsonen*, 15v20 *drekan*, 16r4 *halsin*, 23 *hellin*, 17r2 *uangan*, 27 *hringurin*, 17v13 *gardin*, 25 *gardin*, 18r11 *mo:gunjñ*.

‘nn’ (4 dæmi): 14r10 *mörguninn*, 27–28 *m[o]:|guninn*, 17r33 *morgunenn*.

nf./þf.kk.et.lo./lh.pt. (físl. /inn/):

‘n’ (2 dæmi): 14r15 *einradin*, 19r22 *faren* (nf.kk.lh.pt.).

‘nn’ (3 dæmi): 14v13 *drepinn* (nf.et.kk.lh.pt.), 15r16 *litinn* (þf.et.kk.lo.), 18r7 *farinn* (nf.et.kk.lh.pt.).

nf./þf.ft.hk.no. með gr. (físl. /in/):

‘n’ (4 dæmi): 14r13 *bornin*, 14v33 *bornin*, 37 *bornin*, 16r36 *liosin*.

‘nn’ (1 dæmi): 17v30 *grausinn* (þf.ft. af *gras*).

þf.et.kk.lo./fn./lh.pt. (físl. /an/):

‘n’ (2 dæmi): 15r10 *daudan*, 24 *annan*.

‘nn’ (2 dæmi): 16r29 *annann*, 16v2 *annann*.

nf.et.kvk.lo./lh.pt. (físl. /in/):

‘n’ (1 dæmi): 17v1–2 *harmþru[...]|jñ*.

annað: 14v3 *odru megin*.

þgf.et.kvk. með gr. (físl. /Inni/):

‘n’: 14r8 *sogunni*, 12 *hirdinne*, 17v13 *hirdjñj*, 18v8 *hurduñj*, 30–31 *me|yiune*.

‘nn’: 14v25 *budinne*, 28 *borginne*, 28 *borginne*, 16r4 *auxinne*, 18r7 *[ha]llinne*.

ef.et.hk. með gr. (físl. /anna/): ‘nn’ (2x) 15r27 *barnanna*, 27 *barnanna*.

ef.et.kvk. með gr. (físl. /Innar/): ‘n’: 14r31 *hallarjnar*, ‘nn’: 14r24 *borgarinnar*.

þgf.ft.kk. með gr. (físl. /YnYm/): ‘nn’: 17r4 *kylfunnum*.

an-hk.orð (físl. /an/)

‘n’ (1 dæmi): 15v32 *gaman*.

an-atviksorð (físl. /an/):

‘n’ (10 dæmi): 14v5 *nedan*, 25 *sidan*, 26 *medan*, 16r6 *undan*, 9–10 *jn|nan*, 11 *ofan*, 16v20 *medan*, 25 *hedan*, 26 *heiman*, 30 *Hiedan*.

/nn/ og /n/ í áherzluatkvæði

Í áherzluatkvæðum er einnig ruglingur á ‘n’ og ‘nn’. Hér á eftir fara orð sem eiga að vera með tvö /nn/ samkvæmt uppruna en eru rituð með einu ‘n’ í 589e: 14v23 ‘min’ (=minn), 14v40 ‘hin’ (=hinn), 15r24 ‘ransaka’ (= rannsaka), 16r7 ‘han’ (=hann), 18v4 ‘sinj’ (=sinni), 19r28 ‘en’ (=hinn, kk.), 19v21 ‘þin’ (= þinn), 19v37 ‘þan’ (=þann). Dæmi með tveimur ‘n’ eru hins vegar miklu algengari og því leysi ég úr böndum hér með tveimur ‘n’, t.d. 14r11 ‘*hinn*’. Erfitt er að dæma um hvort gleymst hefur að rita ‘n’ í dæmunum hér að framan (nefhljóðsband máðst út?) eða hvort þau sýni skriftarvenju eða jafnvel samfall /n/ og /nn/ í áherzluatkvæði.

en/enn

Orðin *en/enn* eru oft bundin¹³¹ og leysi ég alltaf úr bandinu með einu ‘n’ hvort sem merkingin er ‘en’ eða ‘enn, enn þá’.

‘enn’ (24 dæmi): 14r7 *enn*, 13 *enn*, 18 *enn*, 22 *enn*, 14v1 *en[n]*, 17 *enn*, 29 *enn*, 36 *enn*, 37 *enn*, 15r7 *enn*, 9 *enn*, 12 *enn*, 14 *enn*, 15 *enn*, 25 *enn*, 27 *enn*, 36 *enn*, 15v24 *enn*, 27 *enn*, 33 *enn*, 17v9 *enn*, 20 *enn*, 21 *enn*, 19r3 *enn*.

‘en’ (46 dæmi): 14r3, 6, 9, 14v30, 39, 15r4, 29, 32, 33, 16r5, 7,14, 22, 30, 6, 9, 23, 32, 32, 17r13, 17v1, 16, 19, 24, 26, 29, 18r5, 27, 30, 18v1, 2, 6, 7, 8, 11, 12, 16, 19r21, 10, 11, 14, 15, 16, 20, 30, 34.

/nC/ og /nnC/

nd/nnd

Fleiri dæmi eru um ‘nd’ en ‘nnd’ og því er í þeim tveimur tilvikum þar sem vafi getur leikið á um upplausn haft eitt ‘n’: 15v25 ‘*hendi*’, 17v15 ‘*henda*’.

‘nd’ (39 dæmi): 14r5 *skinanda*, 11 *nfnðr*, 33 *landi*, 14v5 *stendr*, 11 *strandar*, 11 *fyndum*, 17 *landa*, 23 *Hundi*, 24 *Hundi*, 27 *hendr*, 33 *skialldarrendur*, 15r28 *vnder*, 37 *siofarstrandar*, 15v3 *tidenda*, 4 *andadr*, 9 *vnder*, 12 *vnder*, 19 *sand*, 20 *sandinum*, 33 *endarnar*, 16r20 *land*, 16v16 *uppstanda*, 21 *hrindr*, 17r5 *under*, 10 *under*, 18 *sender*, 22 *vnder*, 24 *granda*, 28 *sandi*, 17v30 *vndir*, 31 *frændkona*, 35 *erendi*, 18r10 *sundmadr*, 15 *sund*, 19 *sundj*, 31 [s]enda, 33 *eyrendj*, 18v4 *stendr*, 19v22 *hrindr*.

¹³¹ 14r29, 15r21, 15v24, 27, 30, 16r6, 8, 21, 21, 16v11, 19, 26, 32, 34, 17r2, 7, 8, 14, 16, 31, 34, 34, 35, 17r25, 17v4, 5, 6, 16, 18 19, 34, 34, 18r7, 17, 20, 21, 23, 24, 28, 18v1, 6, 9, 15, 18, 21, 32, 33, 19r5, 19, 27, 31, 33, 35, 36, 19v8, 11, 12, 23, 30

‘nnd’ (4 dæmi): 18r12 sunndjt, 32–33 skynnd[[o]gu, 19r10 hannda, 19v36 Anndadr.

ng/nng

Ekkert dæmi er um ‘nng’ óbundið í textanum en 59 um ‘ng’ og því er í þeim þremur dæmum þar sem vafi getur leikið á um upplausn leyst úr bandinu með einu ‘n’: 14v32 ‘þridiungr’ 15r23 ‘[G]eingr’, 35 ‘geingit’.

‘ng’: 14r1 <H>RINGWR, 3 Hringr, 4 Jngbiorg, 16 Jngbiorg, 17 langan, 28 Jng(i)biorg, 14v12 Þangat, 33 Ganga, 33 uikingar, 41 þangat, 15r6 þangat, 15r12 Jngbiargar, 13 Jngbiorg, 15 Jngbiorgu, 19 þangat, 21 Eingi, 30 longum, 15v12 Jngbiorg, 13 Jngbiorgv, 22 Jngbiorgu, 15v32 hring, 32 hringi[...], 33 hringnum, 16r19 Angantyr, 27 Hrings, 16v3 matfanga, 21 þangat, 17r2 uangan, 13 Jngbiorg, 15 langt, 24 Hringr, 26 hringin, 27 hringrin, 27 hringurin, 18r26 Einglandj, 27 Longant, 18v3–4 ouirdjngar, 18v5 Jngbio:g, 10 Jngbiorg, 18 feingit, 22–23 áfejingr, 32 leingr, 19r2 Jngbio:g, 5 Jngib(iorg), 15 drottjngu, 16 Einglandj, 36 Einglandj, 19v4 uikjngar, 6 uikjngar, 8 uikjnga, 17 sæng, 20 Eingland, 24 Eingland, 26 Jngbio:g, 26 Jngib(iorg), 31 Jngib(iarg)ar, 35 drottjng, 36 Angantyr, 37 Angantyr.

nns/ns

Ekkert dæmi er um ‘nns’ óbundið en 11 um ‘ns’: 15r10 ‘mins’, 15r25 ‘konungs(on)arins’, 16v1 ‘fiardarins’, 16v25 ‘mins’, 26 ‘sins’, 26 ‘sins’, 17v13 ‘lundarins’, 18v16 ‘sins’, 19r8 ‘sins’, 18 ‘sins’, 19v10 ‘sins’. Hins vegar virðist rétt að leysa stundum úr eignarfallsmynd þriðju persónu fornafnsins með tveimur /nn/, þ.e. þegar það er ritað ‘hns’ með krók á ‘h’, ‘hanns’. Bandið getur þá ekki staðið fyrir tvö ‘nn’ því þá yrði leyst úr orðinu ‘hannns’. Á hinn bóginn þegar ekkert óbundið ‘n’ er skrifað í orðinu (‘hs’ með krók á ‘h’) þá er í samræmi við það eðlilegt að leysa úr bandinu með einu ‘n’, *hans*. Dæmin í textanum um þetta hvortveggja eru þessi:

‘hans’: 14r32, 16r30, 34, 17v6, 18v1, 18v21, 21, 34, 19r10, 26, 19v11, 18, 29, 35, 36.

‘hanns’: 14v25, 15r22, 22, 23, 15v8, 12, 17, 16v13, 19, 17r4, 34.

nt/nnt

Sex dæmi eru um ‘nt’ en engin um ‘nnt’.

‘nt’: 14v20 kant, 15r9–10 kan[[t]u, 15v1 Mintezt, 17v32 fant, 18r27 Spolent, 18v28–29 se|int.

nnz/nz

Þrjú dæmi eru um ‘nz’ en ekkert um ‘nnz’ óbundið: 14r3 ‘uænz’, 15 ‘manzblod’, 15v23 ‘Hellulanzobygdum’. Allmörg dæmi eru um það að afleidd form af orðinu *maðr*, *-mannz-*, *-mennz-*, séu bundin. Vegna þess að ‘nnz’ kemur ekki fyrir óbundið leysi ég því alltaf úr

Þessum böndum með einu 'n', þ.e. *-manz-*, *-menz-*: 14v36 'fylgdarmanz', 16v5 'menzsku', 17 'menzk', 17v32 'kaupmanz', 19r6 'kaupmanz', 19v15 'manzbarn'.

/r, rr/, /rC/

r/rr

Físl. /rr/ og /r/ eru annaðhvort táknuð með 'r' eða 'rr' í 589e. Styttung /rr/ > /r/ í áherzlulitlum endingum og löngum atkvæðum varð um miðja 14. öld (Björn K. Þórólfsson 1925:xxx). Nokkur dæmi eru um þessa styttungu í 589e: 14v1 *fer* (3.p.), 14v7 'fyr', 15r16 'annari', 20, 33 'var' (= *varr* lo.), 15r15 'ber' (3.p.nt. af *bera*), 16 'annari' (/annarri/), 16r2 'fleiri', 16v27 'fyr', 17v5 'fyr', 25 'fyr', 34 'ver' (= *verr* af lo. *vánder*), 18v6 'fleirj'. En 15v37 'fyrra', 17v16 'stærra', 18r14 'ferr', 23 '[u]err', 18v1 'uerr', 6 'fleirj' (/fleiri/), 8 'ferr', 19r7 'ferr', 34 'fer[r]', 19v23 'fyr', 24 'fyr'.

Þessi víxl 'r' og 'rr' valda vandræðum við upplausn banda, sérstaklega af aukafallsmyndum ábendingarfornafnsins *sá*. Ég leysi úr öllum myndum fornafnsins *sá* með einu 'r', t.d. 'þeira' en ekki 'þeirra' því aðrar myndir fornafnsins eru oft bundnar með sama bandi og í þeim tilvikum getur það ekki staðið fyrir neitt annað en 'ei': 16v36 'þeir' og 17r11 'þeim'.

/rl/ > /dl/

Björn K. Þórólfsson (1925:xxx) segir þetta samfall vera frá 13. öld. Í 589e eru allmörg dæmi um það. Þegar orðið *jarl* er stytt þá leysi ég úr styttunum með 'll' en ekki 'rl', t.d. 14v2 'J(all)'.
 'rl' (33 dæmi): 14r11 Jarll, 12 Jarl, 13 jarl, 19 jarll, 21 jarll, 29 jarl, 14v27 jarli, 29 jarli, 35 jarli, 36 jarls, 38 jarll, 40 jarll, 15r10 Jarl, 11 Jarl, 12 Jarll, 30 Jarl, 15v3 jarl, 3 Jarl, 4 Jarl, 5 jarl, 5 Jarl, 8 jarl, 8 Jarl, 9 Jarll, 11 jarli, 11 orlof, 25 jarl, 34 kerling, 16r5 kerling, 19 jarls, 21 kerlingu, 19r20 orlof, 21 orlof.

'll' f. /rl/ (39 dæmi): 14r9 jalla, 14 jall, 28 Jall, 32 jall, 14v32 jalli, 33 jallj, 35 jall, 38 jall, 40 Jall, 41 Jall, 15r2 Jall, 5 jalli, 7 jall, 8 Jall, 13 Jall, 15 Jall, 18 Jall, 18 jall, 21 jall, 24 jall, 26 jall, 31 kellingar, 32 jall, 34 jalli, 35 Jall, 38 Jall, 39 jalls, 41 Jall, 15v3 jall, 4 jallin, 7 jallz, 12 jall, 30 kallsuip, 31 kall, 32 kelling, 16r4 trollkallinum, 17v37 valla, 18r31 kalls (ef.et. af *karl*), 19r28 allkallmannliga.

/rn, nn/ > /dn/

Hljóðasambandið /einn/ er alloft ritað 'eirn' sem er algengt í handritum frá þessum tíma og bendir þessi öfugi ritháttur til þess að /rn/ og /nn/ hafi verið komin með sama framburð, þ.e. [dn]. Elztu dæmin um samfall /nn/ og /rn/ eru frá fyrri hluta 14. aldar og elzta dæmið

úr bréfi frá 1332–41 (sbr. Jón Helgason 1927:91). Breytingin /nn/ > /dn/ var ekki eins víðtæk og /rl, ll/ > /dl/ og /rn/ > /dn/ og varð aðeins á eftir tvíhljóðum og löngum sérhljóðum (Stefán Karlsson 1989:16). Hér á eftir fara öll dæmi í textanum um þennan öfuga rithátt: 18r24 ‘Eirn’, 18v19 ‘⟨E⟩irn’, 20 ‘Eirn’, 19r16–17 ‘eirn|huern’, 25 ‘eirne’. Mörg dæmi eru hins vegar um ‘nn’ í *einn*: 14v32 ‘Einn’, 15r32 ‘Einn’, 15v23 ‘Einn’, 24 ‘einn’, 16r10 ‘einne’, 33 ‘einna’, 16v3 ‘Einn’, 31 ‘einne’, 17r21 ‘einn’, 17v7 ‘einn’, 9 ‘Einn’, 11 ‘einn’, 21 ‘einn’, 24 ‘Einn’, 25 ‘einn’.

Annað dæmi í textanum vísar e.t.v. til breytingarinnar /rn/ > /nn/: 15v34 ‘Jannnefr’ (öfugur ritháttur fyrir *Járnnefr*). Annars er þetta nafn (og forliðurinn *Járn-*) alltaf ritað með ‘r’: 16r18 ‘Jarnefr’, 21 ‘Jarnnefur’, 16v17–18 ‘Jarn|haus’, 37 ‘Jarnhausv’, 17r4 ‘Jarnhaus’.

/rs/ > /ss/

Nokkur dæmi eru í textanum sem sýna samfall /rs/ og /ss/ sem fyrst varð á 13. öld (Björn K. Þórólfsson 1925:xxx): ‘ss’ f. /rs/: 14r22 ‘fyst’, 18r26 ‘ess’, 26 ‘Ess’, 27 ‘ess’, 28 ‘ess’, 31 ‘ess’, 33 ‘esset’, 33 ‘esset’, 35 ‘ess’. En einnig eru nokkur dæmi um forna ritháttinn: ‘rs’: 5v26 ‘huers’, 18r26 ‘ers’, 18v35 ‘fyrst’, 19r1 ‘fyrsta’, 33 ‘erse’.

Tvö dæmi eru um tvíritun ‘s’ sem benda e.t.v. einnig til samfalls /rs/ og /ss/: 14r20 ‘Huerssu’, 19v2 ‘huerssu’.

Önghljóðun í áherzlulítilli bakstöðu

Merki um önghljóðun /k/ og /t/ í áherzlulítilli bakstöðu sjást þegar á 13. öld (Stefán Karlsson 1989:14).

/k/# > /g[ɣ]/#

Algennt er í handritinu að önghljóðun uppgómmælda lokhljóðsins sé sýnd (-k > -g) en nokkur dæmi (13) eru þó um lokhljóðstáknið. Alltaf er leyst úr böndum með önghljóðstákninu ‘g’.

‘g’ (129 dæmi): 14r6 sig, 10 miog, 20 Eg, 21 eg, 22 eg, 27 eg, 14v11 eg, 12 eg, 13 eg, 13 eg, 13 eg, 14 þig, 15 eg, 19 eg, 22 eg, 23 eg, 15r4 sig, 9 miog, 9 eg, 10 eg, 13 miog, 18 eg, 19 eg, 20 eg, 28 sig, 41 eg, 15v6 eg, 6 eg, 34 eg, 37 eg, 16r6 sig, 18 þig, 18 Eg, 21 eg, 22 eg, 28 miog, 29 sig, 30 miog, 16v7 Eg, 13 eg, 14 eg, 14 þig, 14 eg, 14 eg, 15 eg, 17 eg, 18 mig, 19 Eg, 20 eg, 24 eg, 24 eg, 24 eg, 29 eg, 29 eg, 30 eg, 32 miog, 32 eg, 33 eg, 17r3 eg, 6 Eg, 6 eg, 7 eg, 17 eg, 17 eg, 18 eg, 20 eg, 21 eg, 27 þig, 17v7 eg, 11 miog, 12 sig, 16 eg, 16 þig, 17 eg, 21 sig, 22 eg, 22 þig, 23 eg, 31 sig, 33 miog, 34 eg, 34 miog, 36 eg, 37 eg, 37 eg, 18r4 miog, 9 mig, 30 eg, 31 þig, 32 sig, 18v9 sig, 10 eg, 12 miog, 17 sig, 29 eg, 30 þig, 30 eg, 31 eg, 31 eg, 35 miog, 19r7 eg, 18 eg, 23 eg, 19v5 sig, 8 miog, 14 eg, 20

sig, 27 eg.

‘k’ (13 dæmi): 14r23 ek, 25 ok, 15r38 ek, 16r23 miok, 16v7 ek, 9 sik, 22 Ek, 17r23 ek, 24 þik, 26 þik, 28 ek, 17v1 miok, 18r37 [ok].

/t/# > /ð/#

‘t’ er algengara en ‘d’ óbundið í áherzlulétrri bakstöðu og því er alltaf leyst úr böndum með því.

‘d’ (59 dæmi): 14r5–6 sklopud, 9 þad, 13 mikid, 14 Þad, 20 þad, 21 Þad, 14v4 haufudid, 7 gefid, 8 litid, 9 Þad, 13 Þad, 18 Þad, 22 Þad, 25 stadid, 15r9 huad, 24 huad, 25 farid, 31 farid, 41 Þad, 15v4 þad, 4 þangad, 5 Mikid, 10 ed (= físl. *hit*), 10 *skidud, 17 ád, 17 mikid, 26 kloppod, 30 Þad, 32 Þad, 37 litid, 16r24 skorpud, 16v3 þad, 15 þad, 16 Þad, 19 nokkud, 30 drepud, 32 drepud, 34 þad, 17r7 þad, 7 þad, 17 ad, 20 kollud, 17v4 mikid, 8 þad, 14 Þad, 14 þa[d], 15 þad, 17 þid, 17 þjd, 30 knytid, 30 haufud, 18r1 þad, 3 ed (= físl. *hit*), 4 hid, 6 þad, 7 þad, 13 utblased, 19r14 seted, 19v30 ætlad.

‘t’ (314 dæmi): 14r5 at, 15 at, 17 at, 21 at, 21 at, 23 at, 24 hingat, 26 at, 26 at, 27 at, 33 at, 33 landit, 14v1 at, 2 at, 3 at, 6 at, 7 at, 7 at, 8 at, 11 at, 11 þuiat, 12 at, 12 at, 12 þangat, 13 þuiat, 13 at, 13 at, 14 at, 14 at, 15 at, 17 tialldit, 18 at, 19 at, 20 at, 22 at, 29 at, 29 hlidit, 29 annat, 30 hit, 31 at, 35 at, 35 at, 37 blodit, 37 borgarhlidit, 38 hlidit, 40 uarit, 41 at, 41 at, 41 þangat, 15r1 at, 1 at, 2 at, 4 kuellidit, 4 at, 5 at, 5 at, 6 at, 6 þangat, 6 at, 8 nockut, 10 at, 11 at, 11 at, 11 þuiat, 12, 14 annat, 14 at, 15 at, 18 at, 19 þangat, 19 þui at, 19 at, 20 þo at, 27 þo at, 27 at, 32 at, 32 at, 41 at, 15v3 at, 4 at, 6 at, 6 at, 10 at, 13 annat, 13 at, 17 at, 18 at, 19 at, 23 at, 23 at, 24 at, 25 gefit, 29 at, 30 at, 30 annat, 30 annat, 32 at, 35 lokit, 36 nokkut, 37 hingat, 16r1 at, 2 at, 2 at, 3 at, 4 at, 4 at, 4–5 hof[u]dit, 6 at, 7 at, 9 at, 10 at, 12 harit, 12 at, 12 gullibuit, 14 gefit, 15 geingit, 15 at, 17 at, 18 at, 18 drepit, 21 hingat, 21 at, 23 at, 24 at, 26 at, 27 at, 28 at, 29 at, 29 at, 30 at, 30 at, 31 mikit, 31 At, 36 <A>t, 37 at, 16v1 mikit, 1 at, 1 at, 1 at, 2 at, 3 [at], 4 at, 4 kuolldit, 5 at, 7 at, 10 at, 15 saxit, 16 at, 17 at, 17 þuiat, 18 þuiat, 21 þangat, 23 þuiat, 24 at, 24 at, 24 at, 25 komit, 25 at, 29 þuiat, 30 at, 32 at, 33 at, 34 saxit, 17r2 suikit, 3 at, 5 huat 6 at, 6 at, 6 at, 6 þuiat, 6 at, 7 banat, 7 at, 12 at, 15 at, 16 þuiat, 18 at, 20 at, 22 at, 22 þuiat, 23 at, 29 smidat, 33 buit, 33 at, 34 at, 17v8 bedit, 9 at, 12 runnit, 14 at, 15 at, 15 at, 16 annat, 17 at, 17 þuiat, 17 erut, 18 gullit, 20 gullit, 20 at, 21 gefit, 21 fundit, 22 gullit, 22 þit, 23 þættit, 24 at, 32 gullit, 33 at, 36 þuiat, 37 mikit, 37 at, 37 at, 18r4 at, 7 at, 8 at, 10 þuiat, 11 at, 11 at, 12 sunndjt, 12 at, 14 at, 15 at, 16 at, 16 at, 17 at, 18 at, 19 at, 21 at, 25 þujat, 26 at, 29 at, 29 þat, 30 at, 37 at, 18v2 at, 3 at, 3 at, 7 at, 9 at, 9 at, 10 þat, 10 at, 12 at, 12 uedret, 12 at, 12 at, 13 at, 13 at, 14 huat, 14 at, 18 at, 22 at, 23 at, 24 at, 24 at, 25 at, 27 at, 28 þat, 28 at, 29 at, 29 at, 30 at, 30 geingit, 31 at, 32 at, 32 at, 33 huat, 34 at, 34 þujat, 34 at, 36 <Þ>at, 36 at, 37 annat, 19r1 et (=hit), 5 þat, 7 at, 7 þat, 7 at, 9 at, 11 at, 13 radjt, 13 snuft, 13 at, 16 <A>t, 17 at, 22 at, 23 barnat, 23 at, 25 at, 25 at, 26 at, 27 at, 27 at, 28 at, 29 at, 30 at, 31 nefet, 19v1 at, 2 at, 4 at, 7 mikit, 7 at, 8 Lidit, 9 at, 10 at, 13 unnet, 14 at, 14 þat, 18 þat, 18 at, 19 þujat, 21 at,

24 komet, 24 at, 25 at, 30 at, 31 [0]t.

6.3.2 Bundin orð

Aldri/aldrei/aldregi

Neitunin *aldrei* kemur tvisvar sinnum fyrir óbundin: 14v12 ‘alldri’, 18r5 ‘alldri’. Þess vegna er leyst úr böndum á sama hátt þegar hún er bundin. Samkvæmt Birni K. Þórólfssyni (1925:72–73) er myndin *aldrei* frá 15. öld og er samblöndun *aldri* og *aldregi*.

Alfifa/Alfiua

Nafnið á dóttur Sigurðar konungs af Skörðuborg, *Alfifa*, er annaðhvort skrifað með ‘f’ (7 dæmi) 17v19 ‘Alfifa’, 19–20 ‘Alfifa’, 31 ‘Alfifu’, 33 ‘Alfifa’, 18r30 ‘Alfifu’, 19r3 ‘Alfifa’, 19v3 ‘Alfifa’ eða ‘u’ (eitt dæmi) ‘19r6 ‘Alfiua’ þegar það er óbundið: Þegar nafnið er styt leysi ég úr því með *f* en ekki *u*, þ.e. ‘Alfifa’.

fyrir

Forsetningin *fyrir* er næstum alltaf bundin en í 15r16 ‘fyrer’ er hún óbundin og þannig leysi ég úr böndum annars staðar.¹³²

hun/hon

Fimm dæmi eru um það að þriðju persónu persónufornafnið í kvenkyni sé skrifað fullt út með ‘u’: 15r12 ‘hun’, 12 ‘hun’, 33 ‘hun’, 16r7 ‘Hun’, 11 ‘hun’. Eitt dæmi er um það með ‘o’: 15r20 ‘Hon’. *Hon* er eldri mynd af fornafninu en *hun* sem fer að verða algeng um 1300 en verður ekki algengari en hin myndin fyrr en á 15. öld (Björn K. Þórólfsson 1925:43).

Styttingin ‘hū’ með nefhljóðsbandi yfir ‘u’ fyrir ‘hun’ kemur 57 sinnum fyrir: 14r4, 18, 15r14, 35, 15v7, 32, 34, 34, 35, 37, 16r5, 5, 6, 6, 7, 10, 24, 31, 16v5, 11, 12, 20, 28, 34, 17r10, 11, 15, 34, 17v14, 22, 24, 26, 27, 28, 30, 31, 18r21, 28, 29, 29, 32, 33, 18v5, 7, 11, 26, 26, 28, 29, 31, 19r5, 7, 19, 19v19, 20, 27, 33.

Annað band, ‘h^o’, með *on*-bandi kemur 49 sinnum fyrir: 14r2, 2, 5, 17, 18, 18, 15r20, 33, 15v13, 16r1, 1, 6, 9, 9, 17, 17, 19, 16v5, 5, 13, 13, 17, 22, 23, 31, 31, 36, 17r18, 19, 20, 22, 23, 30, 17v4, 14, 14, 15, 15, 16, 18, 19, 20, 20, 20, 21, 24, 26, 31, 34. Ég leysi alltaf úr ‘h^o’ með ‘hun’ og eru rökin fyrir því að ‘hun’ er algengara en ‘hon’

¹³² Dæmi eru afkringingu áherzluléttra orða eins og *fyrir* > *firir* koma fyrir þegar um 1200 (Hreinn Benediktsson 1962:488).

(fimm dæmi á móti einu) þegar skrifað er fullum fetum auk þess sem fleiri dæmi eru um ‘hū’ (57) heldur en ‘h^o’ (49).

Ingibjörg

Nafn Ingibjargar systur Hálfðanar er yfirleitt bundið með *ro/or*-bandi og ætti því samkvæmt algengustu upplausn þess bands að leysa úr því ‘or’ í ‘Ingiborg’ en þar sem sérnafnið hefur ætíð ‘ior’ þegar það er skrifað fullum stöfum, 18v5 ‘Íngibioꝝg’, 18v10 ‘Íngibiorg’, 19v26 ‘Íngibioꝝg’, hef ég leyst úr *ro/or*-bandinu með ‘ior’.

konungr/kongr

Orðið *konungr/kongr* kemur aldrei fyrir óbundið. Ég hef valið ósamandregna formið ‘*konungr*’ sem er eldra en samandregna formið (*kongr*) þó það komi þegar fyrir um 1300 (Noreen 1923:139 og Konráð Gíslason 1889:216).

ok/og

Þessi samtenging er næstum alltaf bundin í textanum. Aðeins eitt dæmi er um hana óbundna: 14r25 ‘ok’.¹³³ Þessvegna er alltaf leyst úr *ok*-bandinu ‘ok’.

svá/svo

Táknun hljóðasambandsins /vá/ breyttist á 14. öld í ‘uo, vo’ (Björn K. Þórólfsson 1925:xi–xii).¹³⁴ Í 589e er aðeins eitt dæmi um óbundið *svá*: 17v31 ‘sua’ en einnig eitt vafadæmi, 18r2 ‘*suau’. Annars eru öll dæmi (57) um þetta orð óbundið með yngra forminu *svo* og þess vegna leysi ég alltaf úr orðinu með ‘*suo*’ þegar það er bundið (yfirleitt ‘s^o’): 14r4, 5, 28, 30, 14v22, 24, 35, 38, 15r1, 2, 11, 32, 32, 15v17, 16r2, 4, 9, 18, 22, 23, 26, 31, 16v2, 12, 13, 15, 20, 30, 34, 17r12, 17v10, 23, 23, 35, 37, 18r3, 4, 18, 21, 25, 26, 29, 29, 37, 18v5, 8, 12, 13, 25, 19r4, 30, 19v9, 13, 18, 30.

vér/vær

Fyrstu persónu fornafn fleirtölu, *vér*, kemur þrisvar sinnum fyrir í Hálfðanar sögu og er alltaf bundið með *er*-bandi sem getur einnig staðið fyrir *ær* og því er óljóst hvort á að leysa úr böndum *er* eða *ær*. /él/ opnaðist og varð /æ/ í nokkrum orðum á milli /v/ og /l, r/, t.d. *hvél*, *vél*, *véla*, *vér* > *hvæl*, *væl*, *væla*, *vær* þegar á 13. öld (Kock 1895:140–41). Elztu dæmin um *vér* > *vær* eru frá því snemma á 14. öld (Björn K. Þórólfsson 1925:xv). Ég hef

¹³³ Einnig er eitt vafadæmi: 18r37: ‘[ok]’.

¹³⁴ Stefán Karlsson (1989:10): „Breytingin *vá* > *vo* (t.d. *váði* > *voði*, *svá* > *svo*) fór af stað á fyrri hluta 14. aldar. E.t.v. hefur *vó* verið millistig í þróuninni í þróuninni og a.m.k. hefur sérhljóðið einlægt verið langt fram að hljóðvalarbreytingu.“ Sjá einnig Hrein Benediktsson (1979).

valið að leysa úr böndunum með 'er' því það er algengari notkun *er*-bandsins: 14v6 'uer' (1.p.ft.fn.), 16r20 'Uer', 16v29 'uer'.

6.3.3 Yfirlit yfir upplausnir

Í uppskriftinni á 589e nota ég eftirfarandi tákn þegar ég leysi úr böndum.

-i, -in(n), -it

-er

-u

-t# (upprunalegt -t#) en -d# (upprunalegt -ð#)

-g#(en ok)

-k

-ck

-n (aldrei -nn)

-nd, -nt, -ns, -nz

-uo

-ur#

6.3.4 Styttingar

Hér á eftir fara öll dæmi um styttingar í textanum:

14r7 Asm(undr), 7 Half(dan), 18 h(afdi), 33 J(all), 14v2 J(all), 12 As(mundr), 14 As(mundr), 16 b(rædr), 27 J(all), 29 j(all), 31 j(alli), 36 Snæk(ollr), 36 jar(l), 41 Jar(l), 15r6 Asm(undr), 7 Asm(undr), 12 J(all), 14 J(all), 22 konungsd(ottr), 25 konungs(on)arins, konungsd(ottr), 26 J(all), 27 J(all), 15v6 j(all), 22 Halfdan(ar), 16r11 H(alfdan), 27 s(onr), 16v3 fostb(rædr), 5 Half(dan), 7 konungss(on), 9 b(rædrum), 10 Halfd(an), 11 Halfd(an), 19 Half(dan), m(ællti), 27 fostb(rædr), 35 fostb(rædra), 17r3 Hringss(on), 13 fostb(rædr), 34 fost(brædr), 17v12 b(rædr), 18 b(rædra), 30 sk(emm)u, 18r1 Konungsd(otter), 8 Half(dan), 18v7 Hal(dan), 16 Hal(dan), 19 H(a)l(dan), 21 H(a)l(dan), 19r5 Þngib(iorg), 25 Hal(dan), 19v26 Þngib(iorg), 31 Þngib(iarg)ar, 37 s(on).

6.4 Mállýsing

6.4.1 Sérhljóðabreytingar

Afkringing y, ý, ey > i, í, ei

Afkringing áherzluléttra orða eins og *yfir*, *fyrir*, *þykja* > *ifir*, *firir*, *þikja* virðist hafa hafizt þegar á fyrri hluta þrettánda aldar og orðið ráðandi á fjórtánda öld (Guðvarður Már Gunnlaugsson 1994b:32–34). Almenn afkringing y, ý og ey virðist hafa hafizt um miðbik

14. aldar en ekki gengið yfir allt landið fyrr en eftir 1570 (Guðvarður Már Gunnlaugsson 1994b:117).

Engin merki sjást um rugling á *y*, *ý*, *ey* og *i*, *í*, *ei* fyrir utan fjögur dæmi um afkringingu *y* (> *i*) í áherzluléttri stöðu. Öll dæmin eru beygingarmyndir sagnarinnar *þykja*.¹³⁵ Þrjú þeirra sýna auk þess brottfall */r/* í orðasambandinu *þykir mér* > *þiki mér*:

15v5–6 ‘Mikid þiker brodr minum under | at eg taki vid þer ...’

16v19–20 ‘Jlla þiki mer | þu stodd uera.’

16v33 ‘ok þiki mer þat þo erfitt.’

19r11 ‘Fullkosta þickj mer konungi þo at hann eigi Hilldj.’

16 dæmi eru í textanum um kringingu á */i/* > */y/* í nöfnum með forliðinn *Sig-*: 14r2 ‘Sygny’, 16r24 ‘Sygurdi’, 17r4 ‘Sygrdi’, 5 ‘Sygurdr’, 8 ‘Sygurdr’, 9 ‘Sygrdi’, 17v13 ‘Sygmundr’, 18v20 ‘Sygurdr’, 37 ‘Sygurdr’, 19r3 ‘Sygurdr’, 10 ‘Sygurdr’, 14 ‘Sygurdr’, 15 ‘Sygurdr’, 19v32 ‘Sygurdr’, 32 ‘Sygurdr’, 35 ‘Sygurdr’, en 20 dæmi með *Sig-*: 16r20 ‘Sigmundr’, 20 ‘Sigurdr’, 25 ‘Sigmundi’, 16v2 ‘Sigmundr’, 2 ‘Sigurdr’, 9 ‘Sigrd’, 9 ‘Sigmund’, 21 ‘Sigrdr’, 17r3 ‘Sigmundr’, 3 ‘Sigurdr’, 17v9 ‘Sigmundr’, 12 ‘Sigurdr’, 19 ‘Sigurdar’, 18v20 ‘Sigmundr’, 19r15 ‘Sigmundr’, 21 ‘Sigmundr’, 27–28 ‘Sigmundr’, 29 ‘Sigmund’, 30 ‘Sigmundar’, 34 ‘Sigmund’. Þessi kringing á */i/* sem verður aðeins hjá orðum með forliðinn *Sig-* er frekar algeng, sérstaklega í fornnorskum textum, og er eðlileg hljóðbreyting (*u*-hljóðvarp) (Noreen 1923:71 nmgr. 3). Hægstad (1942:36) segir þessar myndir, sem hann telur vera norvagsma, vera frá 15. öld.

eg/eig

Elztu dæmi um breytinguna */egi, egi/* > */eigi, eigi/* eru frá byrjun 14. aldar en en hún nær ekki mikilli útbreiðslu fyrr en um 1350. Tvíhljóðunin */e/* > */ei/* breiðist síðan á 14., 15. og 16. öld til annarra beygingarmynda þar sem eru önnur hljóð en */i, j/* fóru á eftir */g/*, t.d. *meigum* (Björn K. Þórólfsson 1925:xii–xiii).

Í handritinu eru aðeins dæmi um þessa breytingu á undan */i, j/* (32 dæmi). Allt eru þetta dæmi um beygingarmyndir sagnarinnar *segja* (en 19 dæmi eru um hana með ‘eg’).

-‘eig’- (32 dæmi): 14r18 *seigia*, 20 *seigia*, 28 *seiger*, 14v18 *seiger*, 31 *seigia*, 15r5 *seigia*, 10 *seigia*, 26 *seigia*, 28 *seigia*, 36 *seiger*, 15v9 *seigizt*, 19 *seiger*, 35 *seiger*, 36 *seiger*, 37 *seiger*, 16r2 *seiger*, 6 *seiger*, 17 *seiger*, 29 *seigia*, 34 *seiger*, 16v1 *seiger*, 23 *seiger*, 23 *seiger*, 17r15 *seiger*, 15 *seiger*, 17v7 *seiger*, 20 *seiger*, 22 *seiger*, 22 *seiger*, 31 *seiger*, 35 *seiger*, 18r9 *seiger*.

¹³⁵ Guðvarður Már Gunnlaugsson (1994b:32): „Þessarar afkringingar gætti í *þykja* frá f.hl. 13. aldar og áfram, en ‘i’ varð þó ekki ráðandi fyrr en á 14. öld [...]“

-‘eg’- (33 dæmi):¹³⁶ 14v3 megin, 3 megin, 15r34 fegin, 16r5 megin, 16v1 megin, 16v15 seger, 17v23 mega, 18r10 mega, 12 seger, 21 segir, 25 mega, 27 seger, 18v29 seger, 33 segia, 34 segia, 19r5 seger, 17 seger, 23 segir, 25 segia, 35 seger, 19v1 segia, 2 segia, 13 seger, 19 seger.

Tvíhljóðun /él/

/él/ virðist hafa tvíhljóðast (> ie > je) á fyrri hluta 13. aldar en breytingarinnar sjást ekki almennt merki í stafsetningu fyrr en á síðari hluta 14. aldar (Björn K. Þórólfsson 1925:xiv, Hreinn Benediktsson 1959:298). Þessarar breytingar sjást merki í 589e. Tvö dæmi eru um að þágufallsmynd 1.p.fornafnsins /mér/ sé táknuð *mjer*: 16v7 ‘mier’ og 16v24 ‘mier’. Á hinn bóginn eru átta óbundin dæmi um eldra formið ‘mer’: 14v11, 21, 15r10, 16v15, 19, 33, 17v23, 36 og 15 dæmi um það bundið með *er*-bandi (‘mer’): 14r22, 22, 23, 14v21, 15r41, 16v19, 29, 17r18, 25, 17v34, 18v11, 19r4, 11, 19v27.

Þrjú dæmi eru *hjer* í stað *hér*: 17r21 ‘hier’, 23 ‘hier’ og 27 ‘hier’ á móti fimm dæmum um óbundið ‘her’: 14r8, 15r9, 17r3, 18v31, 19r6 og þrjú þar sem orðið er bundið með *er*-bandi: ‘her’: 14r23, 15r20, 16r18. Hér á eftir fara önnur dæmi um þessa breytingu í textanum:

‘ie’: 14v15 þier, 14v17 lietta, 38 sier (3.p.nt. af *sjá*), 41 sier, 15r15 sier (þgf.afn.), 16 sier, 15v6 sier, 29 sier (3.p.nt. af *sjá*), 16r1 sier (þgf.afn.), 2 sier (3.p.nt. af *sjá*), 23 Sier, 16v7 mier, 14 þier (þgf.afn.), 16 sier, 23 þier, 24 þier, 24 þier, 24 þier, 33 þier, 37 sier (3.p.nt. af *sjá*), 17r2 sier (þgf.afn.), 7 þier (2.p.fn.), 10 sier, 15 þier (2.p.fn.), 18 þier, 19 sier, 21 hier, 22 sier, 23 þier, 23 hier, 23 þier, 24 þier, 26 þier, 26 þier, 30 Hiedan, 34 sier, 35 sier, 17v2 sier, 5 lietter, 14 sier, 16 sied, 22 sied, 26 sied, 26 sier, 27 hier, 30 sier, 36 þier, 37 þier.

‘ie’ í þt. tvf.-so.: 14r29 Fiell, 15r1 fiell, 9 fiell, 16r12 hieilt, 20 hieiddum, 36 liet, 17v15 fiell, 24 fiell, 28 liet.

Fjöldi dæma er á hinn bóginn um hina gömlu tákun /él/:

‘e’: 14r8 her, 14v21 mer, 23 Her, 15r3 ser, 10 mer, 19 her, 39 þer, 15v6 þer, 19 sletan, 16r17 þer, 16v6 Her, 15 mer, 19 mer, 25 felagar, 25 hedan, 26 felagar, 27 lettu (þt.ft. af *léttu*), 36 felagar, 17r3 her, 16 hedan, 19 hedan, 21 þer, 25 þer, 17v22 ne (= né), 23 mer, 29 hne, 36 hne, 36 mer, 18r15 ser, 31 hedan, 18r3 frett (lh.þt. af *frétta*), 21 felagar, 23 ser, 26 ser, 27 ser, 31 se (3.p.vh.nt. af *vera*), 31 her, 19r3 ser, 4 kne, 4 ser, 6 her, 10 ser, 18 Her, 19 þer, 22 þer, 34 ne, 19v2 (3.p.vh.nt. af *vera*), ser (3.p.et.nt. af *sjá*), 6 slettum, 8 ser, 10 (3.p.et.nt. af *sjá*), 23 Letter (3.p.et.nt. af *léttu*), 29 ser, 37 ser.

¹³⁶ Ekki eru heldur dæmi um tvíhljóðun á undan gC eða g#: 15r28 ‘pegna’, 39 ‘seg’ (bh. af *segja*), 16r8 ‘megni’, 27–28 ‘felgner’, 33 ‘fegner’, 16v35 ‘slegnar’, 17v32 ‘seg’ (bh. af *segja*), 19r4 ‘seg’, 19v28 ‘fegnar’ nema í 15r40 ‘jarteigna’. Nafnorðið *jartekn*, *jartegn*, *jartein*, *jarteikn* o.s.frv. er varla gilt dæmi því síðari liður er stundum með /eif/, *jarteikn*, *jartein* og var tengdur við *teikn* ‘merki’ (Noreen 1923:217). Þetta orð er líklega upphaflega tökuorð úr miðlágbýzsku, *warteken* ‘sannindamerki, kennimerki’ (Ásgeir Blöndal Magnússon 1989:430):

'e' í þt. tvf.-so.: 14r1 red, 2 het, 4 het, 6 hetu, 8 let, 12 let, 14 het, 17 let, 29 Gekk, 33 redi, 14v8 Feck, 17 gekk, 17 geck, 27 let, 34 gekk, 35 gekk, 36 feck, 37 gekk, 15r6 geck, 12 geck, 14 gret, 17 geck, 17 het, 20 þer, 27 het, 30 let, 36 gekk, 15v1 Gekk, 1 hellt, 2 gekk, 3 gekk, 5 let, 5 feck, 7 het, 9 fekk, 11 gekk, 14 helt, 15 hellt, 18 let, 26 geck, 16r20 hetu, 36 hellt, 16v6 gekk, 34 feck, 34 feck, 17r8 let, 17v3 red, 8 feck, 14 lek, 19 het, 20 feck, 23 reda (1.p.vh.þt. af ráða), 24 grett, 24 geck, 32 feckt, 18r2 geck, 16 hellt, 19 lek, 21 let, 22 het, 30 geck, 33 feck, 18v1 feck, 16 let, 19r3 lek, 19v13 fell.

Eitt dæmi er hugsanlega í textanum um hitt afbrigði breytingarinnar, þ.e. *é* > *ei* í stað *ie* (> *je*) en fyrst eftir tvíhljóðun /é/ tíðkuðust báðar þessar myndir (Björn K. Þórólfsson 1925:xv): 16r27 'Hilldr sagdi at hann heite Hálfðan'. Þetta gæti þó líka verið nútíðarmynd.

Hljóðgap

Þegar tvö sérhljóð sitt í hvoru atkvæði fóru hvort á eftir öðru og fyrra atkvæðið var langt og bar áherzlu en hið síðara áherzluminna hvarf síðara sérhljóðið um 1200, t.d. *háum* > *hám* (þgf.ft. af lo. *hár*) (Noreen 1923:115–18 og Stefán Karlsson 1982:59). Á 15. öld og síðar var áherzlulitla sérhljóðinu skotið aftur inn í sumum orðmyndum fyrir áhrif frá öðrum orðum sömu beygingar (Stefán Karlsson 1989:11). Tvö dæmi eru í uppskriftinni um samfallsform:

14v5 'Hann hefir hrossafætur til hnia (= hnjáa) nedan.'

17v10 'J gardinum sá (= sáu) þeir eina skemmo hardla ágiæta.'

Tvö dæmi eru í uppskriftinni sem sýna hið forna brottfall /j/ á undan /i/: 16r26 'huerir', 17r24 'þridi'. Björn K. Þórólfsson (1925:24) segir að myndir með /j/ fari ekki að tíðkast fyrr en um 1500 þegar /j/ er að breytast í samhljóð.

Stoðhljóðið /u/

Stefán Karlsson (1989:11) segir stoðhljóðsins hafi fyrst orðið vart um 1300 og á fyrri hluta 15. aldar hafi breytingin verið um garð gengin um allt land.¹³⁷

Dæmi um óbundið '-r' eru miklu fleiri í uppskriftinni en dæmi með innskotshljóðinu, þ.e. '-ur' (345 á móti 11). Greinilegt er samt að breytingin hefur verið byrjuð og auk dæma um óbundið '-ur' er fjöldi dæma þar sem notað er *ur*-band, 14r1

¹³⁷ Ari Páll Kristinsson (1992:15–16) telur hins vegar að langlífi gömlu myndanna án stoðhljóðsins sé ekki dæmi um fyrnsku í stafsetningu. Hann telur að breytingin hafi farið mishratt yfir eftir hljóðfræðilegu umhverfi, verið að einhverju leyti valfrjáls og tekið að minnsta kosti tvær og hálföld (fram á 16. öld) að ganga alveg yfir.

‘uitur’, 15r26 ‘aptur’:¹³⁸ Einnig eru mörg dæmi um öfugan rithátt, þ.e. ‘r’ fyrir físl. ‘ur’, t.d. 15r10, 15v5 ‘brodr’, 17v7 ‘ydr’

-‘ur’ (11 dæmi):¹³⁹ 14r1 <H>RINGWR, 14r22 nökkurn (físl. *nøkkurr*), 14v20 Gæfuskortur, 14v30 sialfur, 14v39 nockura, 15r30 vetur, 16r16 stolbrudurnar (físl. *stólbrúðurnar*), 24 Sygurdi, 17v10 Gardurin, 18r37 Sygurdr (físl. *Sigurðr* en hins vegar 17r4, 9 ‘Sygrdi’), 19r14 Sygurdr.

-‘r’ (345 dæmi): 14r1 *konungr*, 3 *Hringr*, 3 *konungr*, 4 dottr, 6 *Asmundr*, 8 *konungr*, 8 dottr, 9 *konungr*, 9 dætrr (nf. ft.), 10 dottr, 10 stendr, 11 Þoruidr, 11 nefndr, 12 hollr, 12 uitraztr, 12 *konungr*, 14 slikr, 19 Þoruidr, 19 nidr, 19 *konungsdottr*, 27 födr, 28 draumr, 29 leingr, 29 nidr, 30 *konungr*, 32 *konungr*, 32 *konungr*, 14v1 Snækolllr, 2 *Konungr*, 2 boluadr, 2–3 ber|serkr, 3 halflitr, 3 raudr, 4 sköllotr, 4 stendr, 5 *Konungr*, 5 Helldr, 6 dottr, 6 helldr, 7 *konungr*, 8 dottr, 8 *konungr*, 9 stuttr, 9 *konungr*, 10 brodr, 14 ragr, 14v9 tiguligr, 24 merkr, 25 *Asmundr*, 27 hendr, 28 *konungr*, 28 *konungr*, 30 *konungr*, 32 Snækolllr, 32 þridiungr, 34 *konungr*, 34–35 Snæk|ollr, 35 hendr, 37 Snækolllr, 38 drepr, 38 Þoruidr, 40 adr, 41 uikr, 15r1 *konungr*, 2 modr, 2 fellr, 6 daudr, 7 daudr, 10 brodr, 11 stirdr, 16 *Geingr*, 16 finnr, 17 tekr, 20 merkr, 21 nidr, 21 madr, 23 [oe]ngr, 29 *konungr*, 30 hliodr, 32 apr, 32 *geingr*, 37 kemr, 40 tregr, 15v3 *Hringr*, 4 *konungr*, 4 andadr, 5 brodr, 8 kuedr, 11 adr, 13 brodr, 16 hafvillr, 18 rekr, 20 Vidr, 29 *geingr*, 34 leingr, 34 Jannnefr, 36 Iarnnefr, 36 tekr, 37 uetr, 16r4 tekr, 5 adr, 8 tekr, 9 miukr, 9 rekr, 12 bregdr, 13 hoggr, 15 *geingr*, 18 Jarnefr, 19 Hilldr, 20 Brædr, 20 *Sigmundr*, 20 *Sigurdr*, 22 brædr, 23 Hilldr, 23 brædr, 24 nidr, 27 Hilldr, 29 nætr, 16v2 *Sigmundr*, 8 rædr, 9 hleypr, 9 systr, 11 kuenstyrkr, 12 bregdr, 12 fellr, 13 drekk, 20 systr, 21 Sigrdr, 21 hrindr, 22 systr, 23 onnr, 23 onnr, 28 tekr, 30 nokkr, 31 stendr, 32 kemr, 17r3 *Sigmundr*, 3 *Sigurdr*, 4 adr, 4 Sygrdi, 5 knesbætr, 5 fellr, Sygurdr, 6 faudr, 8 Sygurdr, 9 Sygrdi, 9 dagr, 11 nidr, 12 vetrin, 15 uikr, 19 rædr, 19 *konungr*, 24 elldr, 24 *Hringr*, 25 Hnitudr, 25 sundr, 27 hringrin, 27 raudr, 30 kalladr, 31 jllr, 33 stendr, 36 hardr, 17v3 Hladgerdr, 5 Olaf, 5 *konungr*, 7 ydr, 7 *konungr*, 9 *Sigmundr*, 11 fagr, 11 lundr, 12 *Sigurdr*, 13 *Sygmundr*, 13 *geingr*, 15 nidr, 18 *geingr*, 19 faudrbródir, 20 *konungsdottr*, 24 nidr, 25 skidgardrin, 25 *geingr*, 28 nidr, 30 tekr, 30 *geingr*, 34 finr, 35 bidr, 35–36 fi|nnr, 18r7 *konungr*, 9 gladr, 10 madr, 11 stendr, 11 hyggr, 12 *geingr*, 12 bidr, 13 *konungr*, 14 *konungr*, 14 sialfr, 16 njdr, 16 njdr, 20 adr, 20–21 *konungs|dottr*, 22 *geingr*, 23 skemmdr, 25 allkatr, 26 *konungsdottr*, 27 *konungsdottr*, 27 *geingr*, 27 *konungsdottr*, 28 lætr, 31 Ulfr, 32 hendr, 34 kemr, 34 dagr, 35 Tekr, 35 ridr, 36 hefr, 36 njdr, 37 [ok u]erdr, 37 allr, 37 fastr, 37 Stendr, 18v1 adr, 3 systr, 4 stendr, 4 *geingr*, 5 Hilldr, 5 apr, 6–7 Hi|lldr, 8 lykr, 11 fastr, 19 bydr, 19 *Konungr*, 20 Sygurdr, 20 *Sigmundr*, 20 katr, 21 *konungr*, 22 katr, 22 dryckren, 22–23 áfe|ingr, 23 njdr, 23 lætr, 24 *konungr*, 24 tekr, 26 uedr, 26–27 fo|stbrædr, 28 ordzkuidr, 28 sannr, 32 leingr, 32–33 fo|stbrædr, 33 *konungr*, 36 *konungr*, 36 lætr, 37 Sygurdr, 37 *konungr*, 19r1 *geingr*, 2 Hilldr, 3 Sygurdr, 4 *konungr*, 5 sitr, 6 *Konungr*, 7 dottr, 8 kemr, 8

¹³⁸ Kålund segir þetta um AM 589 a 4° aðalhandrit Kirialax sögu (1917:viii–ix): „At *u* er indtrængt i endelser foran *r* viser den jævnlige brug af abbreviaturen *-ur* for *-r* (udskrevet forekommer fedur 74,1) og fremgår af adskillige tilfælde af *-r* for *-ur* (brodr, dottr, födr, modr, blidr [*fem. pl.*], hosr, nöckr)“.

¹³⁹ Af þessum 11 dæmum höfðu fimm upphaflega /r/: 14r1 <H>RINGWR, 14v20 ‘Gæfuskortur’, 14v30 ‘sialfur’, 15r30 ‘vetur’, 17v10 ‘Gardurin’.

dottr, 8 fedrs, 9 lidr, 10 Sygurdr, 10 konungr, 10 bidr, 10 flytr, 11 Konungr, 14 Sygurdr, 14 konungr, 15 Sygurdr, 15 Sigmundi, 17 geingr, 17 dottr, 18 födr, 19 syst, 20 Tekr, 20 syst, 20 geingr, 21 tekr, 21 Sigmundur, 22 kemr, 27–28 Sigmundr, 29 Drepr, 29 hauggr, 29–30 fætr|na, 30 drepr, 31 handtekr, 32 brytr, 33 apr, 33 setr, 34 modr, 35 kemr, 37 kemr, 37 Hladgerdr, 19v1 kemr, 2 Konungr, 2 Rekr, 2 konungr, 3 kemr, 4 apr, 4 Danmerkr, 5 ofridr, 6 hardr, 7 Uerdr, 8 geingr, 9 Snækollr, 9 lykr, 9 Snækollr, 9 fellr, 10 daudr, 10 brodr, 10 hauggr, 11 njdr, 12 fætrnar, 13 daudr, 13 sigr, 14 okkr, 14 brædr, 16 konungr, 16 dottr, 19 dottr, 19 Eireikr, 19 konungr, 20 bidr, 20 konungr, 21 stendr, 22 hrindr, 23 Kemr, 25 geingr, 25 kemr, 25 rennr, 27 lykr, 28 brodr, 29 geingr, 29 bidr, 30 dottr, 30 adr, 31 Eireikr, 31 konungr, 32 Sygurdr, 32 konungr, 32 Sygurdr, 35 Sygur[d]r, 36 Anndadr, 37 frægr.

/ve/

Eitt dæmi virðist vera um breytinguna /ve/ > /vö/ í textanum: 16v4 ‘kuolldit’ annars er hið gamla form. Stefán Karlsson (1989:10) segir að kringingin *ve* > *vö* hafi byrjað um 1400 „en *vö* hefur ekki orðið ofan á nema í fáum orðum (*kvöld*, *tvöfalldur*) [...]“.

‘ue’ (39 dæmi): 14r20 Huerssu, 30 kuellid, 31 kuellidtima, 14v2 huersu, 9 kuellid, 14 huergi, 30 huer, 40 tuefallda, 15r4 kuellidit, 24 huergi, 35 huersu, 35 huersu, 15v21 huern, 26 huers, 16r13 huer, 26 huerir, 16v2 huern, 11 Huersu, 13 huern, 17r2 huergi, 13 hueria, 14 huern, 15 huersu, 26 huern, 29 huert, 17v7 huer, 9 huert, 21 huer, 34–35 einh[uer]|jum, 7 kuellid, 29 huergi, 18v2 huerjã, 12 huergi, 19r1 kuellid, 16–17 einh|huern, 19v2 huerssu, 15 huert, 24 kuellidj, 34 huer.

ó, é > æ:

Engin merki sjást um aðgreiningu ó og é í 589e enda féllu þau saman um 1250 (Hreinn Benediktsson 1962:488). /æ/ ‘æ, æ’ er notað fyrir hvorttveggja, t.d. 14v5 hrossafætur (< -fótr) og 15v31 ‘bædi’ (< bédí). Eitt dæmi er um þt.-mynd af so. *mēla* skrifaða með ‘e’: 17r2 ‘melli’ á móti 17 dæmum þar sem notað er ‘æ’ og er líklega skrifaravilla.

6.4.2 Samhljóðabreytingar

Framgómun

Stefán Karlsson (1989:38) segir að ritunin ‘ki’(‘gi’) á undan /æ/ hafi orðið algeng á 14. öld. Fjögur dæmi eru um framgómun /k/ og /g/ á undan /æ/ í textanum: 16r34 ‘kiærleikar’, 16v32 ‘giætir’, 17v10 ‘ágiæta’, 17v36 ‘giær’. Loth (1977:18) hefur athugað þetta lauslega í öllu handritinu og segir hún að framgómun /k/ og /g/ komi aðeins fyrir á undan /æ/. Tvö dæmi eru þess hljóðasambönd í framstöðu á undan /æ/ þar sem framgómunin er ekki táknuð: 14v21 ‘kæmer’, 14v22 ‘Gæfuskortur’.

ft/pt

Dreifing /p/ og /f/ á undan /t/ fer eftir uppruna. Er þetta hljóðasamband langoftast táknað með 'pt' í handritinu (tvö dæmi um 'ppt': 18r1 'oppt', 5 'Oppt'). Tvö dæmi eru um 'ft': 17v4 'þyrfti', 18v22 'akaft'.

'pt' (55 dæmi): 14r16 optazt, 17 epter, 19 epter, 14v6 gipta, 8 gipta, 10 epter, 17 <E>pter, 28 epter, 31 skipta, 15r19 epter, 26 aptur, 30 Optliga, 32 apr, 32 opt, 15v12 epter, 22 epter, 28 epter, 28 skaptino, 30 kallsuip, 31 kuensuip, 36 epter, 16r1 epter, 1 aptur, 2 epter, 6 epter, 8 epter, 11 kipt, 25 dreyptu, 16v14 kipta, 17r4 lopt, 17v1 epter, 2 epter, 18 <E>pter, 18 aptur, 18r1 oppt, 5 Oppt, 20 epter, 18v5 apr, 14 epter, 15 epter, 19 epter, 23 epter, 24 epter, 25 epter, 30 Epter, 33 apr, 19v4 apr, 9 uidskipte, 11 lopt, 12 epter, 15 Epter, 30 gipte, 31 gipte, 34 epter, 37 epter.

kn > hn

Stefán Karlsson (1989:14) segir að breytingin /kn/ > /hn/ í framstöðu hafi orðið á 14. og 15. öld „[...] en óvíst er hvort sú breyting hefur orðið altæk.“ Í uppskriftinni eru 3 dæmi með /hn/ en fimm með /kn/:

'kn': 17r5 knesbætr, 17v28 knytiskauta, 30 knytid, 19r4 kne, 19v12–13 knjalid|unum.

'hn': 14v5 hnia, 17v29 hne, 36 hne.

-mbd- > -md-

Hljóðasambandið /mbd/ einfaldast í handritinu: 17v26 'kemdi' (3.p.et.pt. af *kemba*)

stk > sk

Hljóðasambandið /stk/ einfaldast í handritinu: 15r30 'syskena', 34 'sysken', 15v1 'sysken'.

Einföldun samhljóða /CC/ > /C/

Einföldun samhljóða á undan öðru samhljóði

Allmörg dæmi eru um einföldun samhljóða á undan öðru samhljóði og er líklegasta skýringin á þessum dæmum upphafning lengdar á undan öðru samhljóði:

14r15 manzblod, 20 glaugt (hk. af *gløgggr/gløgggr*), 14v20 kant, 20 glaugt, 15r9–10 kan|[t]u, 24 ransaka, 35 kystu, 15v1 Mintezt, 16r35 kyrt, 16v25 skamt, 17v14 misti, 32 fant, 34 finr, 18r16 Legzt, 18v13 huast.

Einföldun /nn/ í bakstöðu

Í umfjölluninni um /n/ og /nn/ framar í kaflanum nefndi ég dæmi um einföldun /nn/ og eiga þau saman með dæmunun um einföldun samhljóða í bakstöðu. Þessi dæmi er e.t.v. hægt að skýra þannig að þau sýni almennt samfall /n/ og /nn/ ekki aðeins í áherzlulítilli stöðu

heldur einnig í áherzluþungri og tengist e.t.v. hljóðdvalarbreytingunni: 14v23 min (= minn), 14v40 hin (= hinn), 15r24 ransaka (= rannsaka), 16r7 han (= hann), 18v4 sinj (= sinni), 19r28 en (= (h)inn, kk.), 19v21 þin (= þinn), 19v37 þan (= þann).

Einritun tvöfaldrar samhljóða á undan sérhljóði og í bakstöðu

Nokkur dæmi eru um einritun upphaflega tvöfaldrar samhljóða. Líklegasta skýringin á þessu er að lengdarmerki hafi máðst út:

15v19 sletan (þf.et.kk. af *slétr*), 21 skiot (= *skjótt*), 16v8 Skaum (= *skømm*), 17r10 kipur (3.p.et.nt. (*kippir*) af so. *kippa*), 10 hlem (þf.et. af *hlemmr*), 17v30 legur (3.p.nt. af so. *leggja*), 18v20 Ueite (*veitti*, 3.p.þt. af so. *veita*), *henar* (ef.et. af þfn. *hún*).

tvíritun /t/

Nokkur dæmi eru um tvíritun /t/: 14r9 ‘dætt’, 21 ‘utti’, 29 ‘burtt’, 14v12 ‘foruittni’, 25 ‘utt’, 17v24 ‘grett’ (= *grét*). Fyrsta dæmið ‘dætt’ (nf.ft. af *dóttir*) er athyglisvert. Noreen (1923:207, 287) minnst á fleirtöluna *dóttir*: „*dóttir* (selt. *dóttir*)“ og segir hana sjaldgæfa en nefnir ekki heimildir fyrir henni. Ef til vill sýnir þessi ft.-mynd að skrifarinn hafi alhæft tvö /tt/ í þessu orði út frá eintölunni *dóttir*, ft. *dóttir* > *dóttir*.

/z/

Kjartan G. Ottósson (1992:98–100, 124) segir að það færist í vöxt seint á 15. öld að táknið ‘z’ sé notað án tengsla við tannhljóð en gömlu reglunum sé yfirleitt fylgt þangað til á 16. öld. Stefán Karlsson (1989:14) telur þó að /z/ hafi varla misst sjálfstætt hljóðgildi sitt og sameinast /s/ fyrr en á 16. öld. Í 589e virðist /z/ halda hinu forna hljóðgildi sínu.

/z/ í ef. og rót fallorða

Í rótaratkvæði koma bæði fyrir ‘z’ (15 dæmi) og ‘zt’ (eitt dæmi) sem tákn fyrir samfallshljóðasambandið af /t, d, ð/ + /s/. Samfallstannhljóðið /t, d, ð/ er varðveitt í eftirfarandi orðum: 15r39 ‘Biarmalandz’, 15v4 ‘traustz’, 16 ‘Biarmalandz’, 17r19 ‘Einglandz’, 18r15 ‘sundz’, 18v28 ‘ordzkuidr’, 19v5 ‘landzmenn’, 36 ‘Skotlandz’.

‘z’: 15r29 hræzlu, 15v4 hallz, 23 Hellulanzobygdum, 18v19 ueizlu, 20 veizlunar, 19r13 jólaueizlum, 14 ueizluna.

‘zt’: 18v37 ueiztlu.

Í eignarfalli no. og stofni lo. sem enda á /ll/ og /nn/ er /s/ táknað ‘z’ (7 dæmi) og ‘zs’ (eitt dæmi).

‘z’: 14r15 manzblod, 14v36 fylgdarmanz, 15v7 jallz, 17 menzk, 17v32 kaupmanz, 19r6 kaupmanz, 19v15 manzbarn.

‘zs’: 16v5 menzsku.

efsta stig lo. og ao.

11 dæmi eru í uppskriftinni um efsta stig lýsingarorða og eru þau öll með ‘zt’. Kjartan G. Ottósson (1992:124) segir að ‘zt’ vinni á ‘z’ á 15. öld svipað og í miðmyndinni:¹⁴⁰

14r3 uænz, 3 uitruzt, 6 hellzt, 12 uitraztr, 16 optazt, 40 hardazti, 14v34 hardazti, 17r2 h[æ]gazt, 20 [vo]nzt, 17v33 skiotazt, 19r28 hardazta.

6.4.3 Einstök orð og orðmyndir

enginn

Samkvæmt Birni K. Þórolfssyni 1925:50–51) fékk fornafnið *engi wa*-stofna beygingu með *w*-hljóðvarpi af *e* þegar á 13. öld. Fjögur dæmi eru um þetta fornafn í Hálfðanar sögu og sýna þau öll *wa*-stofna beyginguna /öng-/: 17v16 ‘Aunguan’, 17v22 ‘aunguan’, 17v26 ‘Aungua’, 19v5 ‘Aunguer’.

erindi/örindi/eyrindi

Tvö dæmi eru um orðið *erindi* í uppskriftinni og er í öðru rötarsérhljóðið táknað með ‘e’ en í hinu með ‘ey’: 14v1 ‘erindis’, 8r33 ‘eyrendj’. Þessi táknun /ör/ og /er/ með ‘eyr’ er algeng í handritum (sjá t.d. Hrein Benediktsson 1965:70–71).

gøra/gjöra/gera

Sögnin *gøra/gera* er nær alltaf rituð með ‘io’ /jö/ í sögunni en tvö dæmi eru um hana þar sem hún er bundin með *er*-bandi: 19r33 ‘gert’, 19v16 ‘gerdjzt’.¹⁴¹ Samkvæmt Birni K. Þórolfssyni (1925:63) eru myndirnar með /jö/ frá fyrri hluta 14. aldar og koma t.d. fyrir í Möðruvallabók (de Leeuw van Weenen 2000:240). Jón Helgason (1927:94) segir hins vegar að þær séu enn eldri og komi t.a.m. fyrir í Holm perg 2 4° (að meginhluta frá ca. 1250–1300, *ONPReg*:474) og tengist samfalli ö-hljóðanna um 1200.

14v15 giorder, 24 giordi, 28 giordizt, 15v18 giort, 16v22 giorer, 17v33 gior, 18r24 gio:a, 18v2 gio:a, 13 gio:dj, 19r35 gio:zst.

¹⁴⁰ Kjartan G. Ottósson (1992:124): „The ending -z becomes rarer in the superlative approximately at the same pace as it does in the MV [Middle Voice], at the same time as the ending -zt(-) advances. The ending -z is rather common until the mid-15th century, alternating with -zt- or -zst-.“

¹⁴¹ Einnig er eitt dæmi um nafnorðið *velgerð* ritað með ‘io’: 15v11 ‘velgiord’.

laus greinir

Myndir með og án *h-* af greininum tíðkast í gegnum aldirnar (sjá t.d. Jón Helgason 1929:75–76). Í Hálfðanar sögu eru sjö dæmi um greininn með /h/ en fimm án þess:

14r11 *hinn*, 14v29 *hinn*, 30 *hit*, 40 *Uar* bardagi hin (= *hinn*) hardazti, 17r24 *hinn*, 18r4 *hid*, 10 *hinn*.

15v6 *et*, 10 *ed*, 18r3 *ed*, 19r1 *et*, 19r28–29 *Slær þar þegar j en* (= *hinn*) hardazta | bardaga.

nokkurr/nökkur

Björn K. Þórólfsson (1925:49) telur að þetta fornafn hafi sennilega haft /ö/ í rótinni alla 14. og 15. öld og einstök dæmi eru um það frá 16. öld. Óljóst er hvers vegna breytingin /ö/ > /o/ varð í þessu orði og hvenær hún varð því að ‘o’ tákna oft í handritum bæði /ö/ og /o/ (Hreinn Benediktsson 1961–62:28–31). Í Hálfðanar sögu er fornafnið oftast (fimm sinnum) skrifað með ‘o’ en einu sinni með ‘ö’ og erfitt að vita hvort það hefur /ö/ eða /o/ í stofni.¹⁴²

Björn K. Þórólfsson (1925:49) segir að elztu dæmi um samandregin form fornafnsins séu frá síðari hluta 14. aldar en Hreinn Benediktsson (1961–62:34–35) segir að elztu dæmin, sem Björn nefnir um samandreginn stofn /nokkr/, séu úr handriti (AM 180 b fol) frá síðari hluta 15. aldar en ekki frá um 1400 eins og Björn taldi. Hreinn (1961–62:33–35) segir að þessi breyting sé líklega frá þeim tíma og færast mjög í vöxt á 16. öld t.d. í Nýja testamentis þýðingu Odds Gottskálkssonar (Jón Helgason 1929:79–80) og sérstaklega í Guðbrandsbiblíu (Bandle 1956:369). Í 589e eru engin dæmi um samandregna formið: 14r22 ‘nökkurn’, 14v39 ‘nockura’, 15r8 ‘nockut’, 15v25 ‘nockurru’, 16v19 ‘nokkud’, 18r23 ‘nockurum’.

nott/natt

Bæði *nótt* (10 dæmi) og *nátt* (5 dæmi) koma fyrir í handritinu. Öll dæmin um *nótt* eru í fyrri hluti sögunnar (14r16–17v31) og öll dæmin um *nátt* í seinni hlutanum (18v2–19v17).

‘nott’: 14r16 *nott*, 17 *nott*, 15r2 *nott*, 16r31 *nott*, 32 *nottum*, 16v24 *nottum*, 17r13 *nott*, 15 *nott*, 32 *nott*, 17v31 *nott*.

‘natt’: 18v2 *natt*, 4 *natt*, 14 *nattena*, 19r9 *natten*, 19v17 *natt*.

¹⁴² Loth (1977:18) segir þetta um fornafnið: „The pronoun *nökkurr* is spelt with *ö*: *nöckur*, *nöckut*.“ Hún virðist gefa í skyn að fornafnið sé alltaf táknað þannig en svo er ekki.

Norsk áhrif?

Skrifari 589e er greinilega íslenzkur. Eftir svartadauða (1402–1404) hurfu „norvagismar“ nær alveg úr íslenzkum handritum og bréfum og í sögunni sjást aðeins nokkur dæmi um norsk áhrif enda er 589 líklega frá seinni hluta 15 aldar.¹⁴³

1) Algengasti „norvagisminn“ (ásamt táknun /hl/, /hr/ með ‘r’ og ‘l’) er hljóðvarpsleysi (Stefán Karlsson 1978:96). Í sögunni eru tvö dæmi um hann: 18r7 ‘[ha]llinne’, 18v2 ‘skamm’.

2) Notkun ‘fu’ fyrir ‘f’ var’ algeng á 14. öld og er líklega úr norsku (Stefán Karlsson 1989:40): 15r38 ‘gefua’, 17r10–11 ‘[si...]|fuardiup’, 17r28 ‘siofuar’, 32 ‘sofua’.

3) Táknunin ‘gh’ fyrir ‘g’ (upphaflega aðeins fyrir öngljóðið) var vinsæl á 14. öld (Stefán Karlsson 1989:40): 17r26 ‘dauddagha’.

4) Einn af þeim „norvagismum“ sem lifði af svartadauða er óhljóðverpta formið *báði* fyrir *bæði* (Stefán Karlsson 1978:98, Björn K. Þórólfsson 1925:74). Tvö dæmi eru um þetta form í sögunni: 16r8 ‘Þeira glima uar badi haurd ok laung’, 16r30–31 ‘en Jngibiorg syster hans | uakti badi nott ok dag’.

5) Annar norvagismi sem eitt dæmi er um í textanum er mynd 1.p.nt.frsh. með endingu 3.p. (Stefán Karlsson 1978:98, Björn K. Þórólfsson 1925:53–54, 108–109). Þessar myndir komu upp á 14. öld en gömlu myndirnar unnu aftur á á 16. öld (Stefán Karlsson 1989:24): 16r18 ‘Eg hefer’ (1.p.nt. af so. *hafa*).

6.5 Beygingarfræði

Nafnorð

Samhljóðastofnar

rótarnafnorð: 19v12 ‘fætmar’ (pf.ft. af *fótr*). Björn K. Þórólfsson (1925:86–87) segir að kvenkyns fleirtölumyndir af *fótr*, *fingr* komi fyrst fyrir á 16. öld.¹⁴⁴ Dæmi eru t.d. um þær í Nýja testamenti Odds Gottskálkssonar (Jón Helgason 1929:58). Þetta dæmi í 589e virðist því benda til þess að þessi breyting sé frá 15. öld en ekki þeirri 16.

Lýsingarorð

Veik beyging

Í aukaföllum et. í veikri beygingu lo. í kk. er *-a* og engin merki eru um *-i*, enda verða

¹⁴³ Stefán Karlsson (1978:97): „Ímidlertid forsvinder de fleste norvagismer næsten totalt fra diplomerne omkring 1400, og det samme gælder stort set det øvrige håndskriftmateriale.“

¹⁴⁴ Björn K. Þórólfsson (1925:86): „fótr og fingr geta frá því á 16. öld verið kvenkyns í fleirtölu.“

Óbeygðar karlkynsmyndir ekki algengar fyrir en á 17.–18. öld (Björn K. Þórólfsson 1925:36, 91), t.d.: 17v22 ‘ok aunguan hefer eg sied vænna mann ne kurteisara’.

Fornöfn

Tvítölu- og fleirtöluformum fyrstu persónu fornafnsins er haldið aðgreindum í textanum og þau notuð eins og að fornu. Björn K. Þórólfsson (1925:41–42) er með dæmi úr fornbréfum frá 15. öld um rugling í þessum fornöfnum en flestir skrifarar greindu á milli þeirra fram á 17. öld og jafnvel lengur (Stefán Karlsson 1989:23, Helgi Guðmundsson 1972): 14v6 ‘uer’, 16r20 ‘Uer’, 16v29 ‘uer’, 14v15–16 ‘sk|olu uid’, 16r6 ‘uid’ haufum’.

Sagnorð

Miðmynd sagna

Algengasta miðmyndarendingin í uppskriftinni er ‘zt’ (62 dæmi) en einnig kemur fyrir ‘z’ (tvö dæmi) og ‘zst’ (tvö dæmi). ‘z’ er ríkjandi miðmyndarending á 14. öld og lifir fram á þá 15. en ‘zt’ og ‘zst’ koma fram á 14. öld (Stefán Karlsson 1989:25). Samkvæmt Kjartani G. Ottóssyni (1992:117) er elzta dæmið um ‘zt’ í miðmynd líklega í handritinu AM 677 4° (c1200–1225). Það kemur einnig fyrir í nokkrum öðrum handritum frá 13. og 14. öld en mjög fáir skrifarar hafa það sem aðalendingu (Kjartan G. Ottósson 1992:122). Á fyrri hluta 15. aldar eru ‘z’ og ‘zt’ algengustu miðmyndarendingar en á síðari hluta 15. aldar og fyrri hluta 16. aldar er ‘zt’ ríkjandi ending (Kjartan G. Ottósson 1992:123–24).

Ending 1.p.et. í miðmynd virðist vera hin forna ending /umzt/, sbr. AM 589 c 4° 4v21 ‘undrumzt eg’ (Loth 1977:19). Í Hálfðanar kemur þessi ending einu sinni fyrir en er bundin með nefhljóðsbandi sem ég leysi úr með ‘m’: 14r21 ‘pottumzt’. Kjartan G. Ottósson (1992:161–72) segir að nýjar endingar í 1.p.et.miðm. (t.d. *komumst* > *kemst*) hafi komið tvisvar upp. Fyrst á 14. öld fyrir norsk áhrif en síðan hafi gömlu formin aftur unnið á um 1400 og aftur á 15. öld og þá hafi hinar nýju endingar komið til að vera.

‘z’: 14r19 sett[iz], 15v28 komz.

‘zst’: 19r16 byzst, 35 gio:zst.

‘zt’: 14r21 pottumzt, 23 færðizt, 31 Lukuzt, 14v6 beriazt, 28 byzt, 29 [u]eriazt, 34 Tekzt, 15r9 kuezst, 21 lagðizt, 25 sagðizt, 26 sagðizt, 27 kuezst, 28 giordizt, 31 funduzt, 15v1 Mintezt, 9 seigizt, 16 rakzt, 17 tynduzt, 19 buazt, 23 quezt, 16r6 fundizt, 7 uardizt, 19 kuezst, 24 settizt, 25 nærdizt, 32 biugguzt, 16v6 funduzt, 27 biugguzt, 30–31 dreplazt, 17r1 orglazt, 6 athafazt, 7 m[o]lazt, 17 kuezst, 21 nefnazt, 33 klæðizt, 34 kuezst, 17v1 skiliazt, 3 dualdizt, 7 kuezst, 11 komazt, 17 ættizt, 26 þottizt, 28 settizt, 34 litizt, 18r10 þottizt, 16 Legzt, 21 uarazt, 22 þottezt, 25 þottizt, 35 ridazt, 37 komzt, 18v9–10 studdfjzt, 17

þottezt, 19r8 sagðjzt, 28 snuazt, 28 uerjazt, 30 reiddjzt, 19v6 berjazt, 6 Finnazt, 6 tekzt, 8 finnazt, 16 gerðjzt.

Beygingarathuganir

Sterka so. *hrinda* fór að beygjast eins og *ja*-sagnir á 14. öld (Björn K. Þórólfsson 1925:57) en í 589e lifir sterka beygingin: 19v22' hrindr' (3.p.nt.frsh.) .

Í físl. endaði 2.p.et.pt.frsh. st. so. sem höfðu sagnstofn sem endaði á /t/ á /st/, t.d. *brauzt* (af *brjóta*) en ekki í öðrum sterkum sögnum. Á fyrri hluta 16. aldar fór /s/ að smeygja sér inn í 2.p.et.pt.frsh. allra annarra sterkra sagna. Í 589e eru þrjú dæmi sem sýna öll gömlu endinguna: 16v15 'hiott' (so. *hoggva*), 17v32 'feckt' (so. *fá*), 'fant' (so. *finna*).

Um 1300 fór ending 3.p.et.pt. að þrengja sér inn í fyrstu persónu, t.d. *réða* > *rédi*; 3.p. *rédi* (so. *ráða*), og urðu svo til einráðar á 17. öld (Stefán Karlson 1989:24). Í Hálfðanar sögu eru nokkur dæmi um hina fornu endingu í 1.p. en engin um hina nýju: 17v23 'ok suo skylldi vera ef eg reda', 19v37 'ok uillda eg upp lata'.

Hin forna mynd *em* í 1.p.et.nt.frsh. af sögninni *vera* hélzt lengi í málinu og til að mynda er hún algeng í Nýja testamenti Odds Gottskálkssonar (Jón Helgason 1929:89). Í Hálfðanar sögu er eitt dæmi um hina fornu mynd: 15v17 'eg em' en annars eru aðeins dæmi um nýju myndin *er*, t.d. 17r17 'er'.

Tvö dæmi er um niðurfall /m/ í 1.p.ft. á undan /v/: *skolum við* > *skolu við*: 14v15–16 'sk|olu uid', 17r27 'skolu v[er]'.

6.6 Samantekt og aldursákvörðum

Nýjungar hafa miklu meira gildi við að meta aldur texta en það að eitthvað sé ekki komið fram í handritinu og að það sé fornlegt. Ástæðan fyrir því er sú að fyrnska í máli getur varðveitt í skrift löngu eftir að málið hefur breytzt. Fornleg atriði í skrift geta þó gefið einhverjar vísbendingar um aldur. Hér á eftir verður fjallað um ýmis (mismikilvæg) atriði sem geta hjálpað til við aldursákvörðun og er þeim skipt niður í breytingar sem koma upp á 15. öld og 14. öld.

15. öld

1) Band I ('3'). Finnst í bréfum frá 1434–1499) (Loth 1977:17 og Stefán Karlsson viva voce).

2) 'á' kemur t.a.m. fyrir í öðru handriti frá svipuðum tíma AM 343 4° (ca. 1450–75, *ONPReg*:452).

- 3) Eitt dæmi er um táknið 'è': 15v8 'gèk'. Notkun slíks depils yfir sérhljóðum til að tákna lengd kemur upp á 15. öld en hverfur síðan aftur. Elzta dæmið er í bréfi frá 1412 (IO:182–83) (Jónas Kristjánsson 1964:lxix–lxxii og Stefán Karlsson 1970a:680). Þetta virðist vera norðlenzkt skriftareinkenni.
- 4) Á 15. öld og síðar var áherzlulitla sérhljóðinu skotið aftur inn í sumum orðmyndum þar sem hafði orðið samfall um 1200 á hljóðgapi og var það fyrir áhrif frá öðrum orðum sömu beygingar (Stefán Karlsson 1989:11). Loth (1977:19) nefnir tvö dæmi um ósamdregna formið af þessari sögn í AM 586 4°: 'sau' 5v46, 'sauzt' 22r7. Engin hljóðgapsform eru hins vegar í Hálfdanar sögu í 589e. Þessi dæmi sem Loth nefnir virðast benda til þess að handritið sé frá 15. öld í fyrsta lagi.
- 5) Eitt dæmi virðist vera um breytinguna /ve/ > /vö/ í textanum: 16v4 'kuolldit' annars er hið gamla form. Stefán Karlsson (1989:10) segir að kringing *ve* > *vö* hafi byrjað um 1400.
- 6) 11 dæmi eru í uppskriftinni um efsta stig lýsingarorða og eru þau öll með 'zt'. Kjartan G. Ottósson (1992:124) segir að 'zt' vinni á 'z' á 15. öld svipað og í miðmyndinni.
- 7) Nokkur dæmi eru í textanum um kringingu á /i/ > /y/ í nöfnum með forliðinn *Sig-*, t.d. 14r2 'Sygny' og 16r24 'Sygurdi'. Hægstad (1942:36) segir þessar myndir, sem hann telur vera norvágisma, vera frá 15. öld.
- 8) Algengasta miðmyndarendingin í uppskriftinni er 'zt' (62 dæmi) en einnig kemur fyrir 'z' (2 dæmi) og 'zst' (2 dæmi). 'z' er ríkjandi miðmyndarending á 14. öld og lifir fram á þá 15. en 'zt' og 'zst' koma fram á 14. öld (Stefán Karlsson 1989:25). Samkvæmt Kjartani G. Ottóssyni (1992:117) er elzta dæmið um 'zt' í miðmynd líklega í handritinu AM 677 4° (c1200–1225). Það kemur einnig fyrir í nokkrum öðrum handritum frá 13. og 14. öld en mjög fáir skrifarar hafa það sem aðalendingu (Kjartan G. Ottósson 1992:122). Á fyrri hluta 15. aldar eru 'z' og 'zt' algengustu miðmyndarendingarnar en á síðari hluta 15. aldar og fyrri hluta 16. aldar er 'zt' ríkjandi ending (Kjartan G. Ottósson 1992:123–24). Mikil notkun 'zt' virðist í 589e virðist því benda til síðari hluta 15. aldar.
- 9) 19v12 'fætrnar' (þf.ft. af *fótr*). Björn K. Þórólfsson (1925:86–87) segir að kvenkyns fleirtölumyndir af *fótr*, *fingr* komi fyrst fyrir á 16. öld. Dæmi eru t.d. um þær í Nýja testamenti Odds Gottskálkssonar (Jón Helgason 1929:58). Þetta dæmi í 589e virðist því benda til þess að þessi breyting sé frá seinni hluta 15. öldar en ekki þeirri 16 því 589e getur varla verið frá 16. öld.
- 10) Elzta dæmið sem Lindblad nefnir (1952:144) um 'á' er í handritunum Holm perg 2 fol (ca. 1425–45, *ONPReg*:473) og AM 551 a 4° (ca. 1500, *ONPReg*:454). Aðeins eitt dæmi er um 'á' í Hálfdanar sögu í 589e og því e.t.v. lítið á því að byggja en ef það er ekki ritvilla þá bendir það sterklega til þess að handritið sé frá síðari hluta 15. aldar.

14. öld

- 1) Tvíritun sérhljóða til að tákna lengd hefst um miðja 14. öld og notkun tvíbrodda yfir þessum límingum á svipuðum tíma (Lindblad 1952:143–44, Seip 1954:142). Stefán Karlsson (1989:36) segir að tvíritun sérhljóða sé norsk venja og færast í aukana á 14. öld.
- 2) Táknið fyrir 'a' er alltaf einhólfa 'a'. Seip (1954:138) segir að slík einhólfa 'a' hafi komið upp við lok 14. aldar.
- 3) 11 dæmi eru um notkun táknsins 'ð' fyrir /ð/. Það fer að verða algengt á 14. öld og sérstaklega eftir svartadauða 1402–1404 en eftir hann hvarf notkun tákna 'ø' og 'q' fyrir /ö/ að mestu (Stefán Karlsson 1989:41).
- 4) Tvíhljóðun eða lenging stuttra sérhljóða á undan /ng/ (og /nk/) virðist hefjast um 1300 og er orðin algeng á fyrri hluta 14. aldar (Lindblad 1952:178–79, Stefán Karlsson 1989:9, Björn K. Þórólfsson 1925:xii, Jóhannes L.L. Jóhannesson 1924:19–24). Í 589e sjást skýr merki um /eng/ > /eing/ og /öng/ > /aung/.
- 5) /nn/ í áherzlulétrri bakstöðu fór að falla saman við /n/ um svipað leyti og /rr/ og /ss/ eða á 14. og 15. öld (Björn K. Þórólfsson 1925:xxx–xxxii, Stefán Karlsson 1989:16) en hefur verið lengi að ganga yfir. Í Nýja testamenti þýðingu Odds Gottskálkssonar er áherzluléttum /n/ og /nn/ að nokkru leyti haldið aðgreindum (Jón Helgason 1929:39–41) og sums staðar hefur aðgreining þeirra haldizt til um 1700 (Jón Helgason 1970:356–60).
- 6) Hljóðasambandið /einn/ er alloft ritað 'eirn' sem er algengt í handritum frá þessum tíma og bendir þessi öfugi ritháttur til þess að /rn/ og /nn/ hafi verið komin með sama framburð, þ.e. [dn]. Elztu dæmin um samfall /nn/ og /rn/ eru frá fyrri hluta 14. aldar og elzta dæmið úr bréfi frá 1332–41 (Jón Helgason 1927:91).

7) Táknun hljóðasambandsins /vá/ breyttist á 14. öld í 'uo, vo' (Björn K. Þórólfsson 1925:xi–xii). Í 589e er aðeins eitt dæmi um óbundið *svá*: 17v31 'sua' en einnig eitt vafadæmi, 18r2 '*suau'. Annars eru öll dæmi (57) um þetta orð óbundið með yngra forminu *svo*.

8) Afkringing áherzluléttra orða eins og *yfir, fyrir, þykja > ifir, firir, þikja* virðist hafa hafizt þegar á fyrri hluta þrettánda aldar og orðið ráðandi á fjórtánda öld (Guðvarður Már Gunnlaugsson 1994:32–34).

9) Elztu dæmi um breytinguna /egi, egj/ > /eigi, eigj/ eru frá byrjun 14. aldar en en hún nær ekki mikilli útbreiðslu fyrr en um 1350. Tvíhljóðun /ei/ breiðist síðan á 14., 15. og 16. öld til annarra beygingarmynda þar sem eru önnur hljóð en *i, j* á eftir /g/, t.d. *meigum* (Björn K. Þórólfsson 1925:xii–xiii).

10) /é/ virðist hafa tvíhljóðast (> ie > je) á fyrri hluta 13. aldar en breytingarinnar sjást ekki almennt merki í stafsetningu fyrr en á síðari hluta 14. aldar (Björn K. Þórólfsson 1925:xiv, Hreinn Benediktsson 1959:298). Þessarar breytingar sjást merki í 589e.

11) Tvö dæmi eru í uppskriftinni sem sýna hið forna brottfall /j/ á undan /i/: 16r26 'huerir', 17r24 'þridi'. Björn K. Þórólfsson (1925:24) segir að myndir með /j/ fari ekki að tíðkast fyrr en um 1500 þegar /j/ er að breytast í samhljóð.

12) Stefán Karlsson (1989:38) segir að ritunin 'ki' ('gi') á undan /æ/ hafi orðið algeng á 14. öld. Fjögur dæmi eru um framgömun /k/ og /g/ á undan /æ/ í textanum/: 16r34 'kiærleikar', 16v32 'giætir', 17v10 'æggiæta', 17v36 'giær'.

13) Stefán Karlsson (1989:14) segir að breytingin /kn/ > /hn/ í framstöðu hafi orðið á 14. og 15. öld „[...] en óvíst er hvort sú breyting hefur orðið altæk.“ Í uppskriftinni eru 3 dæmi með /hn/ en fimm með /kn/.

Loth (1977:19) nefnir auk þess nokkur ungleg atriði:

'hersers' (ef.et. af *hersir*) 586 27r41

'frunar' (nf.ft., físl. *frúarnar*) 589 c 4° 7r3, sjá Noreen (1923:258–59)

'olldj' (3.p.þt. af so. *valda*) AM 589 d 40v23 (Loth segir að dæmið sé í 586 40v23 en það er vitleysa).

Flest virðist benda til þess að 589e sé frá síðari hluta 15. aldar eða jafnvel síðasta fjórðungi hennar. Nokkur atriði (band I 'z', 'é', 'á', mikil notkun 'zt', 'fætrnar') benda frekar til síðari hluta 15. aldar en fyrri hlutans. Á hinn bóginn er ýmislegt sem bendir til þess að handritið geti ekki verið frá 16. öld (lítil notkun *r* rotunda, aldrei notaðir deplar yfir 'i' o.s.frv.).

7 AM 571 4° (stafsetning og mállýsing)

Umfjöllun mín um AM 571 4° er ekki eins ítarleg og um AM 589e því ágæt stafsetningar- og mállýsing er til af 571 sem Haraldur Bernharðsson gerði (1992). Mun ég styðjast þó nokkuð við þessa ritgerð Haraldar í umfjölluninni sem hér á eftir. Ekki er jafn ítarleg umfjöllun um málfræðiatríði sem áður er búið að fjalla um í kaflanum AM 589 e 4° (stafsetning og mállýsing). Ef annað er ekki tekið fram eru tínd til öll dæmi í Hálfðanar sögu um hvert einstakt atriði.

Skrifari

Einn skrifari hefur skrifað 571 og er hann óþekktur. Haraldur Bernharðsson (1992:4–17) hefur rakið ítarlega sögu handritsins.

Eitt orð eða tvö?

Algengt er í 571 að orð sem samkvæmt nútímavenju eru rituð í einu lagi séu rituð í tvennu lagi. Nokkur dæmi um það eru: 3v15 *æidgota lande*, 25 *landwænar madur*, 26 *flagd kona*, 26 *mannz blod*, 28 *Skemmu meyar*, 30 *k(ongs) dottur*, 35 *o þockalegir*, 4r5 *o giost*, 5v23 *k(ongs) hallar*.

7.1 Skrift

7.1.1 Sérhljóð

/a/, /á/

Algengasta táknið fyrir */a/* og */á/* er ‘a’. Það er venjulega einhólfa en nokkur dæmi eru um tvíhólfa eru t.d.: 3v19 ‘aullu’, 21 ‘alla’ (fyrra ‘a’-ið), 24 ‘Annar’ (stórt tvíhólfa *a*), 4r13–14 ‘uiking|ana’ (síðara ‘a’), 4v8 ‘nottina’. Þegar fleiri en eitt ‘a’ er í orði þá er það síðasta yfirleitt tvíhólfa.

Einfaldur broddur kemur ekki fyrir yfir ‘a’ en tvöfaldur broddur er notaður yfir ‘ǣ’: 4v17 *ǣ*, 18 *ǣ*, 5v23 *sǣr*.

/i/

Fyrir */i/* og */í/* er notað ‘i’, þ.e. *i* með depli en ekki ‘í’. Samkvæmt Seip (1954:139) er ‘i’ (með depli) einstaka sinnum notað á 15. öld fyrir */i/* og */í/* en verður ekki algengt fyrr en á þeirri 16.

7.1.2 Samhljóð

/z/

Eins og Haraldur Bernharðsson segir (1992:26) má heita að hljóðgildi /z/ haldist hjá skrifara 571 (sjá umfjöllun síðar). Telur hann að það bendi til þess að handritið hafi ekki verið ritað síðar en um miðja 16. öld en talið er að /z/ hafi varla almennt misst sjálfstætt hljóðgildi sitt og sameinast /s/ fyrr en á 16. öld (Stefán Karlsson 1989:14) þó að breytingin hafi hafizt seint á 15. öld (Kjartan G. Ottósson 1992:98–100, 124).

/r/

Notkun krók-‘r’ (‘r’) í innstöðu og bakstöðu óháð undanfarandi staf kemur upp á 15. öld en upphaflega var þetta tákn eingöngu notað á eftir íbjúgum stöfum (Stefán Karlsson 1970a:681). Það er einnig tíðnotað í framstöðu í handritinu sem samkvæmt Seip (1954:140) kemur fyrst fyrir í handritum um 1500, t.d. AM 551 a 4° (ca. 1500, *ONPReg*:454).

#‘r’- (framstaða): 3v13 ried, 15 reidgotalande, 25 rikin, 34 runnu, 35 runnu, 36 rifu, 4r1 rad, 2 rada, 8 radur, 4r16 ragur, 4v1 rekur, 4v24 rannsaka, 28 rike, 5r5 ridur, 5v19 reidur, 30 rekur.

/a/: 3v25 landwa:narmadur, 34 borga:innar, 4r3 halla:innar, 16 fa:a, 34 ha:ur, 35 ha: , 4v8 sa:er, 15 Ingibia:gar, 26 ba:nanna, 5v34 ua:er.

/b/: 3v16 ba:dliga, 4r13 ba:odur, 32 ba:edur, 4v4 ba:, 10 ba:æ:ia, 15 ba:odur, 5r13 linba:ok, 31 fostba:ædra, 33 fostba:ædur.

/d/: 3v22 alld:a:ur, 29 daeymt, 30 da:um, 31 da:ume, 4r1 da:uminn, 8 la:u megin, 4v10 ba:æ:ia, 18 au:um, 5r18 ue:it, 27 au:um, 28 d:uckinn, 28 focd:uckner.

/e/: 3v13 e:, 4r7 be:serckur, 10 be:iazt, 15 ue:da, 17 e:t, 20 e:t, 26 me:ckur, 4v5 sue:dit, 12 e:, 21 me:ckur, 5r21 ue:dur, 34 e:, 5v3 e:u, 19 we:dur.

/f/: 4v7 fa:, 5r10 F:iettir, 5v8 iungfa:unum.

/g/: 4v16 g:iet, 19 G:iima, 35 G:iimu.

/h/: 3v13 H:iingur, 19 H:iings, 4v15–16 h:i|ygg, 31 h:iid, 5r15 h:iæddar.

/i/: 4r25 fiarhi:der.

/l/: 3v34 me:ackar.

/o/: 3v13 Danmo:cku, 22 Þo:uidur, 24 Þo:er, 27 Fio:a, 29 Þo:j[r], 33 uo:u, 35 uo:u, 36 ogio:t, 4r5 ogio:t, 14 fo:uitne, 17 gio:ir, 22 uitebo:inn, 26 gio:t, 29 mo:guninn, 30 Þo:uide, 30 Þo:i, 34 Þo:uide, 35 Þo:e, 35 Þo:er, 38 bo:gina, 38 Þo:e, 4v1 Þo:uidur, 3 Þo:uidur, 8 Þo:uidur, 11 huo:t, 17 Ingibio:gu, 23

mo:ginninn, 24 bo:gar, 29 Þo:uidur, 31 fo:u , 31 fo:u, 32 fo:, 32 mo:ginn, 5r3 gio:ir, 20 mo:gunnin, 36 o:dinn, 5v35 Þo:uidur.

/t/: 3v16 uit:uzt, 23 t:ur, 23 uit:aztur, 4r13 st:andar, 28 fost:a, 36 siofarst:andar, 5r34 sn[o]t:a, 36 t:u.

/u/: 3v33 u:du, 4r25 bu:tu, 4v9 stendu:, 11 spu:di, 20 bau:num, 21 silfu:s, 35 bau:ninn, 5r4 bu:trida.

/y/: 4r5 spy:, 10 Fy:, 4v6 my:kt, 18 dy:, 5r13 sky:tu, 5v20 ey:un.

/þ/: 3v31 þ:idia.

/æ/ 4r13 fæ:im.

/e/: 4r23 wæ:er, 24 fæ:er.

/æ/-tákn

Tvö tákn eru notuð fyrir /æ/, ‘e’ og ‘æ’ og er hið fyrrnefnda um þrisvar sinnum algengara en hitt (45 dæmi á móti 13):

‘e’ (45 dæmi): 3v14 uinsell, 16 wenzt, 18 skier, 33 ferdizt, 4r17 klædi, 20 hefði, 23 wæ:er, 23gefú, 24 fæ:er, 24–25 gefu|laus, 32 Snækollur, 33 Snækollur, 36 næst, 4v6 bædi, 8 bædi, 11 mætti, 11 ueri, 12 meði, 18 bæ, 20 tekir, 20 kemi, 29 wæ:ri, 31 bæ, 33 þeiar, 5r11 etlar, 12 sæng, 15 þer, þer, 21 mæla, 23 mæla, 24 mætti, 29 letur, etlar, 31 klædi, fostbædra, 33 fostbædur, 5v1 hræddir, 3 etlar, 4 þer, 12 herklædum, 13 sækia, 15 slær, 20 bædi, 21 bæde, 22 hælum.

‘æ’ (13 dæmi): 3v36 bædi, 4r6 Snækollur, 7 wæ:ri, 13 fæ:im, 32 bædur, 35 Snækollur, 36 Snækollur, 38 Snækollur, 4v1 Snækolle, 10 bæd:a, 34 bædi, 5r15 hæddar, 38 brædur.

‘æ’ kemur fimm sinnum fyrir í nafninu *Snækollr*, þrisvar í aukaföllum orðsins *bróðir* og tvisvar í orðinu *bæði*. Samtals kemur það aðeins fyrir í sex orðum.

Haraldur Bernharðsson (1992:36–38) ræðir þá hugmynd að ‘e’ og ‘æ’ sýni forna aðgreiningu tvenns konar /æ/-hljóða, þ.e. /é/ og /ól/ sem talið er að hafi varðveitt betur á Austfjörðum þar sem handritið var lengi. Haraldur taldi öll dæmi um þessi tákn í handritinu og samkvæmt honum eru 124 dæmi um ‘e’ (þar af 101 í orðum sem voru upphaflega með /é/ og 23 með upprunalegu /ól/) en 21 dæmi um ‘æ’ (19 upphaflega með /é/ og 2 með upprunalegu /ól/). Í þeim hluta 571 sem ég athuga ekki eru því samkvæmt Haraldi 79 dæmi um ‘e’ en 8 um ‘æ’ og eru þá hlutföllin aðeins önnur. Samkvæmt athugun hans sýna þessi tákn því ekki hina fornu aðgreiningu á milli /æ/-hljóðanna.

7.2 Upplausn banda og skammstafanir

7.2.1 Hljóðasambönd

Áherzlulétt sérhljóð

/l/

Ég leysi úr /l/# með ‘e’ því það er miklu algengara þannig óbundið.

‘e’ (114 dæmi): 3v14 atte, 15 æidgotalande, 16 henne, 22 saugunne, 23 fostrade, 24 unne, 25 like, 26 skylldi, 28 sinne, 28 suefne, 31 d̄aume, 32 ute, 4r6 Sote, 7 Sote, 7 Sote, 10 hause, 11 konge, 11 lide, 14 foúitne, 21 Sote, 21 Sote, 22 uiteboúinn, 24 Sote, 24 Sote, 25 Hunde, 25 sueine, 27 ute, 27 inne, 28 sinne, 29 borginne, 30 Þoúide, 32 Sote, 33 Sote, 33 mote, 34 mote, 34 Þoúide, 34 bardage, 35 Þoúe, 35 jarle, 38 Þoúe, 4v1 mote, 1 Snækolle, 2 borginne, 2 bardage, 2–3 hard|azte, 3 Sote, 3 konge, 4 Sote, 4 skillde, 13 manne, 15 henne, 19 iarle, 22 uisse, 22 Sote, 25 Sote, 28 wisse, 28 Sote, 28 uillde, 28 Sote, 28 lagde, 30 Sote, 31 mote, 33 uisse, 33 ute, 34 henne, 34 kyste, 35 þackade, 5r1 Einglande, 4 Ake, 5 borginne, 5 mote, 5 dike, 6 sinne, 12 sinne, 13 uillde, 14 ute, 15 hurdinne, 17 biarge, 21 Ake, 21 matte, 23 matte, 23 asakade, 24 Ake, 27 Ake, 29 Ake, 30 [j]nne, 30 uisse, 31 bile, 36 gamalle, 39 Ake, 5v2 Einglande, 3 henne, 4 hafninne, 4 henne, 5 Hillde, 5 henne, 8 Ake, 9 male, 11 Ake, 12 eirne, 13 bake, 16 Ake, 21 þede, 25 Einglande, 29 Ake, 29 Ake, 31 Ake, 36 bardage.

‘i’ (67 dæmi): 3v19 mundi, 21 hluti, 24 kongi, 25 stercki, 25 Eingi, 29 spurdi, 31 fostri, 35 þessi, 35 kuikendi, 36 ecki, 36 bædi, 4r3 Kendi, 5 ecki, 5 Soti, 6 spurdi, 8 Ecki, 9 klēdi, 19 kuaddi, 20 hefði, 22 uelli, 23 ecki, 30 Þoú, 33 Þori, 35 sotti, 4v2 uardi, 4v4–5 endi|laungu, 6 þedi, 7 ecki, 8 þedi, 9 kongi, 11 spurdi, 11 mętti, 11 uęri, 12 Hefi, 12 mędi, 13 ecki, 14 matti, 14 ecki, 16 þessi, 19 þessi, 20 kęmi, 22 Eingi, 24 huergi, 26 skylldi, 27 ecki, 30 eigi, 33 eingi, 34 bædi, 5r1 ecki, 10 Aki, 17 Aki, 24 mętti, 25 kongi, 30 Ecki, 31 klēdi, 35 Hefi, 36 meyni, 37 ecki, 38 kongi, 5v9 Uiti, 20 þedi, 23 hesti, 23 ecki, 24 hafdi, 28 henni, 29 kongi, 31 ecki.

/lr/

/lr/ er yfirleitt bundið í *er*-bandi. Nokkur dæmi eru um að það komi óbundið fyrir og er - ‘er’ (20 dæmi) algengara en - ‘ir’ (10 dæmi) og því leysi ég böndum og styttingum með *er*.

‘er’: 3v35 bader, 37 sider, 4r4 komner, 10 Aller, 23 węer, 24 fęer, 28 yfer, 35 Þoúer, 4v6 sider, 8 moder, 8 saer, 5r8 uner, 22 saker, 28 forðuckner, 5v5 epter, 10 epter, 25 epter, 32 sigler, 34 uaer, 34 Aunguer.

‘ir’: 3v35 oþockalegir, 4r8 hefir, 4r17 gioúir, 4v20 tękir, 20 geymdir, 5r3 gioúir, 5r10 Fíettir, 5v1 hręddir, 9 hefir, 23 hręddir.

Viðskeyttur greinir og lh.þt.

Ég leysi úr /l/ í viðskeytta greininum með ‘i’ því það er miklu algengara í þeirri stöðu.

‘enn/ed(et)’: 4v22 walenn, 24 ualenn, 5v6 ueturuistena, 8 farenn.

‘inn/-id(-it)’: 3v24 mikid, 32 litid, 33 landin[o], 34 borgaúinnar, 4r1 d̄auminn, 3 hallaúinnar, 8 meginn, 8 meginn, 8 meginn, 11 gefid, 11 timinn, 15 drepinn, 17 einradinn, 22 uiteboúinn, 27 tialldino, 29 moúguninn, 29 borginne, 37 blodit, 37 borgarhlidino, 37 borgina, 38 boúgina, 4v2 borginne, 4 skiolldinn, 5 sueúdit, 8 nottina, 12 fallid, 18 litinn, 23 moúginninn, 29 feingid, 32 buid, 32 moúginn, 34 syskin, 34 feiginn, 35 bauúinn, 5r2 essid, 5 borginne, 6–7 saud|linum, 7 dikid, 8 dreginn, 14 hurdina, 15 hurdinne, 18

iaurdina, 18 uedait, 18 kukurinn, 20 nottina, 20 mo:gunninn, 23 feingid, 28 dýckinn, 30 Kastalinn, 32 skoginum, 32 elldinn, 33 skoginn, 34 kominn, 36 geingid, 36 o:dinn, 5v4 haufninne, 16 fotinn, 17–18 suerd|inu, 21 fotleggina, 30 kominn, 30 leikinn, 36 mikid.

-lig-/leg-

Eitt dæmi er um þetta viðskeyti óbundið með 'i': 4v26 'elliga'r en ekkert með 'e' óbundið og því er o.s.frv. viðskeytið haft með 'i' þegar það er bundið, t.d. 3v17 'bradliga', 17–18 'kuenn|mannligum' o.s.frv.

/ll(l)/

Tvö dæmi eru um viðskeytið *il(l)* og er það í báðum tilfellum ritað með 'i' en ekki 'e': 5r39 'mikill', 5v28 'mikillega'.

Hálfáherzlu -E/

Yfirleitt 'e', t.d. 3v36 'kuikendi', 4r4 'tidenda', 4v16 'tidendi'.

Áherzlulétt /Y/

Táknið 'u' er miklu algengara en 'o' fyrir áherzlulétta uppmæltá sérhljóðið /Y/ þegar það er ekki bundið í sögunni og því er leyst úr böndum -u, einnig þegar einhvers konar o-band er notað.¹⁴⁵

'o' (2 dæmi): 4r27 tialldino, 37 borgarhlidino.

'u' (68 dæmi): 3v14 drotningu, 16 sonu, 19 aullu, 25 aullu, 28 skemmu, 31 Hwersu, 33 uo:u, u:du, 34 unnu, stefndu, 35 unnu, uo:u, 36 lietu, iifu, 37 nadu, sottu, 4r3 geingu, 5 lietu, 6 muntu, huersu, 8 audu, 10 fystu, 11 haufdu, 23 gęfu, 24–25 gęfu|laus, 25 bu:tu, 31 enu, 4v4–5 endi|laungu, 7 stodu, 8 gengu, suafu, 17 Ingibio:gu, 21 Eru, 24 fundu, 25 skemmu, burtu, 27 mundu, 31 foru, 31 Grimu, 31 foru, 33 Grimu, 34 Urdu, 35 Grimu, mundu, 5r1 aullu, 4 skulu, 5 einu, 9 þessu, 12 skemmu, 13 sky:tu, 23 sneypu, 28 [u]rdu, duttu, 36 uiku, 37 Skildu, 38 gengu, 40 hlupu, 5v1 urdu, foru, 2 komnu, 3 e:u, 5 skylldu, 11 furdufus, 17–18 suerd|inu, 25 lietu, 30 huersu, 34 uilldu, 35 foru.

ck/kk

Engin dæmi eru um óbundið 'kk' en 31 um óbundið 'ck'. Alltaf er því leyst úr böndum með 'ck' en ekki 'kk'.

¹⁴⁵ Haraldur Bernharðsson (1992:39) segir að 'o' fyrir /Y/ komi aðeins fyrir í hvorugkynsorðum með greini. Í Nýja testamenti Odds Gottskálkssonar er 'o' algengt í sömu stöðu og telur Jón Helgason (1929:21–22) að þetta geti hafa verið norðlenzk mállýzka.

‘ck’: 3v1 Danmoꝝcku, 25 stercki, 32 dauckua, 32 nockurn, 34 melꝝackar, 35 oþockalegir, 4r7 beꝝerckur, 4r12 Feck, 26 þackar, 36 fieck, 39 gieck, 4v11 nockud, 19 gieck, 21 meꝝckur, 25 gieck, 28–29 Dan|maurck, 35 þackade, 36 gieck, 5r8 þrecker, 9 fieck, 19 hrauck, 20 gieck, 26 Drack, 28 dꝝyckinn, 28 focdꝝuckner, 5v4 þackar, 6 þackar, 17 stack, 21 stack, 28 þackar, 33 Danmerckur.

Í fimm af þessum dæmum stendur ‘ck’ fyrir /k/ og er það aðeins á eftir /r/: 3v1 ‘Danmoꝝcku’, 25 ‘stercki’, 4r7 ‘beꝝerckur’, 4v28–29 ‘Dan|maurck’, 5v33 ‘Danmerckur’.

eng/eing

Ekkert dæmi er um gamla formið /eng/ heldur hefur alltaf orðið tvíhljóðun /eing/. Þess vegna er leyst úr böndum með ‘eing’ þegar þetta hljóðasamband er bundið: 4v8 ‘geingu’, 38 ‘geingu’.

‘eing’ (19 dæmi): 3v25 Eingi, 4r2 leingra, 3 geingu, 4v1 geingur, 3 geingur, 18 geingur, 22 Eingi, 29 feingid, 32 geingur, 33 eingi, 5r1 Einglande, 23 feingid, 36 geingid, 37 leingur, 5v2 Einglande, 2 geingur, 6 geingur, 24 geingur, 25 Einglande.

ld/lld

Þetta hljóðasamband er tvisvar sinnum ritað með ‘ld’ en 25 sinnum með ‘lld’.

‘ld’: 5r19 kulda, 37 Skildu (3.p.þt.frsh. af so. *skilja*).

‘lld’: 3v22 allðadur, 26 skylldre, 26 alldre, 4r3 kuelld, 13 uillda, 14 alldre, 19 landtiallda, 21 uillda, 24 uillda, 27 tialldino, 4v1–2 tu[o]falld|ann, 4 skillde, 4 skiolldinn, 19 uillda, 26 skylldi, 28 uillde, 5r14 Hilldur, 13 uillde, 14 Hilldur, 16 uillda, 22 kullda, 29 elld, 32 elldinn, 5v5 Hillde, 34 uilldu.

lt/llt

Þetta hljóðasamband kemur aðeins þrisvar sinnum fyrir og er einu sinni ritað með ‘lt’ en tvisvar með ‘llt’: 3v36 ‘allt’, 4v28 ‘allt’, 5r16 ‘bilt’. Í Hálfðanar sögu í 589e þar sem langalgengast (36 dæmi) er að rita þetta með ‘llt’ er annað af tveimur dæmum um ‘lt’ orðið ‘bilt’ 18v9 sem einnig er í 571 ritað með einföldu ‘l’.¹⁴⁶

Annars staðar í 571, t.d. 7r15, 7v23, 8r18, 8v8, kemur fyrir ‘męllt’ (lh.þt. af *mæla*) og því leysi ég úr styttingum á sama hátt, t.d. 3v30 ‘m(ęllte)’. 2.p.nt.frsh. af so. *skulu* er einu sinni bundin í textanum og leysi ég úr bandinu með ‘ll’, 4v21 ‘skallt’ en annars staðar í handritinu *skalt* ritað svo t.d. 1r10 ‘skallt’, 14 ‘skalltu’.

Áherzlulétt /n/ og /nn/

Ruglingur er á /n/ og /nn/ í áherzluléttri stöðu í handritinu og því leysi ég alltaf úr böndum

með einu ‘n’ þar sem nefhljóðsbandið gæti staðið fyrir eitt eða tvö tákni, t.d.: 4v22 ‘*annan*’, 5r20 ‘*mo:gunnin*’.

‘n’: 3v30 *skemmuna*, 33 *landin[o]*, 34 *borgainnar*, 35 *waurgunum*, 4r13 ofan, 13–14 *uiking|ana* (þf.ft. með gr.), 27 *tialldino*, 37 *borgarhlidino*, 4v5 ofan, 29 *iafnan*, 5v20 *sialfan*.

‘nn’: 3v22 *saugunne*, 28 *sinne*, 28 *sidann*, 29 *Annann*, 4r1 *ð:auminn*, 3 *hallazinnar*, 8 *audru megin*, 8 *þaudru megin*, 8 *audru megin*, 11 *timinn*, 15 *dreppinn*, 17 *einradinn*, 22 *uitebo:inn* (nf.et.lh.þt.), 27 *sidann*, 27 *medann*, 29 *mo:guninn*, 29 *borginne*, 4v1–2 *tu[o]falld|ann*, 2 *borginne*, 2 *medann*, 4 *skiolldinn*, 13 *daudann*, 18 *litinn*, 22 *walenn*, 23 *mo:ginninn* (þf.et.), 24 *ualenn*, 26 *ba:nanna*, 32 *mo:ginn*, 34 *feiginn* (nf.ft. = *fegin*), 35 *bauninn*, 5r5 *borginne*, 8 *dreginn*, 18 *kukurinn*, 28 *ð:yckinn*, 31 *Kastalinn*, 32 *elldinn*, 33 *skoginn*, 34 *kominn* (nf.kvk.lh.þt.), 36 *o:dinn* (nf.kvk.lh.þt.), 5v5 *haufninne*, 6 *sidann*, 7 *sidann*, 8 *farenn*, 16 *ofann*, 17 *undann*, 22 *sidann*, 24 *sidann*, 30 *kominn*, 30 *leikinn*, 31 *sidann*, 31 *sidann*.

Við flokkun þessara dæma kemur í ljós að dreifing ‘n’ og ‘nn’ er tilviljunarkennd og fylgir ekki uppruna. Fjöldmörg dæmi eru um ‘nn’ fyrir /n/ en engin um ‘n’ fyrir /nn/. Haraldur Bernharðsson (1992:29) veltir því upp hvort þarna ráði e.t.v. táknavenja. Skrifarinn tvíritar aldrei ‘n’ heldur tákna tvöföldun með ‘n’ og nefjunarstrík yfir.

nf./þf.et.kk.no. með gr. (físl. /inn/ og /ann/):

‘nn’: 4r1 *ð:auminn*, 11 *timinn*, 4r29 *mo:guninn*, 4v4 *skiolldinn*, 22 *walenn*, 23 *mo:ginninn* (þf.et.), 24 *ualenn*, 32 *mo:ginn*, 5r18 *kukurinn*, 28 *ð:yckinn*, 31 *Kastalinn*, 32 *elldinn*, 33 *skoginn*.

nf./þf.kk.et.lo./lh.þt. (físl. /inn/):

‘nn’: 4r15 *dreppinn*, 17 *einradinn*, 22 *uitebo:inn* (nf.et.lh.þt.), 4v18 *litinn*, 5r8 *dreginn*, 5v8 *farenn*, 30 *kominn*, 30 *leikinn*.

nf./þf.ft.hk.no. með gr. (físl. /in/):

‘nn’: 4v35 *bauninn*.

þf.et.kk.lo./fn./lh.þt. (físl. /an/):

‘n’: 5v20 *sialfan*.

‘nn’: 3V29 *Annann*, 4v1–2 *tu[o]falld|ann*, 13 *daudann*.

nf.et.kvk.lo./lh.þt. (físl. /in/):

‘nn’: 5r34 *kominn*, 36 *o:dinn*.

Annað: 8 *audru* megin, 8 *audu* megin, 8 *audru* megin.

nf.ft.hk.lh.þt. /in/:

‘nn’: 4v34 feiginn (nf.ft.hk.lo.).

an-atviksorð:

‘n’: 4r13 ofan, 4v5 ofan, 29 iafnan.

‘nn’: 3v28 sidann, 4r27 sidann, 27 medann, 4v2 medann, 5v6 sidann, 7 sidann, 16 ofann, 17 undann, 22 sidann, 24 sidann, 31 sidann, 31 sidann.

Enginn ruglingur er á tákun /n/ og /nn/ í innstöðu í áherzluléttri stöðu, sbr. eftirfarandi dæmi:

n’: 3v30 skemmuna, 33 landin[o], 34 borgarinnar, 35 waargunum, 4r13–14 uikinglana (þf.ft. með gr.), 27 tialldino, 37 borgarhlidino.

nn’: 3v22 saugunne, 4r3 hallarinnar, 29 borginne, 4v2 borginne, 26 ba:nanna, 5r5 borginne, 5v5 haufninne.

enn/en

Orðin *en* og *enn* eru alltaf rituð með tveimur ‘nn’: *enn* 3v21, 24, 25, 29, 4r2, 5, 8, 10, 12, 30, 31, 37, 4v2, 16, 17, 24, 31, 5r5, 9, 9, 10, 10, 17, 18, 20, 21, 22, 24, 27, 37, 5v1, 7, 8, 20, 22, 24, 33.

/nC/ og /nnC/

nd/nnd

Engin dæmi eru í textanum um ‘nnd’ en 45 um óbundið ‘nd’:

‘nd’: 3v13 nefndur, 18 skinanda, 19 mundi, 20 Asmundur, 21 Asmundur, 22 nefndur, 25 landwa:narmadur, 32 standa, 33 landin[o], 34 land|faust, 34 stefndu, 35 kuikendi, 4r3 Kendi, 4 tidenda, 9 stendur, 13 st:andar, 19 landtiallda, 25 Hunde, 27 Asmundur, 4v4–5 endi|laungu, 9 stendu, 10 Asmundur, 11 standa, 12 Asmundur, 16 tidendi, 17 handlegg, 24 fundu, 27 enda, 27 mundu, 28 under, 31 nand, 35 mundu, 36 siofarst:andar, 5r20 standa, 5v7 Sigmundur, 14 Sigmundur, 15 Sigmundur, 17 undann, 17 Sigmundur, 18 Sigmundur, 20 handtok, 20 sundur, 24 Sigmund, 25 Einglande, 34 skunda.

ns/nns

Engin dæmi eru um ‘nns’ en sex um ‘ns’ og því leysi ég úr því þar sem það er bundið með ‘ns’, t.d. 5v23 ‘hans’.

‘ns’: 4r36 eins, 4v15 sins, 5r8 adeins, 22 sins, 5v3 sins, 16 hans.

nt/nnt

‘nt’: 4r22 kant, 5r1–2 S[...]liant, 34 Seint.

nz/nnz

‘nz’: 3v16 wenz.

‘nnz’: 3v26 mannzblod, 4r36 fylgdarmannz.

/r, rr/ og /rC/

r/rr

Engin dæmi eru um varðveizlu /rr/ í bakstöðu í Hálfðanar sögu í 571 og hefur það alltaf einfaldast í /r/, t.d. 4r26 ‘fer’ (3.p.et. af *fara*, físl. *ferr*).

‘r’: 4r5 spy, 5 Annar, 5 annar, 10 Fyr, 26 fer, 31 huer, 4v6 sar (nf.kk.lo. *sárr*), 5v7 fer (3.p.nt. = *ferr*), 20 sker (= *skerr*), 23 sár (nf.kk.lo. *sárr*).

Annars staðar í 571 eru hins vegar dæmi um varðveizlu /rr/ í bakstöðu í áherzluléttum orðum en elztu dæmi um styttingu eru frá miðri 14. öld (Björn K. Þórólfsson 1925:xxx): 1r33 fyrr, 1v1 ‘fyrr’, 18 ‘fyrr’, 6r25 ‘fyrr’, 7v2 ‘fyrr’, 29 ‘fyrr’. Um 1500 styttist /rr/ eftir stuttu sérhljóði í nafnorðum (Björn K. Þórólfsson 1925:xxx). Að minnsta kosti eitt dæmi er í 571 um gamla formið með tveimur /rr/: 3r26 ‘knaurrinn’. Fjögur dæmi eru síðan um lengingu /r/ en í ýmsum myndum lo. sem ekki höfðu stofnlægt /r/ varð lenging á 14. öld, t.d. í miðstiginu af *blár*, *blári* > *blárri* (Björn K. Þórólfsson 1925:xxx): 1r18 nærri, 2v28 ęvızıt, 7v19 ferri.

/rn, nn/ > /dn/

‘rn’: 4r22 sueirn, 4v32 Eirn, 5r25 Eirn, 5v12 eirne.

‘nn’: 4r33 einn.

/rs/ > /ss/

‘ss’: 5r1 ess, 2 essid, 4 ess.

Önghljóðun í áherzlulítilli bakstöðu

/k/# > /g[ɣ]/#

Engin dæmi eru um lokhljóðið /k/ (‘k’) í áherzluleysi heldur hefur það öngljóðast og er alltaf táknað ‘g’, t.d. 3v14 ‘og’. Þess vegna er alltaf leyst úr böndum með, t.d. *ok*-böndum, með ‘g’.

/t/# > /ð/#

Öfugt við öngljóðun /k/ þar sem engar menjar eru um lokhljóðið þá eru fjögur dæmi um ‘t’. Dæmi með ‘d’ eru þó miklu fleiri og því leysi ég alltaf úr böndum með ‘d’.

‘t’ (4 dæmi): 4r37 blodit, 4v5 sueðit, 5r18 uedit, 22 [a]t.

‘d’ (83 dæmi): 3v18 ad, 19 skaupud, 24 mikid, 26 ad, 27 ad, 29 huad, 31 ad, 31 ad, 32 litid, 33 ad, 33 ad, 36 þad, 37 ad, 37 ad, 4r4 ad, 5 huad, 7 ad, 7 ad, 11 gefid, 11 ad, 13 ad, 13 ad, 14 Þangad, 16 ad, 17 ad, 20 ad, 22 ad, 24 ad, 24 ad, 30 ad, 30 annad, 35 ad, 4v3 ad, 3 þangad, 4 ad, 7 ad, 10 ad, 10 ad, 11 nockud, 12 fallid, 13 ad, 13 ad, 16 annad, 20 ad, 29 feingid, 32 buid, 35 ad, 5r2 essid, 5 ad, 7 dikid, 11 ad, 11 ad, 16 ad, 16 ad, 18 ad, 19 ad, 20 ad, 24 feingid, 24 ad, 29 ad, 30 ad, 33 ad, 34 ad, 36 geingid, 37 ad, 37 ad, 38 huad, 39 ad, 5v2 [A]d, 3 ad, 3 ad, 8 ad, 9 ad, 9 barnad, 12 ad, 13 ad, 13 ad, 14 ad, 17 ad, 24 huad, 29 ad, 36 mikid.

7.2.2 Orð

ekki/eigi

Eitt dæmi er um óbundið *eigi*: 4v30 ‘eigi’ en fimm um *ekki*: 3v36 ecki, 4r8 Ecki, 4v27 ecki, 5r1 ecki, 5v23 ecki.

Þar sem stendur ‘e’ með uppskrifuðu ‘c’: ‘e^ci’ leysi ég úr bandinu með ‘eck*i*’: 4r5 ecki, 4r23 ecki, 4v7 ecki, 13 ecki, 14 ecki, 5r30 Ecki, 37 ecki, 5v31 ecki.

Þar sem stendur ‘e’ með uppskrifuðu ‘i’: ‘eⁱ’ leysi ég úr böndum ‘eigi’: 4r23 Eigi, 24 eigi, 31 eigi, 4v26 eigi, 27 eigi, 28 eigi, 5r21 eigi, 37 eigi, 5v9 Eigi.

kongr/konungr

Ekkert dæmi (eitt sér eða í samsetningum) er um ósamandregna formið *konungr* óstytt en átta óstytt dæmi um samandregna formið *kóngur* : 3v23 ‘kongs’, 25 ‘kongs’, 4v23 ‘kongsd(ottur)’, 5r25 ‘kongi’, 27 ‘kongur’, 30 ‘kongur’, 5v2 ‘kongsdottur’, 29 ‘kongsmenn’. Því leysi ég úr böndum og styttingum með samandregna forminu

Ef *kóngur* er ritað ‘k’ með króki þá leysi ég úr því með svigum því þá getur verið vafamál hvernig á að leysa úr styttingunni, t.d. 4v5 ‘k(onge)’, 5v1 ‘k(ongur)’, en ef styttingarkrókurinn á ‘k’ stendur aðeins fyrir ‘on’ hef ég orðið skáletrað, t.d. 4r12 ‘kongur’, 31 ‘Kongur’, 4v4 ‘kongs’.

jarl/jall

Ég leysi úr styttingum með ‘rl’, t.d. 4v1 ‘j(arl)’ því ‘rl’ (6 dæmi) er algengara en ‘ll’ (1 dæmi) í orðinu *jarl* þegar það er óbundið.

‘rl’: 4r35 jarle, 4v16 Iarl, 17 Iarl, 19 iarle, 28 iarl, 32 iarl.

‘ll’: 3v22 Jall, 4v4 Iall.

méla

Sögnin *méla* ‘tala’ er tvisvar óbundin í þessum texta: 5r21 ‘mēla’, 23 ‘mēla’ og er í bæði skiptin rituð með ‘ę’ og því leysi ég alltaf úr sögninni með því tákni þegar hún er stytt.

segja/seigja

Þrjú dæmi eru um sögnina *segja* óstytta í nafnhætti og er hún þá alltaf rituð með 'eig': 4v27 'seigia', 5r38 'seigia', 40 'seigia'. Því leysi ég úr styttingum með 'eig'. Í öðrum myndum sagnarinnar leysi ég einnig úr böndum með 'eig' til samræmis við nafnháttarmyndirnar. Auk þess er tvíhljóðun á undan /gi/ skjalfest í 4v34 'feiginn'. Á hinn bóginn eru nokkur dæmi þar sem /eg/ er ritað 'eg': 4r8 'meginn', 8 'þmeginn', 8 'meginn', 5r8 'dreginn'.

7.2.3 Yfirlit yfir upplausnir

-e

-er

-in(n), -id

-lig-

-u

-d [- áh.]

-g [-áh.]

-n [-áh.]

-eig

-eing

7.2.4 Styttingar

3v15 k(ongs), 17 h(iet), 19 S(yner), 21 H(alfdan), 23 k(ongs)baurn, 24 j(arl), 24 h(iet), 26 h(afde), 29 s(egia), 29 d(ag), 30 j(arl), 30 k(ongs)dottur, 30 m(ellte), s(egia), 31 s(egia), j(arl), m(ellte), 4r1 s(agde), 2 j(arl), 3 k(ongur), 4 j(arl), s(purde), J(arl), s(agde), 5 K(ongur), J(arl), m(ellte), h(eiter), 6 d(ottur), k(ongur), K(ongur), 7 J(arl), s(agde), 10 K(ongur), m(ellte), d(ottur), 12 m(ellte), 14 As(mundur), m(ellte), 15 m(ellte), 16 As(mundur), m(ellte), 18 s(eger), 20 m(ellte), 21 m(ellte), 22 s(eger), 23 H(alfdan), m(ellte), 24 m(ellte), 28 S(eger), J(arl), 30 j(arle), 33 k(onge), 33 j(arle), 34 j(arle), 36 j(arls), 37 j(arl), 38 j(arl), 4v1 j(arl), 2 Hal(fdan), 3 i(arl), 5 k(onge), k(ongur), 6 j(arl), 9 j(arl), 11 H(al)(fdan), H(alfdan), s(eger), 12 s(eger), 13 s(eger), s(eger), J(arl), 14 J(arl), 15 s(eger), 16 s(eger), 20 s(eger), j(arl), 22 j(arl), 23 kongsd(ottur), 24 j(arl), 25 kongs(on), k(ongs)dottur, 26 j(arl), s(eger), 27 J(arl), s(egezt), 29 j(arl), 35 J(arl), 35 s(eger), 37 m(ellte), 5r1 k(ongs)d(ottur), 2 Hal(fdan), k(ongs)dottur, 5 Hal(fdan), 6 Hal(fdan), 11 Hal(fdan), 12 Hal(fdan), 14 Hal(fdan), 16 m(ellte), 17 Hal(fdanar), h(afde), m(ellt), 20 Hal(fdan), 22 Hal(fdan), 24 Hal(fdan), 25 K(ongur), 26 b(rædur), 34 m(ellte), 35 Hal(fdan), s(eger), 38 Hal(fdane), 39 h(afde), 5v1 k(ongur), 2 Hal(fdan), 3 s(eger), 3 m(eler), 4 Hal(fdan), 6 k(ong), 7 S(igurdur), 8 Hal(fdan), 9 k(ong), m(eler), Hal(fdan), d(ottur), s(eger), k(ongur), 11 Hal(fdan), 13 Hal(fdane), 14 Hal(fdan), 18 Hal(fdan), 23 k(ongs)hallar, 23 Hal(fdan), 24 s(eger), 25 Hal(fdan), 26 Hal(fdan), 29 s(egia), 32 Hal(fdan), 35 j(arl), 36 Hal(fdanar).

7.3 Mállýsing

7.3.1 Sérhljóðabreytingar

Afkringing y, ý, ey > i, í, ei

Engin merki sjást í Hálfðanar sögu um afkringingu y, ý og ey. Haraldur Bernharðsson (1992:21–22) nefnir að vísu dæmið 3v14 ‘Sygni’ *Signý* sem dæmi um hugsanlegan rugling á i og y. Í handritinu virðist hins vegar standa ‘Sygn[y]’ en ekki ‘Sygni’ og er síðasta táknið annaðhvort ‘y’ og hefur þá halinn máðst út eða ‘u’ en tvö lóðrétt strik eru greinileg.¹⁴⁷

Í 589e er þetta nafn ritað: 14r2 ‘Sygny’ og þar koma einnig fyrir önnur dæmi um þessa kringingu, t.d. 19r3 ‘Sygurdr’. Þessi kringing forliðarins *Sig-* er nokkuð algeng og er e.t.v. áhrif frá norsku (sjá umfjöllun um málið á 589e). Samkvæmt þessu þykir mér líklegast að orðið 3v14 ‘Sygn[y]’ sýni í 571 eins og í 589e hljóðrétt *u*-hljóðvarp sem skrifari 571 hefur líklega frá forriti.

Tvíhljóðun /é/

Engin dæmi eru um ‘e’ fyrir físl. /é/ en 58 um ‘ie’ og e.t.v. eitt um ‘ei’: 5v25 Þier (= þeir, ft. af 3. pfn. *hann*). Breytingin /é/ > [ie]/[ei] virðist því vera fullkomlega gengin yfir. Í samræmi við þetta leysi ég þátíðarmyndir sagnarinnar *heita* úr böndum (3v27 ‘hiet’) og styttingum (3v17, 24 ‘h(iet)’) með ‘i’.

‘ie’: 3v21 hier, 30 þier, 32 mier, 33 hier, 37 þier, 4r14 mier, 17 þier, 23 mier, 24 þier, 4v1 sier, 3 sier, 5 hnie, 7 sier, 10 sier, 17 sier, 21 hier, 37 þier, 5r10 Fíettir, 17 mier, 26 fielagar, 32 sier, 33 sier, 36 sie, 37 hier, 39 sier, 5v4 hier, 4 þier, 9 þier, 16 hnie, 18 sier, 30 sier.

‘ie’ í þt. tvf. so.: 3v13 ied, 14 hiet, 20 hiet(u), 28 liet, 36 lietu, 4r5 lietu, 5 hietu, 12 Fieck, 28 liet, 36 fieck, 38 gieck, 4v5 Fiell, 16 g:iet, 19 gieck, 19 hiet, 25 gieck, 30 liet, 36 gieck, 5r1 hiet, 2 sier, 9 fieck, 20 gieck, 22 liet, 5v11 gieck, 17 fiell, 18 fiell, 25 lietu.

Stoðhljóðið

Aðeins eitt dæmi er um óbundið ‘r’: 5r1 ‘þuilikr’ en öll önnur óbundin dæmi eru með stoðhljóðinu, ‘ur’, t.d. 3v14 ‘uitur’.

/vá/ > /vo(:)/

¹⁴⁷ Að vísu nefnir Guðvarður Már Gunnlaugsson (1994b:36) fimm dæmi um ritháttinn ‘i’ í -ný í *Signý* og er elzta dæmið frá um 1450. Noreen (1923:77) taldi að þessi afkringing viðliðarins -ný væri vegna þess að *u*-hljóðvarp hefði ekki orðið í sumum orðum en Guðvarður Már telur hins vegar að þetta sé dæmi um almenna afkringingu.

Þessi breyting er orðin svotil alhæfð en eitt dæmi er um hið forna /vá/: 4v8 'suafu' (3.p.þt. af so. *sofa*). Hefur /vá/ varðveitt betur í sagnformum en annars staðar og í nísl. er formið einmitt með /vá/: sváfu.

'uo' ('wo'): swo 3v18, 19, 20 woru, 27 swo, 3v33 uoꝛu, 35, 35 woru, 4r4, 4r26 suo, swo 29, 32, 4v6 suo, 11 huoꝛt, 14 suo, 32 swo, 32, 33, 5r3, 19, 31, 5v1 Suo, 18.

/ve/ > /vö/

Engin dæmi eru um þessa breytingu. Björn K. Þórólfsson (1925:xiii) segir að hún hafi orðið um aldamótin 1400 í nokkrum orðum.

'ue' ('we') (7 dæmi): 3v31 Hwersu, 4r3 kuellð, 6 huersu, 31 huer, 4v24 huergi, 5r10 einhueria, 5v30 huersu.

/öng/

Fjögur dæmi eru um tvíhljóðun /ö/ á undan /ng/ en tvíhljóðun /e/ hefur einnig alltaf orðið á undan þessu uppgómmælda *n* /ng/ [ŋ] (sjá framar í kaflanum og Harald Bernharðsson 1992:24–25).

'aung': 4v5 endi|laungu, 7 Aunguer, 5r6 burtstaung, 5v34 Aunguer.

7.3.2 Samhljóðabreytingar

Framgómun

Eitt öruggt dæmi er um framgómun á undan /æ/: 3v17 'skier'.

ft/pt

'ft' (1 dæmi): 5r27 akaft.

'pt' (14 dæmi): 3v27 optazt, 4r10 gipta, 4v20 epter, 22 aptur, 25 aptur, 30 Optliga, 32 optar, 5r22 aptur, 5v5 epter, 8 epter, 10 epter, 11 epter, 18 aptur, 21 aptur.

kn > hn

Breytingin /kn/ > /hn/ í framstöðu varð líklega á 14. og 15. öld (Stefán Karlsson 1989:14 og Björn K. Þórólfsson 1925:xxxii). Tvö dæmi eru um hana í sögunni en ekkert um gamla formið: 4v5 'hnie', 5v16 'hnie'.

Laus greinir

Tvö dæmi eru um lausa greininn með 'h'- og tvö án: 3v25 'enn', 4v2 'hinn', 5r9 'enn', 5v15 'hinn'.

stk > sk

Breytingin /stk/ > /sk/ hefur orðið í orðinu *systkin*: 4v30 'syskena', 34 'syskin'.

/z/

Í rótarakvæði er 'z' notað sem tákn fyrir samfallshljóðasambandið af /t, d, ð/ + /s/. Tvö dæmi eru um þetta og er tannhljóðið einnig táknað í því síðara: 5r25 'weizlu', 5v34 'landzmenn'.

Í eignarfalli no. og stofni lo. sem enda á /ll/ og /nn/ er /s/ táknað 'z': 3v26 'mannzblod', 4r36 'fylgdarmannz'.

Í efsta stigi lýsingarorða er alltaf 'zt': 3v16 'wenzt', 16 'uituzt', 23 'uitaztur', 27 'optazt', 4v2–3 'hard|azte', 5v15 'hardazta'.

7.4 Beygingarfræði

Sagnorð

Eitt dæmi er um gamla endingu fyrstu persónu fleirtölu í viðtengingarhætti *-im*: 4r13 'fæim'. Björn K. Þórolfsson (1925:109) segist ekki finna nein dæmi um þessa endingu í heimildum frá 16. öld nema „stundum í handritum skrifuðum eftir gömlum skinnbókum“. Hún kemur ekki fyrir í Nýja testamentis þýðingu Odds Gottskálkssonar (Jón Helgason 1929:91).

Miðmynd sagna

Miðmynd sagna er alltaf rituð með 'zt'. Samkvæmt Kjartani G. Ottóssyni (1992:123–25) eru 'z' og 'zt' algengustu miðmyndarendingarnar á fyrri hluta 15. aldar en á síðari hluta 15. aldar og fyrri hluta 16. aldar er 'zt' ríkjandi ending. Á síðari hluta 16. aldar tekur síðan 'st' við sem hin ríkjandi miðmyndarending (Kjartan G. Ottósson 1992:123–25). Eins og Haraldur Bernharðsson (1992:50) segir bendir það að miðmyndarendingin 'zt' er einhöfð í handritinu til þess að það sé líklega ritað á tímabilinu 1450–1550.

'zt': 3v30 settizt, 31 þottizt, 33 ferdizt, 4r3 lukuzt, 10 beriazt, 29 byzt, 30 ueriazt, 34 Tekzt, 4v22 legzt, 27 sagdizt, 5r5 berazt, 23 þottizt, 5v2 byzt, 14 sneruzt, 14 ueriazt, 15 bardizt, 25 giorzt, 35 beriazt.

7.5 Aldursákvörðun

Haraldur Bernharðsson (1992:36–51) ræðir ítarlega um aldurssetningu handritsins út frá beygingu og skrift. Niðurstaða hans er að yngri mörk handritsins séu um miðja sextánda öld og eldri mörk setur hann um 1500. Byggir hann það sérstaklega á nýjungum í beygingu.

Í handritinu sjást merki innskots *r* í endingu þágufalls og eignarfalls eintölu af lýsingarorðum í kvenkyni (1992:30, 45). Haraldur hefur fundið eitt dæmi um þetta: ‘*einnrar*’ 2v13 en tvö gagndæmi: ‘*eirne*’ 1r12 (þgf.et.) og ‘*beinni*’ 8r15 (miðstig nf.et.kk.). Björn K. Þórólfsson (1925:33, 88) segir að fyrstu dæmin um þetta innskot séu frá 16. öld og verði algengt á seinni hluta aldarinnar. Haraldur (1992:36, 50–51) segir að annað sem styðji það að yngri tímamörk handritsins séu um 1500 er það að nokkur dæmi eru um nýjar endingar í 1.p.et. sagna í miðmynd (nt. 1r13 ‘*komunzt*’, 2v21 ‘*kemzt*’, þt. 3v31 ‘*þottizt*’) en þær koma ekki fram fyrr en síðla á 15. öld (Kjartan G. Ottósson 1992:161–207). Haraldur (1992:32–33, 46–47) nefnir eignarfornamefnið 4r6 ‘*yduar*’ (ef.et.kvk.) sem ætti að vera *yðvarrar* samkvæmt fornu beygingunni. Dæmi um nýja beygingu eignarfornamefna eru fá fyrir 1500 (Björn K. Þórólfsson 1925:45) og því telur Haraldur ósennilegt að 571 sé ritað fyrir 1500, þ.e.a.s. ef dæmið er ekki ritvilla því eins og hann segir er hugsanlegt að skrifarinn hafi gleymt að rita *ar*-band yfir orðinu. Haraldur (1992:49) nefnir nokkur atriði í sagnbeygingu sem benda frekar til fyrri en seinni hluta 16. aldar: í 1.p.nt.frsh. eru oft endingar þriðju persónunnar (*ég hefir*); dæmi eru um endinguna *-im* í 1.p.ft.vh. (*færim*); engin dæmi eru innskots *s* (*fórt*). Að endingu nefnir Haraldur (1992:51) þrjú skriftareinkenni sem benda frekar til 16. aldar: depill yfir ‘*i*’; notkun *r* rotunda í framstöðu og tvíbroddar yfir sérhljóðum.

Haraldur nefnir ekki eitt atriði sem hægt er að miða við hvað varðar tímaákvörðun en það er ‘*o^c*’ og ‘*e^c*’ fyrir ‘*og*’ og ‘*eg*’ sem algengt er í handritinu, t.d. 3v17 ‘*og*’, 32 ‘*eg*’. Samkvæmt Stefáni Karlssyni (1970a:681) er byrjað að nota þessar styttingar eftir 1450.

Styttingar

AMKO = Den arnamagnæanske kommissions ordbog.

ANF = Arkiv för nordisk filologi.

BA = Bibliotheca Arnamagnæana.

Biörner 1737, Biörner = Biörner, Erik Jul. 1737. *Nordiska Kämpa Dater* [...].
Stockholmiæ.

EA A: Editiones Arnamagnæanæ. Series A.

EA B. Editiones Arnamagnæanæ. Series B.

FsN I–III = Rafn, C.C. *Fornaldarsögur Norðrlanda* (1829–30 I–II).

GödelKatSth = Gödel, Vilhelm. 1897–1900. *Katalog öfver Kongl. bibliotekets
fornisländska och fornorska handskrifter*. Stockholm.

GödelKatUps = Gödel, Vilhelm. 1892. *Katalog öfver Upsala universitets biblioteks
fornisländska och fornorska handskrifter*. Skrifter utgifna af Humanistiska
Vetenskapssamfundet i Upsala II,1. Upsala.

HBr = Hálfðanar saga Brönufóstra.

IO = *Islandske originaldiplomer indtil 1450*. Udgivet af Stefán Karlsson. Editiones
Arnamagnæanæ. Tekst. Series A, vol. 7. Faksimiler. Supplementum vol. 1.
København 1963.

ÍA = *Íslenzkar æviskrár frá landnámstímum til ársloka 1940*. Tínt hefir saman Páll Eggert
Ólafsson. I.–V. bindi. Reykjavík 1948–1952. VI. bindi. Jón Guðnason tók saman.
Ólafur Þ. Kristjánsson sá um útgáfuna. Reykjavík. 1976.

KLNM = *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingetid til
reformationstid*. I–XXII. 1956–1978.

KålKatAM = *Katalog over de Arnamagnæanske håndskriftsamling*. 1889–1894. Udgivet
af Kommissionen for Det arnamagnæanske Legat. [Kristian Kålund.] I–II.
København.

KålKatKB = Kr. Kålund. 1900. *Katalog over de old-norsk-islandske handskrifter i det
store kongelige bibliotek og i universitetsbiblioteket*. Kommissionen for Det
arnamagnæanske Legat, København.

ONPReg = *Ordbog over det norrøne prosasprog. Registre*. 1989. København: Den
arnamagnæanske kommission.

ONP1 = *Ordbog over det norrøne prosasprog. 1: a–bam*. 1995. København: Den
arnamagnæanske kommission.

- PEÓ* = Páll Eggert Ólason. *Skrá um handritasöfn Landsbókasafnsins*. I–III. Reykjavík 1918–1937. *Handritasafn Landsbókasafnsins*. I. Aukabindi. Reykjavík 1947. II. aukabindi. Lárus H. Blöndal og Jakob Benediktsson. Reykjavík 1959. III. aukabindi. Grímur M. Helgason og Lárus H. Blöndal. Reykjavík 1970.
- SÁM* = Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi.
- SkráBMAdd* = *The British Library. Catalogue of additions to the manuscripts 1756–1782. Additional manuscripts 4101–5017*. 1977. British Museum publications limited.
- SkráBMNum* = *Numerical List of the Icelandic Manuscripts in the British Museum*. Nov. 1864. [Handrit. Eintak á *SÁM*. *SkráBMRomance* = *Catalogue of Romances in the department of manuscripts in the British Museum II*. H.L.D. Ward. 1893.]
- SkráBorgf* = [Vélritað blað um efni sagnahandrits í Héraðsskjalasafni Borgarfjarðar, Borgarnesi. Davíð Erlingsson 15/11 1978.]
- SkráEink* = Skrá um handrit í einkaeigu. Þórður Tómasson í Skógum skrásetti. [Vélritað fjölrít. Eintak á *SÁM*.]
- SkráGerm* = Degering, Hermann. 1926. *Kurzes Verzeichnis der Germanischen Handschriften der Preussischen Staatsbibliothek*. II Die Handschriften in Quartoformat.
- SkráRostock* = Lietz, Hanno. *Islandica in der Universitätsbibliothek Rostock*. [Fjölrít á *SÁM*.]
- SkráSäfstaholm* = Forssell, H. *Förteckning öfver pappershandskrifterna på Säfstaholm*. Bil. till Historiska Handl. 7 Del.
- SkráSkagf* = [Skrá yfir söguhandrit í Héraðsskjalasafni Skagfirðinga. Fjölrít. Héraðsskjalasafn Skagfirðinga. Eintak á *SÁM*.]
- SkráSkógar* = Skrá um nokkurn hluta handritasafnsins í Skógum. Gerð af Þórði Tómassyni. [Vélritað blað. Byggðasafnið á Skógum. Eintak á *SÁM*.]
- SkráSvíþjóð* = Jónas Kristjánsson. 1967. Skrá um íslensk handrit í Svíþjóð. Handritastofnun Íslands. [Vélrít á *SÁM*.]
- STUAGNL* = Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur.

Heimildir

- Allén, Sture. 1965. *Grafematisk analys som grundval för textedering med särskild hänsyn till Johan Ekeblads brev till brodern Claes Ekeblad 1639–1655*. Acta Universitatis Gothoburgensis: Nordistica Gothoburgensia 1. Göteborg.
- Anderson, Sarah M. 1990. The Textual Transmission of Two Fornaldarsögur: Ketils saga hǫings and Gríms saga loðinkinna. Ópr. Ph.D.-ritgerð, Cornell University, Ithaca.
- Ari Páll Kristinsson. 1992. *U-innskot í íslensku*. *Íslenskt mál* 14:15–33.
- Ármann Jakobsson. 1999. Kingship in *Hrólfs saga kraka*. *Scandinavian Studies* 71,2:139–67.
- Ásgeir Blöndal Magnússon. 1989. *Íslensk orðsifjaorðabók*. [Reykjavík:] Orðabók Háskólans.
- Bandle, Oskar. 1956. *Die Sprache der Guðbrandsbiblíá. Orthographie und Laute, Formen*. Bibliotheca Arnamagnæana 17. Kopenhagen: Ejnar Munksgaard.
- Biörner, Erik Jul. 1737. *Nordiska Kämpa Dater* [...]. Stockholm:miæ.
- Bjarni Einarsson (útg.). 1985. *Ágrip af Nóregskonunga sögum. Fagrskinna—Nóregs konunga tal*. Íslenzk fornrit 29. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Björn K. Þórólfsson. 1925. *Um íslenskar orðmyndir á 14. og 15. öld og breytingar þeirra úr forn málinu. Með viðauka um nýjungar í orðmyndum á 16. öld og síðar*. Reykjavík: Fjelagsprentsmiðjan.
- , 1934. *Rímur fyrir 1600*. Safn fræðafjelagsins 9. Kaupmannhöfn: Hið íslenska fræðafjelag.
- , 1950. Nokkur orð um íslenzkt skrifletur. *Landsbókasafn Íslands. Árbók 1948–1949*, bls. 116–52.
- Blaisdell, Foster W. 1967. The Value of the Valueless: A Problem in Editing Medieval Texts. *Scandinavian Studies* 39,1:40–47.
- Cappelli, A. 1967. *Dizionario di abbreviature latine ed italiane*. 6. útg. Milano: Hoepli.
- Celander, Hilding. 1906. *Om övergangen av ð > d i fornisländskan och fornorskan*. Lund.
- Dahlerup, Verner. 1880. *Ágrip af Noregs konungs sögum*. STUAGNL 2.
- Driscoll, M. J. 1990. Þögnin mikla. Hugleiðingar um riddarasögur og stöðu þeirra í íslenskum bókmenntum. *Skáldskaparmál* 1:157–68.
- (útg.). 1992. *Sigurðar saga þögla*. The shorter redaction. Edited from AM 596 4to. Rit 34. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi.

- Faulkes, Anthony. 1964. The Sources of Specimen Lexici Runic. *Lingua Islandica-Íslensk tunga* 5:30–139.
- Finnur Jónsson. 1901. *Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie* II,2. København: G.E.C. Gad.
- Finnur Sigmundsson. 1966. *Rímnatal* I–II. Reykjavík: Rímnafélagið.
- Firchow, Evelyn Scherabon og Kaaren Grimstad. 1989. *Elucidarius in Old Norse Translation*. Rit 36. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar.
- Fritzner, Johan. 1886–96. *Ordbog over det gamle norske Sprog* 1–3. Omarbeidet, forøget og forbedret Udgave. Kristiania: Den norske Forlagsforening.
- Glauser, Jürg. 1997. Textüberlieferung und Textbegriff im spätmittelalterlichen Norden das Beispiel der Riddarasögur. „Sagas and the Norwegian Experience“ „Sagaene og Noreg“. 10. Internasjonalt Sagakonferanse. Trondheim, 3.–9. August 1997, bls. 189–98
- Guðmundur Jónsson. 1830. *Safn af íslenskum orðskviðum, formælum, heilræðum, snilliyrðum, sannmælum og málsgreinum*. Kaupmannahöfn: Prentað hjá S.L. Møller.
- Guðni Jónsson (útg.). 1950–54. *Fornaldar sögur Norðurlanda* IV. Íslendingasagnaútgáfan. Reykjavík/Akureyri: Prentsmiðjan Edda h.f.
- Guðni Jónsson og Bjarni Vilhjálmsson (útg.). 1943–44. *Fornaldar sögur Norðurlanda* I–III. Reykjavík.
- Guðvarður Már Gunnlaugsson. 1991. Tekskritiske problemer i *Grettis saga*. Í: *The Eight International Saga Conference. The Audience of the Sagas* I, bls. 142–49. Gothenburg University.
- . 1994a. Lesbrigði í AM 455 fol. – Vitnisburður um týnd handrit? Í: *Sagnaþing* helgað Jónasi Kristjánssyni sjötugum 10. apríl 1994. Fyrri hluti, bls. 289–307. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- . 1994b. *Um afkringingu á /y, ý, ey/ í íslensku*. Málfræðirannsóknir 8. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- . [1996a.] [*Mismunandi útgáfur á handriti*. Fjölritað blað í námskeiðinu *Textafræði* við Háskóla Íslands.]
- . [1996b.] [*Hvers konar útgáfur vilja eða þurfa lesendur*. Fjölritað blað í námskeiðinu *Textafræði* við Háskóla Íslands.]
- . 1998. Leiðbeiningar um frágang greina. *Gripla* 10:269–79.
- . 2000. Handrit og skrift. Alfræði íslenskrar tungu. [Geisladiskur væntanlegur hjá Lýðveldissjóði.]

- Haraldur Bernharðsson. 1992. AM 571 4to. Saga, mállýsing, aldur. [Óprentuð námsritgerð.]
- , 1997. Mattheus saga postula, Ólafur Halldórsson bjó til prentunar (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi, Rit 41), Reykjavík, 1994 (ritd.). *Skáldskaparmál* 4:254–57.
- , 1999. *Málblöndun í sautjándu aldar uppskriftum íslenskra miðaldahandrita*. Málfræðirannsóknir 11. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Hast, Sture. 1960. *Pappershandskrifternar till Harðar saga*. Bibliotheca Arnarnæana 23. København: Ejnar Munksgaard.
- Haugen, Odd Einar. 1985. The Evaluation of Stemmatic Evidence. Recension and Revision of Niðrstigningar saga. *The Sixth International Saga Conference* 28.7–2.8. 1985. Workshop Papers I, bls. 423–50.
- , 1987. *Filologi og tekstkritikk*. Eit norrønfilologisk synspunkt på kjerna i filologien. Eigenproduksjon 23 2. útg. [1. útg. 1984.].
- , 1988. Grensa kring vitskapen. Om demarkasjonslinjer i tekstkritikken. *Tekskritisk teori og praksis*. Nordisk symposium i tekstkritikk Godøysund 19.–22. mai 1987, bls. 63–94. Redigert av Bjarne Fidjestøl, Odd Einar Haugen & Magnus Rindal. Oslo: Novus Forlag.
- , 1990. Mål og metodar i tekstkritikken. *Den filologiske vitenskap*, bls. 128–80. Redigert av Odd Einar Haugen & Einar Thomassen. Oslo: Solum forlag.
- , 1992. *Stamtre og tekstlandskap*. Studier i resensjonsmetodikk med grunnlag i *Niðrstigningar saga*. [2 bindi.] Bergen: Nordisk institutt, Unversitetet i Bergen.
- , 1995. *Constitutio textus*. Intervensjonisme og konservatisme i utgjevinga av norrøne tekster. *Nordica Bergensia* 7:69–99.
- Helgi Guðmundsson. 1972. *The Pronominal Dual in Icelandic*. University of Iceland Publications in Linguistics 2. Hreinn Benediktsson (ritstj.). Reykjavík: Institute of Nordic Linguistics.
- Holm-Olsen, Ludvig. 1945. *Konungs skuggsiá*. Gammelnorskse tekster utgitt av Norsk historisk kjeldeskrift-institutt i samarbeid med Gammelnorsk ordboksverk 1. Oslo: Kjeldeskriftfondet.
- , 1981. *Lys over norrøn kultur: Norrøne studier i Norge*. Oslo.
- Hreinn Benediktsson. 1959. The Vowel System of Icelandic: A Survey of its History. *Word* 15:282–312.
- , 1961–62. Óákv. forn. nokkur, nokkuð. *Lingua Islandica — Íslenzk tunga* 3:7–38.
- , 1962. Islandsk språk. *KLNM* 7:486–93. Reykjavík: Bókaverzlun Ísafoldar.

- , 1965. *Early Icelandic Script as Illustrated in Vernacular Texts from the Twelfth and Thirteenth Centuries*. Íslenzk handrit — Icelandic Manuscripts, series in folio 2. Reykjavík: The Manuscript Institute of Iceland.
- , 1979. Relational Sound Change: 'vá' > 'vo' in Icelandic. Irmengard Rausch og Gerald F. Carr (ritstjórar): *Linguistic Method. Essays in Honor of Herbert Penzl*, bls. 307–26. The Hague, Paris, New York: Mouton Publishers.
- Hægstad, Marius. 1942. *Vestnorske maalføre fyre 1350*. II. Sudvestlandsk, 2. Indre sudvestlandsk. Færøymaal. Islandsk. Tridje bolken. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist.-Filos. Klasse. 1941. No. I. Oslo: Jacob Dybwad.
- Indrebø, Gustav (útg.). 1920. *Sverris saga*. Etter Cod. AM 327 4°. Kristiania: Den Norske Historiske Kildeskriftkommission.
- Jakob Benediktsson. 1960. Um tvenns konar framburð á ld í íslenzku. *Lingua Islandica—Íslenzk tunga* 2:32–50.
- Jensen, Helle. 1983. *Eiríks saga víðförla*. Editiones Arnarnaganae. Series B, vol. 29. København: C. A. Reitzels forlag.
- , 1988. Profiler og standardisering af udgivelsespraksis. *Tekstkritisk teori & praksis*. Eit nordisk symposium. Godøysund 19.–22. mai 1987, bls. 101–15.
- , 1989. Om udgivelse af vestnordiske tekster. *Forskningsprofiler* udgivet af Selskab for Nordisk Filologi. Red. Bente Holmberg, Britta Orlík Frederiksen, Hanne Ruus. København, bls.
- Johansson, Karl G. 1997. *Studier i Codex wormianus*. Skriftræditiön och avskriftsverksamhet vid ett isländskt skriptorium under 1300-talet. *Nordistica Gothoburgensia* 20. Acta universitatis gothoburgensis.
- Jóhannes L.L. Jóhannesson. 1924. *Nokkrar sögulega athuganir um helztu hljóðbreytingar o.fl. í íslenzku einkum í miðaldarmálinu (1300–1600)*. Reykjavík: Félagsprentsmiðjan.
- Jón Helgason. 1926. Ortografien i AM 350 fol. *Meddelelser fra Norsk forening for sprogvidenskap* 1:45–75.
- , 1927. Anmälan: Björn K. Þórólfsson: Um íslenskar orðmyndir á 14. og 15. öld og breytingar þeirra úr forn málinu. Með viðauka um nýjungar í orðmyndum á 16. öld og síðar. Reykjavík 1925. *ANF* 43:88–95.
- , 1929. *Málið á Nýja testamenti Odds Gottskálkssonar*. Safn Fræðafjelagsins um Ísland og Íslendinga 5. Kaupmannahöfn: Hið íslenska fræðafjelag.
- (útg.). 1938. *Byskupa sögur* I. København: Ejnar Munksgaard.

- (útg.). 1948. Ludvig Holberg: *Nikulás Klím*. Íslensk þýðing eftir Jón Ólafsson úr Grunnavík (1745). Íslensk rit síðari alda 3. Kaupmannahöfn: Hið íslenska fræðafjelag.
- , 1970. Om islandsk n og nn i tryksvag udlyd. *Opuscula* 4:356–60. Bibliotheca Arnamagnæana. 30. København: Munksgaard.
- Jón Þorkelsson í AM 1062 4°.
- Jónas Kristjánsson. 1964. *Viktors saga ok Blávus*. Reykjavík: Handritastofnun Íslands.
- Jorgensen, Peter A. 1975. The Two-Troll Variant of the Bear's Son Folktale in *Hálfðanar saga Brönufóstra* and *Gríms saga loðinkinna*. *Arv*. 31:35–43.
- , 1977. *Hafgeirs saga Flateyings*: An Eighteenth-Century Forgery. *Journal of English and Germanic Philology* 76:155–64.
- , 1978. Beowulf's Swimming Contest with Breca: Old Norse Parallels. *Folklore* 89:52–59.
- , 1979. Literarisch verwandte Stellen in verschiedenen Fornaldarsagas. Í: *Fourth International Saga Conference*, bls. 1–17. Munich: Institut für Nordische Philologie der Universität München.
- , 1993. *Medieval Scandinavia*. An Encyclopedia, bls. 260–61. Phillip Pulsiano (ritsj.). New York & London: Garland Publishing, Inc.
- (útg.). 1997. *The Story of Jonatas in Iceland*. Rit 45. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi.
- Kalinke, Marianne. 1985. Norse Romance (*Riddarasögur*). *Old Norse-Icelandic Literature: A Critical Guide*, bls. 316–63. Carol J. Clover og John Lindow (ritstj.). *Islandica* 45. Ithaca: Cornell UP.
- , 1990. *Bridal-Quest Romance in Medieval Iceland*. *Islandica* 46. Ithaca: Cornell UP.
- Kjartan G. Ottósson. 1992. *The Icelandic middle voice. The morphological and phonological development*. Lund: Department of Scandinavian Languages, Lund University.
- Knirk, James E. 1985. The role of the editor of a diplomatic edition. *The sixth international saga conference 28.7–2.8 1985*. Workshop papers II, bls. 603–12. Det arnamagnæanske Institut Københavns Universitet.
- Kock, Axel. 1895. Studier i fornordisk grammatik. IV Utveckling *ē* > *ǣ* i isl. *ANF* 11:140–42.
- Konráð Gíslason. 1889. *Njála udgivet efter gamle håndskrifter af det kongelige nordiske oldskrift-selskab* II. København: Commission i den Gyldendalske Boghandel.

- Kålund, Kr. 1884–1891. En islandsk ordsprogsamling fra 15de århundrede med tillæg af andre samtidige optegnelser. *Småstykker* 1–16:132–84. STUAGNL 13. København: S. L. Møllers Bogtrykkeri.
- (útg.). 1917. *Kirialax saga*. STUAGNL 43. København: S. L. Møllers Bogtrykkeri.
- Lagerholm, Áke (útg.). 1927. *Drei lygisögur*. Egils saga einhenda ok Ásmundar berserkjabana. Ála flekks saga. Flóres saga konungs ok sona hans. Halle (Saale): Max Niemeyer Verlag.
- Larsson, Ludvig. 1891. *Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna. Leksikaliskt ock grammatiskt ordnat*. Lund: Ph. Lindstedts Universitets-Bokhandel.
- de Leeuw van Weenen, Andrea (útg.). 1993. *The Icelandic Homily Book, Perg. 15 4° in The Royal Library, Stockholm* Íslensk handrit – Icelandic Manuscripts, series in quarto 3. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi.
- 2000. *A Grammar of Möðruvallabók*. Universiteit Leiden the Netherlands.
- Lind, E. H. 1920–21. *Norsk-isländska personbinamn från medeltiden*. Uppsala.
- Lindblad, Gustaf. 1952. *Det isländska accenttecknet. En historisk-ortografisk studie*. Lund: C.W.K. Gleerup.
- 1954. *Studier i Codex Regius av äldre Eddan*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap 10. Lund.
- Loth, Agnete. Sønderdelte arnamagnæanske papirhåndskrifter. Bibliotheca Arnamagnæana 20. *Opuscula* 1:113–42.
- (útg.). 1977. *Fornaldarsaga and Late Medieval Romances. AM 586 4to and AM 589 a-f 4to*. Early Icelandic Manuscripts in Facsimile 11. Copenhagen: Rosenkilde and Bagge.
- Louis-Jensen, Jonna. 1969. Den yngre del af Flateyjarbók. *Afmælisrit Jóns Helgasonar*. 30. júní 1969, bls. 235–50. Reykjavík: Heimskringla.
- [-----]. 1988. The Final Division of the Manuscript Collections. *The Arnamagnæan Institute & Dictionary. Bulletin* 16. 1985–87, bls. 16–20.
- Maas. 1958. *Textual Criticism*. Translated from the German by Barbara Flower [þýðing á 2. og 3. útg.]. Oxford: At the Clarendon Press.
- Naert, P. 1961. Den isländska konstruktionen *e-m verður litið á e-ð*. *ANF* 76:153–213.
- Nerman, Birger. 1913. *Studier över Sväriges hedna litteratur*. Uppsala: Appelberg.
- Noreen, Adolf. 1923. *Altnordische Grammatik I*. Altisländische und altnorwegische Grammatik (Laut- und Flexionslehre) unter Berücksichtigung des Urnordischen. Vierte vollständig umgearbeitete auflage. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Ornato, Ezio. 1997. *La face cachée du livre médiéval. L'histoire du livre vue par Ezio Ornato ses amis et ses collègues*. Roma: Viella.

- Overgaard, Mariane (útg.). 1968. *The history of the cross-tree down to christ's passion*. Icelandic legend versions. EA B 26. Copenhagen: Munksgaard.
- Ólafur Halldórsson. 1988. Tanker om tekstkritiske udgaver. *Tekstkritisk teori & praksis*. Eit nordisk symposium. Godøysund 19.-22. maí 1987, bls. 11–23.
- (útg.). 1994. *Mattheus saga postula*. Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi (Rit 41), Reykjavík.
- Rafn, C.C. (útg.). 1829–30. *Fornaldar sögur Norðrlanda I–III*. Kaupmannahöfn: Popp.
- Rindal, Magnus. 1990. Framveksten av dei filologiska faga, særleg norrønfilologien, i Noreg. *Den filologiske vitenskap*, bls. 209–26. Redigert av Odd Einar Haugen & Einar Thomassen. Oslo: Solum forlag.
- Schier, Kurt. 1970. *Sagaliteratur*. Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung.
- Seip, Didrik Arup. 1954. *Palæografi. B. Norge og Island*. Nordisk kultur 28 B. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Slay, D. 1960. *The Manuscripts of Hrólfs saga kraka*. Bibliotheca Arnamagnæana 24. Copenhagen: Ejnar Munksgaard.
- Spehr, Harald. 1929. *Der Ursprung der Isländischen Schrift und ihre Weiterbildung bis zur mitte des 13. Jahrhunderts*. Halle/Saale: Max Niemeyer Verlag.
- Stefán Karlsson (útg.). 1963. *Íslandske originaldiplomer indtil 1450*. Tekst. Editiones Arnamagnæanæ. Series A, vol. 7. København: Munksgaard.
- , 1970a. Skrift. Island. *KLNM*:680–81.
- , 1970b. Ritun Reykjarfjarðarbókar. Excursus: Bókagerð bænda. Bibliotheca Arnamagnæana 30. *Opuscula* 4:120–40.
- , 1978. Om norvågiser i íslandske håndskrifter. *Maal og Minne* 1978:87–101.
- , 1982. Uppruni og ferill Helgastaðabókar. *Helgastaðabók — Nikulás saga. Perg. 4to nr. 16, Konungsbókhlöðu í Stokkhólmi*, bls. 42–89. Íslensk miðaldahandrit—Manuscripta Islandica medii aevi 2. Reykjavík: Lögberg, bókaforlag, Sverrir Kristjánsson, í samvinnu við Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi.
- (útg.). 1983. *Guðmundar sögur biskups I. Ævi Guðmundar biskups*. Guðmundar saga A. EA B 6. Kaupmannhöfn: C.A. Reitzels Forlag.
- , 1989. Tungan. *Íslensk þjóðmenning* 6. Munnmenntir og bókmenning. Frosti F. Jóhannsson (ritstj.), bls. 1–54. Reykjavík: Bókaútgáfan Þjóðsaga.
- , 1998. Íslensk bókagerð á miðöldum. *Íslenska söguþingið 28.–31. maí 1997*. *Ráðstefnurit I*, bls. 281–95.
- , 1999. The Localisation and Dating of Medieval Icelandic Manuscripts. *Saga-Book* 25,2:138–58.

- Tucker, John (útg.). 1998. *Plácíðus saga*. With an Edition of *Plácítus drápa* by Jonna Louis-Jensen. EA B 31. Copenhagen: C.A. Reitzels Forlag.
- Valdimar Ásmundsson (útg.). 1889. *Fornaldarsögur Norðrlanda III*. Reykjavík.
- Vésteinn Ólason (ritstj.). 1993. *Íslensk bókmenntasaga II*. Reykjavík: Mál og Menning.
- Widding, Ole. 1934. Harald Spehr: Der ursprung der isländischen schrift und ihre weiterbildung bis zur mitte des 13. jahrhunderts. (Halle 1929 I–LX + 178 pag.) (ritd.). *ANF* 50:357–63.
- Wolf, Kirsten. 1993. Old-Norse – New Philology. *Scandinavian Studies* 65,3:338–48.
- Zitzelsberger, Otto J. (útg.). 1987. *Konráðs saga keisarasonar*. American University Studies. Series I Germanic Language and Literature Vol. 63. New York/Bern/Frankfurt am Main/Paris: Peter Lang.
- Örnólfur Thorsson. 1990. „Leitin að landinu fagra“. *Skáldskaparmál* 1:28–53.

Textar

Hálfðanar saga Brönufóstra í 571 (a-gerð) og 589e (b-gerð) með athugasemdum og lesbrigðum.

A-gerð Hálfðanar sögu Brönufóstra eftir AM 571 4° (3v14–5v36) með athugasemdum og lesbrigðum.

|^{3v13} Hringur er kongur nefndur er ríed fyrer Danmórcku. Hann war |¹⁴ uitur og uinsell. Hann atte drotningu er Sygn[y] hiet. |¹⁵ Hun war d(otter) Uilhialms k(ongs) af Reidgotalande. Hun war allra kuenna |¹⁶ wenzt og uituzt. Kongur ol uid henne b:adliga iij baur[n]. sonu |¹⁷ two og eina dottur er Ingibiorg h(iet). Hun war prydd aullum kuenn|¹⁸mannligum listum. Swo uar skiær hennar asiona sem skinanda gull og ad |¹⁹ aullu war hun swo skaupud sem hun mundi sig kiosa uilia. S(yner) H:ings kongs |²⁰ hiet(u) Halfdan og Asmundur. Þeir woru frider synum þo war Halfdan fyrer þeim um |²¹ alla hluti. Asmundur uar þa .x. wetra enn H(alfdan) .xi. uetra er hier war komid |²² saugunne. Kongur uar miog alld:adur. Jall er nefndur Þo:uidur. Hann war i rike |²³ kongs og honum hollur og t:ur. Hann uar manna uit:aztur. Hann fostrade k(ongs)baurn |²⁴ og unne þeim hardla mikid. Annar j(arl) war enn med kongi er Þo:er h(iet). Hann uar kalladur |²⁵ enn stercki. Eingi uar hans like i aullu ríkinu. Hann uar landwærnarmadur kongs. |²⁶ Þad h(afde) flagdkona lagt a hann ad hann skyllde alldre mannzblod mega sia. Hann |²⁷ sat þar optazt er Fio:ra hiet. Eina nott bar swo til ad Ingibiorg suaf i |²⁸ skemmu sinne. Hun liet illa i suefne og sidann uaknar hun. Skemmumeyiar |²⁹ hennar spurdi huad hana hafe d:eymt. Enn hun will eige s(eigia) þeim. Annann d(ag) kom Þo:j[r] |³⁰ j(arl) i skemmuna og settizt nidur hia k(ongs)dottur. Hun m(ellte). Eg uil s(eigia) þier d:aum minn |³¹ fostri. Hwersu er hann s(eiger) j(arl). Hun m(ellte). Þad er upphaf ad d:aume minum ad eg þottizt |³² ute standa og war mier litid til hafs. Þar sa eg dauckua nockurn og hann |³³ f:erdizt ad landin[o] og þad sa eg ad þetta uo:u maurg skip og u:du hier land|³⁴ faust og af þeim unnu otal warga og stefndu til borgarinnar. Ij mel:ackar |³⁵ unnu fyrer waurgunum og uo:u bader opockaligir. Aull woru þessi kuikendi |³⁶ grimmlig. Þau lietu ecki ogiozt og rífu bædi menn og hesta og

allt það ³⁷ þeir nadu og vm sider sottu þeir ad þier fostre minn og ad faudur minum ^{4r1} og þa uaknada eg og ʒad nu dʒauminn s(agde) Ingibiorg. Oss mun skiott koma ² hersaga enn þa uil eg eige ʒada hann leingra. Geck j(arl) þa i burt.

³ Eitt kuelld lukuzt upp dyr hallaʒinnar. Þar geingu inn .x. menn. Kendi k(ongur) þar ⁴ j(arl) og hans kumpana. K(ongur) s(purde) tidenda. J(arl) s(agde) ad uikingar woru wid land komner ⁵ þeir <er> ecki lietu ogioʒt. K(ongur) spyʒ huad þeir hietu. J(arl) m(ellte). Annar h(eiter) Soti enn annar ⁶ Snækollur. Sote uill bidia d(ottur) yduar k(ongur) ella muntu þola honum h[er]. K(ongur) spurdi huersu ⁷ Sote wære a ad sia. J(arl) s(agde). Sote er bauluadur beʒserckur. Hann er halflitur ad ⁸ sia audru meginna ʒaudu meginna blar enn audru meginna ʒaudur. Ecki hefir ⁹ hann kleði a buk sinum. Hann er skaullottur. Eitt har stendur upp wr midium ¹⁰ hause. K(ongur) m(ellte). Fyʒ skal beʒiazt enn gipta honum d(ottur) mina. Aller fystu þess. ¹¹ Vikingar haufdu gefid konge .ij. daga frest ad safna lide og war timinn ¹² stuttur. Fieck kongur eige meir enn .ccc. manna. Nu m(ellte) Halfdan vid Asmund ¹³ brødur sinn. Þad uillda eg ad wid fæim ofan til stʒandar ad finna uiking ¹⁴ ana þui mier er foʒuitne a ath sia Sota. As(mundur) m(ellte). Þangad skal eg alldre fara. ¹⁵ Man eg skiott ueʒda drepinn ef eg kem þar. Halfdan m(ellte). Þad uissa eg ad ¹⁶ þu munder ʒagur og skal eg þo fara sem adur. As(mundur) m(ellte). Fylgia mun eg ¹⁷ þier ef þu eʒt einradinn i þui ad fara. Nu gioʒir þu hraustliga ¹⁸ s(eiger) Halfdan. Fara þeir nu.

¹⁹ [N]u koma þeir til landtiallda Sota. Halfdan geck þegar fyrer Sota og kuaddi ʒhann uirduliga sem honum uel ²⁰ hefði. Hann m(ellte) þa. Þad er satt sem sagt er ad þu eʒt tiguligur madur ²¹ Sote og slika uillda eg marga mina maga sem þu ert. Sote m(ellte). Þu ert ²² wel uiteboʒinn

sueirn s(eiger) hann og kant glaugt ad sia mann a uelli og *munder* |²³ þu ecki audnulaus ef þu wæer hia mier. H(alfdan) m(ellte). *Eige mun eg hafa gëfu til* |²⁴ ad uera *hi[eo] þier Sote minn. Sote m(ellte). Þad uillda eg ad þu fæer *eige gëfu* |²⁵ laus i bustu *eda* huar er Hunde fiarhiuder minn og skal hann fa sueine þessum |²⁶ .iij. meickur silfurs og suo war giozt. Halfdan þackar Sota og fer i |²⁷ burt sidann. Asmundur war ute fyrer tialldino medann Halfdan war inne. |²⁸ Fara þeir nu heim. S(eiger) Halfdan fostra sinum af sinne ferd. J(arl) liet uel yfer. |²⁹ Vm mo:guninn byzt kongur til bardaga. .iij. woru hlid a borginne. Ætlar kongur |³⁰ wr þeim ad ueriaz. Skipar hann Þo:uide j eitt hlid enn annad Þo:i j(arle). |³¹ Kongur sialfur er i enu þridia og hafde huer þeirra eige meir enn .c. manna. |³² Þeir bædur woru hia fostra sinum. Nu skipa þeir Sote og Snækollur |³³ til atlogu. Skal Sote i mote k(onge). Snækollur i mot Þori j(arle). einn þridiungur |³⁴ lids mote Þo:uide j(arle). Tekzt nu hædur bardage. Ganga uikingar |³⁵ hætt fram. Snækollur sotti fast ad Þo:e jarle. Þo:er geck hart |³⁶ fram i fyrstu. Þui næst hio Snækollur til eins fylgdarmannz j(arls) og fieck |³⁷ sa bana enn þegar j(arl) sa blodit hliop hann ur borgarhlidino og inn i borgina. |³⁸ Snækollur gieck þegar i bo:gina med sina menn og drepur þar Þo:e j(arl). |^{4v1} Þetta sier Þo:uidur j(arl) og geingur i mote Snækolle og ækur hann tu[o]falld |² ann wr borginne enn Hal(fdan) uardi hlidid a medann. Nu war bardage hinn hard |³ azte. Þo:uidur i(arl) sier ad Sote geingur fast ad konge. Þa uikur hann þangad til. |⁴ I þui hio Sote til kongs. Iall bæ uid skillde og klauf hann skiolldinn ad endi |⁵ laungu og kom sue:dit a fot k(onge) og tok af fyrer ofan hnie. Fiell k(ongur). Þa war |⁶ j(arl) bædi sar og modur og fellur i walnum vm sider. Þa war suo mykt |⁷ af nott ad ecki sa fza sier. Aunguer stodu upp af borgarmonnum. Uikingar |⁸ geingu til skipa bædi moder og saer og suafu af nottina.

|⁹ Nu stendur Þoruidur j(arl) upp ur ualnum og tok fyrer briost kongi og finnur |¹⁰ ad hann war daudur. Geck hann þa til þeirra bæðia og sier ad Asmundur er |¹¹ daudur og spurði Hal(fdan) huort hann mætti nockud upp standa. H(alfdan) s(eiger) þad uęri. |¹² Hefi eg mest af meði fallid s(eiger) hann eda hwar er Asmundur broder minn. J[0] |¹³ s(eiger) hann daudann wera. Uissa eg s(eiger) hann ad hann uar ecki ad manne. J(arl) bar Halfdan |¹⁴ wr ualnum þui hann war suo stirdur ath hann matti ecki ganga. J(arl) geck til ske[m...] |¹⁵ Ingibiaęgar og s(eiger) henne fall faudur sins og bōdur. Hun uard miog h|¹⁶ ygg uid þessi tidendi og griet hun þa miog. Iarl s(eiger) nu annad betra enn grata. |¹⁷ Iarl tok nu Ingibioęgu og bar hana a handlegg sier enn Halfdan ā |¹⁸ audum. Hann geingur til skogar og finnur litinn bę og klappar ā dyr. |¹⁹ Kona gieck þar ut og heilsar iarle. Þessi kona hiet Grima. Þad uillda eg |²⁰ Grima s(eiger) j(arl) ad þu tękir uid bauzum þessum og geymdir þar til eg kęmi epter |²¹ þeim. Eru hier iij męckur silfuęs er þu skallt hafa. Hun iatar þui. |²² For j(arl) aptur til borgar og legzt nidur i walenn. Eingi uisse þetta. Sote |²³ og hans menn wakna snemma vm mōginninn og hyggia gott til kongsd(ottur) |²⁴ og ganga þeir til bōgar og ıannsaka ualenn og fundu j(arl) enn huergi annan |²⁵ kongs(on). Sote gieck til skemmu k(ongs)dottur og kom aptur og kuad hana burtu |²⁶ og kuad j(arl) til bannanna uita og s(eiger) hann skyldi elligar deya ef hann s(eiger) eige til |²⁷ þeirra. J(arl) sagdizt til þeirra ecki uita enda s(eigezt) hann eige mundu seigia þo hann |²⁸ wisse. Sote uillde þo eige drepa iarl. Sote lagde under sig allt ıike i Dan|²⁹ maurck þo þad węre illa til feingid. Þoruidur j(arl) uar iafnan hliodur |³⁰ þann wetur. Optliga liet Sote leita þeirra syskena og fann þau eigi |³¹ enn þa þeir fōu i nand bę Grimu laust hıid i mote þeim og fōu heim |³² wid swo buid og fōr swo optar. Eirn mōginn

geingur iarl snemma |³³ til þegar Grimu svo eingi uisse og er hann kom
war hun ute og hia |³⁴ henne bædi þau syskin. Urdu feiginn fostra sinum
og kyste hann þau. |³⁵ J(arl) þackade Grimu fyrer bauðninn og s(eiger) þau
mundu uid hana uerda ad |³⁶ skilia og gieck i burt med þau til
siofarstæandar. Þar sa hann skip |³⁷ fliota og m(ellte). Þetta skip gef eg
þier Halfdan med \[v]id' og fiarhlut |

|^{5r1} hann og uar ecki þuilikr i aullu Einglande nema ess k(ongs)d(ottur)
og hiet S[...] |² liant. Hal(fdan) s(eiger) nu k(ongs)dottur og bidur hana lia
sier essid og hun |³ gjoðir svo og bad hann sia uid suikum Aka.
|⁴ Nu kemur sa dagur er þeir skulu buðtrida. Tekur Ake ess sitt |⁵ og ðidur
ut af borginne enn Hal(fdan) i mote. Þeir berast ad einu dike. |⁶ Hal(fdan)
leggur sinne burtstaung til Aka og uegur hann burt wr saud |⁷ linum og
*kastur honum i dikid og stod fastur i leirnum og allur ward |⁸ hann
þreckur og ward hann dreginn burt odaudur adeins. Hann uner |⁹ nu illa
wid sinn hag enn Halfdan fieck af þessu enn mesta frama. |¹⁰ Enn Aki
hugsar honum enn einhueria skaumm ef hann getur. Friettir |¹¹ hann ad
Hal(fdan) a systur og etlar hann hennar uilia ad fa til suiuid |¹² ing[ar] uid
Hal(fdan) og fer hann af sinne sæng eina nott og til skemmu
Ingi |¹³ biargar. Hann war i skyrtu og linbók. Hann klappar a dyr. Hilddur
uillde |¹⁴ uppluka hurdina. Kuad Hal(fdan) ute. Ingibiorg bad hana rada.
Hilddur lykur |¹⁵ upp hurdinne enn er þer sia Aka werda þer hæddar
miog. Aka uard |¹⁶ bilt inn ad ganga. Ingibiorg m(ellte). Þad uillda eg ad
Branu fostra |¹⁷ Hal(fdanar) biarge mier nu. Enn er hun h(afde) þetta
m(ellt) þa ward Aki fastur wid |¹⁸ iaurdina enn uedðit tok þa ad kolna og
frysta miog tok kukurinn þa |¹⁹ a kodranum svo hann hrauck upp ad
maganum. Hann skalf nu miog af kulda. |²⁰ Þar uard hann ad standa alla

nottina enn vm mo:gunnin gieck Hal(fdan) þangad |²¹ med sina menn enn þegar hann kom ueður Ake laus og matte *eige* mēla |²² saker kullda. Hal(fdan) liet flytia Aka aptur til sins herbergis enn þeg[ar a]t |²³ hann matte mēla asakade hann sig miog og þottizt hann mikla sneypu feingid |²⁴ hafa enn huxar þo ad swikia Hal(fdan) ef hann mētti.

|²⁵ Eirn tid bydur Ake kongi til weizlu. K(ongur) for med marga menn. Med honu[m] \war' |²⁶ Halfdan i ferd og þeir b(rædur). Drack Halfdan og hans fielagar i einum |²⁷ kastala enn kongur i audum. Ake uar allkatur og bar þeim akaft |²⁸ dýckinn og [u]rdu þeir fordúckner og duttu bratt sof[...] nidur. |²⁹ Ake kallar sina menn og lētur bera elld ad kastalanum og ętlar |³⁰ <ad> brenna þa [j]nne. Ecki uisse kongur þetta. Kastalinn tok nu ad loga og |³¹ swo klēdi þeirra fostbædra. J þui bile kom kona stor framn af |³² skoginum og uedur inn i elldinn og tok þa upp i fang sier alla |³³ fostbædur og bar þa framn a skoginn. Þar uaknar hann og sier ad |³⁴ Brana e: þar kominn. Hun m(ęllte) þa. Seint er ad sn[o]t:ra afglapa [...] |³⁵ þu att hlut Hal(fdan) s(eiger) hun og uarada eg þig uid suikum Aka. Hefi eg |³⁶ nu geingid fra meyni uiku gamalle og t:u eg hun sie o:dinn fiþl |³⁷ og ma eg hier ecki leingur wera. Skildu þau ad syn enn *eige* ad uinattu. |³⁸ Þa uakna þeir brædur og geingu heim med Hal(fdane) og seigia kongi huad |³⁹ Ake h(afde) giort. Kongur gaf sier fatt ad þui hann uar uinur Aka mikill. |⁴⁰ Nu skal seigia fra Aka og hans monnum ad þeir hlupu a skog þe[ga]r |^{5v1} [...] sa konuna. Suo urdu þeir hręddir enn k(ongur) og hans menn foru heim.

|² [A]d sumre komnu byzt Hal(fdan) burt af Einglande og geingur til kongsdottur |³ og s(eiger) henne ad hann ętlar ad hefna faudur sins. Hun m(ęler). .Xx. skip e:u |⁴ hier i haufninne er eg uil þier gefa. Hal(fdan) þackar henne og kuad þer systur |⁵ sina og Hilde hia henne skylldu wera

hann var leikinn ætur *hann* |³¹ *sidann langt* i burt og kemur Ake *ecki* *sidann* uid þessa saugu.

|³² Nu sigler Hal(fdan) fra Hladeyium med .xl. skipa og dreka sinn um|³³ *framm* og kemur *til* Danmerckur *enn* er uikingar verda |³⁴ *wid* ofrid uæer skunda þeir *til* bardaga. Aunguer *landzmenn* uilldu |³⁵ med þeim beriazt og foru *til* Halfdanar. Þóuidur j(arl) kom *til* |³⁶ Hal(fdanar) *med mikid* lid. Uerdur nu hardur bardage. Ganga uikinga: [...]

AM 571: lesbrigðaskrá 1

Um uppskriftina:

Punktur eru settir inn á nokkrum stöðum þar sem ekkert er í handriti og eru þau tilvik ekki sérmerkt. Há- og lágstafir eru samræmdir og hástafir hafðir í sérnöfnum og örnefnum og einnig í upphafi málsgreinar.

Eftirfarandi táknum er skipt út: 's' er sett í staðinn fyrir 'f', 'y' er sett í staðinn fyrir 'ý', 'æ' fyrir 'æ'.

3v14 Sygn[y]] líklega 'y' þar sem leggurinn niður fyrir hefur máðst út. Leggurinn af fyrra 'y' er líka mjög dauður.

16 baur[n]] nefhljóðsbandið er mjög dauft og óljóst hvort þverstrikið sem er fyrir ofan 'r' er litabrigði í skinninu eða nefhljóðsband.

29 Þo:j[r]] virðast vera 'j' og 'r'. 'j' er nokkuð greinilegt en af 'r' sést aðeins lóðréttur bolur sem virðist útiloka að um 'r' sé að ræða.

30 i] er dálítið óljóst en virðist vera 'i'.

32 dauckua] bolurinn af 'a' er opinn að ofan líkt og hjá 'u'.

33 landin[o]] áherzlulausa sérhljóðið í lok orðsins er frekar 'o' en 'u' því belgurinn virðist lokast að ofan.

4r2 Í enda línunnar grillir í fyrirsögn sem er með hvítu lettri: 'Soti bid: ingibiar[g][...]'.
4 uikingar] mjög óljóst hvort punktur yfir 'i' sem nær aðeins til hægri við það sé depill eða nefhljóðsband og þá 'uikinngar'.

6 h[er]] mjög dauft er-band.

18 [N]u] það vottar fyrir 'N'.

24 hi[eo]] Skrifari virðist óvart hafa skrifað 'e' og bolinn af 'r' í staðinn fyrir 'a', þ.e. 'hia', fyrir áhrif frá næsta orði 'þier'

29 mo:guninn] gæti líka verið 'mo:gunninn'.

4v1 Þetta] dálítið máð en þó læsilegt.

1–2 tu[o]falld|ann] er óskýrt en lítur út eins og 'o' en gæti líka verið 'e'.

5 war] bandið er dauft.

12 J[o]] dauft, það grillir í 'j' og staf á eftir sem gæti verið 'l', e.t.v. 'jarl'. Þetta strik gæti líka verið punktur og þá 'j(arl)'.

13 Halfdan] nefhljóðsbandið er nær ósýnilegt.

14 ske[m...]] 'm' er greinilegt og yfir því er e.t.v. nefhljóðsband.

24 :annsaka] blettur á skinninu en 'r' þó sjáanlegt.

37 \[v]id\] 'd' er skýrt og líka 'i' þó punkturinn yfir því falli saman við 'þ' í 'þar' í línunni fyrir ofan. Fyrsti stafurinn virðist líka vera 'v' þó fyrri hluti hans sé skaddaður.

5r1–2 S[...]|liant] fyrsti stafurinn er líklega 'f' því leggurinn fer niður fyrir línu eins og hjá 'f' annars staðar en á eftir honum er rífið hornið af síðunni.

Í lok þriðju línu (5r3) stendur með hvítu lettri: 'half[dan ridur ut]'. Kkotað hefur verið yfir hluta fyrirsagnarinnar (aðeins 'ha' er ókrotað) með ungri hendi með brúnu eða svörtu bleki og virðist textinn vera þessi: 'n[w]ndl' = 'nun d(e)l(eatur)'?

5 dike] 'e' er aðeins skaddað.

7 leirnum] yfir 'n' er hugsanlega nefhljóðsstrik og þá 'leirnum'.

11 uilia ad fa til] Í handritinu eru bil milli 'uilia' og 'ad' og 'fa' og 'til'. Á ljósmyndum sjást dauft orð sem hafa verið þurrkuð út í þessum bilum. Í fyrra bilinu virðist standa 'til' og í því síðara stendur hugsanlega 'ord'.

11–12 suiuirð|ing[ar]] af ar-bandinu er aðeins eftir lítill depill og því væri hugsanlega réttara að skrifa orðið: 'suiuirð|ing[o]' eða 'suiuirð|ing(ar)'.

13 hann] gæti líka verið 'hun' og veltur það á öðru tákningu sem óljóst er hvort er 'u' eða 'n'.

22 þeg[ar a]t] ar-bandið sést ekki skýrt og 'a' í 'at' líkist 'u' því það er opið að ofan.

25 honu[m] orðið er allt frekar óskýrt og sérstaklega nefhljóðsbandið yfir 'u'.

27 [u]rdu] brot er í handritinu og óljóst hvort fyrsta táknið er 'u' eða 'v'.

28 fordꞫuckner] 'r' líkist dálítið 'c': 'focdꞫuckner'.

28 sof[...]] sletta er á blekinu sem hylur líklega einn staf og e.t.v. band.

29 ętlar] ar-bandið er frekar dauft og einnig sést ekki þverstrikið af 't' á undan en þverstrikið er oft lítið hjá skrifara 571.

30 [j]nne] annaðhvort 'i' eða 'j' og hallast ég að því síðara því sveigja er á bolnum.

32 tok] 't' er dauft og þverstrikið sést ekki.

34 sn[o]tꞫa] óljóst er hvaða áherzlusérhljóð er þarna, líklega 'o' en ekki er hægt að útiloka að það sé 'y' því e.t.v. er dauft strik undir tákningu sem líkist sveigju hjá 'y'. Þetta gæti jafnvel verið 'ð'.

34 [...] ef til vill stendur þarna 'þar' því það glittir í efri hlutann af 'þ'.

39 giort] líklega 'o' en gæti líka verið 'e'.

39 Aka] þetta orð er mjög dauft.

40 þe[ga]r] 'g' og 'a' eru mjög óskýr.

5v1 [...] það er rifið af horninu á blaðinu.

2 Í lok þessarar línu er fyrirsögn skrifuð með hvítu lettri: 'hooooar ak[a]'.

25 giorzt] 'o' er dálítið óljóst, gæti hugsanlega verið 'e'.

25 Einglande] Skrifað í tvennu lagi með löngu bili ('Eing lande') og hoppað yfir fellingu í handriti sem er þá greinilega eldri en uppskriftin.

31 Ake] síðasta táknið í orðinu er hugsanlega 'ë'.

31 Aftast í línunni er fyrirsögn með hvítu lettri: 'halfdan berzt'.

571: lesbrigðaskrá 2

Lesbrigði við 571 frá AM 297b og Holm 17.

3v16 wenzt og uitruzt] ö.r. *Holm 17.*

16 ol] atte *Holm 17.*

16 b:adliga] ÷ 297b, *Holm 17.*

18 hennar asiona] yfirlitur hennar *Holm 17.*

19 hun mundi sig] huor mundi 297b.

19 H:ings] ÷ *Holm 17.*

22 miog] ÷ *Holm 17.*

22–23 i rike | kongs] jall köngs 297b, ö.r. *Holm 17.*

24 hardla] ÷ *Holm 17.*

24 kalladur] kalladur Þörir 297b.

25 aullu] ÷ 297b.

26 flagdkona] + ein *Holm 17.*

27 Fio:a] Fróne 297b, Fione *Holm 17.*

29 Þo:j[r]] Þorvidur 297, *Holm 17.*

30 k(ongs)dottur] henne 297b.

31 fostri] + s(eigir) hun 297b.

32 nockurn] ÷ *Holm 17.*

33 maurg skip] skip morg og færðust ad lande 297b.

34 til borga:innar] ad borginne 297b.

4r1 eg] + vid *Holm 17.*

1 s(agde) Ingibiorg (hun 297b) ÷ *Holm 17.*

1 Ingibiorg] + audradinn er dra|umur þeði sagdi jall 297b, *Holm 17.*

1 koma] buinn 297b, *Holm 17.*

6 yduar k(ongur) ella muntu þola honum h[er]] þinnar seigir jall 297b, þinnar *Holm 17.*

10 Fy:] ÷ *Holm 17.*

11–12 og war timinn | stuttur] ÷ 297b, *Holm 17.*

13–14 ad finna uiking|ana] ad v:kingum 297b.

18 s(eiger) Halfdan. Fara þeir nu] ÷ *Holm 17.*

19 landtiallda] tiallda *Holm 17.*

19–20 \sem honum uel´ | hefði] tok | Soti honum vel 297b, *Holm 17.*

20 Þad er satt sem sagt er] þö er þad satt ad seigia 297b.

20 tigulegur] tienn|legur *Holm 17.*

21 maga] + vita 297b, *Holm 17.*

21 ert] + Söti minn 297b.

21–24: Sote m(ellte). Þu ert | wel uitebo:inn sueirn s(eiger) hann og kant glaugt (vel 297b) ad sia mann a uelli og munder | þu ecki audnulaus ef þu w:er hia mier (med oß

297b)] H(alfdan) m(ellte). Eige mun eg hafa gefu til | ad uera *hi[eo] þier Sote minn.
(ydur 297b)] ÷ *Holm 17*.

24–25 gefu|laus] + fra oz *Holm 17*.

27 tialldino] dyrunum tialldsins *Holm 17*.

27 war inne] gieck inn 297b.

28 sinne ferd] ferdum synum 297b, *Holm 17*.

29 .Iij.] 4 297b, 4ur *Holm 17*.

30 ueriazt] beriazt *Holm 17*.

30 j] fyrir *Holm 17*.

30 hlid] + a konginn *Holm 17*.

33 i mote] til vid *Holm 17*.

38 þegar] sýdann 297b.

4v1 geingur] snýr 297b.

1–2 tu[o]falld|ann] þrefalldann 297b, *Holm 17*.

3 Þouidur i(arl) sier ad] ÷ 297b.

4 Iall] K(ongur) *Holm 17*.

5 Þa war] enn *Holm 17*.

7 sa fra sier] sia þeir fra sier *Holm 17*.

7 Aunguer stodu upp af borgarmonnum] Onguer stodu epter | af konungsmonnum
Holm 17, ÷ 297b.

10 daudur] odaudur (!) *Holm 17*.

11 nockud upp standa. H(alfdan) s(eiger) þad uęri.] mætti ecki mæla 297b, ma ekki
mæla. Hann quad ekki þranga (!) til þess *Holm 17*.

12 Hefi eg mest af mędi fallid s(eiger) hann] hann kuad ei hafa so fallid | af sarum sem
mædi 297b.

13 s(eiger) hann ad] ÷ *Holm 17*.

15 miog] ÷ 297b.

16 miog] nu 297b.

16 betra] rädlegra 297b, *Holm 17*.

18 litinn] ÷ 297b, *Holm 17*.

19 Þessi kona] hun 297b, *Holm 17*.

20 þessum] + s(agdi) jall *Holm 17*.

22 til borgar] heim aptur i borgina 297b, j borgina aptur *Holm 17*.

22 Eingi uisse þetta] Einginn madur wisse þetta *Holm 17*, ÷ 297b.

23 og hyggia gott til kongsd(ottur)] huxar hann nu gott til radahags vid kongssd|óttur
297b.

24 til bo:gar] ad borginne 297b, til borgarmanna *Holm 17*.

24–25 og fundu j(arl) enn huergi annan | kongs(on)] og fann | huergi annann
kongssoninn 297b.

25–26 og kom aptur og kuad hana burtu | og kuad j(arl) til barnanna uita] kom aptur og kuad hana j burt | vera og s(egir) hann munde vita til þeirra Holm 17, og fann hann hana huorgi og kuad jall mundi vita til þeirra 297b.

26–27 og s(eiger) hann skyldi elligar deya ef hann s(eiger) eige til | þeirra] hann bad jall seigia til barnana og kuad hann mundi deya | ella 297b, og ad hann s(egdi) til þeirra | barnanna ella mundi hann deyda hann Holm 17.

27 seigia] + til þeirra Holm 17.

29 feingid] komid eda feingid Holm 17.

31 þa þeir fóu i nand bæ] enn þo | þeir færi nærri bæ Holm 17.

31 laust hrid] liste so mikla hrid Holm 17.

31–32 og fóu heim (+ aptur 297b)| wid swo buid] so þeir foru heim aptur vid so buid 297b, og foru so bunir heim Holm 17.

32 mo:ginn] + snemma Holm 17.

34 þau syskin] borninn 297b, Holm 17.

34 Urdu feiginn fostra sinum og kyste hann þau] hun tók jalli vel og þaug syskin | fognudu fostra synum og kystu hann. 297b, Holm 17.

36–37 skip | fliota] skip a flote Holm 17.

37 med \[v]id og fiarhlut] med monnum og fiarhlutum (fiarhlut Holm 17) 297b, Holm 17.

5r4 bu:trida] wt|ryda 297b.

6 burt wr] vpp ur 297b.

7–8 og allur ward | hann þreckur] og allur vard hann þrektugur (!) Holm 17, og vard all|ur leirugur 297b.

9 af þessu] ÷ 297b, Holm 17.

10 hugsar honum enn] higst nu ad gjora | Halfd(ani) 297b, Holm 17.

11 a] + sier Holm 17.

11 og ætlar hann hennar uilia ad fa] og | ætlar ad fä hana 297b, og ætlar ad fa hennar Holm 17.

16 bilt] + vid 297b, Holm 17.

17 Hal(fdanar)] mýn 297b, ÷ Holm 17.

18 iaurdina] hurdina 297b, hiorirnar Holm 17.

18–19 miog tok kukurinn þa | a kodranum] og tók Aka ad kolna ä kodranum 297b, so Aka kolnadj a kro|ppinum og kodranum Holm 17,

20 alla] af Holm 17.

20 vm mo:gunnin] vm da|ginn Holm 17.

22 flytia Aka aptur] fylgia honum (Aka Holm 17) 297b, Holm 17.

22 herbergis] loffts 297b, Holm 17.

24 huxar þo] j hug var þo Holm 17.

25–26 K(ongur) for med marga menn. Med honu[m] ‘war’ | Halfdan i ferd og þeir b(rædur) K(ongur) för med morgum monnum / med honum för og Halfdan 297b, K(ongur) for med Aka Holm 17.

26–27 Drack Halfdan og hans fielagar i einum | kastala enn kongur i audum] ÷ 297b, Holm 17.

27 allkatur] nu kätur 297b, Holm 17.

28 dýckinn] drýck 297b, vin Holm 17.

30 [j]nne] + k(ong) og Hal(fdan) Holm 17

32 upp i fang sier] ÷ 297b, Holm 17.

34 ad sn[ot]ta afglapa] afglapa ad snotra 297b, Holm 17.

37 tu eg] tru eg Holm 17.

5v2 [A]d sumre komnu] um sumared Holm 17.

4–5 kuad þær systur | sina og Hillde hia henne skylldu wera epter] kuaddj þær systu syna og Hillde og sagdi þær skyllde vera eptir Holm 17.

7 skipa] + sinna Holm 17.

7–8 iungf:unum] Jn|geb(iorgu) 297b, Holm 17.

9 herra] k(ongur) Holm 17.

10 honum] Hal(fdan) Holm 17.

10–11 og drepa | hann] ÷ 297b, Holm 17.

12 gat ad lita] fieck ad lyta Holm 17.

15 bardizt alldiarfliga] bardist diarflega 297b, vardest drengilega Holm 17.

17 undann] aff 297b, Holm 17.

17 honum uid] ö.r. 297b, Holm 17.

19 akafliða æidur] Aka reyður Holm 17.

19 Aka] hans Holm 17.

22 sidann] ÷ 297b, Holm 17.

23 þar] sydann Holm 17.

24 sidann] ÷ Holm 17.

26 med monnum og fiarhlut (fiärhlutum 297b)] ÷ Holm 17.

29 og sia kongsmenn hann] og syna k(ongs)menn hann Holm 17.

30 Kongur sier nu Aka og huersu hann uar leikinn] Kongur sier huorsu haadlega (hædilega Holm 17) Aki er leikinn 297b, Holm 17.

31 sidann uid þessa saugu] vid þessa sogu leingur 297b, Holm 17.

32–33 um|framm] ad auk 297b.

B-gerð Hálfðanar sögu Brönufóstra eftir AM 589 e 4° (14r1–19v37) með athugasemdum og lesbrigðum.

|^{14r1} <H>RINGWR hefer konungr heitit er red fyrer Danmork. Hann uar uitur ok uinsæll. |² Hann <atti> drottningu er Sygny het. Hun uar dotter Ulfhams konungs af Reidgotalandi. Hun |³ uar allra kuenna uæntz ok uitruzt. Hringr konungr ol bradliga vid henne .ííj. bo|⁴rn. sonu .íj. ok eina dottr er Íngibiorg het. Hun uar prydd aullum ku|⁵enligum listum. Suo uar ok skiær hennar ásiona sem skinanda gull ok at ollu uar hun suo sk|⁶opud sem huer mundi sig hellzt kiosa uilia. Syner Hringr konungs hetu Halfdan ok Asmundr. Þeir |⁷ uoru frider synum þo uar Halfdan fyrer þeim um alla hluti. Asm(undr) uar þá .x. uetra enn Half(dan) .íx. er |⁸ her uar komit sogunni. Konungr let reisa dottr sinne skemmu. Þat hus uar giort miklum hagleik. |⁹ Konungsdottur þionudu .xíj. skemmumeyiar ok voru það jalla ok hertuga dættir. Konungr unne mikit |¹⁰ dottr sinne. Stendr nu hennar lif med þuilikum bloma sem nu uar sagt. Uar konunginum miog hni|¹¹ ganda af æskuskeidi. Jarll uar j riki konungs er Þoruidr er nefndr ok hinn mesti uin konungs |¹² ok honum holtr ok trur j aullum radum. Jarll uar manna uitraztr þui let konungr hann jafnan med hirðinne |¹³ uera. Hann fostradi konungs bornin ok unne þeim mikid med heitri ast ok elsku. Annar jarl uar enn j riki |¹⁴ konungs sa er het Þorer jall sterki ok eingi uar slikr j ðllo rikino. Hann uar landuarnarmadr konungs. Þad ha|¹⁵ fdi ein flagdkona lagt á hann at matti eigi sia manzblod. þo uar hann mikils me|¹⁶ tin af konungi. Sat hann þar optazt sem a Fione heiter. Eina nott bar suo til þa er Íngibiorg la j sæng |¹⁷ sinne um nott j skemmu sinne ok suaf at hun let jlla j suefni ok epter langan tima li|¹⁸ din uaknar hun. Skemmumeyiar hennar spurdu huat hun h(afdi) dreymt enn hun uilddi eigi seigia þeim. |¹⁹ Annan dag epter kom Þoruidr jarll j skemmuna ok sett[iz] nidr hia henne konungsdottr. Toku |²⁰ þau tal sin a milli. Jng(i)biorg mællti. Eg uil seigia þer draum minn fostri. Huerssu er það |²¹ sagdi jarll. Suarar. Þad er upphaf at draum minum at eg þottumzt utti stodd. |²² ok uard mer litit til hafs þar sá eg daukkua nökkurn ok uar hann fyst fiarri

mer enn þó ²³ færðizt mer þat nær ok nær ok um sider sa ek at þetta uoru skip morg. Urdu her landfost ²⁴ ok af þeim runnu ótal varga ok stefndu hingat til borgarinnar. Íj melrakkar runno ²⁵ fyrer uörgunum ok voru óþokkuleger. Oll uoru þessi kuikindi grimlig. Þau <letu> ekki ogiort ok r|r|i ²⁶ fu bædi menn ok allt þat er þau nadu ok þar kom at lyktum at þeir sottu at þer ²⁷ fostri minn ok at födr minum ok í þui uaknada eg ok rad nu draumin fostri ²⁸ seiger Íng<i>biorg. Jall tok suo til mals. Þessi draumr er audradin sagdi hann oss ²⁹ mun skiott koma hersaga en þa uil eigi rada leingr. Fiell þar nidr tal þeira. Gekk jarl í burt.

³⁰ <E>itt kuelld bar suo til þa er konungr sat ³¹ yfer dryckiubordum á kuelldtima. Lukuzt upp dyr hallarjnar. ³² Geingu þar jnn .x. menn. Kendi konungr Þori jall ok hans ku<m>pana. Konungr spurdi ti ³³ denda. J(all) sågdi at her uærj komin í landit ok redi fyrer tueir berserker ok ^{14v1} [So]ti [e]nn [000] [000] en[n] annar Snækollr. Soti fer þess erindis at hann uill bidia dott[ur] [...] ² eda ella [muntu] þ[ol]a honum her. Konungr spurdi huersu Soti uar at sia. J(all) suarar. Soti er boluadr ber ³ serkr. Hann er halflitr. Er hann odru megin blar at sia en odru megin uar hann raud[?]. ⁴ Hann hefer <eigi> klæda á bukinum. Hann er skóllotr um allt haufudid nema eitt háar stend ⁵ upp or midum kolli. Hann hefir hrossafætur til hnia nedan. Konungr mællti þa. Helldr ⁶ munum uer þa beriazt en gipta þessum manni dottr uora. Allir fystu helldr at beriazt ⁷ þó at konungr hefði eigi lid uid. Þeir uikingarner hofdu gefid konungi tueggia daga frest at safna ⁸ lide a mot þeim ef hann uildi eigi gipta Sota dottr sina. Feck konungr þui litid <lid> at timin ua ⁹ stuttr ok af þui hafði konungr eigi meir en þriu hundrud manna. Þad sama kuelld er ba ¹⁰ rdaginn skyllid[i] uera epter um mörguninn þa mællti Halfdan uid Asmund brodr sinn. Þat ¹¹ uillda eg broder at ujd færum ofan til strandar ok fyndum uikingana þuiat <at> mer er ¹² allmikil foruittni a at sia þa ok at finna Sota. As(mundr) mællti. Þangat skal eg allðri koma ¹³ þuiat eg

ueit at skiott uerd eg drepinn ef eg kem þar. Halfdan suarar. Þad uissa eg at ¹⁴ munder ragr uera þui at þu þorer þig huergi at hræra. As(mundr) mællti þa. Fylgia mun ¹⁵ eg þier ef þu ert einradin j at fara. Halfdan mællti þa. Nu giorder þu uel ok sk¹⁶ olu uid nu fara j stad.

¹⁷ <E>pter þetta foru þeir b(rædr) til strandar ok lietta þeir eigi fyr enn þeir koma til landa Sota. \Halfdan gekk jnn j þat tialldit ok geck fyrer¹⁸ Sota ok kuaddi hann uirduliga. Soti tok honum vel. Halfdan mællti þa. Þad er þo satt at seiger ¹⁹ at þu ert tiguligr madr Soti ok slika uillda eg m[a]rga mina maga sem ert. Soti suarar. ²⁰ Þu ert uel uiti borin sueinn sagdi Soti ok kant glaugt at sia mann a uelle ok munder þu ecki au²¹ dnolaus ef þu kæmer þer j sueit med mer. Halfdan suarar. Gæfuskortur mun mer til þe²² ss at uera hia suo godum hofdingia sem þv ert Soti minn. Soti mællti. Þad villda eg ath ²³ þu færer eigi giafalaus j burt eda huar er Hundi fehirdir min. Her em eg sagdi ²⁴ Hundj. Fa þeim sueine þriar merkr silfrs. Hundi giordi suo. Halfdan þackar So²⁵ ta. fer sidan utt or budinne. Asmundr brodir hanns hafdi stadid uti fyrer tialldinu a ²⁶ medan Halfdan hafdi jnne uerit. Ganga þeir nu heim til hallar. Sagdi Halfdan Þor[o]²⁷ idi jarli allt af ferdum sinum. Fær honum j hendr fed. J(all) let vel yfer þessi ferd. Um m[o]r²⁸ guninn epter byzt konungr til bardaga. Þriu uoru hlid a borginne. Ætladi konungr or borginne ath ²⁹ [u]eriazt. Skipadi hann Þoruidi jarli at ueria eitt hloidit enn annat uardi j(all) hinn sterki ³⁰ en konungr sialfur hit þridia ok hafdi huer þeira .c. manna. Konungssyner uoru bader hiã ³¹ Þoruidi j(alli) fost[ra] sin[um] j bardaganum. Nu skal seigia fra Sota ok Snækoll at þeir skipta lidi ³² sjno til atlogu. Soti skal verda j moti konungi. Snækollr moti Þori jalli. einn þridiungr ³³ lids moti Þoruidi jallj. Ganga uikingar nu fra skipum ok bitu j skialldarrendur. ³⁴ Tekzt þar jnn hardazti bardagi. Soti gekk hart fram þar sem konungr uar fyrer. Snæk³⁵ ollr sotti fast at Þori jarli suo at hann hio a badar hendr. Þorer jall gekk hart fram

³⁶ | j fystu. Þui næst hio Snæk(ollr) til eins fylgdarmanz Þoris jarls ok feck sa þegar bana enn þegar er jar(l) |³⁷ sa blodit hliop hann or borgarhlidinu ok inn j borgarhlidit enn Snækollr gekk þegar jnn |³⁸ j hlidit med sina *monnum ok suo j borgina ok drepr þar Þori jall. Þetta sier Þoruidr jarll ok sn|³⁹ yr þegar j moti Snækolli med nockura menn en Halfdan uardi a medan þat hlid sem |⁴⁰ jarll hafdi uarit adr. Jall rak þa tuefallda or borgine. Uar bardagi hin hardazti. |⁴¹ Jall sier þa at Soti sotti fast at konungi. Þa uikr hann þangat til ok j þui hio Soti til konungs. Jar(l) |^{15r1} bra vid skilldi ok klauf Soti hann allan at endilaungu ok kom a fõt konungi suo at tok af. Þa fiell konungr. |² Jall uar bædi sar ok modr ok fellr j valnum um sider. Þa uar suo myrkt af nott at ecki |³ sa fra ser. Eingi stod upp af konungsmonnum. Vikingar ganga til skipa bædi moder ok sarer. Drecka þeir |⁴ leingi afram vm kuelldit en foru sidan at sofa ok toku a sig nader.

|⁵ <N>u er at seigia fra Þoruidi jalli at hann ris upp j valnum. Hann tok fyrer briost konungi |⁶ ok fann at hann uar daudr. Hann gekk þangat sem þeir Asm(undr) ok Halfdan lagv. Hann <fann> at |⁷ Asm(undr) uar daudr enn er hann kom þar sem Halfdan la þa spurdi jall huort Halfdan |⁸ matti nockut mæla. Halfdan kuad ecki trauda til þess. Jall spurdi huort hann uar |⁹ miog sar. Halfdan kuezte ecki sar enn fiell eg af mædgi sagdi hann e<da> huad kan|¹⁰ [t]u at seigia mer til Asmundar brodr mins. Jarl sagdi hann daudan. Uissa eg þat sagdi H|¹¹ alfdan at hann uar ecki at manna. Jarll bar Halfdan or ualnvum þuiat hann var suo stirdr |¹² at hann matti ecki ganga. J(all) gekk til skemmu Íngebiargar enn er hun sa Jarll fagnadi hun honum |¹³ uel ok spurdi tidenda. Jall sagdi konung ok Asmund daudan ok alla konungsmenn. Íngebiorg uard miog hr|¹⁴ ygg uid þessi tidendi ok gret hun miog. J(all) sagdi annat betra enn at grata ok kuad skemmo|¹⁵ meyar hennar uerda at skilia ujd hana. Jall tok þa Ingebiorgu ok ber hana a hond sier enn |¹⁶ Halfdan á annari. Geingr sidan til skogar ok finnr fyrer sier

litinn bæ ok klappar á¹⁷ dyrum. Kona geck þar ut ok heilsar ja(1)li. Hann tekr uel kuediu hennar. Sia kona het Gri¹⁸ ma. Jall mællti þa. Þat villda eg sagdi jall at þu tæker uid bornum þessum ok geymder |¹⁹ þau þangat til þess er eg kem epter þeim þui at ueit at þau eru her geymd fyrer ui²⁰ kingum. Eru her þriar merkr silfrs at eg uil gefa þer. Hon tok uid huortveggia |²¹ f[e]nu ok bornonum en jall for heim til borgar ok lagdizt nidr j ualin. Eingi madr |²² [oa]rd uar uid hanns ferd. Soti ok hanns menn vakna snemma vm morginen ok hugdi gott til konungsdo(otr). |²³ [G]eingr þegar hann þegar hann uar buin fra skipum ok hanns menn aller heim til hallar ok er þeir koma |²⁴ þar þa ransaka þeir ualin ok finna annan konungsonen huergi. Þeir sia Þoruid jall ok spurdu huad |²⁵ hann uissi til annars konungs(on)arins enn hann sagdizt ecki til uita. Soti hafdi farid til skemmu konungsdo(ttr) |²⁶ ok kom aptur ok sagdi hana burtu ok kuad jall vita til barnanna. J(all) sagdizt ecki mundu til seigia |²⁷ þo at hann uissi enn Soti het at aflima hann ef hann villdi eigi til barnanna <seigia>. J(all) kuezst þo eigi |²⁸ seigia mundu. Soti villdi þo eigi drepa hann. Soti tok þa vnder sig bædi rik(i). þegna ok giordizt |²⁹ konungr yfer Danmork þott þat uæri jlla fallit. Þionudu honum fleiri af hræzlu en dygd eda |³⁰ goduilia. Jarl uar longum hliodr þann vetur. Optliga let Soti leita þeira syskena ok |³¹ funduzt þau eigi en <er> farid uar nær bæ kellingar Grimu þa laust þá auallt á hrid ok ur |³² du menn Sota aprt at snua ok for suo opt. Einn morgin snemma geingr jall suo at eing[i] |³³ uard uar uid til bæiar Grimu ok er hann kom þar stod hun vti ok hia henne bædi bornin. Hun |³⁴ heilsadi jalli gladliga en hann tok þui gladliga. Þau sysken vrdu þa hardla fegin |³⁵ [oo]stra sinum ok kystu hann ok spurdu huersu honum hefdi geingit. Jall þackadi henne huersu hun h |³⁶ [a]fdi bournin geymt enn seiger þau nu skilia verda þuerda uit hana. Kuaddi hann Grimu ok gekk j |³⁷ [b]urt med bornin þar til er hann kemr til siofarstrandar þa sa Halfdan þar |³⁸ [o]lliota skip. Jall mællti þa. Nu vel

ek Halfdan gefua þer þetta skip med monnum ok fiarh³⁹ [o]ut ok skalltu fara til Biarmalandz til Ottars jalls brodur mins ok seg ath hann taki vid þer fyrer⁴⁰ [m]in ord en ef hann er tregr til þa fa honum gull þetta til jarteigna ok mun hann þa uid⁴¹ [þer] taka. Halfdann mællti. Þad villda eg fostri minn at þu færir med mer. Jall nei,tadi\ ^{15v1} þui. Mintezt uid þau sysken. Gekk heim sidan en Halfdan á skip med Ingebiorgo ok hellt [j] haf² ok byriadi þeim vel toku Biarmaland. Hann gekk fra skipe med ollum monnum sinum ok til hallar ja[lo].³ Halfdan gekk fyrer jall ok kuaddi jarl vel. Jarl tok honum vel ok spurdi tidenda. Sagdi þa sem var at Hringr⁴ konungr uæri andadr ok þad med at jallin Þoruidur hafdi sent hann þangad til hallz ok traustz. Jarl⁵ let seint vid þui. Þá feck Halfdan jarlj gullit. Jarl mællti. Mikid þiker brodr minum under⁶ at eg taki vid þer enda skal eg þat giarna giora. Setti j(all) þa Halfdan et næsta sier en Ingebiorgo var⁷ fylgt til skemmo dottur jallz er Þora het. Hun var bædi væn ok vitur.

⁸ <E>JN dag gæk Halfdan fyrer jarl ok kuedr hann þa vel. Jarl tok vel kuedio hanns ok spyr huat⁹ se vnder kuediom. Halfdan seigizt uilia hallda fyrer land fram. Jarll fekk Halfdani þri¹⁰ u skip ok dreka mikin ed fiorda skip. Þessi skip voru vel *skidud at monnum ok vopnum. Halfdan¹¹ þakkadi jarli þessa velgiord ok tok orlof af honum ok gekk sidan til skipa en adr hann fo: sp[ur]di¹² jall huort Ingebiorg syster hanns skylldi fara med honum eda vera epter. Halfdan kuad þat vnder henne¹³ vera skylldu. Þetta var þegar sagt Ingebiorgv en hun villdi ecki annat en at fara med brodr si¹⁴ num. Halfdan kvad hana rada skylldu ok fõr hun til skips med honum. Þa var Halfdan .xíj. vetra er hann helt¹⁵ fra landi ok j haf. Þegar honum gaf byr hellt hann vida {vida} vm sumarit. EN er haustadi þa¹⁶ villdi hann heim til Biarmalandz. Þa kuomu á fyrer honum þokur. hafvillr ok rakzt vm haf jnn.¹⁷ Þa giordi ád þeim suo mikid storvidri at skip H alfdanar tynduzt aull nema dreki hanns er {[hafdi]}¹⁸ var .c.

manna. Halfdan let reka snarvolu \at/ drekanum ok þetta var giort. Þa rekr drekan at biorgum storum |¹⁹ ok upp á sletan sand. Halfdan seiger at þeir skulo þar vm buazt en badu hann fyrer sia. Þeir setia þa |²⁰ upp drekan ok bua vm hann vel. Vidr uår rekin mikill á sandinum. Nv lætur Halfdan sina menn tak[a] |²¹ til skalasmidar ok vard skiot algiorr. Halfdan geck á jókla huern dag ok þeir menn med honum er hann villde |²² en sumer voru epter j skala hia Jngebiorgu. Menn Halfdan⟨ar⟩ spurdu huat landa þetta væri er þeir voru |²³ ath komner. Halfdan quezt ætla at þeir myndu at Hellulanzobygdum komner. Einn dag geck |²⁴ Half[dan] einn á jókla at afla fanga. Hann fo: allan þann dag {allan}. Vm sider kom hann ath |²⁵ einstigi nockurru. Hann hafdi ðxi eina mikla j hendi er Ottar jarl hafdi gefit honum. H[00]|²⁶ fdan geck j einstigit. Spor voru kloppod j berginu. J millj huers spors v[a0] |²⁷ eigi skemra en fiogra alna. Halfdan krækti þa auxarhyrnuna vpp j sporin ok las si[0] |²⁸ vpp epter skaptino þar til sem hann komz upp á bergit. Þa sa hann helli storan ok j biar|²⁹ tan elld. Hann geingr nu ath *hellisdyram ok sier at .íí. troll satu vid elldjn. Þau hauf|³⁰ du sodketil j millum sin. Þad sá Halfdan at þetta var annat kallsuip en annat |³¹ kuensuip. J katlinum uar bædi hrossakiot ok manna. Hann kall hafdi krok j n[0]|³² uenu en hun kelling hring. Þad uar gaman þeira at hann krækti kroknum j hringi[...] |³³ ok voru þa uppi á þeim ymser endarner en þa er krokrin slapp or hringnum f[e0]|³⁴ k hun kerling bakfall mikit. Hun mællti þa. Eigi uil eg þetta gaman leingr Jannnefr |³⁵ minn sæll sagdi hun. Suo skal uera Sleggia seiger hann. Þau haufdu þa lokit or katl[e]. |³⁶ Iarnnefr tekr þa til orða. Er nokkut epter Sleggia seiger hann af þeim half[0] |³⁷ þridia tige manna er eg seidda hingat j fyrra uetr. Hun seiger nu allt litid [00] |^{16r1} þad. Hun geck þa jnnar epter hellinum ok kom suo aptur at hun hafdi sinn mann under huorri hendi sier ok leggur nidur |² hi[â] elldinum ok seiger at eigi voro fleiri epter. Halfdan sier nu at þetta uoru alluaskliger menn ok suo liker ath |³

huorugan mattj kenna fra audrum ok ætladi Halfdan at þeir uæri tuiburar. Halfdan snarar jnn⁴ [j] hellin ok at trollkallinum ok hauggur þá Halfdan á halsin med auxinne suo at af tekr hof⁵ [u]dit en hann situr sem adr. Hun kerling sat audru megin uid elldin. Hun sprettur upp ok mælltj. Þat er⁶ uel Halfdan seiger hun at 'uid' haufum fundizt. Hann hefer sig undan en hun sotti epter þar til er hun⁷ [n]adi saxi einu. Hun sotti at honum fast en han uardizt uel. Sleggja kastadi saxinu ok hleypur under⁸ Halfdan en hann tekr uit epter megni. Þeira glima uar badi haurd ok laung ok rak Sleggja þrak⁹ hann jnnan um hellin en suo uar hann miukr at hun kom honum alldri af fotunum þar til rekr hun hann jn¹⁰ nan um hellin þar til er þau koma at gia einne. Hun uar bædi diup ok breid. Þa uar Sleggja¹¹ frammar æ giarbackanum. J þui uar kipt undan henne fotunum ok datt hun opin ofan j giana. H(alfdan)¹² hiellt þa j harit a henne. Hann sa at eitt sax gullibuit la hia honum. Hann bregdr þui skiott¹³ ok hoggr haufud af Sleggiu. Halfdan spurdi huer honum hefði dagnad ueitt eda saxit¹⁴ gefit en eingi suarar honum þa um sinn.

¹⁵ <P>a er Halfdan hafði þetta um geingit geingr hann j hellinum þar til er hann kom at einum¹⁶ afhellj. Þar sa hann konu sitia á stoli. Har hennar uar reyrt uid stolbrudurnar. Fætur¹⁷ hennar uoru j kolldu joklauatnj. Hun mællti þa. Forda þer fliotliga madr seiger hun þui at skiotliga¹⁸ [oun] Jarnefr drepa þig ef hann ueit at þu ert her. Halfdan suarar. Eg hefer drepit hann ok suo¹⁹ Sleggiu eda huat heiter þu. Hun kuezst Hilldr heita ok uera dotter Angantyr's jarls af Skotlandi.²⁰ Brædr miner hetu Sigmundr ok Sigurdr. Þeir uoru tuiburar. Uer hielldum fyrer land framm j fy²¹ [o]ra sumar. Seiddi Jarnnefur oss hingat ok ætladi at eiga mik en drepa kerlingu sina en eg vill²² [oa] þat eigi ok þui pindi hann mik suo en eg trui brædr mina bada dauda uera. Halfdan leysti hana þa²³ ok gang<a> fram j hellin. Sier Hilldr þar brædr sina [ligia] ok uoru þa miok at komner. Þeir uoru suo m²⁴ agrer at skinn þeira uar skorpíd nidr j

beinet. Hun settizt *under herdar* Sygurdi enn ²⁵ *Halfdan under herdar* Sigmundi *ok dreypu uine á uarer þeim ok nærdizt huortueggi skiott* ²⁶ *uid suo sem lios þar til at þeir mattu mæla uid þau ok spurdu huerir þeim hafi lif gefit.* ²⁷ *Hilldr sagdi at hann heite Halfdan ok uæri s(onr) konungsins Hrings af Danmork. Þeir urdu þui fe* ²⁸ *gner hardla miog at þeir sa systur sina heila ok þacka þau oll Halfdani. Suo uoru þeir mattlauser* ²⁹ *at þeir mattu sig huergi hræra. Þar uoru þau fimm nætr. EN j annann stad er at seigia* ³⁰ *fra monnum Halfdanar at þeir uoru at skala miog hugsuiker um Halfdan en Jngibiorg syster hans* ³¹ *uakti badi nott ok dag ok eigi neytti hun matar suo þotti henne mikit huarf Halfdanar. At* ³² *[o]im nottum lidnum biugguzt þau á brutt or hellinum. Halfdan hafdi þadan gull ok* ³³ *[...]lfur ok margar sæmiligar gersemar ok kom heill til sinna manna ok þeir urdu honum fegner ok einna mest* ³⁴ *[...]gebiorg syster hans. Hann seiger þeim allt um ferder sinar. Kiærleikar miklir uoru med þeim Hilldi ok Jngib* ³⁵ *[oo]u. Þar sat Halfdan þann uetur ok uar allt kyrt.*

³⁶ *<A>t uordaugum liet Halfdan bua dreka sinn ok fram setia þo uard hann sidbuin ok hellt* ³⁷ *j burt at álidno sumri. Þa Halfdan hafdi siglt um stund kom á fyrer honum storuidri* ^{16v1} *mikit ok [od] hann at hallda at þeim biorgum er voru odru megin fiardarins. Halfdan seiger at þeir muni þar umb[...]* ² *[oo oetn] ok suo uar at þar uoru þeir uet[ur] annann. Foru þeir Halfdan. Sigmundr ok Sigurdr á jokla huern dag [...]* ³ *la matfanga. Skorti þa eigi [o] ecki uetta j skalanum. Einn dag er það er þeir foru á jokla fostb(rædr) [oo þeio]* ⁴ *fara uida um dagin at um kuolldit heyra þeir hlatra mikla. Þuinæst sia þeir þriar flagd[koo]* ⁵ *[o] uar ein i raudum kyrtli ok geck hun fyst. Þat sá Half(dan) at hun uar med menzsku moti ok hun þotti honum þo stor. [...]* ⁶ *[o] sem med henni uoru uoru eigi mannligar en þegar er þau funduzt mællti su kona er fyrer gekk. Her er uel til [...]* ⁷ *skipat ok ætla ek mier uid konungss(on). Half<d>an spurdi*

þær at nafni. EN stóra kona suarar. Eg heiti Brana [en ...] |⁸ minar Mollda ok Mana. Skaum hafi þínar systur sagdi Halfdan Brana rædr þegar á Halfdan ok gli[...] |⁹ þau leingi. Mana hleypr á Sigrd en Mollda á Sigmund. Þær systr ueifa þeim b(rædrum) um sik [oo ...] |¹⁰ uoru þeir miuker at einart komu þeir fotum under sig. Þau Halfd(an) ok Brana attu langan atgang. Brana m[ællto] |¹¹ þa. Huersu gamall madr ertu Halfd(an). Sextan uetra sagdi hann. Ok ertu þo eigi en kuenstyrkr sagdi hun. [...] |¹² Skal þat þa profa sagdi Halfdan. Hann bregdr henni á miodm suo hun fellr. Halfdan spurdi þa Bro[oo] |¹³ huern hun mundi þa hanns giora ef hann uæri suo komin sem hun. Brana suarar. Huorki er eg bloddrekr ne m[0] |¹⁴ næta ok eigi munda eg nu drepa þig er eg gaf þier lif j hellinum Sleggiu þa er eg kipta und[an] |¹⁵ henni fotunum ok gaf eg þier saxit þad er hiott hana med. Þui sagder þu mer þetta suo seint seger Ha[...] |¹⁶ ok skalltu at uisu uppstanda ok toku þau tal med sier. Brana mællti þa. Þad skalltu uita Halfdan |¹⁷ sagdi hun at eg em menzk j adra ætt þuiat moder min uar dotter Uilhia<1>ms konungs or Uallandi. Jarn |¹⁸ haus fader minn nam hana á brott þuiat for jafnan j hamforum. Atti hann mig uid henne. Breg[d...] |¹⁹ mer meir til hennar en þo nokkud til hanns. Eg á ok ath þiona .c. flagda. Half(dan) m(ællti). Jlla þiki mer |²⁰ þu stodd uera EN skalltu horfa á grufu medan eg leik uid systr þinar. Hun kuad suo uera sk[0] |²¹ lldu. Halfdan fer nu þangat er þau Sigdr ok þau Mana glimdu. Hann hrindr henni ofan fyrer biorgin [h] |²² elldur hraparliga. Suo giorer hann uid Molldu. Hun Brana litur þa upp ok spurdi huar systr hennar uæri. Ek hratt þei[m] |²³ ofan fyrer biorgin seiger Halfdan. Þat uar þier litil fremd seiger hun þuiat onnr þeira uar .v. uetra en onnr sex. Þat [æ] |²⁴ tla eg at eg muna gott af þier hliota ok suo þu af mier EN at sex nottum lidnum uil eg at þier |²⁵ felagar komit til hellis mins er hedan er skamt j burt. Halfdan mællti at suo skylldi uera. F[oo] |²⁶ þa Brana til hellis sins en þeir felagar til skala sins heim.

²⁷ <Þ>a er lidnar uoru sex nætur biugguzt þeir fostb(rædr) heiman fra skalanum ok uoru uel uopnader ok lett'u [ˈeiʀ] fyr enn' ²⁸ þeir kuomu til hellis Brono. Kom Brana j moti þeim ok kuaddi þa gladliga. Hun tekr suo ²⁹ til mals. Nu uil eg Halfdan attu ueiter mer lid ok drepum uer oll flogdin med minu radi þuiat eg hefi ³⁰ nu drepid nokkr med þui moti at eg hefer giort þau daudadrukkin aull suo ath þau drep| ³¹ azt sialf. EN fader minn liggur j einne kerru. Hun stendr á midiu hellisgolfi. Hun er stor | ³² miog en honum kemr ecki á ouart. En þo at þu giætir drepid hann þa uil eg eigi sia þat en mik *gn[ar] | ³³ at eg uerdi til ath fara med þier ef duga skal ok þiki mer þat þo erfitt enn ecki uopnit ma hann bita | ³⁴ nema sax þitt ok uil þad hafa. Halfdan kuad suo uera skylldu ok feck henni saxit en hun feck h[00]| ³⁵ ium þeira fostb(rædra) kylfur storar. Þær uoru allar med jarn slegnar. Þau ganga þa jnnar j hellin. Brana f[00] | ³⁶ fyst. Hun slokkuer liosin aull. Þeir felagar sla þa flogdin bædi hart ok odum. Þar matti sia [...] | ³⁷ gan tuihofdadan jótun. Halfdan sier þa huar Jarnhaus láá j kerrune. Hann hafdi þriu h[...] | ^{17r1} [...00 furdu stor o] osynelig. Hann orglazt þa upp á fætur ok or kerrune. Halfdan slo þa med kylfun[o] | ² [00 honum] uar h[æ]gazt uid uangan a honum en hann bráá sier huergi uid [ok] mellti. Suikit <hefer> þu mik Brana do| ³ [...oot] eg at her er komen Halfdan Hringss(on) af Danmork ok med honum Sigmundr ok Sigurdr. Þeir slogu þa bader | ⁴ [00] til hanns med kylfunnum en hann stod sem adr. Þa uoru drepin oll flogdin. Jarnhaus bra Sygrdi a lopt. J þui | ⁵ [...æ]r Halfdan j knesbætr honum. Hann fellr þa ok uard Sygurdr under honum. Halfdan ueit þa eigi huat | ⁶ [o]kal athafazt. Þa kom Brana at ok mællti. Eg mun uerda at drepa faudr minn þuiat eg se at þier ge| ⁷ [... e]cki banat honum ok mun þad jlla fyrer m[0]lazt ef eg uerd honum at bana en þo skal þad uera. Half[dan] | ⁸ [...] ofan <a> jot<n>inum en Sygurdr under honum. Brana hleypur þa at. Hoggur hun á hals honum med saxino ok let hann | ⁹ [000] lif sitt. Halfdan uellti honum þa ofan af Sygrdi. J þui kom dagr yfer

hellisdyrnar. Eck|¹⁰ [o] bra|n| Brana sier uid þad. Hun kipur þa upp einum hlem or hellisgolfinu. Þar uar under [si...]|¹¹ fuardiup. Þar nidr j rydia þeir flogdunum ok þær þeir hofdu þetta giort þackar hun þeim þetta verk ok ba|¹² d at þeir uæri þar vm vetrin hiea henni. Halfdan kuad suo uera skylldu. Brana var allkat. Þær Hi|¹³ Id[ur] ok Þngibiorg foru j hellin. Halfdan la hea Brauno hueria nott en þeir fostb(rædr) tefldu um daga.

|¹⁴ Rana huarf j burt huern dag um morna en kom alldri heim fyrer dagsatur. Ein tima spurdi Brana Ha[...]|¹⁵ huersu langt hann ætladi til sumars. Sex uikr seiger hann. Þa er vel seiger hun at þier hefer eigi leingra þott |¹⁶ [j] hellinum en er þuiat nu er ein nott til sumars ok muntu vilia hedan æ burt hallda ok þat skal ok uera þott [o...]|¹⁷ þættj annat betra. EN eg fer eigi kona einfaman ok er eg med barne ok ertu fader ad þui. Halfdan kuezst ok eck[...]|¹⁸ þræta ok vil eg at þu sender mer ef þat er sueinn EN gior sem þier likar ef þat er mær. Hun kuad suo vera skyllid[...]. |¹⁹ Muntu hedan sigla til Einglandz. Þar rædr fyrer konungr sã er Olafur heiter. Hann a' sier dottr er Massibil heiter. Hun er nu |²⁰ [vo]nzt kollud allra meya j heimum. Hun kann allar kuenligar lister ok villda eg at þu feinger hennar. Þu sk[al...]|²¹ [þo] nefnast einn kaupmadr þa er þu kemur þar ok hier ero gros þau er eg vil gefa þer. Þau skalltu gefa konungs|²² [o]ottur ok vænter mik at þa faer þu hennar ast þuiat þau hafa þã natturu ef hun leggur þau vnder hofud sier ok sefur |²³ æ þeim þã ann hun þier sem lifi sino. Nu eru hier herklædi at ek vil gefa þier. Þau bita eingi jarn nem[...]|²⁴ sax þitt. Alldri mun þik æ sundi mæda ef þu ert j þeim ok eigi skal þier elldr granda. Hringr er hinn þridi gripur |²⁵ er skallt en af mer þiggia. Hann heiter Hnitutr. Hann er sundr tekin j þrimur stodum ef ovin þinn er hia þer ok haf |²⁶ þu hringin hia þier þa mattu vel vita huern dauddagha hann ætlar þier. Ef vill þik med vopnum v[...]|²⁷ [oa] þa er hringrin raudr sem blod en ef hann vill þig j eitri suikia þær hringurin suartur sem bik. Nu skolu v[er]|²⁸ [...a] til siofuar. Þar stod

skip á sandi. Brana mællti þa. Her er skip er ek vil gefa þer Halfdan. Þat he[...] |²⁹ [...] smidat j vetur. Hefer þat byr huert er þu villt sigla. Drekin heiter Skrauti. Halfdan þackar Brauno gi[...] |³⁰ f[...]rnar. Hun mællti þa. Hiedan af muntu kalladr Halfdan Braunofostri. Aki heiter landvarnarmad[...] |³¹ [oo]afs konungs. Hann er jllr madr ok otrur. Hann <er> kalladur Aki en jlli. Hann er jþrottamadr mikill. Lattu hann eigi suikia þik. Half[...] |³² [...]it] godu vm þat. Þau gang<a> þá heim til hellis ok sofua af þá nott.

|³³ <U>M morgunenn stendr Halfdan upp snemma ok klædizt. Þa hafdi Brana buit skip þeira at |³⁴ [...] komner menn hanns. Hann baud þa *Branu at fara med sier en hun kuezst þar vera verda en bad þa fostb(rædr) ber[a] |³⁵ [or]der sinar af gulli til skips ofan ok suo giora þeir. Brana tok sier ok byrði ok var su meiri ein en hinar. |³⁶ [...] foro] nu med þetta ofan til skips. Stigur Halfdan á skip vth. Var skilnadur þeira Brauno bædi hardr ok [l...] |^{17v1} [o boo oo] honum virkta ok skiliazt. Ath suo mælltu ytti Brana drekanum fra landi en stod sialf epter miok harmþru[...] |² jn. Halfdan sigldi j haf ok rann þegar byr á. Brana hafdi epter hea sier dreka Halfdanar. Hann sigldi þar [t]il |³ er hann kom ath eyium þeim er Hladeyiar heita. Þar red fyrer su kona er Hladgerdr heiter. Þar dualdizt Halfdan |⁴ vm hrid ok gaf henni mikid fee en hun bad hann sin vitia ef hann þyrfti litils vid. Hann jatar þui helldur sidan brott fra ey|⁵ junum ok lietter eigi fyr en hann kemur vid Eingland ok fyrer þa hofn er la fyrer þeiri borg er Olafr konungr sat j. Halfdan |⁶ geingur vpp fra skipi ok allir hans menn ok til hallar konungs. Halfdan kuaddi konungin kurteislega en konung<r> tok honum vel |⁷ ok spurdi huer hann væri. Hann kuezst Halfdan heita ok vera kaupmadr einn ok vil eg seiger hann bidia ydr vistar. Konungr |⁸ ueitti þegar þad sem bedit uar. Halfdan feck eina skemmu til jvistar fee sino ok monnum. Þeir [So]|⁹ gurdur ok Sigmundr geingo med Halfdani huert sinn er hann for. Einn dag geingu

þeir enn allir saman ok kuomu at |¹⁰ skidgardi einum. J gardinum sǫ þeir eina skemmo hardla ǣgiæta. Gardurin var suo háar ath eingu[00] |¹¹ menn þar j landi mattu þeigiþ upp komazt yfer. Hann var hardla fagr. Þar j gardinum uar einn lundr miog f[0]|¹² gur. Halfdan spurdi þa b(rædr) ef þeir mundi geta runnit upp gardin. Sigurdr bar sig ath ok rann upp til þridiung[s] |¹³ en Sygmundr til midis en Halfdan rann upp á gardin ok geingr til lundarins. Þar sǫ hann eina konu |¹⁴ eda jungfru. Hun lek sier ath gulli ok kastadi hun þui upp ok henti sidan. Þad var eitt sinn at hun misti þa[d] |¹⁵ er hun henda skyllði ok fiell þad nidr j gardin. Hun leitar at gullinu. Halfdan geingur at henne ok gefur henne |¹⁶ annat gull ok var þat bædi stærra ok betra. Hun þackar honum uel ok mællti. Aunguan mann hefer eg sied <vænni> en þig |¹⁷ ok þat uillda eg at þid Massibil frændkona min ættizt þuiat þjð erut alllik.

|¹⁸ <E>pter þetta geingr hun jnn <j> skemmuna en Halfdan fer aptur til þeira b(rædra). Sia mæx er Halfdan gaf gullit |¹⁹ het Alfifa. Hun uar dotter Sigurdar konungs af Skorduborg en hann uar faudrbrodir Olafs konungs. Alf|²⁰ ifa afhender nu gullit Massibil konungsdottr. Hun seiger at þetta se eigi þat gull sem hun feck henni enn kuad henni þ[0]|²¹ tta betra ok spurdi huer henni hefði gefit enn hun sagði sig fundit hafa einn mann j gardinum uti ok hann gaf [...] |²² gullit seiger hun ok aunguan hefer eg sied vænna mann ne kurteisara seiger Alfifa vtan þig eina ok þit |²³ þættit mer mega vera hion ok suo skyllði vera ef eg reda. Konungsdotter uard suo re-i'd uid þessi ord hennar |²⁴ at hun slo hana pustur en hun grett ok fiell þar nidr þetta tal. Einn dag geck Halfdan til skemmu konungsdot[to] |²⁵ einn saman. Þa uar opin skidgardrin. Hann geingr jnn j gardin ok ath þeim lundi er fyr sa hann. Þar sa hann sitia Massibil |²⁶ konungsdottur. Aungua mey þottizt hann uænnj sied hafa. Hun kemdi sier með *gullkamdi en er hun sa Hal|²⁷ fdan mællti hun. Far burt madr ef þu villt eigi drepin vera ok ertu furdudiarfur er þu geingur hier jnn ath voðu |²⁸

oleyfi. Halfdan liet *eigi sem* heyrði *huat* hun sagði *ok* settizt niðr *hía henni*
ok leysti til knýtiskauta eins. |²⁹ Þar uoru j graus þau er Brana hafði gefit
 honum *ok* bad konungsdottur eiga en vill *eigi*. Hann leggur þau á hne
 henni *ok* geing[ur] |³⁰ j burt sidan en hun tekr vpp grausinn *ok* geingr j
 sk(emm)u sína *ok* legur knýtid vndir haufud sier *ok* sefur af þá |³¹ nott.
 Vm morgunnenn kallar hun Alfifu til mals vid sig *ok* mællti sua. Þu
 frændkona seiger hun skall |³² fara til kaupmanz þess er þu feckt gullit af
ok þu fant j gardinum *ok* seg honum ath hann komi á minn fund |³³ sem
 skiotazt má hann *ok* gior þetta miog leyniliga. Alfifa mællti. Mun nu suo
 þo frændkona at þer |³⁴ hafi ecki ver á hann litizt en mer en þo skal eg
 fara. Hun skundar miog sinne ferd *ok* finr Halfdan j einh[uer] |³⁵ ium stad
ok seiger honum skiott sitt erendi *ok* bidr hann skunda til sinnar frur *ok*
 suo giorer hann *ok* fer med henni *ok* [fi] |³⁶ nnr Massibil. Mikil natura
 fylger grosum þeim er þu lagder á hne mer j giær þuiat eg ann þier |³⁷
 suo mikit at eg má valla af þier síéa *ok* j stad uil eg at huort ockuart jati
 odro sína tru. H[00...] |^{18r1} kuad suo vera skylldu. For það fram.
 Konungsd(otter) bad hann oppt þangat koma *ok* eiga tal vid hana. Halfdan
 jatadi |² þui *ok* geck j burt sidan. Lidu nu *suau timar fram þar til sem
 Aki landuarnarmadr konungs kom heim. Halfdan |³ var suo mikilsmetin
 af konungi ath hann sat ed næsta honum. Aki færði konungi margar
 gersemar *ok* var |⁴ uanur ath sitia honum hid næsta. Aki aufundadi miog
 Halfdan *ok* suo kom at hann uilldi Halfdan |⁵ feigan *ok* settj menn til
 haufuds honum *ok* uard þat þo alldri frammeingt. Oppt rægdi Aki hann
 vid konung en hann |⁶ villdi ecki það heyra eda þar á hlyda huad sem Aki
 sagði.

|⁷ <A> einu kuelldi var það at þeir Aki *ok* Halfdan drecka j [ha]llinne en
 konungr uar farinn |⁸ at sofa. Aki mællti þa. Ertu mikill jþrottamadr
 Half(dan). Eigi er þat sagði Halfd[a]n. Vi |⁹ lltu reyna sund uid mig seiger
 Aki. Ma ef þu uill sagði Halfdan. Aki uard gladr vid þat |¹⁰ er hann

heyrdi Halfdan jata þuiat hann var hinn mesti bardagamadr ok sundmadr ok þottizt nu mega hann ¹¹ yferuinna. Sidan ganga menn at sofa ok um mo:gunjn stendr Akj snemma upp ok hyggr gott til at ¹² reyna sunndjt uid Haldan ok geingr fyrer konung ok seger honum uidtal þeira Haldanar ok bidr hann til fara at ¹³ sia þenna leik med alla sina hird. Konungr jatar þessu. Er nu utblased allrj hirdjnj ¹⁴ ok ferr konungr sialfr til at sia þeira sund. Uatn eitt uar skamt j burt fra konungshaullenj. Þar ¹⁵ ætludu þeir sund á at reyna. Kasta þeir ser nu til sundz. Haldan uar þa j Braunu ¹⁶ nautum. Legzt Akj nu at honum ok færðj hann njdr at grunne ok hellt honum njdr i meir ¹⁷ en eykt dags. Sidan kom Akj upp ok mardj þa á uatne. Fylgdarmenn Aka færðu hann þa at ¹⁸ landj ok færðu *honum j sitt herbergi ok uar honum suo kallt at hann matte eckj mæla uid ¹⁹ menn. Haldan lek þa en marga leika á sundj ok fo: sidan at landj ok geck heim til hallar med ²⁰ konungi ok uirdj hann Haldan meira en adr. Vm mo:genen epter fer Haldan til skemmu konungs ²¹ dottr ok segir henne fra sundjnu en hun let uel yfer ok bad hann þo uarazt Aka suo at ²² hann suikj hann eigi. Haldan het henne þar godu vm ok geingr j burt sidan. Akj þottezt nu ²³ [u]err en skemmdr ok uilldj nu giarna suikja Haldan ef hann mætte þat med nockurum ²⁴ hætte gio:ra. Eirn tima baud Akj Haldane burtreid en hann jatadj þuj skiott. Akj uard ²⁵ nu allkatr þujat hann þottizt nu mega yferuinna Haldan ok sagdj nu konungi til suo buens. Akj ²⁶ atte ers suo gott at eckj uar betra j aullu Einglandj nema ess konungsdottr. Ess Aka het ²⁷ Longant en ess konungsdottr het Spolent. Haldan geingr nu til skemmu konungsdottr ok seger ²⁸ henne fra uidtale þeira *Akja. Hun lætr litt yfir þessu. Hann bad hana lia ser ess sitt en ²⁹ hun kuad suo uera skylldu ok bad hann þat hylia suo at þat sæi huergi bert. *Hun jatadj þ[at]. ³⁰ Hann geck j burt sidan en konungsdotter kom at male uid Alfifu ok mællte uid hana. Nu uil eg ³¹ [s]enda þig til kalls þess er hedan er skamt j burt ok Ulfr heiter. Hann geymer ess mjtt. Þat ³²

s[k]alltu sækja leynjliga ok fá þat í hendr Haldane. Hun játadý þú ok bio sig med skynnd³³ [0]gu ok kom til Ulfs ok ber eyrendý sínar frur. Hann feck henne esset. Hun fer til Haldanar ok feck honum esset.

³⁴ (N)u kemr sa dagr er þeir Haldan ok Aký skylldu á burt ³⁵ rida. Tekr Aký ess sitt ok ridr á skogen Haldan í mote. Þeir ridazt at. Haldan leggur ³⁶ [0] Aka med burtstaung sinný ok hefr hann burt ur saudlenum ok kastar honum nýdr í eitt di³⁷ [... v]erdr hann allr ohreinn ok fastr. Stendr hann í leirenum suo at hann komzt eigi upp. Fylgdar^{18v1} menn hans draga hann upp ok undý *Haký nu uerr sinum hlut en adr. En Haldan feck af þessu mikjn ² frama. En Aký hugxar þar um natt ok dag huerjá skamm at hann mætte giora [Ho]³ ldaný. Aký hafdý frett at Haldan ætte systr ok ætlar nu at fá henar uilja til ouird⁴ ýngar uid Haldan. Þú stendr Aký upp eina natt ur sæng siný ok geingr til skemmu þeir⁵ ar er þær Hilldr ok Ýngibiorg uoru í. Hann uar í skyrtu ok linbrokum. Hun uar aprtr. Eigi suofu ⁶ fleirý menn *þær en þær tuær. En er Aký klappadý lófa sinum á hurdýna mællte Hi⁷ lldr at þær skylldu uppluka hurdýna ok sagdý Hal(dan) mundu uera ute en hun bad hana ⁸ rada. Hilldr ferr ok lykr upp hurduý en er þær sa Aka uerda þær suo hræd⁹ dar at þær *sky eigi huar þær skylldu hafa sig en Aka uard bilt ýnn at ganga ok studdý¹⁰ zt fram á dyrabrandana. Ingibiorg mællte þa. Þat uillda eg nu at Brana fostra ¹¹ *Hyldanar hialpadý mer nu en er hun hafdý þetta mællt uar Aký fastr uid ýordýna ¹² suo at hann matte huergi fara þadan en uedret tok þa miog at huessa ok at frysta ¹³ ok giorðý þa bædý huast ok kallt. Tok þa Aka at kolna suo at hann skalf af kulda ¹⁴ huat þar um þar uard hann at standa alla nattena ok um morgunen er menn Haldanar koma til ¹⁵ skemmunar sa þeir Aka huar hann stod ok sógdu Haldane en þegar hann kom til uard Aký laus ¹⁶ ok matte eigi mæla fyrer kulda. Hal(dan) let flytia Aka til sialfs síns herberges en ¹⁷ þegar er Aký matte mæla asakadý hann sig á

marga uega ok þottezt mikla *sne|¹⁸ ypa feingit hafa en huxadj þo at suikja Haldan ef *konung mætte rada.

|¹⁹ <E>irn tima bydr Akj konungi til ueizlu. Konungr for med marga menn. Med honum uar H(a)l(dan) j ferd þeirj |²⁰ ok Sygurdr ok Sigmundr. Ueite Akj uel ok uar katr uid Haldan. Eirn dag veizlunar uar þat |²¹ er þeir H(a)l(dan) ok hans felagar drucku j einum kastala ok Ake hia þeim en konungr ok hans menn uoru j od|²² rum stad. Ake uar allkatr ok bar þeim akaft drycken ok med þuj at dryckren uar áfe|²³ ingr duttu þeir skjott sofner njdr. Akj kallar þa at ser sina menn ok lætr bera |²⁴ elld at kastalanum ok ætlar at bæenna þa jnne. Eigi uisse konungr þetta. Kastalen tekr |²⁵ nu at loga ok suo klædj þeira fostbrædra. J þuj bile kom kona ein fram af skog|²⁶ enum. Hun uar stor uexte. Hun uedr þegar jnn j elldjn ok tok þa vpp j fang ser alla fo|²⁷ stbrædr ok ber þa ut ur elldjnum ok fram á skogen. Þar uaknar Haldan ok ser at |²⁸ Brana er þar komen. Hun mællte þa. Þat er fo:n ordzkuidr ok er sannr at se|²⁹ int er hafglapa at snytra þar sem þu att hlut at Haldan seger hun. Eg ua|³⁰ radj þig uid at þu skyldj eigi lata Aka suikja þig. Hefe eg nu geingit fra me|³¹ yiune uiku gamalle ok true eg at hun se orden fifl ok ma eg eckj her |³² uera leingr. Skildu þau þa at syn en eigi at uinattu. Þa uakna þeir fostb|³³ rædr ok ganga heim med Haldane ok segia konungi huat Akj hafdj gert en konungr gaf s[io] |³⁴ fatt at þuiat hann uar uin Aka. Nu skal segia fra Aka ok hans monnum at þegar [þoo] |³⁵ sia konuna hlaupa þeir á skog miog hrædder ok er Akj nu fyrst ur sogu[0].

|³⁶ <P>at er nu þuj næst at konungr fer heim ok lætr efna til jola|³⁷ ueiztlu mikjllar. Þar kom Sygurdr konungr af Skaurdoborg ok margt annat sto[0]|^{19r1} menni ok et fyrsta kuelld er menn uoru j sæte komner geingr jnn Massibil konungsdotter med sinn sk|² ára. Þær Hilldr ok Jngibio:g uoru þa j faur med henne ok sat á sina haund henne huo: |³ þeira enn þar ut j fra satu skemmumeyiar hennar. Alfifa lek ser á golfinu.

Sygurdr |⁴ konungr kallar hana til sin ok sette hana á kne ser ok mællte suo uid hana. Dotter mǫn seg mer |⁵ huat konu þat er sem sitr hia þinnj frændkonu a hægri haund henne. Hun heiter Jngib(iorg) seger |⁶ Alfíua ok er syster kaupmanz þess er her kom j sumar. Konungr mælltj. Þu skalt fara til Ma|⁷ssibil konungsdottr at hun late þat framkuæmt uerda at eg eigi þessa konu. Alfífa ferr ok fr|⁸amm kemr til konungsdottr ok ber henne bodskap sins fedrs. Konungsdotter sagdjzt þetta uid |⁹ Haldan ræða skylldu ok lidr af natten ok at mo:ne dags ganga þau á malstefnu konungs|¹⁰ dotter ok Haldan ok Sygurdr konungr. Hann bidr þa systur hans ser til hannda. Konungsdotter flytr ok þe|¹¹tta mal med honum. Haldan suarar þa. Fullkosta þickj mer konungi þo at hann eigi Hildj. Konungr |¹² byrjadj þa af nyiu bodo:d uid Hildj. Haldan tok þuj uel ok med samþyckj brædra |¹³ hennar uar þessu radjt ok uar þa jolaueizlum snujt upp j brudlaup ok uar at seted |¹⁴ halfan manud ok epter ueizluna gaf Sygurdr konungr mǫrgum godar giafer ok for |¹⁵ heim til Skaurduborgar med drottningu sina. Sygurdr fo: med þeim en Sigmund: uar epter hia Haldanj.

|¹⁶ <A>t sumri byzst Haldan j burt af Einglandj ok eirn|¹⁷ huern dag geingr Haldan j skemmu til konungsdottr ok seger henne at hann ætlar j burt ok he|¹⁸fna fǫdr sins. Þa mællte konungsdotter. Her eru j haufnum .xx. skip er eg uil gefa |¹⁹ þer. Haldan þackadj henne ok kuad systr sina skylldu epter vera hia henne en hun jata|²⁰ dj þuj. Tekr hann þa orlof af henne ok systr sinnj geingr j burt sidan ok fyrer konung ok þackar |²¹ honum fyrer uistena ok tekr orlof af honum. Fara þeir Sigmundr sidan til skipa. En er Hal|²²dan uar j burt faren þa kemr Ake at male uid konung ok mælltj. Uite þer herra at Ha|²³ldan hefer barnat dottur ydra. Eigi ueit eg þat segir hann ok bad at fara epter honum j |²⁴stad med marga menn. Hann uar þessa furdufus ok fo: Akj epter Haldane uid .x. mann. |²⁵ Nu er fra þeim Haldane at segia at þeir ganga epter eirne skogarbraut. Hal(dan) gat |²⁶ þa at lita ferd Aka. Haldan uar þa j herklædunum Braununautum.

Þá Aka ok hans |²⁷ menn bar snart at ok hlupu þegar af bakj ok sækja at Haldane en þeir Haldan ok Sigmund|²⁸ dr snuazt at baukum ok uerjast allkallmannliga. Slær þar þegar j en hardazta |²⁹ bardaga. Drepr Akj Sigmund med þeim hætte at hann hauggr undan honum bada fætr|³⁰ na. Epter fall Sigmundar reiddjzt Haldan akafliga suo at hann drepr alla menn |³¹ af Aka en handtekr sialfan hann ok skar af honum nefet ok bædj eyrun ur honum. St|³² akk hann bædj augun ok gelldj hann. Sidan brytr hann j honum bada fotleggina ok snyr |³³ sidan aprt tãm en fram hælum. Sidan setr hann Aka å bak ok snyr erse Aka heim|³⁴ leid til konungshallar. Haldan uar huorkj modr ne sar. Hann heyger þar Sigmund ok fer[r]|³⁵ sidan til skipa en er hann kemr þar seger hann sinum monnum huat j hefir gio:zst med þeim |³⁶ Aka en þeir lata uel yfer þuj. Haldan sigler nu af Einglandj med .xx. skip |³⁷ dreka sinn umfram. Hann kemr til Hladeyia ok fagnar Hladgerdr þeim uel ok ga[...]|^{19v1} [x00] skip med monnum ok fiarhlut. Haldan þackar henne þessa giof. Nu skal segia af Aka at hann kemr heim ok sia |² konungsmenn hann ok segia konungi at Akj se heim komen. Konungr ser nu Aka ok huerssu hann uar leiken. Rekr konungr |³ hann nu burt ok kemr Akj eckj sidan uid þessa saugu.

|⁴ <N>u skal [v]ikja aprt til Haldanar at hann sigler fra Hladeyium med .xl. skipa ok heim til Danmerkr ok er uikjngar uita at |⁵ ofridr uar komen bua þeir sig til bardaga. Aunguer landzmenn uilldu berjast med þeim ok foru til {h}|⁶ Haldanar. Finnast þeir å slettum uøllum ok tekzt þar þegar hardr bardagi. Ganga uikjngar h[aro]|⁷ fram. Uerdr fliott mikjt manfall j her Haldanar. Hann mællte þa uid menn sina at þeir skylldu h[0]|⁸ ifa ser en sæta eigi miog auerkum uid uikjnga. Lidit Haldanar geingr þa hart fram. Þa finnast |⁹ þeir Haldan ok Snækollr j bardaganum ok lykr suo þeira uidskipte at Snækollr fellr |¹⁰ daudr til jardar. En er Sote ser fall brodr sins vedur hann fram at Haldanj ok hauggr |¹¹ hann til Haldanar en hann hliop j lopt upp ok miste Sote hans en mæker Sota sauck njdr j |¹²

uallan. Hann laut epter hauginu en þa slæmer Haldan undan honum bada fætrnar í knjalid¹³ unum. Hann fell þa ok uar þo eigi daudr ok mællte. Suo mikjn sigr hefer þu unnet Haldan seger hann¹⁴ er þu hefer okkr brædr at uelle lagt en þat mæle eg um attu mun(er) e'ickj til Ma¹⁵ ssibil heitmeyiar þinar. Epter þetta do Sote en Haldan drap huert manzbarn er þeim¹⁶ Sota hafdj fylgt en Haldan gerdjzt þa konungr yfer Danmorku ok mundj eckj til Massibil konungsdottr.

¹⁷ (E)ina natt þa er Haldan lå í sæng sjnnj uakn¹⁸ adj hann uid þat at þar uar *konen Brana fostra hans suo mælandj. Stattu vpp Ha¹⁹ ldan seger hun ef þu uillt eiga Massibil konungsdottr þujat Eireikr konungr af Miklagardj²⁰ er komen í Eingland ok bidr henar en hun læser sig í skemmu sinnj ok nãjr konungr eckj²¹ at tala med hana ok far þu á dreka þin Skrauta. Haldan stendr þa upp ok man nu²² allt sem hann uaknadj af suefne ok fer til skips med sina menn ok hrindr fram drek²³ anum. Kemr þegar á blasandj byr. Letter Haldan eigi fyrr sinne ferd en hann kom drekan²⁴ um uid Eingland í þa haufn er fyrr hafdj hann ur siglt. Þa uar komet at kuelldj dags. ²⁵ Hann geingr upp fra skipe ok kemr at skidgardj konungsdottr. Hann rennr þegar upp gardjn ok klap²⁶ þar á hurdjna. Konungsdotter ok Jngbiozg heyra hauggit. Jngib(iorg) mællte þa. Uid þetta ha²⁷ ugg uard mer gott ok uillda eg upp lata. Massibil bad hana rada. Hun lykr nu upp hu²⁸ rdunj ok sã þar komen Haldan brodr sinn. Uerda þær badar honum þa hardla fegnar. ²⁹ Þegar um mo:gunen geingr Haldan fyrer Olaf konung ok bidr hann Massibil dottur hans ser til handa ³⁰ en konungi bra suo uid þessi ord at hann gipte honum dottr sina en [o]afdj adr ætlad ³¹ [...]t lata drepa hann. Eireikr konungr bad nu Jngib(iarg)ar. Haldan gipte honum systur sina. ³² [...] uar þar k[o]men Sygurdr konungr af Skaurduborg ok med honum Sygurdr fostbrodjr Haldanar. ³³ [...]ldan bad Alfifu til handa honum ok uar hun honum gefen. Uoru þesse brudlaup aull í einu ok st³⁴ [...] yfer halfan manud med

miklum pris. En epter þat gaf huer odrum godar giafer. For Eir³⁵ [...] ok hans drottnýng j sitt rikj ok li<fdu> þar til elle ok er margt manna fra þeim komet. Þau Sygurdr³⁶ [...] fífa foru til Skotlandz ok *kriktu þar til daudadags. Anndadr uar þa Angantyr fadjr hans. Hann³⁷ [...] ser þan s(on) er Angantyr <heiter> sa tok rikj epter hann ok uard frægr madr. Þau Hald[an]

Endir sögunnar frá AM 152 fol 54vb18–24

og Massibil foru til Dan¹⁹ me:ku: og ríktu þa: til er Olafur konungr anndadizt. ²⁰ Enn þá foru þau til Einglanndz og ríktu þa: til elle. ²¹ Þau attu þann sonn er ríka:du: hiet. Hann ward konung: ²² j Einglannde epter fodu: sinn. Þath segia sumer menn ²³ ath sá ríka:du: wære fade: Alá flecks. Ogh ²⁴ lykzt hie: nu saga Halfdanna: B:annufostra.

589e: lesbrigðaskrá 1

Athugasemdir við uppskrift 589e og leshættir við illlæsilega staði frá AM 296 4° og ljósmyndum.

Við lagfæringar á handritinu hafa nokkrir stafir og orð lent á samskeytum endurgerðarinnar og orðið ógreinilegir. Stundum er þannig hægt að lesa betur handritið á ljósmyndum sem voru teknar af því áður en það var lagfært. Oft er vísað í þessar ljósmyndir í lesbrigðaskránni og hafa þær í raun stöðu afrits í stemmanu (sjá umfjöllun í inngangi).

Misrituð orð í 589e:

14v38 *monnum (= mann), 15v10 *skidud (= skipuð), 15v29 *hellisdyram (= hellisdyrum), 16v32 *gn[ar] (= grunar), 17r34 *Branu (= Brönu), 17v26 *gullkamdi (= gullkambi), 18r2 *suau (= svo), 18r18 *honum (= hann), 18r28 *Akja (= Áka), 18r29 *Hun (= Hann), 18v1 *Hakj (= Áki), 18v6 *þær (= þar), 18v11 *Hyldanar (= Hálfdanar), 18v17–18 *sne|ypa (= sneypu), 18v18 *konung (= hann), 19v18 *konen (= kominn), 19v36 *Kriktu (= ríktu)

14r2 <atti>] atti 296, ätti 164h.

8 giort] eða giert eða gerit.

25–26 r|r|i|fu] aukastafur á undan ‘r’. Svipar til ‘r’ (tvíritun?) sem er líklegast eða ‘v’ (‘u’): vri|fu? Þetta gæti jafnvel verið so. hrífa í 3.p.pt.ft.: hrifu.

28 audrradin] Greinilegt ra-band og því á ferðinni tvíritun /r/.

14v1 [So]ti [e]nn [ooo] [ooo] en[n] annar Snækollr] samkvæmt ljósm. virðist standa þarna: ‘heti einn þeirra Soti enn annar Snækollr’. Það sem lesið verður úr byrjun línunnar: ‘[So]ti [e]nn’ er mjög ógreinilegt. Hugsanlega má lesa ‘ann’ úr ‘[ooo]’ sem fer á eftir ‘[e]nn’. ‘ok heti anar þeirra Soti enn annar Snækollr’ 296.

1 dott[ur] [...] á ljósm. er ur-bandið greinilegt.

2 [muntu] þ[ol]a] neðri hlutann vantar á ‘m’, ‘t’, ‘u’, ‘o’ og ‘l’. ‘mun hann hota’ 296.

3 raud[ı] táknið í lok orðsins er óljóst en virðist frekar vera krók-‘r’ en venjulegt ‘r’.

4 Hann hefer <eigi> klæða á bukinum] hann hefer klada (!) aa bukinum 296.

10 skyllid[i] strikið yfir ‘i’ er það eina sem sést af því, brot er í skinninu.

11 [o]fan] ‘o’ líkist mjög ‘a’.

19 m[a]rga] fyrra ‘a’ í orðinu lítur út eins og ‘r’.

26–27 Þor[o]idi] það glittir í einn legg af ólæsilega stafnum, brot í handritinu.

29 [u]eriazt] ‘u’ er mjög dauft en er-bandið yfir því er skýrara. ‘veriazt’ 296.

31 fost[ra] brot er í skinninu.

31 sin[um] lok orðsins eru máð en þó glittir í ‘u’ með nefhljóðsbandi yfir.

32 verda] strida 296.

38 med sina *monnum] skrifarinn hefur annaðhvort misritað 'sina' eða 'monnum' því þau sambeygjast ekki.

15r2 ja[lo]] iallz 296.

6 <fann>] fann 296, sier 152, 1147.

9–10 kan|[t]u] aðeins bolurinn er greinilegur af 't'.

21 f[e]nu] 'e' er máð í handritinu. 'fenu' 296.

23 [G]engr þegar hann þþegar hannþ] gengr þegar hann 296.

24 annan] í raun 'anān' og þá 'anann' en nefhljóðsstrikið er í handritinu ekki alltaf yfir þeim staf sem það á við. Í uppskriftinni miða ég yfirleitt við staðsetningu þess.

25 skemmu] í raun 'skemū'.

27 <segia>] segia 296.

28 rik<i>] riki ok 296.

31 <er>] er 296.

35 [fo]stra] skýrara á ljósm.

35–36 h|[a]fdi] ef til vill er rôtarsérhljóðið 'e' en ekki 'a'.

verda þuerdaþ] verda 296.

37 [b]urt] líklega 'b' en mjög máð.

38 vel] alveg eins og 'e' í 'seg' í næstu línu. Getur ekki verið 'i'.

40 [m]in] það glittir í tvo leggi af 'm', sést betur á ljósm.

41 [þer]] á ljósmyndum sést allskýrt 'þer' eða 'þeir'. Ekki er alveg ljóst hvað bandið stendur fyrir en ef það stendur fyrir leil, eins og er líklegast (sbr. önnur dæmi um þeir), gæti þetta verið ö.r. fyrir þér 2.p.fn.þgf.

15v2 byriadi] hér er aftur dæmi um að 'a' líkist mjög 'r'.

10 *skidud'] hlýtur að vera misritun fyrir 'skipuð' 589e.

11 sp[ur]di] ur-bandið sést eiginlega ekki.

17 {[hafdi]þ} virðist vera 'h' með uppskrifuðu 'e' fyrir ofan.

20 tak[a]] máð og gat á skinni en þó sést glitta í 'a'.

24 Half[dan]] lok orðsins hafa máðst út í handriti.

25 ðxi] e.t.v. tilheyrir krókurinn yfir 'ð' í raun 'x'.

26 v[ao]] fyrri táknið virðist vera 'a' en hitt er ólæsilegt.

31–32 n[o]uenu] 'u' líkist 'n'.

32 hringi[...]] handritið er skaddað.

33–34 f[eo]k] á eftir 'e' virðist vera eitthvert ták.

37 allt litid [oo]] eitt eða tvö tákni í enda línunnar, ef til vill 'ū' = um. 'allt litit Iarnnefr minn' 296.

16r2 hi[ā] elldinum] á eftir 'h' fer mjög líklega 'i'. Heill leggur sést og fyrir aftan er gat í skinninu. Þó má greina 'ā' en broddurinn er óljós.

4 [j]] mjög dauft.

4 {āþ} táknið er allmáð, e.t.v. hefur skrifarinn þurrkað það viljandi út.

- 4–5 hof[[u]dit] fyrri leggur ‘u’ er skaddaður.
6 `uit`] er fyrir ofan ‘at’. Virðist vera ‘u’ með uppskrifuðu ‘i’.
7 [n]adi] bara síðari leggur ‘n’ sést í handriti. Fyrri leggur hefur horfið við lagfæringu á því. Sést betur á ljósm.
- 18 [oun]] aðeins einn leggur af fyrsta tákniinu sést. Smágat í skinninu.
21–22 vill[[oa]] ólæsilega táknið virðist vera ‘d’ samkvæmt ljósmyndum.
23 [ljgia]] tilgáta. Lítur út eins og ‘h’ + ‘g’ og a-band yfir. Sögnin liggja passar merkingarlega þarna og aðeins þarf að gera ráð fyrir því að táknið sem lítur út eins og ‘h’ sé í raun ‘l’ og ‘j’ sem standi nálægt hvort öðru.
- 32 [o]im] aðeins einn leggur er greinilegur á ólæsilega tákniinu.
33 [...]lfur] það sést í legginn á einum staf í byrjun orðsins en ekkert meir.
34–35 Jngib[[oo]u] það er greinilegt á ljósm. að síðara óskýra táknið er ‘g’.
37 ä] broddarnir eru ógreinilegir.
- 16v1** [od]] á ljósmyndum virðist fyrri táknið vera ‘u’ en yfir því ar-band.
1 muni] hægt að grilla í stafina á ljósm.
1 umb[...] ‘umbuazt’ 296.
- 2 [oo oetn]] fremst í línunni er ólæsilegt tákn og yfir því eitthvert band, síðan kemur bil, þar á eftir annað ólæsilegt tákn. Á eftir því í sama orði er hægt að grilla í ‘etn’ og yfir ‘t’ virðist vera eitthvert band. Á ljósm. sést: ‘um uetrin’.
- 2 uet[ur]] ur-bandið er mjög dauft.
2 ä] broddarnir yfir sérhljóðinu eru mjög daufir.
2–3 [...]||a] ‘at afla’ 296.
- 3 ä] broddarnir yfir sérhljóðinu eru mjög daufir.
3 [o]] eitthvert tákn virðist vera þarna, e.t.v. ætti að tákna það ‘{[o]}’ því það virðist ekki eiga heima þarna.
- 3 [oo þeio]] á ljósm. sést ‘[at þeir]’ en flest tákniin eru ógreinileg í handriti.
4–5 flagd[koo] | [ok]] ekkert af því sem er innan sviga sést í handriti en þó er hægt með góðum vilja að lesa ‘ko’ úr tveimur fyrstu táknumum.
5 sã] broddarnir yfir sérhljóðinu eru mjög daufir.
- 5–6 [...] | [o] sem] [o] í byrjun sjöttu línu líkist helzt ‘v’. ‘en hinar sem’ 296.
6 [...] ‘leika’ 296, yndis 152.
7 [en ...]] ‘en systr’ 296.
8 ok gli[...] ‘ok glima’ 296.
9 [oo ...]] á ljósm. er hægt að greina: ‘[en oo]’.
- 11 [...] e.t.v. engin tákn þarna.
12 Bro[oo]] e.t.v. hægt að lesa úr þessu: ‘Bro[nu]’.
13–14 m[o]|næta] ‘mann æta’ 296.
15 Ha[...] varla er pláss fyrir meira en eitt tákn á eftir ‘Ha’ ef miðað er við það litla sem eftir er af línunni.

- 18 [æ] eða 'æ' því það sem virðist vera broddar eru mjög dauft.
- 18 Breg[d...]] varla er pláss fyrir meira en eitt tákn í ólæsilega hlutanum í enda línunnar.
- 21–22 [h]|elldur] 'helldr' 296.
- 22 bior[g|in] 'g' er skýrara á ljósm.
- 22 þei[m]] síðasti leggur 'm' er óskýr.
- 23–24 [æ]|tla] '[æ]' gæti líka verið '[a]'.
- 25 F[oo]] ólæsilega táknið í enda línunnar er e.t.v. vill 'i' en það er of dauft til að hægt sé að segja nokkuð með vissu.
- 27 [æi'] e.t.v. samanklesst 'e' og 'i'. Skrifari hefur þá gleymt í fyrstu atrennu að hafa neitunina með sem er nauðsynlegt samhengisins vegna. 'eigi' 296.
- 29 hefi] 'f' og 'i' eru allmáð.
- 32 *gn[ar]] 'g' og 'n' eru skýr og yfir 'n' og aðeins fyrir aftan gæti verið ra-band en ekkert sést í ru-band yfir 'g' sem þó ætti að vera samhengisins vegna. Brot er á þessum stað í handritinu.
- 34–35 h[oo]|ium] einn eða tveir stafir, e.t.v. 'u' með er-bandi yfir.
- 37 h[...]] ekkert sést í handriti nema vinstri belgur 'o' en á ljósm. sést allt 'o' og bolurinn af 'f', þ.e. 'h[of...]'.
- 17r1 [...oo furdu stor o]] í byrjun línunnar glittir í nokkra stafi sem ekki er hægt að lesa, síðan er bil og 'furdu' sem hægt er að lesa með naumindum. Síðan kemur 'stor' sem er allskýrt og síðan bil og eitt óskýrt tákn sem líklega er ok-band. 'haufudinn furdu stor ok osynilig' 296.
- 1 kylfun[e]] eða 'i'.
- 2 [oo honum]] óljóst hve mörg ólæsileg tákn eru fremst í línunni en líklega tvö.
- 2 h[æ]gast] 'æ' líkist helzt 'u'.
- 2 [ok]] hefur máðst út að mestu en er þó læsilegt.
- 3 [...oot]] á ljósm. sést greinilega 'ueit' en í handritinu sést aðeins smáhluti af tveimur táknum sem hugsanlega eru 'e' og 'i' og síðan þverbandið af 't' en lítið af bol þess.
- 4 [oo]] á ljósm. sést dauft 's'.
- 5 [...æ]r] á ljósm. sést sést skýrt 'æ' og líklega 'l' á undan því.
- 6 [o]kal] ólæsilegi stafurinn fremst er 'f' samkvæmt ljósm.
- 6–7 ge[... e]cki] á ljósm. sést óskýrt 'i' og greinilegt 'd', þ.e. '[id e]'.
- 7 m[æ]lazz] Táknið lítur út svipað og 'e'. Ef þetta er 'æ' (sem ég skrifa alltaf 'æ' í uppskriftinni) þá vantar vinstri belg en ef þetta er 'e' þá er ekki hægt að útskýra lykkjuna niður. Líklegasta skýringin á tákningu er að skrifari hafi gleymt að skrifa fyrri belginn af 'æ'.
- 7 Half[dan]] mjög óskýrt d-band.
- 8 [...]] á ljósm. sést '[l]a' og í 296 er skrifað: 'la'.
- 9 [ooo]] á ljósm. sést að fyrsta táknið er 'f'.

- 9–10 Eck|[o]] á ljósm. sést 'Eck|[j]'.
- 10 kip|[ur]] er-band virðist vera ritað ofan í ı-band.
- 10–11 [si...]|fuar diup] á eftir 'si' er handritið skorið.
- 12–13 Hi|[ld|ur]] ı-bandið er aðeins skýrara á ljósmyndum.
- 15 Ha[...]] það vantar aftan af línunni.
- 16 [j]] mjög dauft, ef til vill 'i'.
- 16 [o...]] aðeins tvö fyrstu strikin af fyrsta táknuinu sjást, annaðhvort 'n' eða 'm', afgangurinn af línunni er skorinn í burtu.
- 17 eck[...]] endi línunnar skorinn í burtu.
- 18 skyll|[d|...]] endi línunnar skorinn í burtu.
- 20 sk|[al...]] endi línunnar skorinn í burtu.
- 21 [p|o]] 'p' er mjög óskýrt, aðeins sést hægri hluti belgs. Á ljósm. sést greinilega að yfir 'p' er ar-band, 'par'.
- 21–22 konungs|[o|ottur] á ljósm. sést að ólæsilegi stafurinn er 'd'.
- 23 nem[...]] endi línunnar skorinn í burtu.
- 26–27 v[...]||[oa]] það rétt glittir í einhvern staf í enda línunnar en ekki hægt að meta hvaða stafur er þar á ferð. Á ljósm. sést 'ga' í byrjun 27. línu. Í 296 er þarna ritað 'vega'.
- 27 v|[er]] rétt grillir í er-band í handritinu.
- 28 [...a]] á ljósm. glittir í '[ganga]' en aðeins dauft 'a' sést í handriti.
- 29–30 gi[...]||[...r|nar] endi 29. línu er skorinn í burtu. 'r' í 30. línu er skýrara á ljósm. Í 296 stendur 'giafimar'.
- 30 landvarnarmad[...]] ef til vill glittir í ur-band í handritinu, erfitt að dæma um það. Endi línunnar er skorinn í burtu.
- 31 [oo|afs]] á ljósm. sést '[Ol|afs]'.
- 31 Half[...]] endi línunnar skorinn í burtu. Í 296 stendur 'Halfdan lofar'.
- 32 [...it]] er frekar óskýrt og er á viðgerðasamskeytum. Á ljósm. virðist standa '[he]iter'.
- 34 [...] óljóst hvort eitthvað hefur staðið þarna.
- 35 [or|der] á ljósm. sést dauft '[y|rder]'.
- 36 [... foro]] samkvæmt ljósm. virðist standa þarna '[peir foro]' en við viðgerð hefur fyrra orðið svotil horfið.
- 36 [l...]] endi línunnar skorinn í burtu.
- 17v**
- 1 [o boo oo]] líka óskýrt á ljósm. en þó stendur þar e.t.v. '[oo bod hann]'. Í 296 stendur 'bad Brana'.
- 1–2 þru[...]||[n] á ljósmyndum sést '[p|rung]||[n]'. Í handriti glittir í brodd yfir 'j'.
- 2 [t|il] 't' er skert og sést betur á ljósm.
- 6 vel] efra hluta bolsins vantar af 'l'.

- 9 at] gat á eftir 't' og í kringum það glittir ef til vill í staf ('h?') en þetta gætu einnig verið litbrigði í skinninu.
- 10 eingu[o]] einn eða tveir stafir eru í eyðunni.
- 12 þridiung[s]] eingöngu lóðrétt strikið af 'f' ('s' í uppskriftinni) er greinilegt en sveigjan efst er ógreinileg.
- 14 misti] það er enginn broddur yfir síðara tákni sem líkist 'i'. Það gæti bent til þess að síðara að það sé frekar 'a'.
- 14 þa[d]] 'd' er máð en þó greinanlegt.
- 16 <vænlegri>] vænlegri 296.
- 20–21 þ[o]tta] það er í mesta lagi eitt ólæsilegt tákni í enda línunnar.
- 21 [...] á ljósmyndum sést dauft '[mer]' þarna en ekkert sést eftir viðgerð nema einn leggur af einhverju tákni.
- 24 konungsdot[to]] gat er í handritinu þar sem áður var líklega 't'. Á eftir því glittir í dauft ur-band.
- 25 skidgardrin] nefhljóðsbandið er yfir síðara 'r'.
- 33 þer] gat er í handritinu milli 'þ' og er-bandsins.
- 34–35 einh[uer]ium] er-bandið er greinilegra á ljósmyndum.
- 35 giorer] ef til vill frekar gi'orer (sjá undirkafla 2.5.2 í inngangi).
- 35–36 [fi]nrr] orðið er skýrara á ljósm.
- 36 H[oo...]] á ljósm. sést allskýrt 'a' og efri hluti 'l' á eftir 'H'.
- 18r7** [ha]llinne] 'h' líkist samblandi af 'h' og 'v' og stafurinn á eftir líkist 'æ' en er þó líklega 'a'.
- 18 *honum] 'honum' kemur aftur fyrir í sömu línu og ef til vill hefur það valdið ruglingnum. Líklega misritun fyrir heim, sbr. 'heim' 296.
- 23 [u]er] skýrara á ljósm.
- 28 *Akja] það er eins og skrifarinn hafi óvart ritað fyrst 'j' en séð svo að nafnið var í aukafalli og skrifað 'a' ofan í það.
- 29 þ[ad]] blettur er yfir bolnum á 'þ' sem er líklega samanklesst d-band.
- 31 [s]enda] brot er í handritinu þar sem 's' er, sem gerir það ógreinilegt, en það er aðeins skýrara á ljósm.
- 32 skalltu] brotið er upp á skinnið en hægt er að lesa úr stöfum. Helzt er efi með lesturinn á 'k'.
- 32–33 skyndd[o]gu] brot er í handriti í byrjun 33. línu. Varla er meira en eitt tákni í brotinu.
- 34 dagr er] gat í skinninu milli orðanna sem skrifarinn hoppar yfir.
- 36 [o]] á ljósmyndum er hægt að lesa: 'til'.
- 36–37 di[... v]erdr] mjög óskýrt.
- 18v1** *Hakj] eða 'hann Akj'. Skýringin á þessu auka 'h' er líklega sú að hefur skrifarinn hefur ætlað að skrifa 'hann' en ákveðið svo að skrifa 'Akj'.

- 5 Hun uar aptr] ætti líklega að vera 'hurðin var aptr' því 'Hun' vísar ekki til neins sem er á undan.
- 6 *þær] villa fyrir 'þar' líklega vegna áhrifa frá 'þær' síðar í línunni.
- 9 *sky<nia>] skrifari ef til vill ekki ætlað að skrifa þetta og því hætt við. Tveimur línur fyrir ofan á sama stað í línunni stendur 'þær skylldu' sem gæti hafa valdið ruglingi hjá skrifaranum. Hér er fyllt upp í orðið svona vegna þess að í 296 stendur 'skynia' en einnig væri hugsanlegt að hafa t.d. 'sk<ylldu>'.
- 18 *konung] líklega er þetta misritun fyrir 'hann'. Skrifarinn hefur ekki lokið við orðið því hann á eftir á að rita 'r'.
- 29 hafglapa] skrifarinn virðist stundum skrifa 'h' í framstöðu þar sem það á ekki að vera samkvæmt uppruna, sbr. 18v1 *Hakj.
- 33 s[io]] brot er í skinninu.
- 34 [poo]] brot er í skinninu, 'þ' er nokkuð greinilegt, band virðist vera yfir því og aftast virðist glitta í staf. Ef til vill hefur staðið þarna '[peio]'.
- 35 sogu[o]] ef til vill stendur þarna 'sogu[<n>e]'.
19r32 Sidan] bæði 'i' og 'd' eru nokkuð óskýr.
- 33–34 heim|leid] í 296 stendur 'heim æ leid'.
- 34 fer[r]] aðeins bolurinn af 'r' sést.
- 37 ga[...]] endi línunnar er skorinn burtu.
- 19v1** [.xoo.]] ef til vill 'xii'. fyrsta táknið líkist mjög 'x' og eftir því fara tvö ógreinileg strik sem gætu verið 'ii'. Í 296 er þessi staður þannig: 'gaf Halfdani xl. skipa'.
- 5 ofridr] lítur út eins og ur-band.
- 5–6 {h|} Haldanar] í enda fimmtu línu virðist vera 'h' sem þá er ofaukið því 'h' er einnig í byrjun næstu línu.
- 6 h[aro]] skinnið er rífið eftir 'h'. Fyrir ofan það er líklega ar-band sem einnig er máð. Í 296 stendur: 'hart'.
- 7–8 h[o]|ifa] á eftir 'h' glittir í legg á staf sem gæti verið 'l'.
- 16 konungs dottr] blettur er á síðari hluta orðsins svo 'r' er ógreinilegt.
- 29 Þegar] neðri hluta leggjarins vantar.
- 30 [o]afdj] blettur er á skinninu.
- 31 [...]|t] skorið er af jaðri skinnsins.
- 32 [...]] örlítið sést af staf en annars skorið í burtu.
- 32 k[o]men] 'o' er blett.
- 33 [...]|dan] skorið í burtu.
- 34 [...]] smávegis sést af einhverjum staf en annars skorið í burtu.
- 34 gaf] yfir 'g' virðist vera ro-band.
- 35 [...]] leifar eins stafs en annars skorið.
- 35 rikj] etv. venjulegt 'r'.
- 35 li<fa> þar] líklega gleymst að skrifa 'fa' vegna 'þa' í næsta orði.

589e: lesbrigðaskrá 2

Lesbrigði við AM 589e frá 152 og NKS 1147.

14r1 <H>RINGWR hefer konungr heitit] Hringr er konungr | nefndur 152, 1147.

2 Ulfhams] Wlfhiedins 152, 1147.

6 hellzt] ÷ 1147.

9 unne] + harla 152, 1147.

10–11 Uar konunginum miog hni|ganda af æskuskeidi] war konungr miog gamladr 152, 1147.

13 med heitri ast ok elsku] hardla mikid 1147, ÷ 152.

13–14 Annar jarl uar enn j riki | konungs] Jall war | einn med konungi 152, 1147.

14 ok eingi uar slikr j öllu rikino] Han war suo sterkur | ath einginn war sterkare j rijkinu 152, 1147.

16 a Fione] a Pioni 152, a Piönij 1147.

17 um nott] ÷ 152, 1147.

19 Þoruidr] Þorer, 152, 1147.

20 þad] hann 152, 1147.

25 voru] + bader 152, 1147.

26 menn] + og hesta 152, 1147.

26 at lyktum] sijduzttv 152, 1147.

27 fostri] + minn 152, 1147.

33–14v1 J(all) sågdi at her uærj kominn j landit ok redi fyrer tueir berserker ok | [So]ti [e]nn [000] [000] en[n] annar Snækollr] Jall seiger ath uijkingar woru wit | land komner þeir er eickj lietu ogiort. Konungr sp|urde huad þeir hietu. Jall seiger at annar | þeira hiet Sote enn annar Snækollur 152, 1147.

14v2 eda ella [muntu] þ[ol]a honum her] ÷ 152, 1147.

5 kolli] hause hans 152, 1147.

5 Hann hefir hrossafætur til hnia nedan] ÷ 152, 1147.

6 Allir fystu helldr at beriaz] Aller fystu þess helldr 152, 1147.

7 gefid] feingit 152, 1147.

8 a mot þeim ef hann uilldi eigi gipta Sota dottr sina] ÷ 152, 1147.

9 ok af þui hafdi konungr eigi meir en þriu hundrud manna] ok fieck hann allz .iij. hundrud ma|nna 152, 1147.

17–18 landa Sota. `Halfdan gekk jnn j þat tialldit ok gekk fyrer' | Sota] landtiallda Sota. Halfdan |g| gekk fyrer Sota 152, 1147.

19 sem ert. Soti suarar] ÷ 152, 1147.

25 budinne] tialldenu 152, 1147.

26–27 Þor[o]|jidi] Þorfinni 152, 1147.

28 byzt] bauztt (!) 152, biozt 1147.

28–29 or borginne ath | [u]eriazt] ath weria borgina 152, 1147.
29 hloidit] borgarhlid 152, 1147.
31 fost[ra] sin[um]] ÷ 152, 1147.
31–32 til atlogu] ÷ 152, 1147.
32–33 Soti skal verda j moti konungi. Snækollr moti Þori jalli. einn þridiungr | lids moti Þoruidi jallj] Sotj skal st|rijda j motj konungi. Snækollur j motj Þoruid | ialle 152, 1147.
34 hardazti bardagi] bardage akafur 152, 1147.
34 konungr] þeir 152, 1147.
37 borgarhlidit] borgina 152, 1147.
40 Jall rak þa tuefallda or borgine] ÷ 1147.
15r1 kom] + suerdit 152, 1147.
1 fôt] hond 152, 1147.
2 ecki] huergi 152, 1147.
7 enn er hann kom þar sem Halfdan la þa spurdi jall] hann spyr 152, 1147.
9 miog] ecki 152, 1147.
11–12 suo stird: | at] miog stirdur suo 152, 1147.
13 Asmund] + brodr hennar 152, 1147.
13 konungsmenn] borgarmenn 152, 1147.
14 þessi tidendi] ÷ 152, 1147.
16 á annari] audru meiginn 152, 1147.
23 heim til hallar] til borgarinnar 152, 1147.
25 uissi] + eicke 152, 1147.
25 konungsdo(ttr)] Ingebiargar 152, 1147.
26–27 J(all) sagdizt ecki mundu til seigia | þo at hann uissi] Jall kueztt eigi til þeirra vita 152, 1147.
28 þo eigi] eigi ath helldr 152, 1147.
29 fallit] feingit 152, 1147.
29 fleiri] og menn helldr 152, 1147.
30 longum] ÷ 152, 1147.
30 Optliga] ÷ 152, 1147.
31 nær bæ kellingar] j nand bæ 152, 1147.
32 ok for suo opt] ÷ 152, 1147.
32–33 gengr jall suo at eing[i] | uard uar uid] geingu menn til med jalle suð | einginn wisse til 152, 1147.
34 gladliga] wel 152, 1147.
35–36 ok spurdu huersu honum hefdi gengit. Jall þackadi henne huersu hun h[[a]fdi baurnin geymt enn seiger þau nu skilia verda {uerda} uit hana] Jall kuad nu bornin mundu verda | ath skilia wit Grimv 152, 1147.
38 [o]liota skip] skipaflota 152, 1147.

38–39 Jall mællti þa. Nu vel ek Halfdan gefua þer þetta skip med monnum ok fiarh|[o]ut] Jall | attj þar eitt skip og kuad Halfdann skylldu þad eiga og fiarhlut 152, 1147.

40 gull] min ord 152, 1147.

15v3 vel¹] ÷ 152, 1147.

3 vel²] ÷ 152, 1147.

7 er Þora het] ÷ 1147.

8 vel] ÷ 1147.

8 Jarl tok vel kuedio hanns] `jall tok þeim´ uel 152, hann `tok þvi vel´ 1147.

11 velgiord] gierd 152, godgiord 1147.

11–14 en adr hann fo: sp[ur]di | jall huort Jngebiorg syster hanns skylldi fara med honum eda vera epter. Halfdan kuad þat vnder henne | vera skylldu. Þetta var þegar sagt Jngebiorgv en hun villdi ecki annat en at fara med brodr si|num. Halfdan kvad hana rada skylldu ok fór hun til skips med honum] ok Ingibiorg syster hanns med | honum 152, 1147.

14 helt] liet 152, 1147.

15 Þegar honum gaf byr] ÷ 152, 1147.

16 heim] hallda apttur 152, 1147.

17–18 hanns er |[hafdi]| | var .c. manna] Halfdannar 152, 1147.

20 ok bua vm hann vel] ÷ 152, 1147.

21 huern dag ok þeir menn med honum er hann villde] jafnann ok nauckrer menn med honum 152, 1147.

22–23 er þeir voru | ath komner] ÷ 152, 1147.

25 mikla] ÷ 152, 1147.

26 J millj huers spors] j mille sporanna 152, ÷ 1147.

29–31 Þau hauf[du sodketil j millum sin. Þad sã Halfdan at þetta var annat kallsuipt en annat | kuensuipt] annath kuennsuipt enn annath kalls|uipt ok haufdu sodketel j mille sijn 152, 1147.

31 hrossakiot] hrossaslatur 152.

34 mikit] ÷ 152, 1147.

34 leingr] ÷ 152, 1147.

35 Sleggia] + minn 152, 1147.

37 allt litid] all|itit 152, 1147.

16r2 alluaskliger] rauskliger 152, 1147.

3 kenna] þeckia 152, 1147.

4 hellin] elldenn 152.

4 auxinne] saxinu 1147.

5 Hun kerling sat audru megin uid elldin. Hun sprettur upp] Kelling sprettur þã wpp 152, 1147.

- 8 en hann tekr uit epter megni] ÷ 152, 1147.
- 8–9 ok rak Sleggia þrakþ | hann jnnan (+ allann 152) um hellin] ÷ 1147.
- 11 opin] ÷ 152, 1147.
- 15 um geingit geingr hann j] vnnit geck `hann innar ep´tter 152, 1147.
- 16 afhellj] helle 152, 1147.
- 16 reyrt] bundit 152, 1147.
- 17–18 Hun mællti þa. Forda þer fliotliga *madr seiger hun þui at skiotliga* | [oun] Jarnefr drepa þig] Hun mælltj | er hun sier manninn. Skiott drepur Jarnefur þig *madur* 152, 1147.
- 19 Angantyr] Annantyr (!) 152.
- 21 oss hingat] mig hingat og aull oss 152, 1147.
- 22 ok þui pindi hann mik suo en eg trui brædr mina bada dauda uera] ÷ 152, 1147.
- 23 hellin] helldenn (!) 152.
- 23 Sier Hilldr þar brædr sina [ligia]] ÷ 152, 1147.
- 25–26 ok nærdizt huortueggi skiott | uid suo sem lios] ok nærduztt þeir skiott 152, 1147.
- 28–29 Suo uoru þeir mattlauser | at þeir mattu sig huergi hræra.] ÷ 152, 1147.
- 30 at skala] ÷ 152, 1147.
- 31 ok eigi neytti hun matar suo þotti henne mikit huarf Halfdanar] ok neytri huorke suefns ok matar 152, 1147.
- 33 sæmiligar] ÷ 152, 1147.
- 36 þo uard hann sidbuin] ÷ 152, 1147.
- 37 Þa Halfdan hafdi siglt um stund] ÷ 152, 1147.
- 16v2** [oo oetn]] ÷ 152, 1147.
- 2 dag] + og skiemta sier 1147.
- 3–4 [oo þeio] | fara uida um dagin at um kuolldit heyra þeir hlatra mikla] heyrdur þeir skellehlatra mickla wm kuellidit 152, 1147.
- 5 ok hun þotti honum þo stor] ÷ 152, 1147.
- 6 [o] sem med henni uoru uoru eigi mannligar] enn ecki hinar 152, 1147.
- 6 su kona er fyrer gekk] raudkyrtla 152, 1147.
- 7 EN stora kona suarar] seiger raudk|yrtla 152, 1147.
- 9 ueifa þeim b(rædrum) um sik [oo ...]] ve|fia þeim wtann wmm sig en gatu eigi skellt 152, 1147.
- 10 uoru þeir miuker at einart komu þeir fotum under sig] ÷ 152, 1147.
- 11 Sextan] fjórtan 1147.
- 15 saxit] + er þu hefir 1147.
- 16 med sier] sin á mille 152, 1147.
- 18 þuiat for jafnan j hamforum] ÷ 152, 1147.
- 20 horfa] leggiast 1147.

22 Molldu] + ok sá heidarliga j gafhladit á henne 152, 1147.
23–24 Þat [æ]tla eg at eg muna] mun eg 152, 1147.
27 nætur] dagar 152, 1147.
28 hellis] ÷ 152, 1147.
29 Halfdan attu ueiter] þid veitid 1147.
29 med minu radi] ÷ 152, 1147.
30 daudadrukkin] druckinn 152, 1147.
32 kerru] + hann háfði (hefir FsN, hefir 1147) | þriu höfud ok aull osynelig 152, 1147.
32–33 en mik *gn[ar] | at eg uerdi til ath fara med þier ef duga skal] enn eg mun verda at fará til med þier ef vel skal fara 152, 1147.
33 ok þiki mer þat þo erfitt] og er | þad ervidt 1147.
36 odum] tidum 152, 1147.
36 matti sia] fiell 152, 1147.
37–17r1 Hann hafdi þriu h[...] | [...oo furdu stor o] osynelig] ÷ 152, 1147.
1 orglazi] hörgladizt 152, horkladizt 1147.
1 ok or kerrune] ÷ 152, 1147.
2 vid] utan a 1147.
3 af Danmork] ÷ 152, 1147.
4 oll] + aunnur 152, 1147.
6 athafazt] tilgerá 152, 1147.
7–8 Half[dan] | [...] ofan <a> jot<n>inum en Sygurdr under honum] ÷ 152, 1147.
9 hellisdynar] hellis|glugg 152, 1147.
11 rydia þeir] rydr hun 152, 1147.
14 dag um morna] morginn 152, 1147.
16 ein nott til sumars] sumars dagur hinn fyrste á morginn 152, 1147.
18 sem þier likar ef þat er mærl] ÷ 1147.
21 þa er þu kemur þar] ÷ 152, 1147.
25 en af mer þiggia] eigá 152, 1147.
25 stodum] hlutum 152, 1147.
27–28 Nu skolu v[er] | [...a]] Genngu þau nu 152, 1147.
33 þeira] hanns 152, 1147.
35–36 ok suo giora þeir. Brana tok sier ok byrði ok var su meiri ein en hinar. | [... foro] nu med þetta ofan til skips] ÷ 1147.
17v1 [o boo oo] honum virkta ok skiliazt. Ath suo mælltu] ÷ 152, 1147.
1–2 en stod sialf epter miok harm þru[...]j]n] ÷ 152, 1147.
5 ok fyrer þa hofn er la fyrer þeirri borg er Olafur konungr sat j] fyrer borg Olafs konungs 152, 1147.

5–6 Halfdan | gengur vpp fra skipi ok allir hans menn ok til hallar konungs. Halfdan kuaddi konungin kurteislega] Half(dan) gengur fyrer konginn ok kuedur hann 152, 1147.

7 vistar] vetrvistar 152, 1147.

8 þegar þad sem bedit uar] honum þat 152, 1147.

8 til jvistar fee sino ok monnum] at | latá j fe sitt ok skipade þat monnum sinum at ge|yma 152, 1147.

11 þar j landi] þarlendzker menn 152, lendum madur 1147.

11 mattu {eigi} upp komazt yfer] kuom|uzt jnn yfer 152, 1147.

11 Hann var hardla fagr] ÷ 152, 1147.

13 en Halfdan rann upp á gardin ok geingr til lundarins] Half(dan) gengr til lundarins 152, Halfd(an) renn|ur upp gardinn sem hann ma hægazt og gengur til lundarinz 1147.

13–14 eina konu | eda jungfru] eina jun|gfru 152, 1147.

16 ok var þat bædi stærra ok betra] og war þat stærrá 152, ÷ 1147.

16 Aunguan mann hefer eg sied <vænni> en þig] ÷ 1147.

20 kuad henni] þo er 152, 1147.

23 ok suo skyllidi vera ef eg reda] ÷ 152, 1147.

23 þessi ord hennar] haná 152, 1147.

25 opin] ofann 152, 1147.

25 sa hann] kom hann ath 1147.

25 sa hann sitia] sath 152, 1147.

27–28 ath vo:u | oleyfi] orlofslaustt 152, 1147.

28 huat hun sagdi] ÷ 152, 1147.

31 mals] motz 1147.

32 er þu feckt gullit af] ÷ 152, 1147.

32 fant] sa|zt 1147.

34 en þo skal eg fara] Enn nu skal fáara 152, 1147.

34–35 j einh[uer]jium stad] ÷ 152, 1147.

35 skunda til sinnar frur] flytá sier 152, 1147.

36 Massibil] + konungsd(ottur) hun | mæ|ir 152, 1147.

37 jati odro sina tru] já|te audru 152, jatizt audru 1147.

18r4 ok suo kom at hann] ÷ 152, 1147.

6 eda þar á hlyda huad sem Aki sagdi] ÷ 152, 1147.

9 ef þu uill] þath 152, 1147.

9–10 þat | er hann heyrði Halfdan jata] þetta 152, 1147.

10–11 hinn mesti bardagamadr ok sundmadr ok þottizt nu mega hann | yferuinna] sunndmadr mikill 152, 1147.

14 þeira sund] þenna le|ik 152, 1147.

14 konungshaullenj] borginne 152, 1147.

15 Kasta] og suo gera þeir og kastá 152, 1147.
 16 j] + brynniunne 152, 1147.
 16 n]dr at grunne] j kaf 152, j kaf | og liet hann so upp koma. Halld(an) greip þa til Aka og færði hann nidur 1147.
 17 þa á uatne] ath kallá 152, 1147.
 18 færdu *honum] fylg`d`u honum 152, drogu 1147.
 18–19 matte eckj mæla uid | menn] gat ecki mællt 152, 1147.
 21–22 suo at | hann suikj hann eigi] segir ath hann mune | suikia hann 152, 1147.
 22 het henne þar goðu vm] s(egir) suo werá skylldu 152, 1147.
 23–24 ef hann mætte þat med nockurum | hætte gio:a] med | einnhueriu mote 152, 1147.
 25 katr þujat hann þottizt nu mega yferuinna Haldan] hardláá gladur 152, 1147.
 25 til suo buens] suo buid 152, 1147.
 27 Spolent] Spoliant 152, 1147.
 27 til] ÷ 152, j 1147.
 29 uera skylldu] gera uilia 152, 1147.
 32–33 Hun jatadj þuj ok bio sig med skynnd|[o]gu] Alfiua flytte ferdine 152, 1147.
 33 Hun fer til Haldanar ok feck honum esset.] enn hunn færde Half(dani) 152, 1147.
 35 Þeir ridazt at] þeir ri|du ath einu dike 152, 1147.
 37 [... v]erdr hann allr ohreinn ok fastr. Stendr hann j leirenum suo at hann komzt eigi upp] suo hann stendur (verdur 1147) fastur j lejirnum ok komzt huerge j brutt 152, 1147.
18v1 hans] + hlupu ath (upp 1147) 152, 1147.
 2–3 huerjå skamm at hann mætte gio:a [Ho]|ldan] ath suikiá Halfdan 152, 1147.
 4 ur sæng sinj] ÷ 1147.
 5 uoru] lagu 152, 1147.
 5 Hun uar apr] ÷ 152, 1147.
 5 suofu] woru 152, 1147.
 6 *þær en þær tuær] j skemmunne 152, 1147.
 6–7 Hi|lldr] hliott 152, 1147.
 7 hurdjna] ÷ 152, 1147.
 7–8 en hun bad hana | rada] hun | bad Hillde at fará til dyraná 152, 1147.
 8 ferr] + til dyraná 152, 1147.
 10 dyrabrandana] dyrástaðinn 152, 1147.
 11 jorðjna] hurdina 152, 1147.
 12 ok at frysta] ÷ 1147.
 13 ok gio:dj þa bædj huast ok kallt] ÷ 152, 1147.
 15 Akj] + þegar 152, 1147.
 16 fyrer kulda] ÷ 152, 1147.

- 17 á marga uega] miog 152, 1147.
18 ef *konung mætte rada] sem mest 152, 1147.
23 sofner nǫdr] nidur sofande 152, nidur sofnir 1147.
26 jnn j] ÷ 152, 1147.
28 hafglapa at snytra] afglapa ath snotra 152, 1147.
32–33 fostb[rædr] b(rædur) 152, 1147.
35 sogu[o]] + konungr kom heim epter tidendin 152, 1147.
36 næst] + ath seigia 152, 1147.
36 ok lætr efna til] efnir 1147.
19r1 jnn] jnnar 152, 1147.
4 konungr] + fader | hennar 152, 1147.
4 suo uid hana. Dotter mjn] ÷ 152, 1147.
8 konungsdottr] sinnar frur 152, 1147.
8–9 sagðjzt þetta uid | Haldan ræda skylldu] bad haná wid Half(dan) | þetta ræða 152, 1147.
10 hans ser til hannda] Half(danar) 152, 1147.
12 af] ath 152, 1147.
12 bодо:d] bonordith 152, 1147.
13 uar at seted] varadi 1147.
16 sumri] + komnnu 152, komanda 1147.
21 fyrer uistena] ueturuistina 152, 1147.
24 þessa furdufus] þess|arar ferdar fus 152, 1147.
26 Haldan uar þa j herklædunum Braununautum] ÷ 1147.
26–27 Þa Aka ok hans | menn bar snart at] Aká ber bradan ath 152, 1147.
27 hlupu] stigá 152, 1147.
28–29 Slær þar þegar j en hardazta | bardaga. Drepr Akj Sigmund] ok þo kemur þar ath Ake drap Sigmund 152, 1147.
31–32 skar af honum nefet ok bædj eyrun ur honum. St|akk hann bædj augun ok gelldj hann] sker af honum nefith og bæ|de augunn ur honum og skerr af {af} honum bæde eyr|unn og gellder hann sidann 152, sker af honum nefid og bædi aug|un wr honum og gielldir hann sijdan 1147.
35 en er hann kemr þar] ÷ 152, 1147.
19v1 fiarhlut] fie 152, 1147.
2 heim] + ok rembizt eigi allitith 152, 1147.
5 bua þeir sig] skunda | þeir 152, 1147.
12 sauck] hliop 152, 1147.
13 þo eigi] þegar | litlu 152, 1147.
14 okkr brædr] migh 152, 1147.
14–15 Ma|ssibil] + konungsd(ottur) 152, 1147.

- 15 heitmeyiar] heitkonu 152, 1147.
18 hans] + ath honum 152, 1147.
21 at tala med hana] hennar m|ale alldre 152, 1147.
22 med sina menn] einn samann 152, 1147.
24 ur siglt] ut lagt 152, 1147.
24 kuelldj dags] kuellde 152, 1147.
31 systur sina] hana 152, 1147.
34 þat] veizluná aflidna 152, 1147.
34 huer] + konungr 152, 1147.
36 foru] + heim 152, 1147.
36 *kriktu] ok styrde þui riki 152, 1147.